

CRNA GORA
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

**PLAN AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI
(PAPRR) 2017-2021
SA PROGRAMOM SPROVOĐENJA ZA PERIOD 2017-2018**

Podgorica, mart 2017. godine

SADRŽAJ

POJMOVNIK.....	6
I UVOD.....	8
II PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR.....	9
PRAVNI OKVIR.....	9
MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR	9
Standardi Ujedinjenih nacija za postizanje rodne ravnopravnosti	9
Standardi Evropske unije za postizanje rodne ravnopravnosti.....	10
Standardi Savjeta Evrope za postizanje rodne ravnopravnosti.....	15
NACIONALNI PRAVNI OKVIR	18
INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA PRIMJENU POLITIKA RODNE RAVNOPRAVNOSTI. 22	
NACIONALNI NIVO.....	22
LOKALNI NIVO.....	24
SARADNJA SA CIVILNIM SEKTOROM.....	25
III PRESJEK STANJA.....	26
1. UNAPREĐENJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI I LJUDSKIH PRAVA ŽENA	26
2. RODNO OSJETLJIVO VASPITANJE I OBRAZOVANJE	27
3. RODNA RAVNOPRAVNOST U EKONOMIJI	28
4. RODNO OSJETLJIVA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	30
5. RODNO ZASNOVANO NASILJE	32
6. RODNA RAVNOPRAVNOST U MEDIJIMA, KULTURI I SPORTU.....	33
7. RAVNOPRAVNOST U PROCESU ODLUČIVANJA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU	34
IV MISIJA I CILJEVI PLANA.....	36
VI NAČIN IZVJEŠTAVANJA O SPROVOĐENJU PAPRR.....	43
SPROVOĐENJE PLANA JE OBAVEZA SVIH SEKTORA, TE SE IZVJEŠTAVANJE MORA SPROVODITI U SKLADU SA ZAKONOM O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI I NJIME DEFINISANIM OBAVEZAMA.	43
VII PROGRAM SPROVOĐENJA ZA 2017-2018	43
REZIME	98

POJMOVNIK

RODNI IDENTITET podrazumjeva sopstvenu rodnu samokoncepciju, ne neophodno zavisnu od pola koji je pripisan rođenjem. Rodni identitet tiče se svakog ljudskog bića i ne znači samo binarni koncept "muškog" i "ženskog"¹

ŽENSKA LJUDSKA PRAVA su prava žena i djevojčica, kao neotuđivi, sastavni i neodvojivi dio univerzalnih ljudskih prava, uključujući i koncept reproduktivnih prava.²

RODNE ULOGE podrazumijevaju grupu običaja koji se odnose na aktivnosti i ponašanje pripisano ženama i muškarcima, koji se prenose i održavaju kroz rodni ugovor tj. kroz skup implicitnih i eksplicitnih pravila koja uređuju odnose među polovima, a koja određuju različit rad i vrijednost tog rada, odgovornosti i obaveze za muškarce i žene. Odražavaju se na tri nivoa - u kulturi - norme i vrijednosti društva; institucijama - obrazovanje, politika zapošljavanja itd.; i procesu socijalizacije, primarno u porodici.³ To su uloge koje su pripisane ženama i muškarcima na osnovu kulturnih normi ili tradicije. Najčešće, rodne uloge nisu zasnovane na biološkim ili fizičkim predispozicijama, već su rezultat stereotipa i pretpostavki šta žene i muškarci mogu i treba da rade. Rodne uloge postaju problematične kada čitavo društvo pripisuje veću vrijednost ulogama jednoga roda - najčešće muškarcima.⁴

RODNA RAVNOPRAVNOST (Gender Equality (engl.)) podrazumijeva ravnopravnu vidljivost, osnaženost i učešće oba pola u svim sferama javnog i privatnog života. Rodna ravnopravnost je suprotna rodnoj neravnopravnosti, a ne rodnim razlikama i njen cilj je da promoviše puno učešće žena i muškaraca u društvu⁵. Koncept koji znači da sva ljudska bića imaju slobodu da razvijaju lične sposobnosti i prave izbore bez ograničenja nametnutih strogim rodnim ulogama; da se različito ponašanje, želje i potrebe žena i muškaraca u jednakoj mjeri uzimaju u obzir, vrednuju i podržavaju. Rodna ravnopravnost prema crnogorskom Zakonu o rodnoj ravnopravnosti podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodnih identiteta u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada.

¹ Prilagođeno iz "Kreacija Spola?Roda?", Poštić, Đurković i Hodžić, Zagreb, 2006.

² One hundred words for equality: A glossary of terms on equality between women and men, Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998

³ Ibid.

⁴ Gender Mainstreaming in Practice: A Toolkit, UNDP Bratislava 2007

⁵ Gender mainstreaming - Conceptual framework, methodology and presentation of good practices, Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming

RODNA JEDNAKOST (Gender Equity (engl.)) je proces koji vodi fer tretmanu žena i muškaraca. Da bi se obezbijedila pravednost, preduzimaju se određene mjere koje mogu nadoknaditi istorijsku i društvenu nepravdu koja je onemogućila žene i muškarce da u punoj mjeri učestvuju u određenoj aktivnosti. Jednakost vodi ka ravnopravnosti.⁶ Pravičan odnos na osnovu roda, koji podrazumijeva jednak tretman ili tretman koji je različit, ali koji se smatra ekvivalentnim u smislu prava, beneficija, obaveza i mogućnosti.

RODNA DISKRIMINACIJA znači diskriminaciju na osnovu pola ili roda osobe, što u globalu češće pogađa djevojke i žene. CEDAW daje definiciju da je diskriminacija žena svako razlikovanje, isključivanje ili uskraćivanje koje se čini na osnovu pola sa posljedicom ili ciljem ugrožavanja ili onemogućavanja sticanja ili ostvarivanja, a po osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena, ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj ili drugoj sferi.⁷

RODNO ZASNOVANO NASILJE je bilo koji oblik nasilja koji se sprovodi nad osobom samo zbog pripadnosti određenom polu ili rodu, upotrebom fizičke ili psihičke sile, te uključuje fizičko nasilje, seksualno uznemiravanje, uključujući silovanje, incest i pedofiliju itd.⁸

ORODNJAVANJE (GENDER MAINSTREAMING (engl.)) je Strategija koja uključuje perspektivu rodne ravnopravnosti u sve oblasti politika i aktivnosti, kao i na svim nivoima donošenja odluka, planiranja i sprovođenja aktivnosti u ovim oblastima. Gender mainstreaming je (re)organizacija, poboljšanje, razvoj i vrednovanje procesa u politici, tako da je rodna perspektiva uključena u sve politike na svim nivoima i svim fazama, a od strane aktera koji su inače uključeni u kreiranje politika⁹. Predstavlja sistematsko uključivanje specifičnog položaja, prioriteta i potreba žena i muškaraca u svaku politiku sa ciljem unapređenja ravnopravnosti među ženama i muškarcima i modifikacija svih opštih politika i mjera, posebno u svrhe postizanja ravnopravnosti, aktivnim i otvorenim razmatranjem njihovih efekata na odgovarajuće situacije žena i muškaraca prilikom njihove primjene, nadzora i vrednovanja, u fazi planiranja.¹⁰

RODNO OSJETLJIVI INDIKATORI (Gender based indicators) imaju posebnu funkciju ukazivanja na društvene promjene u vezi sa rodom tokom vremena. Njihova korisnost je u tome što mogu ukazati na promjene u položaju i ulogama žena i muškaraca tokom vremena, i stoga da mjere da li se ostvaruje rodna ravnopravnost. Pošto upotreba indikatora i drugih relevantnih tehnika evaluacije vode ka boljem razumijevanju kako se

⁶ Gender Mainstreaming in Practice: A Toolkit, UNDP Bratislava 2007

⁷ Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama Ujedinjenih nacija, član 1 – CEDAW

⁸ One hundred words for equality: A glossary of terms on equality between women and men, Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998

⁹ Gender mainstreaming - Conceptual framework, methodology and presentation of good practices, Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming

¹⁰ Saopštenje Komisije COM (96) 67 finalno od 21/02/96

rezultati mogu ostvariti, korišćenje rodno osetljivih indikatora takođe doprinosi djelotvornijem planiranju i sprovođenju programa u budućnosti.¹¹

I UVOD

Od proglašenja njene nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora je ostvarila značajan napredak u oblasti razvoja i ljudskih prava. Tokom 2006-2007, zemlja je postala članica UN, grupacije Svjetske banke, MMF-a i OEBS-a. U 2010. godini, Crna Gora je postala i zvanični kandidat za članstvo u Evropskoj uniji.

Rodna ravnopravnost prema crnogorskom Zakonu o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. list RCG", br. 46/07 od 31.07.2007 i "Sl. list Crne Gore", br. 73/10 od 10.12.2010, 40/11 od 08.08.2011, 35/15 od 07.07.2015) podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodni identiteta u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada.

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (2017 - 2021) predstavlja treći po redu razvojni dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Kao i prethodna dva, i ovaj dokumenat zasnovan je na međunarodnim i domaćem pravnom okviru koji tretira problematiku rodne ravnopravnosti.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti propisuje da su svi državni organi, organi državne uprave i lokalne samouprave, javne ustanove, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja, kao i privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici/ce dužni da, radi postizanja rodne ravnopravnosti, u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti ocjenjuju i vrednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca.

Stoga, PAPRR je dokument koji usvaja Vlada Crne Gore, ali njegova uspješna realizacija zahtijeva saradnju i koordinaciju Ministarstva za ljudska i manjinska prava, odnosno Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti, sa svim ministarstavima, organima državne uprave, sa Skupštinom Crne Gore, javnim ustanovama, organima lokalne samouprave i organima lokalne uprave i civilnim sektorom.

PAPRR se donosi za period od četiri godine i to za oblasti definisane u skladu sa Pekinškom deklaracijom i Planom za akciju. Od 12 kritičnih oblasti u kojima je

¹¹ "Guide to Gender-Sensitive Indicators", Canadian International Development Agency, 1997

najizraženija rodna neravnopravnost u Pekinškoj deklaraciji, Crna Gora se opredijelila za osam oblasti u kojima namjerava u narednom vremenskom periodu da djeluje u cilju postizanja rodne ravnopravnosti.

II PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

PRAVNI OKVIR

PAPRR se zasniva na nacionalnom zakonodavstvu i međunarodnim instrumentima za ljudska prava, na pravnim dokumentima Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope, Evropske unije i specijalizovanih međunarodnih organizacija u onom dijelu u kojem se odnose na rodnu ravnopravnost.

MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Standardi Ujedinjenih nacija za postizanje rodne ravnopravnosti

Potreba uspostavljanja rodnog partnerstva u političkom životu između žena i muškaraca proizilazi iz niza međunarodnih dokumenata: Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (1948), Konvencije o političkim pravima žena (1952), Konvencije protiv diskriminacije u obrazovanju (1960), Pakta o građanskim i političkim pravima (1966), Pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Deklaracije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1967), Deklaracije o zaštiti žena i djece u slučaju opasnosti i oružanom sukobu (1974), Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1979), Deklaracije o eliminaciji zlostavljanja žena (1993), Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (1995), Univerzalne deklaracije o demokratiji (1997), Opcionog protokola za Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (1999), Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti (2000), Rezolucije 17/19 o ljudskim pravima, seksualnoj orijentaciji i jednakosti polova usvojena od Savjeta za ljudska prava; Rezolucije 66/129 o poboljšanju položaja žena u ruralnim sredinama usvojene od strane Generalne Skupštine. Poseban fokus na pitanje rodne ravnopravnosti stavljen je usvajanjem Milenijumske deklaracije UN/8 Milenijumskih razvojnih ciljeva (2000–2015) koji su zamijenjeni Agendom održivog razvoja do 2030. godine usvojenom septembra 2015. godine na 70-tom zasijedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. Ova Agenda sadrži 17 ciljeva održivog razvoja, koji se nazivaju i Globalnim ciljevima, i predstavljaju nadgradnju Milenijumskih razvojnih ciljeva (MDGs) – tj. osam ciljeva borbe protiv siromaštva koje se svijet obavezao da će postići do 2015. godine. Milenijumski ciljevi, usvojeni 2000. godine, obuhvatali su veliki broj pitanja, uključujući borbu protiv siromaštva, gladi, bolesti, neravnopravnosti polova i obezbjeđivanje vode i sanitarnih uslova života. Globalnim ciljevima Agende 2030 sada će biti dovršen zadatak iz

milenijumskim ciljeva, pri čemu će se voditi računa o tome da ništa ne bude zanemareno. Globalni cilj broj 5 je rodna ravnopravnost.

Na nivou Ujedinjenih nacija ključni akteri koji se bave temom rodne ravnopravnosti su Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena¹², Odbor za eliminaciju diskriminacije žena¹³, Odbor o položaju žena¹⁴ i Fond Ujedinjenih nacija za populaciju¹⁵. Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) smatra rodnu ravnopravnost osnovnim ljudskim pravom, i ističe da je ona gradivni element za socijalnu pravdu i ekonomska nužnost, te da je ključni faktor za ostvarenje svih međunarodno dogovorenih razvojnih ciljeva, kao i cilj sam po sebi. Bavi se temom ravnopravnosti u domenu: rodne ravnopravnosti i: obrazovanja, nauke, kulture, komunikacije i informacije, društvenih i humanističkih nauka.¹⁶

Takodje, Svjetska zdravstvena organizacija¹⁷, posebna organizacija Ujedinjenih nacija koja djeluje kao koordinirajuće tijelo međunarodnog javnog zdravstva je bitan akter u domenu rodne ravnopravnosti jer je uključena u monitoring, obezbeđivanje informacija i programa o nasilju nad ženama sa zdravstvenog aspekta.

Osim ovih specijalizovanih aktera i druge UN agencije rade na temi rodne ravnopravnosti u okviru svojih aktivnosti. U Crnoj Gori je to poseban fokus rada kancelarije UNDP-a kroz UNDP Gender program, kao i UNICEF-a u dijelu zaštite prava djece i promocije jednakih mogućnosti za sve djevojčice i dječake.

Standardi Evropske unije za postizanje rodne ravnopravnosti

Ravnopravnost između žena i muškaraca predstavlja jedno od temeljnih načela Evropske unije. To nas vraća nazad u 1957. godinu kada je načelo jednake plate za jednak rad postalo dio Rimskog ugovora. Pravo žena na jednak tretman u svim oblastima predstavlja iznad svega osnovno ljudsko pravo. Diskriminacija se prepoznaje kao politički neprihvatljiva, ekonomski neisplativa i zakononski sankcionisana. Na taj način, rodna ravnopravnost postaje jedan od osnovnih elemenata u reformskim procesima. Jedan od preduslova za usklađivanje normi jedne zemlje sa standardima Evropske unije je poštovanje ženskih ljudskih prava i uspostavljanje antidiskriminacionih mehanizama. Poštovanje ovih principa očekuje se od svake države članice, ali isto tako i od država koje bi željele da postanu članice Evropske unije. Značaj ljudskih prava, u okviru strategije društvenog i ekonomskog razvoja, jasno je definisan Amsterdamskim sporazumom iz 1997. godine, kojim je Unija iz ekonomske prerasla u političku zajednicu. Ovim sporazumom pravno su regulisana ljudska prava, a naročito

¹² UN Women

¹³ Committee on the Elimination of Discrimination against women - CEDAW

¹⁴ Commission on the Status of Women

¹⁵ United Nations Population Fund - UNFPA

¹⁶ UNESCO <http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/gender-equality/>

¹⁷ World Health Organisation - WHO

princip jednakog tretmana muškaraca i žena i zabrana diskriminacije na osnovu rodne pripadnosti. Sporazumom se Zajednica obavezuje da de težiti eliminaciji neravnopravnosti i promovisati ravnopravnost među muškarcima i ženama. Zaštita i unapređenje ženskih prava i rodne ravnopravnosti zagarantovana je i pravnim aktima koje donose organi Unije, odnosno regulativama, direktivama i odlukama koje imaju obavezujući karakter, kao i rezolucijama i preporukama kojima se definišu ciljevi Unije i državama članicama savjetuje sprovođenje određenih mjera.

Uz niz preporuka od strane Savjeta ministara EU koje se tiču uspostavljanja rodne ravnopravnosti u zemljama članicama, 2006 godine usvojen je dokument pod nazivom *“EU Putokaz za postizanje rodne ravnopravnosti 2006-2010”*¹⁸, kojim su definisana prioriteta područja rada i odgovorilo se zahtjevima različitih aktera za ubrzavanjem procesa postizanja stvarne ravnopravnosti polova u Europi. Kao posebno značajna tematska područja za navedeni period izdvojena su: Ekonomska nezavisnost za žene i muškarce; Usklađivanje profesionalnog, privatnog i porodičnog života; Ravnopravno učešće žena i muškaraca u procesima odlučivanja; Iskorjenjivanje svih oblika nasilja po osnovu pola i trgovine ljudima; Eliminisanje rodni stereotipa u društvu; Promovisanje rodne ravnopravnosti van Evropske unije.

U svrhu obilježavanja 15. godišnjice Deklaracije i Platforme za akciju donesenih u Pekingu na Konvenciji UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, Evropska komisija je 2010. godine, donijela *Žensku povelju* i obavezala se da će ojačati ravnopravnost polova u svim svojim politikama. Radi sprovođenja Ženske povelje u praksi, donijet je akcioni plan za promovisanje ravnopravnosti između muškaraca i žena – *Strategija za ravnopravnost polova*.

Kao nadogradnja *Putokazima ka ravnopravnosti žena i muškaraca 2006-2010*, a u skladu sa zaključcima Savjeta Evropske Unije iz *Evropskog pakta za ravnopravnost polova za period 2011 - 2020*¹⁹, ova strategija utvrđuje aktivnosti u odnosu na pet prioriteta područja definisanih u Ženskoj povelji te prema jednom području koje se bavi zajedničkim pitanjima. Za svako prioriteta područje, opisane su ključne mjere za podsticanje promjena i postizanje napretka, a predlozi sa više pojedinosti mogu se naći u popratnom radnom dokumentu stručnih službi. Predložene mjere slijede dvojni pristup uvođenja rodno osviještene politike (što znači uključivanja rodne dimenzije u sva područja politika tzv orodnjavanje politika (engl. Gender mainstreaming)) i sprovođenja konkretnih mjera. Strategija predstavlja radni program za ravnopravnost polova Evropske komisije, čiji je dodatni cilj podstaći napredak na nacionalnim nivoima i izgraditi temelje za saradnju sa drugim evropskim institucijama i akterima.

¹⁸ A Roadmap for Equality Between Women and Men 2006-2010

¹⁹ Council conclusions on the European Pact for gender equality for the period 2011 – 2020. Dostupno na: <http://bit.ly/2lpC7S8>

U državama članicama ravnopravnost polova je zakonski različito uređena i usvajanjem različitih akata na nivou Zajednice (Unije) stalno se nastoji da se ova oblast uredi na najefektniji način, tako da je proizveden relativno velik broj pravnih akata, prije svega direktiva, najviše u oblasti rada i socijalne zaštite. Učestalost i dosljednost u uspostavljanju povezanog sistema koje prate direktive, govori o posvećenosti EU ostvarivanju principa ravnopravnosti polova.

Direktive ili uputstva su zakoni usvojeni na nivou EU koji moraju biti prenijeti u nacionalno zakonodavstvo država članica, i one uvijek postavljaju ciljeve koji moraju biti dostignuti, čemu doprinosi i praksa Evropskog suda pravde.²⁰

Pregled Direktiva shodno vremenu kada su donošene je sljedeći:

- **Direktiva 75/117/EEZ** o približavanju zakona država članica koje se odnose na primenu načela jednakih zarada za muškarce i žene. Načelo uspostavljeno u članu 119 Ugovora o osnivanju Zajednice znači da se za isti rad ili za rad jednake vrednosti, uklanja svaka diskriminacija na osnovu pola u pogledu svih vidova i uslova naknade.
- **Direktiva 2002/73/EZ** Evropskog parlamenta i Savjeta kojom se mijenja i dopunjava **Direktiva 76/207/EEZ** o primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u odnosu na dostupnost zaposlenja, profesionalnu obuku, napredovanje na radnom mjestu i na uslove rada (tekst od važnosti za Evropski ekonomski prostor);
- **Direktiva 79/7/EEZ** ²¹od 19. decembra 1978. godine o postupnoj primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u oblasti socijalne zaštite;
- **Direktiva 86/613/EEZ** o primjeni jednakog tretmana muškaraca i žena angažovanih u nekoj aktivnosti, uključujući poljoprivredu, u svojstvu samozaposlenog lica i u zaštiti samozaposlenih žena tokom trudnoće i materinstva;
- **Direktiva 92/85/EEZ** ²²od 19. oktobra 1992. godine o uvođenju mjera kojima se podstiče unapređenje sigurnosti i zdravstvene zaštite na radu trudnih radnica i radnica koje su se nedavno porodile ili su na porodiljskom odsustvu. Države članice preduzeće mjere za zabranu otpuštanja trudnica tokom perioda od početka trudnoće do kraja porodiljskog odsustva, osim u slučajevima koji nisu povezani sa njihovim stanjem, a ukoliko radnica bude otpuštena moraju se navesti razlozi za to u pismenoj formi. Poseban deo Uputstva bavi se pravima iz rada, odnosno obavezama za zadržavanje plate i/ili prava na odgovarajuću zaštitu u skladu sa nacionalnim propisima ili praksom ;
- **Direktiva 96/34/EEC** o odsustvu radi brige o djetetu, čija je svrha da olakša pomirenje roditeljskih i profesionalnih odgovornosti za zaposlene roditelje i važi za muškarce i žene, koji imaju ugovor o radu po osnovu rođenja ili usvajanja deteta. Ovom Direktivom garantovano je pravo povratka na isto radno mesto, ili ako to nije moguće na odgovarajuće ili slično u skladu sa ugovorom o radu ili radnim odnosima,

²⁰ Evropska Unija i rodna ravnopravnost, Dostupno na: <http://bit.ly/2lf3HAv>

²¹ Direktiva 79/7/EEZ dostupna na: <http://bit.ly/2ILYiCK>

²² Direktiva 92/85/EEZ dostupna na: <http://bit.ly/2IL9CB2>

a prava stečena na dan otpočinjanja roditeljskog odsustva biće zadržana do njegovog kraja i primjenjivaće se i u slučaju promena nacionalnog zakonodavstva, kolektivnih ugovora ili prakse;

- **Direktiva 97/80/EZ** o teretu dokazivanja u slučajevima diskriminacije na osnovu pola treba da obezbijedi da mjere koje države članice preduzimaju za primjenu principa jednakog tretmana budu djelotvornije, da bi se svim osobama koje smatraju da su oštećene omogućile zadovoljenje sudskim putem.
- **Direktiva 97/81/EZ** o radu na dio radnog vremena, sa ciljem da se obezbijedi uklanjanje diskriminacije protiv radnika/ca zaposlenih na dio radnog vremena, poboljša kvalitet rada na dio radnog vremena, olakša razvoj ovog vida rada na dobrovoljnoj osnovi i doprinese fleksibilnoj organizaciji radnog vremena koje uzima u obzir potrebe poslodavaca i radnika/ca;
- **Direktiva 2000/78/EZ** o jednakom tretmanu u zapošljavanju i odabiru zvanja utvrđuje opšti okvir za borbu protiv diskriminacije na osnovu vjere ili uvjerenja, invaliditeta, starosne dobi ili seksualne orijentacije;
- **Direktiva 2002/73/EZ** mijenja i dopunjuje **Direktivu 76/207/EEZ** o primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u pristupu zaposlenju, stručnoj obuci i unapređenju i uslova rada. Prvi put na EU nivou, uvedeno je obavezno zakonodavstvo koje definiše seksualno uznemiravanje i njegovo prepoznavanje kao oblik diskriminacije na osnovu pola. Vlade država članica će uvesti zakonodavstvo koje omogućuje poslodavcima da uvide mjere zaštite od seksualnog uznemiravanja na radnom mestu i plan jednakosti na redovnoj osnovi.
- **Direktiva 2004/113/EZ**²³ godine kojom se primjenjuje načelo ravnopravnosti muškaraca i žena u mogućnosti dobijanja i nabavke roba, odnosno pružanja usluga. Definisane su neposredna i posredna diskriminacija, uznemiravanje i seksualno uznemiravanje. Troškovi u vezi sa trudnoćom i materinstvom ne smiju dovesti do razlika u pojedinačnim premijama i povlasticama;
- **Direktiva 2006/54/EZ**²⁴ Evropskog parlamenta i Savjeta od 5. jula 2006. godine o sprovođenju načela jednakih mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena o pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja; Kako bi se unaprijedila dostupnost evropskog zakonodavstva "preinačena" Direktiva 2006/54/EZ objedinjuje u jedinstven pravni tekst šest direktiva (**75/117/EZ, 76/207/EEZ, 2002/73/EZ, 86/378/EEZ, 96/97/EZ i 97/80/EZ**) koje su 15. avgusta 2009. godine ukinute;
- **Direktiva 2010/41/EU** Evropskog parlamenta i Savjeta od 7. jula 2010. godine o primjeni načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama koji se bave djelatnošću u okviru samozapošljavanja, te o ukidanju Direktive Savjeta 86/613/EEZ (SL L 18015.7.2010.);
- **Direktiva 2010/18**²⁵ od 8. marta 2010. godine koja sprovodi revidirani Okvirni sporazum o roditeljskom odsustvu zaključen između BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP i ETUC i ukida Direktivu od 3. juna 1996;

²³ Direktiva 2004/113/EZ dostupna na: <http://bit.ly/2mBv60t>

²⁴ Direktiva 2006/54/EZ dostupna na: <http://bit.ly/2mlffHz>

²⁵ Direktiva 2010/18 dostupna na: <http://bit.ly/2lpPSAf>

Danas, na nivou Evropske unije najvažnije su šest važećih Direktiva: Direktiva 2010/41, Direktiva 2010/18, Direktiva 2006/54, Direktiva 2004/113, Direktiva 92/85 i Direktiva 79/7 of 19²⁶.

Pored direktiva od izuzetne važnosti su i Odluke Savjeta EU i Rezolucije:

- Odluka Savjeta 95/593/EC od 22. decembra 1995. godine o srednjeročnom akcionom programu Zajednice o jednakim mogućnostima za žene i muškarce;
- Odluka Savjeta 2001/51/EZ: kojom se pokreće program u vezi s Okvirnom strategijom o rodnoj ravnopravnosti (2001-2005.);
- Odluka br. 1554/2005/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta kojom se mijenja i dopunjava Odluka Savjeta 2001/51/EZ o pokretanju programa koji se odnosi na okvirnu strategiju Zajednice o rodnoj ravnopravnosti i Odluka br. 848/2004/EZ o pokretanju programa djelovanja Zajednice za promovisanje organizacija koje na evropskom nivou djeluju na području ravnopravnosti muškaraca i žena;
- Rezolucija Savjeta od 27. marta 1995. godine o ujednačenom učešću žena i muškaraca u procesu donošenja odluka.
- Rezolucija Evropskog parlamenta od 12. marta 2008. godine o položaju žena u ruralnim sredinama EU.

Saopštenja koja se uzimaju u razmatranje kada se radi na unapređenju pravnog okvira vezanog za rodnu ravnopravnost u zemljama članicama EU, kao i važne smjernice su:

- Smjernice za primjenu Direktive Saveta 2004/113/EC za osiguranje, u svjetlu presude Suda pravde Evropske unije u slučaju C-36 (test-Achats),
- Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu, Savjetu, Evropskom Ekonomsko-socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Bolji balans između poslovnog i privatnog života: jača podrška za pomirenje profesionalnog, privatnog i porodičnog života²⁷ - 2008
- Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu, Savjetu, Evropskom Ekonomsko-socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Rješavanje razlike u zaradama između žena i muškaraca²⁸ - 2007

Jedna od najvažnijih preporuka novijeg datuma je *Preporuka Evropske Komisije o jačanju principa jednakih zarada između muškaraca i žena kroz transparentnost*, iz marta 2014²⁹ koja navodi da su žene i dalje pod uticajem polne diskriminacije u zaradama i

²⁶ European Commission: Gender equality legislation website: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/law/index_en.htm

²⁷ Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu, Savjetu, Evropskom Ekonomsko-socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Bolji balans između poslovnog i privatnog života: jača podrška za pomirenje profesionalnog, privatnog i porodičnog života, dostupno na: <http://bit.ly/2ml6Jbw>

²⁸ Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu, Savjetu, Evropskom Ekonomsko-socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Rješavanje razlike u zaradama između žena i muškaraca, dostupno na: <http://bit.ly/2l2oaxh>

²⁹ Preporuka Komisije o jačanju principa jednakih zarada između muškaraca i žena kroz transparentnost - mart 2014. Dostupna na: <http://bit.ly/2lpFDvI>

nejednakosti na tržištu rada koja ih sprečava u ostvarivanju punog potencijala. Ova preporuka daje smjernice državama članicama kako bi im pomogla da bolje i efektivnije sprovedu principe jednake zarade kako bi se borili protiv diskriminacije i smanjili tzv. gender pay gap tj razliku u zaradama između muškaraca i žena.

Na nivou Evropske Unije jedna od najvažnijih institucija za oblast rodne ravnopravnosti je svakako *Evropski Institut za rodnu ravnopravnost*³⁰. Naime, Evropski parlament je 20.12.2006. godine usvojio Uredbu (EZ) br 1922/2006 Evropskog Parlamenta i Savjeta o uspostavljanju Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost³¹. U Uredbi se pored ostalog navodi da Institut treba da razvija saradnju i dijalog s nevladinim organizacijama, istraživačkim centrima, socijalnim partnera i drugih srodnim tijela koje aktivno rade na tom polju kako bi se postigla ravnopravnost na nacionalnom i evropskom nivou, te i u ostalim zemljama.

Standardi Savjeta Evrope za postizanje rodne ravnopravnosti

Kao punopravna članica Savjeta Evrope, Crna Gora teži sprovođenju svih konvencija i mjera koje Savjet Evrope preporučuje zemljama članicama. Dugogodišnji kontinuiran rad Savjeta Evrope u oblasti ljudskih prava i ravnopravnosti polova doveo je do solidnih standarda koji, ukoliko se u potpunosti realizuju, doveli ni do toga da države članice budu bliže stvarnoj ravnopravnosti između žena i muškaraca. Neke od prekretnica dostignuća u tom smislu obuhvataju dvije konvencije: *Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima* i *Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska Konvencija)*. Pored toga, jedan broj Preporuka koje je usvojio Savjet Ministara Savjeta Evrope bavi se pitanjima rodne ravnopravnosti u širokom spektru oblasti posebno nasilja nad ženama, uravnoteženim učešćem u političkom i javnom odlučivanju, medijima, obrazovanju, zdravstvu i sportu.

Konvencije Savjeta Evrope važne za oblast rodne ravnopravnosti koje se navode u standardima Savjeta Evrope³²:

- ***Evropska konvencija o ljudskim pravima (1950)*** je osnovni ugovor Evrope vezan za ljudska prava, i garantuje građanska i politička ljudska prava.
- ***Evropska socijalna povelja (1961)*** je pandan Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima u oblasti ekonomskih i socijalnih prava. Povelja garantuje uživanje prava u oblasti stanovanja, zdravstva, obrazovanja, zapošljavanja, pravne i socijalne zaštite i kretanje lica.
- ***Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (2005)*** ima za cilj

³⁰ Websajt Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost : <http://eige.europa.eu/>

³¹ Engl: REGULATION (EC) No 1922/2006 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 20 December 2006 on establishing a European Institute for Gender Equality. Dostupna na: <http://bit.ly/2lpYbfh>

³² Gender equality and women's rights - Council of Europe Standards. Dostupno na: <http://bit.ly/2bp0o8M>

sprečavanje i borbu protiv trgovine ženama, muškarcima i djecom u cilju seksualne, radna ili druge vrste eksploatacije, kao i na zaštitu žrtava i krivično gonjenje trgovaca ljudima. To uključuje ne-diskriminacionu odredbu iz člana 3 i obavezu državama da promovišu rodnu ravnopravnost i koriste rodnu perspektivu u razvoju, implementaciji i procjeni mjera za sprovođenje Konvencije.

- ***Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja*** (Lansarote konvencija, 2007) je prvi sporazum koji kriminalizuje sve oblike seksualnih delikata nad djecom. Konvencija posebno inkriminiše bavljenje seksualnim aktivnostima sa djetetom, dječju prostituciju, dječju pornografiju i "seks turizam". Konvencija predviđa da pojedinci budu gonjeni za određena krivična djela, čak i kada je djelo učinjeno u inostranstvu.
- ***Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska Konvencija)*** je najdalekosežniji međunarodni sporazum za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ona ima za cilj nultu toleranciju za takvo nasilje i predstavlja veliki korak naprijed u stvaranju Evropa sigurnijom za žene.

Preporuke Savjeta ministara zemljama članicama Savjeta Evrope obuhvataju:

- **Preporuka R (79)10 u vezi žena migranata** poziva zemlje članice da osiguraju da nacionalno zakonodavstvo i propisi koji se tiču žena migranata su u potpunosti prilagođeni međunarodnim standardima.
- **Preporuka R (85)2 o pravnoj zaštiti od polne diskriminacije** savjetuje države članice da preduzmu ili pojačaju mere za promovisanje jednakosti između žena i muškaraca, uključujući kroz zakonodavstvo u oblasti zapošljavanja, socijalne sigurnosti i penzija, poreza, građanskog prava, sticanje i gubitak državljanstva i političkih prava.
- **Preporuka R (90)4 o eliminaciji seksizma iz jezika** poziva zemlje članice da promoviše upotrebu jezika koji odražava princip jednakosti između žena i muškaraca, i da preduzmu odgovarajuće mjere za podsticanje korišćenja nešoviniškog i neseksističkog jezika, uzimajući u obzir prisustvo, položaj i uloge žena u društvu.
- **Preporuka R (96)51 o pomirenju rada i porodičnog života** poziva zemlje članice da preduzmu mjere kako bi se omogućilo ženama i muškarcima da bolje usklade svoje radne i porodične živote. Predložene mjere uključuju organizaciju radnog vremena (fleksibilna praksa zapošljavanja, porodijsko i roditeljsko odsustvo); ukidanje diskriminacije između žena i muškaraca na tržištu rada; razvoj adekvatno finansiranih usluga u korist porodica; adaptacija sistema socijalne sigurnosti i poreskih sistema za povećanje raznolikosti radnih obrazaca, kao i organizovanje školskog vremena i nastavnih programa.
- **Preporuka R (98)14 o ravnopravnosti polova** poziva zemlje članice na stvaranje povoljnog ambijenta i olakšanje uslova za sprovođenje rodne ravnopravnosti u javnom sektoru na osnovu Izveštaja Savjeta Evrope o ravnopravnosti polova.
- **Preporuka Rec (2002)5 o zaštiti žena od nasilja** postavlja niz mjera kako bi države

okončale sve forme nasilja nad ženama, uključujući zakonske i političke mjere za sprečavanje ali i mjere koje služe da se istraži nasilje nad ženama, pomogne žrtvama, poveća svijest građana, prikupe relevantni podaci, radi na obrazovanju itd.

- **Preporuka Rec (2003)3 o uravnoteženom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju** postavlja standard koji je u međuvremenu praćen i od strane drugih organizacija i zemalja: uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca je definisana kao minimum 40% zastupljenosti svakog pola u bilo kom organu odlučivanja u političkom i javnom životu.
- **Preporuka Rec (2007)13 o uvođenju rodne perspektive (gender mainstreamingu)** u obrazovanju poziva zemlje članice da promovišu i podstaknu mjere koje imaju cilj integrisanje rodne perspektive na svim nivoima obrazovnog sistema i u obrazovanju nastavnog osoblja. Ona ističe niz sveobuhvatnih mjera uključujući zakonski okvir, organizacije škola i školskih programa.
- **Preporuka Rec (2007)17 o standardima i mehanizmima rodne ravnopravnosti** daje široku listu mjera za postizanje rodne ravnopravnosti u praksi, uzimajući u obzir ljudska prava i integraciju rodne perspektive u zakonodavstvu u svim sektorima.
- **Preporuka Rec (2008)1 o uključivanju rodnih razlika u zdravstvenoj politici** traži od zemalja članica da uvažavaju rodnu perspektivu u zdravstvu, obraćajući pažnju na specifične zdravstvene potrebe muškaraca i žena i uključujući integrisanje rodne perspektive u njihove zdravstvene politike i strategije.
- **Preporuka Rec (2010)10 o ulozi žena i muškaraca u sprečavanju i rješavanju konflikata i na izgradnji mira** daje smjernice o tome kako da se odgovori na različite uloge koje se pripisuju ženama i muškarcima u aktivnostima sprečavanja sukoba, rješavanja sukoba i izgradnje mira.
- **Preporuka Rec (2012)6 o zaštiti i promociji prava žena i djevojaka sa invaliditetom** traži od zemalja članica da usvoje odgovarajuće zakonske mjere i vrše druge pozitivne akcije koje bi mogle ohrabriti učešće žena i djevojaka sa invaliditetom u svim oblastima života.
- **Preporuka Rec (2013)1 o ravnopravnosti polova i medijima** uključuje smjernice i predloge mjera za borbu protiv rodnih stereotipa u medijima i odnosi se jednako na države članice i medijske organizacije.
- **Preporuka Rec (2015)2 o integrisanje rodne perspektive u sportu** poziva zemlje članice da promovišu i podstaknu politike i prakse u cilju uvođenja, sprovođenja i obezbjeđivanja integrisanja rodne perspektive u svim oblastima i na svim nivoima sporta, uključujući: zakonodavstvo, politike i programe, prikupljanje podataka i istraživanje o ženama i djevojkama u sportu i ženskom sportu, kao i podizanje svijesti i obuku o pitanjima rodne ravnopravnosti za državne službenike i drugo osoblje uključeno u oblast sporta.

NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, usvojen je 2015. u Skupštini Crne Gore, koji definiše da se pitanjima posredne i neposredne diskriminacije po osnovu pola (pored svih oblika diskriminacije), u okviru svojih nadležnosti bavi Zaštitnik/ca, te da je postupak po predstavkama u slučajevima diskriminacije po osnovu pola prešao iz nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava u nadležnost Zaštitnika/ce. Važno je napomenuti da je ovim Zakonom proširen obim sankcija koje se tiču diskriminacije po osnovu pola te kršenja principa jednakog tretmana muškaraca i žena u određenim oblastima života, uključujući i diskriminaciju prema ženama usljed trudnoće.

Zakon i izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti je usklađen sa Zakonom o zabrani diskriminacije, kao i sa pravnom tekovinom EU. Tu se prije svega misli na usklađenost definicije diskriminacije po osnovu pola sa definicijama posredne i neposredne diskriminacije u skladu sa EU standardima. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti je usaglašen s potvrđenim međunarodnim ugovorima i drugim dokumentima donijetim pod okriljem UN-a, EU i Savjeta Evrope i to sa Direktivama Evropske unije koji se odnose na rodnu ravnopravnost i jednak tretman žena i muškaraca: Direktivom Savjeta 79/7/EEZ o progresivnoj primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u oblasti socijalne zaštite; Direktivom Savjeta 2000/78/EZ o uspostavljanju okvira za jednak tretman na području zapošljavanja i odabira zvanja; Direktivom Savjeta 2004/113/EZ kojom se primjenjuje načelo ravnopravnosti muškaraca i žena u mogućnosti dobijanja i nabavke roba, odnosno pružanja usluga; Direktivom 2006/54/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o sprovođenju načela jednakih mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena o pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja; Direktivom 2010/41/EU Evropskog parlamenta i Savjeta primjeni načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama koji se bave djelatnošću u okviru samozapošljavanja te o ukidanju Direktive Savjeta 86/613/EEZ.

U crnogorskom sistemu koji se bavi rodnom ravnopravnošću može se reći da su principi iz CEDAW Konvencije uključeni u relevantne zakonske i institucionalne okvire. Izvršene su izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije (2014), Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore (2014), Zakona o rodnoj ravnopravnosti (2015), i donešen novi Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom (2015), kojima je utvrđena jača obaveza zaštite svih oblika diskriminacije, za koju su uvedene kaznene odredbe, kao i data veća ovlašćenja instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda. U 2014. usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kojim je predviđeno da Zaštitnik ljudskih prava i sloboda može imati više zamjenika.

U 2015. godini usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Promjene su izvršene u dijelu kojim se žrtvama nasilja u porodici prepoznaje pravo na besplatnu pravnu pomoć na isti način kao i žrtvama krivičnog djela nasilja u porodici. Takođe je usvojen Zakon o nakandi štete žrtvama krivičnih djela, kojim se ujedno i žrtvama krivičnog djela nasilja u porodici priznaje pravo na odgovarajuću naknadu štete.

Unutrašnjim aktom Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, sistematizovana je Četvrta osnovna grupa poslova Institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije, manjinska prava i rodna ravnopravnost, u okviru koje se obavljaju poslovi zaštite ljudskih prava i sloboda u oblastima: zaštite od diskriminacije, prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, prava starih lica, vjerskih prava, prava lica sa invaliditetom, rodne ravnopravnosti (uključujući i zaštitu od nasilja u porodici od aprila 2015. godine), rodnog identiteta i seksualne orijentacije i drugim srodnim oblastima. Do sada prijavljena diskriminacija najčešće se odnosila na oblast rada i zapošljavanja, porodičnog nasilja, obrazovanja, a najčešći oblik povreda načela diskriminacije zapažen je kao mobing³³. Treba napomenuti da je zakonskim izmjenama i dopunama iz 2014. godine mobing brisan kao poseban vid diskriminacije, a istovremeno je postupak zaštite od mobinga propisan posebnim Zakonom o zabrani zlostavljanja na radu.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti predviđa da se u svim društvenim oblastima života u kojima je utvrđena nejednak tretman žena i muškaraca mogu preduzimati posebne afirmativne mjere za obezbjeđivanje rodne ravnopravnosti. Neke do njih su npr: posebne kreditne linije za žene, niže kamatne stope za kredite za samozapošljavanje žena koje dodjeljuje država, pogotovo mjere zdravstvene zaštite za žene, programi ekonomskog snaženja žena i tako dalje. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je 2014. potpisalo Memorandum o saradnji sa Unijom poslodavaca, sa ciljem poštovanja i promovisanja rodne ravnopravnosti kod svih vidova preduzetništva i odnosa poslodavaca i zaposlenih. Ministarstvo je potpisalo i Memorandum o saradnji sa Policijskom akademijom sa ciljem većeg upisa žena na ovu akademiju. U 2015. usvojena je Strategija razvoja ženskog preduzetništva koja predviđa podsticajne mjere za žene i njihovo uključivanje u preduzetništvo.

U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, prihvaćene su i sugestije Evropske komisije da promovisanje principa rodne ravnopravnosti bude dio

³³ Po mišljenju Zaštitnika ovako mali broj pritužbi mogao je (ne i nužno) biti rezultat činjenice da Zakon o zabrani diskriminacije, nije sadržao eksplicitnu odredbu o diskriminaciji na osnovu pola, već u širem kontekstu odredbu o diskriminaciji po osnovu rodnog identiteta. Na inicijativu Zaštitnika, ova zakonska odredba je brisana izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, koje su usvojene u junu ove godine. Postupak po predstavkama izbrisan iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti, a ovu nadležnost u cjelosti preuzima Zaštitnik, u postupku po pritužbama koje se podnose ovoj instituciji u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije i Zakonom o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

aktivnosti zakonodavne i izvršne vlasti. Uspostavljena je bliža veza između Zakona o rodnoj ravnopravnosti i obaveza koje se propisuju političkim partijama, sa Zakonom o političkim strankama i Zakonom o izboru poslanika i odbornika kao posebnim zakonima, koji propisuju ponašanje političkim partijama da u svojim aktima predvide rješenja kojima će se obezbijediti ravnopravan pristup i veće učešće žena u strukturama vlasti i odlučivanja.

Vlada Crne Gore tokom 2014/2015 godine usvojila je tri važna dokumenta koja tretiraju pitanje rodne ravnopravnosti: Informaciju o zastupljenosti žena u zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti, Smjernice za stvaranje povoljnog ambijenta za žensko preduzetništvo u lokalnim zajednicama i Smjernice za jačanje međuinstitucionalne saradnje, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica, u cilju sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

Izmjenama Zakona o izboru odbornika i poslanika iz 2011. godine, po prvi put u Crnoj Gori uvodi sistem kvota na kandidatskim listama na izborima - kojima je zakonodavac pokušao pospješiti participaciju žena u organima predstavničke vlasti. Njime je predviđeno da na izbornoj listi, mora biti najmanje 30% kandidata manje zastupljenog pola, da bi ista bila proglašena od strane Državne izborne komisije. Pored ove garancije, nijesu postojale garancije poput redosljeda na listi, kojima bi se zaista garantovao veći procenat učešća žena u nacionalnom Parlamentu, odnosno parlamentima lokalnih samouprava. Političke partije su primijenile ovu odredbu na način što su kandidate manje zastupljenog pola (žene) stavljali na posljednja mjesta na listama, što je rezultiralo time da je u sazivu Parlamenta Crne Gore, nakon parlamentarnih izbora 2012. godine bilo svega 14 poslanica što predstavlja oko 17 % ukupnog broja poslanika. Naime, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izboru odbornika i poslanika iz marta 2014, predviđeno je da na izbornoj listi među svaka četiri kandidata prema redosljedu na listi (prva četiri mjesta, druga četiri mjesta i tako do kraja liste) mora biti najmanje po jedan kandidat pripadnika manje zastupljenog pola. Bitno je naglasiti da je u posljednjim zakonskim izmjenama iz 2014. godine predviđena dodatna garancija za bolju predstavljenost žena u organima predstavničke vlasti, jer shodno novousvojenom rješenju *“ako mandat prestane odborniku, odnosno poslaniku iz reda manje zastupljenog pola, umjesto njega izabraće se prvi sljedeći kandidat na izbornoj listi iz reda manje zastupljenog pola.”*

Izmjene izbornog zakonodavstva iz 2014. godine, uticale su na parlamentarne izbore 2016. godine. U sadašnjem sazivu Skupštine Crne Gore (26. saziv) od 81 poslanika 19 je žena ili 23,46%, što predstavlja povećanje u odnosu na 25. saziv kada je bilo 15 žena ili 18,5%.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti definisan je i rodni identitet, sa ciljem prepoznatljivosti antidiskriminatorskog odnosa po svim osnovama u sistemu zdravstva. Pravo na zdravstvenu zaštitu propisano je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o zdravstvenom osiguranju. U zdravstvenom sistemu ne vode se evidencije koje su

zasnovane na etičkoj, nacionalnoj ili nekoj drugoj pripadnosti korisnika zdravstvene zaštite. U sistemu zdravstva sve žene, uključujući žene sa invaliditetom, žene iz RE populacije i raseljene izbjegle žene, imaju slobodan i odgovarajući pristup za dobijanje zdravstvenih usluga preko izabranog doktora, odnosno izabranog ginekologa, na primarnom nivou zdravstvene zaštite kao polazne osnove za ostvarivanje i dobijanje zdravstvenih usluga na većim nivoima zdravstvene zaštite.

Iako postoji dobar institucionalni i zakonodavni okvir za zaštitu i promovisanje ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori, praksa pokazuje da su Romi, LGBTI populacija, žene, lica sa invaliditetom i stariji još uvijek izloženi društvenoj marginalizaciji i diskriminaciji. Nedavno je promijenjeno anti-diskriminaciono zakonodavstvo i preciznije su definisani mandati postojećih institucija u okviru sistema zaštite od diskriminacije (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije usvojen 2014.g.; nacrt Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti ljudskih prava i sloboda i nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, koji je spreman za usvajanje).

Što se ovih izmjena tiče, postoji jasna potreba za daljim osnaživanjem kapaciteta institucija i njihovih zaposlenih, resursa itd. da bi se obezbijedila efikasna zaštita od diskriminacije.

Istovremeno, marginalizovane osobe nisu dovoljno informisane i osnažene kada su u pitanju njihova prava i institucionalni mehanizmi za njihovu zaštitu ili nemaju povjerenja u institucije. Praksa je pokazala da žrtve diskriminacije više vole da se obrate NVO-ima kada se suočavaju sa bilo kakvim pitanjima koja su zasnovana na diskriminaciji.

Prema analizama i istraživanjima, stereotipi, patrijarhalni način razmišljanja i nedostatak otvorenosti prema različitosti, veoma su jaki i više od jedne trećine populacije pokazuje diskriminacioni stav.

Žene se i dalje suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije u političkoj, društvenoj i ekonomskoj sferi, gdje su svega 23,46% žena poslanice u Skupštini, dok podaci iz 2014. Godine ukazuju na to da su samo 8% žena vlasnice imovine, dok su 9,6% vlasnice privatnog posla. I na kraju, porodično nasilje je širom rasprostranjeno, a 33% žena je izloženo porodičnom nasilju. Romi i Egipćani još uvijek žive na marginama društva i treba dalje raditi na polju obrazovanja, zdravstvene zaštite, stambenog zbrinjavanja i zaposlenja. Lica sa invaliditetom su takođe izložena višestrukoj diskriminaciji i fizički pristup institucijama i dalje je jedan od najočiglednijih problema.

INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA PRIMJENU POLITIKA RODNE RAVNOPRAVNOSTI

NACIONALNI NIVO

U Crnoj Gori, institucionalni mehanizmi za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti su: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, uz kontakt osobe iz svih relevantnih institucija, koje su u obavezi da obavljaju poslove u vezi sa postizanjem rodne ravnopravnosti, na nacionalnom i lokalnom nivou.

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Republike Crne Gore je osnovan 11. jula 2001. godine, i u skladu sa svojim nadležnostima razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata koji se odnose na ostvarivanje načela rodne ravnopravnosti; prati primjenu ovih prava kroz sprovođenje zakona i unaprijeđivanje principa rodne ravnopravnosti, posebno u oblasti prava djeteta, porodičnih odnosa, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja, obrazovanja, zdravlja, socijalne politike i informisanja; učestvuje u pripremi, izradi i usaglašavanju zakona i drugih akata sa standardima evropskog zakonodavstva i programima Evropske unije koji se odnose na rodnu ravnopravnost; afirmiše potpisivanje međunarodnih dokumenata koji tretiraju ovo pitanje i prati njihovu primjenu; sarađuje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladnim organizacijama iz ove oblasti. Takođe, Odbor prati i ocjenjuje usklađenost zakona Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske unije i, na osnovu izvještaja Vlade, prati i ocjenjuje primjenu zakona, posebno zakona iz kojih proizilaze obaveze usaglašene sa pravnom tekovinom EU. Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine je po prvi put kao matični odbor razmatrao Predlog zakona o izmjenama i dopuna Zakona o rodnoj ravnopravnosti, koji je usvojen u 2015. godini.

Vlada Crne Gore je osnovala Kancelariju za ravnopravnost polova na sjednici održanoj 27. marta 2003. godine. Zakonom o rodnoj ravnopravnosti iz 2007. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava određeno je kao nadležno za poslove u vezi ostvarivanja rodne ravnopravnosti. U aprilu 2009. godine **Odjeljenje za rodnu ravnopravnost** postaje sastavni dio Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Nadležnosti Odjeljenja je: koordinacija aktivnosti koje imaju za cilj uspostavljanje rodne ravnopravnosti i učestvuje u pripremi i donošenju akcionih planova za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima; prati primjenu međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda iz oblasti rodne ravnopravnosti, preduzima mjere za njihovu implementaciju u pravni sistem Crne Gore i kreira kvalitetan monitoring poštovanja tih dokumenata; priprema Plan aktivnosti, predlaže njegovo usvajanje i prati njegovo sprovođenje; priprema programe za sprovođenje Plana aktivnosti na osnovu izvještaja organa za oblasti iz njihove nadležnosti; Organizuje istraživanja i analize o stanju rodne ravnopravnosti i analize potrebne za sprovođenje

Plana aktivnosti, kao i sakupljanje podataka u okviru saradnje na nacionalnom i međunarodnom nivou; priprema izvještaje o ispunjavanju međunarodnih obaveza od strane Crne Gore u oblasti rodne ravnopravnosti; sarađuje sa lokalnom samoupravom i pruža podršku za osnivanje mehanizama za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou; uspostavlja saradnju sa nevladinim organizacijama; preduzima i podstiče aktivnosti na edukaciji o rodnoj ravnopravnosti i organizuje izdavanje prigodnih publikacija čiji je cilj promovisanje rodne ravnopravnosti; dostavlja Vladi godišnji izvještaj o ostvarivanju Plana aktivnosti.

Nacionalni Savjet za rodnu ravnopravnost uspostavljen je 24. oktobra 2016. godine i predstavlja novi institucionalni mehanizam za postizanje rodne ravnopravnosti. Kao stručno-savjetodavno tijelo, formirano je radi razmatranja pitanja sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou. Rad Savjeta odnosi se i na razmatranje i primjenu propisa koji se odnose na rodnu ravnopravnost i vrednovanje tih propisa na položaj žena i muškarca. Predsjedavajući Savjetom je Ministar za ljudska i manjinska prava. U sastavu Savjeta su, pored predstavnika/ca relevantnih institucija i 4 predstavnika/ce NVO. Za razmatranje pitanja u pojedinim oblastima od značaja za rodnu ravnopravnost u okviru Savjeta formirana su savjetodavna tijela, njih osam, koja detaljnije prate ostvarivanje i unapređivanje politike jednakih mogućnosti u okviru svojih oblasti, te postoje imenovani su predsjednici/e pomenutih savjetodavnih tijela, odnosno odbora. Odbori su sljedeći:

- Odbor za veće učešće žena u političkoj participaciji,
- Odbor za ekonomsko osnaživanje i položaja žena na tržištu rada,
- Odbor za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama,
- Odbor za zdravstvenu i socijalnu zaštitu žena,
- Odbor za nauku, kulturu, obrazovanje i sport,
- Odbor za održivi i ruralni razvoj,
- Odbor za međunarodnu saradnju i
- Odbor za saradnju sa lokalnim samoupravama.

Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore (Ombudsman) je nezavisna i samostalna institucija koja je u Crnoj Gori ustanovljena posebnim Zakonom koji je donijela Skupština Republike Crne Gore, 10.jula 2003. Zaštitnik/ca samostalno i nezavisno, pridržavajući se načela pravde i pravičnosti preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem organa javne vlasti, kao i mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije. Zaštitniku/ci se može obratiti svako ko smatra da su aktom, radnjom ili nepostupanjem povrijeđena njegova/njena prava ili slobode. Zaštitnik/ca je ovlašten/a da postupa po pritužbama koje se odnose na rad sudova u slučaju odugovlačenja postupaka, zloupotrebe procesnih ovlaštenja ili neizvršavanja sudskih odluka. Zaštitnik/ca je dužan/na dostavi Skupštini godišnji izvještaj o svom radu za prethodnu godinu, koji naročito sadrži opšti prikaz predmeta po kojima je postupao, statistički prikaz ocjenu o

stanju ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori, preporuke i mjere koje Zaštitnik/ca predlaže za unaprijeđenje ljudskih prava i otklanjanje uočenih propusta, kao i ocjenu stanja u oblasti diskriminacije. Postupa po predstavkama građana/ki u kojima se ukazuje na posrednu ili neposrednu diskriminaciju po osnovu pola, zauzima stavove i daje mišljenja i preporuke.

Shodno Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, ministarstva i organi uprave su odredili službenike/ce koji/e obavljaju poslove **koordinatora/ki aktivnosti u vezi pitanja rodne ravnopravnosti** iz svoje nadležnosti, i učestvuju u pripremi i sprovođenju Plana aktivnosti. Zaključno sa novembrom 2016. Imenovano je 106 kontakt osoba za rodnu ravnopravnost institucija na nacionalnom i lokalnom nivou.

Uloga prikupljanja i objavljivanja podataka tj. statistike o rodnoj ravnopravnosti je veoma važna i u skladu sa njom u septembru 2016. godine Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i **Zavod za statistiku Crne Gore** su zaključili Memorandum o saradnji na realizaciji projekta u vezi sa izradom **“Indeksa rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori i ostalih zajedničkih aktivnosti u oblasti antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti i manjinskih prava”**. Planiranim Indeksom će se mjeriti rodna ravnopravnost u rasponu od 1 (potpuna neravnopravnost) do 100 (potpuna ravnopravnost), kroz šest oblasti: znanje, rad, novac, zdravlja, vrijeme i moć.

LOKALNI NIVO

Pored institucionalnih mehanizama na nacionalnom nivou uspostavljeni su mehanizmi i na lokalnom nivou. U Crnoj Gori je u prethodnom periodu značajno unaprijeđena politika rodne ravnopravnosti u okviru lokalnih samouprava, zahvaljujući aktivnostima kako Ministarstva za ljudska i manjinska prava, kao i višegodišnjih partnera, Misije OEBS-a u Crnoj Gori, Kancelarije UNDP-a u Crnoj Gori, kao i partnera iz lokalnih samouprava i civilnog sektora. Zajedničke aktivnosti rezultirale su sljedećim aktivnostima: potpisani su Memorandum o saradnji sa svim opštinama – ukupno 23. U 2015. godini potpisani su Memorandum sa 7 opština Gusinje, Plav, Andrijevića, Petnjica, Šavnik, Žabljak i Plužine.

Koordinatori/ke za rodnu ravnopravnost su imenovani u 21 opštini. U 16 opština je usvojena Odluka o rodnoj ravnopravnosti. U 12 opština formirani su Savjeti za rodnu ravnopravnost, a do sada je formirano 5 kancelarija za rodnu ravnopravnost u 5 opština.

U 12 opština usvojeni su lokalni akcioni planovi za rodnu ravnopravnost. U 2015. godini Glavni grad Podgorica, Berane, Pljevlja i Ulcinj usvojili su Lokalni akcioni plan. Posebno je značajno što je Glavni grad, gdje živi najveći broj stanovnika Crne Gore, po prvi put usvojio ovakav strateški dokument. Opštine Tivat, Bar Budva, Berane, Herceg Novi i Pljevlja su u okviru svojih budžeta, prepoznale važnost rodnog budžetiranja, i predviđeli posebna sredstva za sprovođenje svojih lokalnih akcionih planova. Takođe je

u opštinama vršena edukacija zaposlenih u lokalnoj samoupravi, o pitanjima rodne ravnopravnosti i uopšte o anti-diskriminacionom zakonodavstvu.

SARADNJA SA CIVILNIM SEKTOROM

Kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou kontinuirana je saradnja sa NVO-ima i velika je uloga koju ženski sektor ima u promociji rodne ravnopravnosti, pogotovo u sferama zaštite od nasilja i ekonomskog osnaživanja žena. Ustaljena praksa je da se minimum jedan put godišnje održava Forum za dijalog sa predstavnicama ženskih organizacija gdje se razmatraju teme od zajedničkog interesa. Aktivnosti se sprovode i kroz zajedničke kampanje, obuke, istraživanja, kao i realizaciju projekata koje finansira najčešće Evropska Unija kroz nacionalni IPA program ili programe prekogranične saradnje, te centralizovanu podršku razvoju mreža organizacija civilnog društva (Civil Society Facility – Partnership Framework Agreements).

Ženske nevladine organizacije su uvijek članice radnih grupa za izradu zakona i strategija koje se tiču rodne ravnopravnosti. One su i članice komisija za monitoring Konvencije i Zakona o rodnoj ravnopravnosti, kao i nacionalnog i lokalnih planova za rodnu ravnopravnost. U Komisiji za praćenje PAPRR-a su dvije predstavnice NVO-a, a u nacionalnom Savjetu za rodnu ravnopravnost su 4 predstavnice NVO sektora, od koji je jedna i predsjednica Odbora za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Primjer dobre saradnje je i dugogodišnje zajedničko sprovođenje kampanje »16 dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici«.

U cilju bolje saradnje sa civilnim sektorom, sva ministarstva u svom domenu potpisuju sa organizacijama memorandume o saradnji, a u oblastima koje se tiču sprovođenje politike rodne ravnopravnosti, borbe protiv trafikinga, borbe protiv nasilja itd.

III PRESJEK STANJA

1. Unapređenje rodne ravnopravnosti i ljudskih prava žena

Iako postoji dobar institucionalni i zakonodavni okvir za zaštitu i promovisanje ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori, praksa pokazuje da su žene, Romi, LGBTI populacija, lica sa invaliditetom i stariji još uvijek izloženi društvenoj marginalizaciji i diskriminaciji. Nedavno promijenjeno anti-diskriminaciono zakonodavstvo je preciznije definisalo mandati postojećih institucija u okviru sistema zaštite od diskriminacije i postoji jasna potreba za daljim osnaživanjem kapaciteta institucija i njihovih zaposlenih, resursa itd. da bi se obezbijedila efikasna zaštita od diskriminacije.

Često marginalizovane osobe nisu dovoljno informisane kada su u pitanju njihova prava i institucionalni mehanizmi za njihovu zaštitu ili nemaju povjerenja u institucije. Praksa je pokazala da se žrtve diskriminacije radije obraćaju NVO-ima kada se suočavaju sa bilo kakvim pitanjima koja su zasnovana na diskriminaciji.

Prema analizama i istraživanjima, stereotipi, patrijarhalni način razmišljanja i nedostatak otvorenosti prema različitosti, veoma su jaki i više od jedne trećine populacije pokazuje diskriminacioni stav.

Ključni izazovi u ovoj oblasti uključuju lošu integraciju ljudskih prava i rodne komponente u razvojne politike, dok institucije nemaju dovoljan broj zaposlenih sa znanjem u ovoj oblasti ili su im sredstva planirana godišnjim budžetom nedovoljna. Stoga je potrebna dodatna obuka i finansijska pomoć. Sistem funkcionalnih mehanizama za monitoring i evaluaciju ljudskih pravima i rodne ravnopravnosti horizontalno širom institucija još uvijek nije dovoljnoj mjeri razvijen, te je neophodno raditi na unapređenju kako na nacionalnom nivou tako i na lokalnom. Prema istraživanju Odbora za rodnu ravnopravnosti i Ministarstva za ljudska i manjinska prava sprovedenom u 2013. god, većina javnih službenika ne razumije koncept prisupa zasnovanog na ljudskim pravima niti integrisanje rodne perspektive (gender mainstreaming) i, štaviše, smatraju integrisanje rodne perspektive nebitnim jer, kako ističu, "zakon garantuje jednakost za sve".

Žene se i dalje suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije u političkoj, društvenoj i ekonomskoj sferi. Romi/kinje i Egipćani/ke još uvijek žive na marginama društva i treba dalje raditi na polju obrazovanja, zdravstvene zaštite, stambenog zbrinjavanja i zaposlenja. Lica sa invaliditetom su takođe izložena višestrukoj diskriminaciji i fizički pristup institucijama i dalje je jedan od najočiglednijih problema.

U pravcu smanjivanja stepena diskriminacije prema marginalizovanim grupama, usvojene su strategije: Strategija unaprjeđenja kvaliteta života LGBT osoba za period

2013 - 2018. godine; Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori od 2016 – 2020. godine; Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021. godine; Strategija za integraciju lica sa invaliditetom u Crnoj Gori za period 2016-2020. godine.

U dijelu unapređenja rodne ravnopravnosti, na primjer Ministarstvo odbrane donijelo je Strategiju upravljanja ljudskim resursima Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore, kojom je definisana politika rodne ravnopravnosti i određeni strategijski ciljevi: povećana zastupljenost žena u Vojsci, na komandnim dužnostima i u misijama i kontinuirano sprovođenje nacionalnih politika rodne ravnopravnosti, Rezolucije 1325 i drugih primjenjivih i prihvaćenih regulativa. Kroz saradnju Ministarstva odbrane i NVO-a edukovan je veliki broj zaposlenih u Vojsci o Rezoluciji 1325 UNSB, rodnoj ravnopravnosti i nasilju nad ženama.

Ministarstvo odbrane ima ukupno 6 regionalnih trenera za rodnu ravnopravnost u vojnim operacijama koji su zaduženi za edukaciju svih pripadnika/ca Vojske Crne Gore o rodnoj ravnopravnosti R 1325 SBUN. Putem posebnog programa „Mentorstvo za rodnu ravnopravnost“, sprovedena je jednogodišnja obuka visokog oficira Generalštaba Vojske (kome je u opisu posla formacijskog mjesta utvrđena obaveza realizacije poslova iz oblasti rodne ravnopravnosti), kako da rodnu perspektivu uključi u kreiranje politika i u svakodnevni rad u Vojsci.

U okviru regionalne saradnje sa UNDP/SEESAC, realizovano istraživanje i usvojena Studija o položaju žena u oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana, koja predstavlja rezultat zajedničkog rada ministarstava odbrane i oružanih snaga u regionu, i jedinstven je primjer regionalne saradnje te vrste. Studija sadrži uporedive podatke o zastupljenosti žena u oružanim snagama na Zapadnom Balkanu, politike i prakse ministarstava odbrane i oružanih snaga u oblasti privlačenja i zapošljavanja žena, razvoja karijere, obrazovanja i obuke, podatke o učešću žena u mirovnim misijama, politike i prakse u oblasti postizanja rodne ravnopravnosti u oružanim snagama, kao i konkretne primjere dobrih praksi koje se sprovode u ministarstvima odbrane na Zapadnom Balkanu.

2. Rodno osjetljivo vaspitanje i obrazovanje

Obrazovanje u Crnoj Gori ima za cilj izgradnju održivog obrazovnog sistema čime će se stvoriti uslovi za razvoj učenika kao samostalnih, svestranih ličnosti spremnih za kritičko promišljanje, istraživanje, sticanje funkcionalnih znanja i vještina za njihovo aktivno uključivanje u društvo i povećanje ukupnih ekonomskih kapacita države. Sistem bi, takođe, trebalo da teži promovisanju jednakosti i socijalne kohezije, poboljšanju kreativnosti i inovativnosti.³⁴ Više od 8.000 ljudi u Crnoj Gori, odnosno 1,3% populacije, je aktivno učestvovalo u nacionalnim postmilenijskim konsultacijama o razvojnim

³⁴ Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030.godine

ciljevima za period nakon 2015. godine, koje su dio globalne kampanje sprovedene uz podršku Ujedinjenih nacija u više od 80 zemalja svijeta³⁵ i obrazovanje je prepoznato kao jedan od ključnih resursa budućnosti.

Ako se analizira obrazovni sistem sa aspekta integrisanosti rodne komponente, može se primijetiti da u procesu revizije predmetnih programa u 2013. godini je tema: Reproduktivno – seksualni sistem uvrštena za nastavni predmet Biologija (gimnazije i stručne škole). Posebno se u podciljevima ističe nediskriminišući stav prema različitim seksualnim orijentacijama. Osim toga, u nastavnim predmetima kao što su Biologija, Psihologija, Sociologija, Građansko obrazovanje ili Pojedinaac u grupi program omogućava da se planiraju dodatni ciljevi u vezi sa seksualnim obrazovanjem i vaspitanjem.

U 2013. izrađen je i Priručnik za nastavnike na predmetu „Zdravi stilovi života“ gdje se obrađuje i pitanje rodne ravnopravnosti. Kao izborni predmet u Gimnaziji postoji predmet Građansko obrazovanje koji tretira rodnu ravnopravnost, a u školskoj 2012/2013, 2778 učenika/ca su uzeli taj predmet kao izborni.

Nastavni program: „Zdravi stilovi života“ u I ili II razredu gimnazije seksualnost tretira kroz neke od tema: razvoj u adolescenciji, mentalno zdravlje, seksualno i reproduktivno zdravlje, HIV/AIDS, prevencija nasilja (uključujući seksualno. Cijeneći preporuke Savjeta Evrope, i koncept „međukurikularnog pristupa“ Zavod za školstvo je izradio dokument: „Međupredmetne teme i oblasti“, gdje je značajno mjesto posvećeno međupredmetnoj oblasti: „Zdravstveno obrazovanje i vaspitanje“, koja uključuje teme seksualnog obrazovanja mladih.

U okviru kampanje „16 dana aktivizma u borbi protiv nasilja nad ženama“, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa NVO održava javne časove u školama na temu rodna ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje.

Ipak, potrebno je dodatno ojačati komponentu rodno senzitivnog obrazovanja i unaprijediti udžbenike za osnovnu i srednju škole, te obučiti na temu rodne ravnopravnosti obrazovno - vaspitni kadar na svim nivoima obrazovanja.

3. Rodna ravnopravnost u ekonomiji

Ekonomski položaj žena je veoma dinamičan u poslednjoj deceniji. Prema podacima Monstata, u 2013. godini ukupan broj nezaposlenih je bio sastavljena od 48,8% žena (16,855) i 51,2% muškaraca (17,659). Iako je stopa nezaposlenosti prepolovljena u poslednjih 10 godina, stopa nezaposlenosti ostala je i dalje duplo veća od Milenijumskih ciljeva razvoja. U 2014. godini, samo 11,3% žena su samozaposlene, što je dvostruko

³⁵ Komar, Olivera i Gegaj, Pavle. „Crna Gora kakvu želim - Izveštaj o nacionalnim konsultacijama u Crnoj Gori o postmilenijumskim razvojnim ciljevima“, Podgorica, april 2013.

manje nego muškaraca (21,3%). Opšti nedostatak pristojnih poslova utiče na sposobnost žena da zarade penzije. Shodno tome, samo 30,300 žene koriste penziju dok 49,569 muškaraca dobija ovu povlasticu. Komitet UN za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW) je izrazio zabrinutost u vezi sa situacijom žena na tržištu rada, naročito u pogledu koncentracije žena na slabo plaćenim sektorima zapošljavanja, često angažovanih preko ugovora na određeno vrijeme koji mogu lako biti prekinuti, i kojima se ograničavaju njihova prava na plaćeno porodiljsko odsustvo, otežava (najčešće i onemogućava) povratak na posao nakon porođaja. Žene su nedovoljno zastupljene na pozicijama na visokom nivou u javnom i privatnom sektoru. CEDAW je takođe izrazio zabrinutost zbog nedostatka fleksibilnih radnih aranžmana, adekvatnih programa za brigu o djeci usklađenih sa radnim vremenom a posebno zabrinutos zbog neprenosivog porodiljskog odsustva za očeve koji prisiljava žene da rade skraćeno radon vrijeme i slabo plaćene poslove i jača nejednaku podjelu porodičnih obaveza među polovima.

Osim toga, po poslednjim podacima, razlika u zaradama između muškaraca i žena u Crnoj Gori 13,9%, što znači da žene zarađuju samo 86,1% od prosječne zarade isplaćene muškarcima za isti rad. Uzroci za rodni jaz u zaradama uključuju: 1) neposrednu diskriminaciju; 2) posrednu diskriminaciju; 3) niže vrednovanje ženskog rada; 4) segregaciju na tržištu rada; 5) tradiciju i stereotipe; i 6) povećanu potreba žena za ravnotežom između posla i privatnog života, koji je vjerovatno u vezi sa preuzimanjem dodatne odgovornosti koje imaju kao davaoci njege (ne smo djeci već i starim i nemoćnim članovima domaćinstva). Kao jedna od posljedica rodnog jaza u zaradama, žene u skladu sa time što manje zarađuju kada su zaposlene, kasnije imaju niže penzije, što, posljedično povećava rizik od siromaštva.

Žene su vlasnice samo 4% kuća, 8% zemljišta, i 14% kuća za odmor (vikedinca) u Crnoj Gori. Bez imovine, njihove šanse za samozapošljavanje i ekonomsko osnaživanje su na minimumu, zbog nemogućnosti da se obezbijede garancije za otplatu kredita u obliku hipoteke. Nedostatak vlasništva nad imovinom uzrok multiplicirajuću diskriminaciju nad ženama: one su i dalje zavise od drugih (uglavnom muževa), padaju lako ispod linije siromaštva u slučaju unutrašnjih ili spoljnih šokova, i da obeshrabrene su da se odvoje od partnera u slučaju nasilja u porodici (ili za bilo kog drugog razloga).

Stopa nezaposlenosti među ženama na sjeveru je sedam puta veća nego na jugu i tri puta veća od centralnog regiona. Više od polovine nezaposlenih žena u ruralnim područjima nikada nisu pokušale da nađu posao. Oko 1/3 žena su domaćice i obavljaju poslove koji se odnose na održavanje domaćinstva. Na osnovu istraživanja dobijene su informacije da 5,7% su išle u školu ili studirale, 10,3% je reklo da su šanse za dobijanje posla veoma male, a 10% je penzionisano. Većina seoskih žena nema penzijsko osiguranje, zbog nedostatka zarade ili u gotovom novcu, ili zato što rade na sopstvenoj imovini. Neke od ovih žena nikada nisu radile i, kao takve, nemaju penziono osiguranje. Više od 6% žena nemaju zdravstveno osiguranje, jer nemaju redovne ugovore (36,7%) ili njihov status u zemlji nije regulisan (63,2%).

Dodatno, žensko preduzetništvo predstavlja samo 9,6% ukupnih registrovanih preduzetničkih firmi. Imajući u vidu da ukupan ekonomski program država oslanja na razvoj preduzetničkog potencijala u zemlji ovaj podatak o ženama i preduzetništvu dolazi kao razlog za značajnu zabrinutost zbog upotrebe ljudskog kapitala, ali i rodne dimenzije razvoja. U okviru programa IPA 2010. sprovedeno je istraživanje o barijerama sa kojima se žene suočavaju i samo neki od nalaza su da: ono što najviše nedostaje da uspješnije započnu sopstveni biznis je novac i povoljniji modeli finansiranja (kreditiranje). Druge prepreke uključuju nemanje pomoći u pripremi biznis plana, izboru i opremanju prostora, nedovoljno poreskih olakšica u prvim godinama poslovanja, loše poslovne kontakte i nedostatak informacija o procesu registracije preduzeća. Nedostatak poslovnih kontakata i adekvatnog radnog iskustva, nezadovoljavajući nivo upravljačkih vještina, nedovoljan nivo obrazovanja i nemanje dodatne obuke za pokretanje sopstvenog biznisa i neznanje primjera dobre preduzetničke prakse su značajni faktori koji inhibiraju razvoj ženskog preduzetništva.

Sa tim u vezi, važno je napomenuti da je Vlada Crne Gore usvojila Strategiju razvoja ženskog preduzetništva za period 2015-2020.godine koja će umnogome unaprijediti ambijent za razvoj i vještine za pokretanje ženskog preduzetništva. Aktivnosti predložene ovim dokumentom, komplementarne su ciljevima i aktivnostima predloženim Strategijom razvoja ženskog preduzetništva.

4. Rodno osjetljiva zdravstvena zaštita

Očekivano trajanje života na rođenju u Crnoj Gori je, prema podacima Eurostata za 2013. godinu, 74,1 godina za muškarce i 79,0 godina za žene, što je niže u odnosu na prosjek Evropske unije koji iznosi 77,8 godina za muškarce i 83,3 za žene. Stopa mortaliteta odojčadi, koja predstavlja značajan pokazatelj zdravstvenog stanja stanovništva i nivoa razvoja zdravstvene zaštite, kao i indikator cjelokupnog društveno-ekonomskog razvoja, je iznosila 4,3 (na 1.000 živorođene djece) u 2015. godini, prema podacima Svjetske banke. Uprkos činjenici da je ova stopa među najnižima u regionu, ona je i dalje viša u odnosu na EU prosjek (3,7). Stopa mortaliteta djece do pet godina, prema podacima Svjetske banke, iznosi 4,7 (na 1.000 živorođene djece) u 2015. godini, što je, takođe, više u odnosu na EU prosjek (4,4). Ukupan broj živorođene djece opada, s tim da učešće dječaka u broju živorođenih blago raste.

Zdravstveni sistem prepoznaje posebne potrebe žena za zdravstvenim uslugama, vodeći računa o biološkim, društveno-ekonomskim i psihološkim činiocima, koji se razlikuju kod muškaraca i žena. Nastoji se, u okviru mogućnosti, uskladiti planiranje zdravstvene zaštite prema potrebama žena. Ipak, nisu obezbijeđene sveobuhvatne analize postojećeg stanja zdravlja žena u zajednici, identifikacije zdravstvenih problema, potreba ženskog stanovništva svih starosnih doba i rizičnih faktora po žensko zdravlje, kako bi se mogli definisati programi zdravstvene zaštite žena. U posebno teškom

položaju naaze se žene sa invaliditetom i potrebno je naglasiti da postoji nedostatak uslova u bolnicama na lokalnim nivoima za njihov siguran i dostojanstven porođaj. Ne postoji sistematski monitoring i evaluacija realizovanih programa kako bi se omogućilo određivanje prioriternih ciljeva, koji su realni i dostižni, a smatraju se relevantnim za očuvanje i unapređivanje zdravlja žena.

U realizaciju planiranih aktivnosti zdravstvene zaštite uključeni su svi nivoi, sa posebnim akcentom na primarnu zdravstvenu zaštitu. Na primarnom nivou zdravstvene zaštite stanovništva planirani procesi edukacije žena i mladih iz oblasti zdravih stilova života, reproduktivnog zdravlja, pripreme žena za materinstvo nijesu adekvatni potrebama i naročito su nedostupni ženama sela i nekih marginalnih grupa (Romkinje, Egipćanke, Albanke koje žive u ruralnim oblastima itd). Takođe edukativno-informativni programi o očuvanju zdravlja žena u menopauzi nijesu adekvatno zastupljeni³⁶.

U skladu sa ekonomskim mogućnostima, nastoje se pratiti i primjenjivati savremena dostignuća u medicini, obezbijediti savremena oprema, edukacija medicinskog kadra i razvijati informacioni sistem. Međutim, ne postoji validna analiza problema žena svih starosnih kategorija pri ostvarivanju zdravstvene zaštite, analiza zadovoljstva pruženim uslugama u zdravstvenim ustanovama i odnosom zdravstvenih radnika³⁷.

Ne postoje nikakve zakonske prepreke ženama za potpunu dostupnost zdravstvenoj zaštiti, ali ipak u praksi se prepoznaju barijere koje se objašnjavaju više kulturnim karakteristikama, nego nedostupnošću zdravstvene službe. Takođe, nedovoljno iskorišćenosti doprinosi i život u ruralnim područjima, neinformisanost, neobrazovanost, predrasude i patrijarhalno vaspitanje, stid, pripadnost manjinskoj populaciji koja nedovoljno razumije jezik i sl. Postoji odreženi procenat žena koje nemaju mogućnosti da planiraju porodicu po sopstvenoj želji, već su izložene brojnim trudnoćama i rađanjima, naročito kada se želi dobiti muško dijete³⁸.

Zdravstvena statistika rodno je segregirana. Ministarstvo zdravlja i Zavod za javno zdravstvo implementatori su niza preventivnih programa za mlade i žene, postoje savjetovališta za mlade i savjetovališta za reproduktivno zdravlje. Na nacionalnom nivou sprovode se edukativni programi posebno za pripadnike/ce RE populacije a na temu zdravlja sa fokusom na reproduktivno zdravlje, prevencije stupanja u rane brakove; prevencija spolnih bolesti i HIV.

³⁶ Ravnopravnost polova u domenu zdravstvene zaštite. Dostupna na: https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/ravnopravnost_u_domenu_zdravstvene_zastite_-_izvjestaj_crna_gora.doc

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

Vlada je u proteklom periodu usvojila niz strateških dokumenata u oblasti zdravlja, poput: Nacionalne strategije za poboljšanje kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbjednosti pacijenata i Akcionog plana za 2017-2018.god, Strategijom unapređenja mentalnog zdravlja u Republici Crnoj Gori i trenutno važeći Akcioni plan za 2017-2018. god, Nacionalne strategije za borbu protiv HIV-AIDS 2015-2020 i druge³⁹.

Iako je oblast zdravlja obuhvaćena i obrazovnim programom u osnovnim i srednjim školama, neophodno je unaprijediti znanja svih mladih na temu reproduktivnog zdravlja, rodni koncepta i same rodne ravnopravnosti.

5. Rodno zasnovano nasilje

Nasilje nad ženama i nasilje u porodici je su i dalje jedan od prioriteta problema u dijelu rodne ravnopravnosti, posebno ako smo svjesni rasprostranjenosti rodno baziranog nasilja u Crnoj Gori. Prema istraživanju UNDP sprovedenom u okviru programa IPA 2010 65,8% žena u Crnoj Gori doživljava neki oblik nasilja od strane njihovih suprug a i/ili partnera. U poslednjih 5 godina došlo je do značajnog povećanja broja prijavljenih slučajeva nasilja u porodici, što govori o vidljivosti samog fenomena i tome da je unaprijeđen okvir koji stimuliše žrtve da prijave nasilnika i naprave korake ka izlasku iz situacije nasilja. Tako je recimo u 2009. godini bilo 481 prijavljenih slučajeva; dok je u 2014. bilo 1.249 prema zvaničnom institucionalnom izveštavanju. Nažalost, poslednjih godina povećan je broj ubistava žena, najčešće suprug a ili partnerki, a od strane lica koja su više puta prijavljivana i privođena zbog nasilja u porodici.

Vlada ulož e napore za stvaranje pravnog i političkog okvira koji bi obezbedio adekvatan odgovor na trenutnu situaciju. Prema Krivičnom zakoniku Crne Gore (2004), član 220 propisuje se krivično gonjenje za djelo nasilja u porodici, po službenoj dužnosti. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (2010) primjenjuje se u prekršajnom postupku i, po prvi put u pravnom sistemu Crne Gore, uvedene su mjere zaštite za žrtve nasilja, i to: 1) nalog za udaljenje/uklanjanje nasilnika iz stana ili drugog stambenog prostora; 2) zabrana prilaska; 3) zabrana uznemiravanja i uhođenja; 4) obavezno liječenje od zavisnosti ili obavezni psihosocijalni tretman. Pored toga, pravilnik o sprovođenju mjera zaštite predviđa obavezno psihosocijalni tretman počinioca nasilja ali još uvek nema znakova za konceptualizaciju programa prema kojem obuč en profesionalaci treba da obavljaju takve tretmane.

Na žalost, uticaj ukupnih društvenih i ličnih rodni perцепija širom institucionalnog sistema podrške rezultira sa lošim multisektorskim odgovorom na nasilje, naročito u slučajevima nasilja u porodici, iako *Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici*⁴⁰ daje jasne instrukcije o proceduri i institucionalnoj saradnji u vezi s

³⁹ Strateški okvir u oblasti zdravlja može se naći na sajtu Ministarstva zdravlja www.mzdravlja.gov.me/biblioteka/strategije

⁴⁰ Dostupan na: <http://bit.ly/2ILWnzH>

porodičnim nasiljem i nasiljem nad ženama, sa detaljno objašnjenom ulogom policije, zdravstvenog, obrazovnog sistema, sistema socijalne zaštite. Pored toga, dostupni podaci potvrđuju obrazac blagih kazni, a od 935 slučajeva u 2014. godini, samo 10% su zatvorske kazne, dok su ostale bili novčane kazne (252), uslovnih presude (133), upozorenja (85); suspendovanje (82); korektivne mjere (7); otpuštanja (8); oslobađajuće presude (254); i zaštitne mjere (247).

UNDP istraživanje o percepciji nasilja daje informaciju da je da 92% građana ocijenilo nasilje u porodici kao značajno prisutno, dok je samo 13% izjavilo da se oseća prijatno da razgovara o njemu ili prijavi isto. Isto istraživanje je potvrdilo visoku toleranciju za nasilje u porodici u društvu u cjelini imajući u vidu da je 1 od 4 građanina rekao da je nasilje opravdano. Takođe, samo u 36% slučajeva, članovi šire porodice bili bi spremni da pruže podršku i zaštitu žrtvi nasilja.

Nasleđeno iskustvo patrijarhalne moći, koje daje muškarcu pravo na privilegovan položaj u odnosu na ženu, je i dalje jedna od ključnih prepreka za ostvarivanje prava na zaštitu od nasilja u porodici. Nasilje nad ženama se nažalost još uvijek često tretira kao porodično/privatni problem iako pravni okvir, konkretno Zakon o zaštiti od nasilja (član 9) u porodici propisana je dužnost državnih organa, drugih organa, zdravstvenih, obrazovnih i drugih ustanova da prijavljuju policiji nasilje, u slučaju sumnje u učinjeno nasilje za koje su saznale u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, odnosno djelatnosti.

6. Rodna ravnopravnost u medijima, kulturi i sportu

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti- 2015. propisane su dvije odredbe, za koje su predviđene sankcije, a koje se odnose na upotrebu rodno senzitivnog jezika i obavezne obuke o rodnoj ravnopravnosti za sve zaposlene, uključujući i medije.

Tokom proteklih godina, sprovedene su brojne aktivnosti, kako bi mediji bili akteri u implementaciji politike rodne ravnopravnosti. Usvojeni su zakoni i strateška dokumenta koja obavezuju medije na poštovanje ženskih ljudskih prava i promociju politike rodne ravnopravnosti.

Kroz Program rodne ravnopravnosti IPA 2010, koji su partnerski sprovodili Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti MLJMP i UNDP uz finansijsku pomoć EU intenzivno se zagovaralo poboljšanje afirmativne akcije u Zakonu o izboru odbornika i poslanika koji je obuhvatio rukovodstva, poslanike/ce i ženske grupe parlamentarnih političkih partija kroz set sastanaka o kojima je bila informisana i javnost. I mediji su pratili ove aktivnosti sa emisijama na ovu temu, sa ciljem podizanja nivoa informisanosti i stvaranja pozitivnije klime u društvu i podršku za veće uključivanje žena u politiku. Kampanja je rezultirala uvođenjem mjere kojom se kvota za veću zastupljenost žena donekle

unapređuje i usvaja se rješenje da se žene pozicioniraju kao najmanje svaka četvrta na listi.

U dijelu medija, jedan od primjera dobre prakse je i projekat “Rodna senzibilizacija crnogorskih medija – “Korak naprijed” koji je realizovan pod pokroviteljstvom Misije OSCE u Crnoj Gori i Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti, u periodu jul-decembar 2013, čiji je cilj bio unapređenje medijskih politika i praksi na ostvarenju politike rodne ravnopravnosti i na poštovanju ženskih ljudskih prava. U domenu medija važno je istaći i aktivnosti UNESCO, koji između ostalog razvio i rodno-senzitivne indikatore za medije⁴¹

Nažalost, uloga medija još uvijek nije dovoljno jaka u dijelu promovisanja rodne ravnopravnosti, već podliježe korporativnim ciljevima i sekističkim marketinškim programima. Imajući pristup širokom broju građanki i građana mediji utiču na njihove stavove i mišljenja, i naučno je dokazano da dugotrajno izlaganje ljudi sličnim porukama i obrascima doprinosi njihovim prihvatanjem kao istinitih, jer ih ponavljanjem, podsvijest čini istinitima. Primjetno je korištenje tj zloupotreba ženskog tijela u reklamnoj industriji, takođe praćena stereotipnim predstavljanjem žene u ulozi domaćice koja s osmijehom na licu služi muža i djecu. Na taj način, reklamna industrija pomaže stereotipnom prikazu žena kao manje ambicioznih i sposobnih, a nerijetko i promoviše seksizam u medijima.⁴² Primjetno je da u Crnoj Gori, kao i drugim zemljama regiona, vidljivost žena u medijima opada kako raste istaknutost i važnost teme.

U domenu kulture i umjetnosti, veća je prisutnost žena i njihov je uspjeh vidljiviji. Informacije o stanju u ovoj oblasti mogu se naći i u publikaciji UNESCO-a: „Rodna ravnopravnost, baština i kreativnost“⁴³ koja između ostalih zemalja obuhvata i podatke koji se odnose na Crnu Gore.

Ravnopravnost žena i muškaraca jedno je od temeljnih načela Evropske unije. Evropska komisija izrazila je svoju predanost borbi protiv rodnog jaza i njegovoj eliminaciji u donošenju odluka u Ženskoj povelji i Strategiji za ravnopravnost žena i muškaraca 2010–2015. Sportske organizacije se podstiču na povećanje rodne uravnoteženosti u izvršnim odborima, upravi i na trenerskim položajima. U oblasti sporta, uspjesi žena u Crnoj Gori jesu vidljivi ali je broj tj. procenat žena u strukturama koje odlučuju, vode sportske klubove je i dalje nizak. O ovoj oblasti neophodno je uraditi detaljno istraživanje i dati preporuke za unapređenje stanja.

7. Ravnopravnost u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu

Učešće žena u donošenju odluka u politici, prije parlamentarnih izbora, u oktobru 2016. Godine, sa 18% u Skupštini bilo je i dalje najniže u regionu Zapadnog Balkana. Kao

⁴¹ Gender sensitive indicators for media. Dostupni na: <http://bit.ly/1QZRkmE>

⁴² Rodna ravnopravnost u medijima. Dostupno na: <http://bit.ly/2lXHFGy>

⁴³ Gender equality, heritage and creativity. Dostupno na: <http://bit.ly/2nyzON1>

rezultat utvrđenih izbornih kvota za manje zastupljeni pol, zastupljenost žena na izbornim listama nakon parlamentarnih izbora u oktobru 2012. je bila 30%, po prvi put u Crnoj Gori. Takođe, uvođenje ove odredbe je dovelo do povećanja učešća žena u Skupštini Crne Gore, što je, u tom periodu, dovelo do najboljih rezultata u poslednjih petnaest godina i dostigla je 17%. Međutim, iako je ovo predstavljalo istorijski najveće učešće žena u parlamentu ikada, još uvijek predstavlja učešće koja je ispod minimalnog zahtjeva za 30%, kao privremene mjere za postizanje potpunog cilja u budućnosti. Stoga, iako napredak je postignut, to je još uvek daleko od željenog stanja jer uprkos uvođenju kvota i izmjeni politike, Skupština ne može obezbjediti poboljšanje položaja žena kroz poboljšanje političke zastupljenosti. U cilju unapređenja stanja, CEDAW je pozvao Vladu Crne Gore da preispita kvotu od 30% u Izbornog zakona kako bi se osiguralo da u svakoj grupi od tri kandidata najmanje jedan kandidat je žena na izbornim listama političkih partija (umjesto u grupi od četiri kandidata kao što je propisano u ovom trenutku). Najbolji rezultat u istoriji crnogorskog parlamentarizma, ostvaren nakon izbora 2016. godine, od 23,46% ipak nije obezbjedio odgovarajući standard u oblasti političke participacije žena.

Ipak, nije samo da su donosioci odluka pristrasni kada se govori o rodnim ulogama u politici i privatnom životu, već postoje i duboko ukorenjena vjerovanja protiv učešća žena među građanima/građankama tj. biračima, i to bez značajne razlike između shvatanja muškaraca i žena. Oni, za razliku od političara, ne sumnjaju u kompetencije žena i za većinu njih, nedostatak znanja i iskustva ne smatra se relevantnom barijerom, već navode druge razloge. U post-2015 konsultacijama, "isključivanje žena iz procesa odlučivanja je bio jedan od problema snažno naglašen od strane ispitanika."

Prema sprovedenoj proceni glavnih prepreka u daljem razvoju političke participacije žena, neki od glavnih uzroka koji su prepoznati su:

- a) nedostatak ženske solidarnosti;
- b) nedostatak posjedovanja stvarne pozicije moći;
- v) percepcija o političkim grupama žena kao pretežno humanitarnim organizacijama;
- g) hronični nedostatak javne podrške;
- d) rodne uloge u percepciji političkih lidera/ki;
- e) ekonomska nezavisnost žena i nedostatak ekonomskog uticaja;
- g) vrlo malo jakih uzora u politici.

IV MISIJA I CILJEVI PLANA

Misija PAPRR-a je osiguranje rodne ravnopravnosti u kreiranju i sprovođenju svih nacionalnih i lokalnih politika, te u radu svih pravnih subjekata na nivou države.

Ciljevi plana po oblastima:

1. UNAPREĐENJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI I LJUDSKIH PRAVA ŽENA

Strateški cilj: Uspostavljanje društva jednakih mogućnosti i eliminisanje svih oblika diskriminacije po osnovu pola i roda.

Cilj 1.1: Načelo rodne ravnopravnosti integrisano u izradu i primjenu svih nacionalnih politika (programa i strategija) i djelovanja državnih tijela.

Indikator (pokazatelj) efekta: Broj i % državnih tijela koja adekvatno sprovode Zakon o rodnoj ravnopravnosti i nacionalnih politika u čiju izradu je uključena rodna komponenta.

Cilj 1.2: Dosljedno sprovođenje međunarodnih instrumenata za rodnu ravnopravnost a posebno zaštitu ljudskih prava žena.

Indikator (pokazatelj) efekta: Sve relevantne institucije sprovode i redovno izvještavaju Vladu i međunarodne organizacije o sprovođenju međunarodnih instrumenata za rodnu ravnopravnost a posebno zaštitu ljudskih prava žena.

Cilj 1.3: Osigurana primjena antidiskriminacionog zakonodavstva uz procjenu učinka, kvaliteta i stepena primjene zakonskih propisa.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Broj predmeta po osnovu diskriminacije po osnovu pola i roda
- Povećan je broj riješenih slučajeva na godišnjem nivou prijavljenih po ovom osnovu ili drugim osnovama iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

2. RODNO OSJETLJIVO VASPITANJE I OBRAZOVANJE

Strateški cilj: Uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja na svim nivoima obrazovanja

Cilj 2.1. U nastavi u osnovnim i srednjim školama prisutna je rodna komponenta.

Indikator (pokazatelj) efekta: Procenat nastavnika/ca koji primjenjuju ciljeve iz međupredmetne oblasti rodne ravnopravnosti za osnovne i srednje škole.

Cilj 2.2. Povećan nivo znanja zaposlenih u obrazovnom sistemu o rodnoj ravnopravnosti.

Indikator (pokazatelj) efekta: Minimum 25% ustanova na nivou predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja u Crnoj Gori uključeno u program obuke i po 1 njihov predstavnik/ca povećao/la nivo znanja u oblasti rodne ravnopravnosti.

Cilj 2.3. Postignut rodni balans u izboru profesija u srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama.

Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan procenat dječaka i djevojčica (momaka i djevojaka) koji se obrazuju za profesije u kojima nijesu tradicionalno zastupljeni.

Cilj 2.4. Unaprijeđena rodna ravnopravnosti u visokoškolskim ustanovama.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Povećan nivo znanja zaposlenih u visokoškolskom obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti.
- Rodna komponenta integrisana u realizaciji programa visokoškolskog obrazovanja.

3. RODNA RAVNOPRAVNOST U EKONOMIJI

Strateški cilj: Povećati zaposlenost žena i ukloniti sve oblike diskriminacije žena na tržištu rada.

Cilj 3.1. Povećana zapošljivost žena, posebno teže zapošljivih kategorija.

Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan broj zaposlenih žena, posebno procenat teže zapošljivih kategorija.

Cilj 3.2. Podsticati žensko preduzetništvo i samozapošljavanje.

Indikator (pokazatelj) efekta: Unaprijeđen pravni okvir i obezbijedene posebne mjere podrške za razvoj preduzetništva i samozapošljavanja žena na nacionalnom i lokalnom nivou.

Cilj 3.3. Osnaživanje lokalnih institucija i ženskih kapaciteta da se omogući i podstakne ulazak u preduzetništvo.

Indikator (pokazatelj) efekta: Angažovane lokalne službe podrške i uspostavljena saradnja sa finansijskim institucijama kao kredibilnim klijentima finansijskih institucija.

Cilj 3.4. Postignut visok stepen usklađenosti radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca.

Indikator (pokazatelj) efekta: Obezbijeđen pravni okvir i promovisana praksa koji omogućava da se koriste radni angažmani koji omogućavaju usklađivanje radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca.

Cilj 3.5. Osigurana efikasna primjenu zakona i smanjena rodno bazirana diskriminacija na tržištu rada.

Indikator (pokazatelj) efekta: Smanjen broj slučajeva rodno bazirane diskriminacije na tržištu rada i povećan broj riješenih prijavljenih slučajeva.

Cilj 3.6. Smanjiti jaz u zaradama muškaraca i žena.

Indikator (pokazatelj) efekta: Jaz u zaradama muškaraca žena u Crnoj Gori smanjen za min 3% do kraja izvještajnog perioda (januar 2019. godine), sa dostupnim godišnjim podacima posebno za privatni i posebno za javni sektor.

4. RODNO OSJETLJIVA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Strateški cilj: Unaprijediti dostupnu rodno osjetljivu zdravstvenu zaštitu.

Cilj 4.1. Unaprijeđena prevencija i rano otkrivanje malignih oboljenja.

Indikator (pokazatelj) efekta: Unaprijeđen nacionalni program ranog otkrivanja i organizovana minimum jedna godišnja kampanja.

Cilj 4.2. Unaprijeđene mjere za očuvanje reproduktivnog zdravlja svih žena i djevojčica.

Indikator (pokazatelj) efekta: Obezbijedena je dostupna i sveobuhvatna zdravstvena zaštita i podrška u ostvarivanju iste za sve žene, posebno pripadnice ranjivih kategorija (žene sa sela, žene sa invaliditetom, žrtve trgovine ljudima i sl.) u svim opštinama u Crnoj Gori.

Cilj 4.3. Povećana senzibilisanost zdravstvenih radnika o rodno osjetljivoj zdravstvenoj zaštiti.

Indikator (pokazatelj): Povećana informisanost i nivo znanja zdravstvenih radnika o pojmu rodne ravnopravnosti i značaju rodno osjetljive zdravstvene zaštite.

Cilj 4.4. Unaprijeđen odgovor zdravstvenog sistema u dijelu prepoznavanja i reagovanja u slučajeva nasilja.

Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan nivo informisanosti zdravstvenih radnika/ca o zakonskim obavezama i propisima iz Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, koji je Ministarstvo zdravlja potpisalo.

5. RODNO ZASNOVANO NASILJE

Strateški cilj: Suzbiti sve oblike rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te unaprijediti položaj i zaštitu prava žrtava svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Cilj 5.1. Unaprijeđen zakonodavni okvir i tehnički uslovi za efikasno sprovođenje zaštitnih mjera i efikasnije sankcionisanje nasilnika.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Zakonski okvir za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja je usklađen sa međunarodnim dokumentima i pozitivnom praksom.
- Ojačani kapaciteti nadležnih službi za adekvatan odgovor na nasilje i pružanje adekvatne zaštite žrtava nasilja.

Cilj 5.2. Uspostavljen efikasan sistem praćenja primjene mjera iz Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2012-2018.

Indikator (pokazatelj) efekta: Postoji minimum jedan izvještaj godišnje o implementaciji mjera iz Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2012-2018, sa preporukama za unapređenje stanja.

Cilj 5.3. Podizanje svijesti javnosti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno zasnovanog nasilja.

Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan broj otkrivenih djela rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici i smanjene tradicionalne štetne prakse koje podržavaju nasilničko ponašanje.

Cilj 5.4. Ojačan sistem socijalne i druge podrške i zaštite svih žrtava nasilja u porodici.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Povećan broj, vrste i dostupnost servisa podrške žrtvama nasilja u porodici za 25%. Kvalitet pruženih usluga i stepen zadovoljstva korisnika/ka uslugama.
- Poboljšana održivost socijalnih i drugih servisa institucija i organizacija civilnog društva u oblasti zaštite od porodičnog nasilja.

Cilj 5.5. Razvijanje svijesti kod građana, posebno državnih službenika/ca odgovornih za primjenu zakona o svim oblicima diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja i njihova edukacija.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Povećan nivo svijesti u vezi sa zakonodavnim i institucionalnim okvirima za zaštitu od diskriminacije.
- Poboljšan stepen informisanja i stručnih kompetenci državnih službenika/ca za pružanje efikasne zaštite i podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja.

6. RODNA RAVNOPRAVNOST U MEDIJIMA, KULTURI I SPORTU

Strateški cilj: Suzbijati rodne stereotipe i uvesti politiku rodne ravnopravnosti u medije, kulturu i sport.

Cilj 6.1. Povećana medijska vidljivost primjene politika rodne ravnopravnosti.

Indikator (pokazatelj) efekta: Povećana prisutnost teme rodne ravnopravnosti u crnogorskim medijima za 30% u odnosu na prethodnu godinu.

Cilj 6.2. Unaprijeđeno znanje zaposlenih u medijima o rodnoj ravnopravnosti

Indikator (pokazatelj) efekta: Minimum 50 predstavnika/ca medija povećalo je svoje znanje u oblasti rodne ravnopravnosti i izvještava u skladu sa rodno senzitivnim principima.

Cilj 6.3. Unapređenje rodne ravnopravnosti u oblasti kulture.

Indikator (pokazatelj) efekta: Zaposleni u oblasti kulture poznaju Zakon o rodnoj ravnopravnosti i sprovode rodno senzitivnu unutrašnju organizacijsku politiku i podržavaju i izvode rodno senzitivne programe i projekte.

Cilj 6.4. Unaprijeđena medijska promocija uspješnih žena

Indikator (pokazatelj) efekta: Medijski prostor je ispunjen primjerima uspješnih žena iz svih oblasti i afirmiše se prevazilaženje tradicionalnih muško-ženskih uloga u društvu.

7. RAVNOPRAVNOST U PROCESU ODLUČIVANJA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU

Strateški cilj: Ravnopravno učešće žena i muškaraca na svim nivoima odlučivanja.

Cilj 7.1. Postignuta uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca u zakonodavnoj vlasti na svim nivoima.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Najmanje 40 % žena poslanica u Skupštini Crne Gore do 2020. godine.
- Najmanje 50% parlamentarnih partija usvojilo afirmativne mjere za političko jačanje žena unutar partije.
- Najmanje 50% partija realizuje rodno osviještene kampanje, a programi sadrže mjere za postizanje rodne ravnopravnosti.
- Najmanje jedna aktivnost godišnje realizovana kroz zajedničku akciju žena iz parlamentarnih partija.
- Najmanje tri ženske organizacije pri partijama imaju samostalni budžet na godišnjem nivou u visini od 10% od ukupnih partijskih budžetskih primanja.

Cilj 7.2. Implementacija Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN – Žene, mir i bezbjednost.

Indikator (pokazatelj) efekta: Načela Rezolucije integrisana u rad sektora bezbjednosti u Crnoj Gori.

8. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA PRIMJENU POLITIKA RODNE RAVNOPRAVNOSTI I MEĐUNARODNA SARADNJA

Strateški cilj: Stvaranje održivih mehanizama na nacionalnom i lokalnom nivou za postizanje rodne ravnopravnosti.

Cilj 8.1. Jačanje mehanizama za primjenu rodne ravnopravnosti na nacionalnom nivou i unapređenje njihovog koordiniranog djelovanja i izvještavanja.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Postoji održiv mehanizam na nacionalnom nivou za primjenu politike rodne ravnopravnosti, obučen kadar, sredstva za rad i redovna komunikacija između svih relevantnih aktera.
- Upostavljen index rodne ravnopravnosti i prate se ostali važni UN indikatori u ovoj oblasti.

Cilj 8.2. Osnovani novi i osnaženi postojeći mehanizmi za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou

Indikator (pokazatelj) efekta: Postoje održivi mehanizmi za primjenu politike rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou, obučen kadar, sredstva za rad i redovna komunikacija između svih relevantnih aktera.

Cilj 8.3. Osnaženi kapaciteti Odjeljenja za rodnu ravnopravnost za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti.

Indikator (pokazatelj) efekta: Odjeljenje za rodnu ravnopravnost posjeduje ljudske, tehničke i materijalne kapacitete da koordiniše sprovođenje politika rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori i sprovodi mjere predviđene ovim strateškim dokumentom i Zakonom o rodnoj ravnopravnosti.

Cilj 8.4. Kontinuirana saradnja sa organizacijama civilnog društva

Indikator (pokazatelj) efekta: Postoji redovna komunikacija i sprovode se redoni sastanci i zajedničke aktivnosti Odjeljenja za rodnu ravnopravnost i Foruma za dijalog sa predstavnicima/cama ženskog sektora i drugim organizacijama civilnog društva koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti.

Cilj 8.5. Uvesti rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima u lokalnim samoupravama i ministarstvima.

Indikator (pokazatelj) efekta: Postoji razvijen sistem za rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima u minimum 5 lokalnih samouprava i 3 ministarstva.

Cilj 8.6. Uključivanje evropskih standarda rodne ravnopravnosti u nacionalno zakonodavstvo i integracija rodne ravnopravnosti u proces pregovora o pristupanju EU

Indikator (pokazatelj) efekta: Procenat integrisanosti rodne komponente u Akcionom planu za sprovođenje EU integracija. Procenat realizacije mjera iz poglavlja 23 u dijelu: „Rodna ravnopravnost” i drugih poglavlja od važnosti za oblast rodne ravnopravnosti.

Cilj 8.7. Unaprijeđena saradnja sa institucionalnim mehanizmima u državama regiona
Indikator (pokazatelj) efekta: Redovna komunikacija i dobra saradnja crnogorskih institucija koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti sa srodnim institucijama u državama regiona.

Cilj 8.8. Povećan nivo informisanosti žena i šire javnosti o osnovnim pravima žena koja proizlaze iz UN i EU pravnih dokumenata.

Indikator (pokazatelj) efekta: Građani/ke posjeduju osnovna znanja o pravima žena koja proizlaze iz UN i EU pravnih dokumenata.

VI NAČIN IZVJEŠTAVANJA O SPROVOĐENJU PAPRR

Sprovođenje plana je obaveza svih sektora, te se izvještavanje mora sprovoditi u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i njime definisanim obavezama.

Kao mehanizam za izvještavanje treba pratiti UN Globalni Minimalni set indikatora i dodatno indikatore definisane u akcionom planu. Naime, inter-agencijska i Ekspertska grupa za rodnu statistiku u okviru Komisije za statistiku Ujedinjenih nacija je ustanovila minimalni set rodni indikatora za međunarodnu kompilaciju širom svijeta, sa ciljem da se obezbijedi osnova za praćenje rodni pitanja na globalnom nivou (Ujedinjene nacije, 2014. godine).

Ovaj globalni minimum Set sadrži minimalnu zajednički imenitelj za statistiku na rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena. Očekuje se da on bude osnova za regionalne i nacionalne vežbe razvoja indikatora.⁴⁴

Nadležna ministarstva dužne su jednom godišnje izvijestiti Ministarstvo za ljudska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost o sprovođenju mjera iz ovog plana, ali i drugih aktivnosti sa ciljen osiguranja rodne ravnopravnosti.

Po potrebi, dužni su u skladu sa indikatorima izvijestiti Ministarstvo za ljudska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i tokom procesa podnošenja redovnih izvještaja Evropskoj komisiji i drugim međunarodnim tijelima.

U nastavku:

VII PROGRAM SPROVOĐENJA ZA 2017-2018

⁴⁴ United Nations Statistics Division. Minimum Set of Gender Indicators. Dostupni na: <http://bit.ly/2mvrgXL>

PLAN AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI U CRNOJ GORI 2017 – 2021. GOD

PROGRAM SPROVOĐENJA (akcioni plan) ZA PERIOD 2017 – 2018. GOD

1. UNAPREĐENJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI I LJUDSKIH PRAVA ŽENA

Strateški cilj: Uspostavljanje društva jednakih mogućnosti i eliminisanje svih oblika diskriminacije po osnovu pola i roda

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 1.1: Načelo rodne ravnopravnosti integrisano u izradu i primjenu svih nacionalnih politika (programa i strategija) i djelovanja državnih tijela Indikator (pokazatelj) efekta: Broj i % državnih tijela koja adekvatno sprovode Zakon o rodnoj ravnopravnosti i nacionalnih politika u čiju izradu je uključena rodna komponenta.						
1.1.1. Osigurati da se prilikom izrade svih nacionalnih politika (strategija, akcionih planova) uključi komponenta rodne ravnopravnosti	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Sva ministarstva i organi državne uprave	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Savjet za rodnu ravnopravnost	Kontinuirano 2017 - 2018. god	- Broj i % nacionalnih politika u čiju izradu je uključena i rodna studija i imaju orodnjene indikatore.	- Izvještaji: Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, -Izvještaji ministarstava i organa državne uprave -Izvještaji CEDAW, Akcioni planovi 19 i 23	Redovna budžetska sredstva
1.1.2. Uraditi monitoring izvještaj o sprovođenju Zakona o rodnoj ravnopravnosti u dijelu upotrebe rodno senzitivnog jezika u dokumentima državnih organa i medija.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo kulture	Ministarstva i organi državne uprave, Agencija za elektronske medije, organizacije	2018. god	- Izrađen monitoring izvještaj koji obuhvata: - Step en upotrebe rodno senzitivnog jezika u dokumentima	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost),	Redovna budžetska sredstva

		civilnog društva.		državnih organa i medijima. - Broj prijava podnijetih protiv pravnih lica za nepoštovanje odredbi Zakona o RR koje regulišu oblast upotrebe rodno senzitivnog jezika. - Pripremljene preporuke za unapređenje stanja i dostavljene organima i medijima obuhvaćenim analizom, kao i široj javnosti.	-Izveštaji organizacija civilnog društva, - Izveštaji Agencije za elektronske medije. - Izveštaji novinarskih samoregulatornih tijela.	
Cilj 1.2: Dosljedno sprovođenje međunarodnih instrumenata za rodnu ravnopravnost a posebno zaštitu ljudskih prava žena Indikator (pokazatelj) efekta: Sve relevantne institucije sprovode i redovno izvještavaju Vladu i međunarodne organizacije o sprovođenju međunarodnih instrumenata za rodnu ravnopravnost a posebno zaštitu ljudskih prava žena.						
1.2.1. Redovno izvještavati međunarodne organizacije o sprovođenju međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava žena, uključujući CEDAW, Istanbulsku Konvenciju	Ministarstvo evropskih poslova, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i	Ministarstva i organi državne - uprave, organi lokalne samouprave Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne	2017 – 2018. god	- Broj i vrsta izvještaja za međunarodne organizacije pripremljenih i usvojenih na Vladi. - Pripremljen i usvojeni redovni	- Izveštaji svih nadležnih ministarstava iz oblasti obuhvaćenih PAPRR-om. - Izveštaj Ministarstva za	Redovna budžetska sredstva

	manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore	Gore, organizacije civilnog društva		izvještaji sprovođenju međunarodnih instrumenata.	ljudska i manjinska prava, - Izvještaji Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore. - Izvještaji organizacije civilnog društva	
1.2.2. Organizovanje konsultativnih i kontrolnih saslušanja na temu o primjenih međunarodnih konvencija i preporuka.	Skupština, tj. nadležni odbori	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore	Kontinuirano 2017 - 2018. god	-Broj organizovanih konsultativnih i kontrolnih saslušanja na temu o primjenih međunarodnih konvencija i preporuka na godišnjem nivou.	-Izvještaj Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore	Redovna budžetska sredstva
1.2.3. Unapređenje nacionalnog okvira shodno ratifikovanim međunarodnim dokumentima i preporukama (poput Istanbulske Konvencije i GREVIO preporuka i sl).	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo pravde i dr. ministarstva	Skupština, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i drugi odbori	Kontinuirano 2017 - 2018. god	- Broj amandmana kojim se usklađuje nacionalno zakonodavstvo sa međunarodnim konvencijama.		Redovna budžetska sredstva

1.2.4. Organizovati promociju ženskih ljudskih prava i istorije ženskog pokreta poput Međunarodni dan žena 8. mart i sl.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Lokalne kancelarije za rodnu ravnopravnost	Ministarstva i organi državne uprave, organi lokalne samouprave, organizacije civilnog društva	I kvartal 2017. god. I kvartal 2018. god.	- Broj i vrsta događaja organizovanih u cilju promocije 8. marta kao dana obilježavanja ženskih ljudskih prava i istorije Ženskog pokreta.	-Izveštaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava, -Izveštaji organa lokalne samouprave, -Izveštaji Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva
1.2.5. Publikovanje i promovisanje međunarodnih konvencija u oblasti rodne ravnopravnosti (Pekinške, Istanbulske Konvencije, CEDAW itd)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Organizacije civilnog društva	2018. god.	- Broj događaja; - Tiraž štampanih izdanja.	- Izveštaji Ministarstva za ljudska i manjinska prava	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva
Cilj 1.3: Osigurana primjena antidiskriminacionog zakonodavstva uz procjenu učinka, kvaliteta i stepena primjene zakonskih propisa <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> - Broj predmeta po osnovu diskriminacije po osnovu pola i roda - Povećan je broj riješenih slučajeva na godišnjem nivou prijavljenih po ovom osnovu ili drugim osnovama iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti.						
1.3.1. Organizovati nacionalnu kampanju upoznavanja javnosti sa mehanizmima zaštite od rodno zasnovane diskriminacije.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Lokalne samouprave, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne	Jednom godišnje	- Organizovana minimum jedna sedmodnevna kampanja godišnje. - Broj medijskih nastupa. - Broj događaja. - Vrsta i broj distribuiranog	- Izveštaj PR službe Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	5.000 €

		Gore		materijala.		
1.3.2. Dostaviti evidencije i podatke o slučajevima diskriminacije po osnovu pola i njihovima ishodima Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore.	Odgovorne institucije shodno <i>Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja posebne evidencije o slučajevima prijavljene diskriminacije</i>	Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore	I kvartal 2018. god.	- Godišnji izvještaj o slučajevima diskriminacije po osnovu pola i njihovima ishodima koji obuhvata broj prijavljenih i riješenih slučajeva.	- Izvještaj Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Izvještaji pravosuđa, Izvještaji organizacija civilnog društva, Izvještaj za poglavlja 19 i 23.	Redovna budžetska sredstva
1.3.3. Monitoring primjene Zakona o rodnoj ravnopravnosti u državnim organima i ustanovama	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, ministarstva i organi državne uprave, lokalne samouprave, organizacije civilnog društva	I kvartal 2018. god.	- Sprovedeno monitoring istraživanje o stepenu primjene zakona o rodnoj ravnopravnosti. - Broj i lista državnih organa i institucija obuhvaćen istraživanjem. - Izađene preporuke.	- Izvještaj Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Redovna budžetska sredstva
1.3.4. Obuka svih nosilaca pravosudnih funkcija i advokata o	Centar za edukaciju sudstva	Advokatska komora,	2017 – 2018. god.	- Organizovane minimum dvije	- Izvještaj Ministarstvo za	Redovna budžetska

primjeni međunarodnih i nacionalnog zakonodavstva u vezi sa rodnom diskriminacijom	i tužilaštva, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore		obuke godišnje.	ljudska i manjinska prava.	sredstva
1.3.5. Organizovanje seminara na temu: „Suštinske i terminološke razlike u pojmovima kojima se određuje rodni identitet, pol, heteroseksualna, biseksualna i homoseksualna orijentacija i interseksualne karakteristike ili osobine“	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda	Organizacije civilnog društva	2018. god.	-Organizovana obuka. -Broj obučanih lica.	- Izveštaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava - Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda	Redovna budžetska sredstva

2. RODNO OSJETLJIVO VASPITANJE I OBRAZOVANJE

Strateški cilj: Uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja na svim nivoima obrazovanja

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 2.1. U nastavi u osnovnim i srednjim školama prisutna je rodna komponenta.						
Indikator (pokazatelj) efekta: Procenat nastavnika/ca koji primjenjuju ciljeve iz međupredmetne oblasti rodne ravnopravnosti za osnovne i srednje škole.						
2.1.1. Formirati Komisiju i izraditi kurikulum za međupredmetni program o rodnoj ravnopravnosti u osnovnim i srednjim školama	Zavod za školstvo	Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	IV kvartal 2017. god.	- Izrađen i usvojen program. - Broj osnovnih i srednjih škola u kojima se program sprovodi. - Broj obuhvaćenih učenika/ca na godišnjem nivou.	- Izveštaj Zavoda za školstvo. - Izveštaj Ministarstva prosvjete.	Redovna budžetska sredstva

2.1.2. Izrada i objavljivanje priručnika pod nazivom: „Vodič za Nastavnike/nastavnice kroz međupredmetnu oblasti – rodna ravnopravnost, za osnovnu i srednje škole“	Zavod za udžbenike i nastavna sredstva	Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	IV kvartal 2018. god.	- Izrađen priručnik. - Broj distribuiranih kopija. - Broj škola u kojima se program sprovodi i priručnik koristi na godišnjem nivou - Broj obuhvaćenih nastavnika/ca.	- Izvještaj Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva.	Redovna budžetska sredstva
2.1.3. Obuka za sprovođenje međupredmetnog programa o rodnoj ravnopravnosti u osnovnim i srednjim školama	Zavod za školstvo	Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	IV kvartal 2018. god.	-Broj organizovanih obuka. - Broj obučenih nastavnika/ca.	- Izvještaj Zavoda za školstvo.	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva
Cilj 2.2. Povećan nivo znanja zaposlenih u obrazovnom sistemu o rodnoj ravnopravnosti. Indikator (pokazatelj) efekta: Minimum 25% ustanova na nivou predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja u Crnoj Gori uključeno u program obuke i po 1 njihov predstavnik/ca povećao/la nivo znanja u oblasti rodne ravnopravnosti.						
2.2.1. Sprovođenje programa stručnog usavršavanja iz područja rodne ravnopravnosti za vaspitno-obrazovni kadar na nivou predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja, saglasno Preporuci Savjeta Evrope CM(2007)13	Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo, Vaspitno-obrazovne ustanove	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Centar za stručno obrazovanje, Organizacije civilnog društva	IV kvartal 2017. god. IV kvartal 2018. god.	- Organizovane minimum 2 obuke godišnje – po jedna za svaku od ciljnih grupa (za nastavni kadar na nivou predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja). - Obučeno minimum 50 predstavnika vaspitno-obrazovnog kadra na	- Izvještaj Zavoda za školstvo. - Izvještaj Ministarstva prosvjete. - Izvještaj vaspitno-obrazovnih ustanova.	Redovna budžetska sredstva

				godišnjem nivou.		
Cilj 2.3. Postignut rodni balans u izboru profesija u srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama. <i>Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan procenat dječaka i djevojčica (momaka i djevojaka) koji se obrazuju za profesije u kojima nijesu tradicionalno zastupljeni.</i>						
2.3.1. Obilježavanje Međunarodnog dana žena i devojaka u nauci (11. februar) i promocija uspješnih žena Crne Gore iz oblasti nauke	Ministarstvo nauke	Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Jednom godišnje (11. februar)	- Broj institucija uključenih u događaj. - Broj i vrsta dešavanja organizovanih na teritoriji Crne Gore.	- Izvještaji Ministarstva nauke. - Izvještaji Ministarstva prosvjete.	Redovna budžetska sredstva
2.3.2. Sprovedene godišnje kampanje za podsticanje žena i muškaraca da se obrazuju za profesije u kojima nijesu tradicionalno zastupljeni, pogotovo u "zelenim" i inovativnim sektorima (ICT i sl.)	Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo nauke, Centar za stručno obrazovanje, Vaspitno - obrazovne ustanove, Univerziteti, Zavod za zapošljavanje	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	I i II kvartal 2017. god. I i II kvartal 2018. god.	- Sprovedene 2 kampanje na nacionalnom nivou. - Broj institucija uključenih u kampanje. - Broj i vrsta događaja organizovanih u sklopu kampanja.	- Izvještaji Ministarstva prosvjete, Ministarstva nauke, Centra za stručno obrazovanje, Vaspitno-obrazovnih ustanova, MONSTAT-a.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 2.4. Unaprijeđena rodna ravnopravnosti u visokoškolskim ustanovama. <i>Indikator (pokazatelj) efekta:</i> - Povećan nivo znanja zaposlenih u visokoškolskom obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti. - Rodna komponenta integrisana u realizaciji programa visokoškolskog obrazovanja.						

2.4.1. Organizovati obuku o rodnoj ravnopravnosti za zaposlene u visokoškolskim ustanovama	Univerzitet Crne Gore	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Organizacije civilnog društva	IV kvartal 2018. god.	- Najmanje po jedna obuka na godišnjem nivou organizovana za min. 15 zaposlenih u visokoškolskim ustanovama. - Broj ustanova visokog obrazovanja obuhvaćenih obukama.	- Izvještaj Univerziteta Crne Gore.	2.000
2.4.2. Pratiti primjenu rodno senzitivnog jezika u službenim evidencijama u ustanovama visokog obrazovanja (diplome, certifikati, uvjerenja, potvrde i sl.)	Ministarstvo prosvjete, Ustanove visokog obrazovanja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	I kvartal 2016. god.	- Sprovedena i publikovana analiza. - Broj ustanova visokog obrazovanja obuhvaćenih analizom.	Izvještaji ustanova visokog obrazovanja, Izvještaji Ministarstva prosvjete, Izvještaj organizacija civilnog društva.	Redovna budžetska sredstva
2.4.3. Sprovesti istraživanje o postojanju, mogućnostima i interesovanju za uvođenje rodni studija na fakultetima	Ustanove visokog obrazovanja Ministarstvo prosvjete	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Organizacije civilnog društva	III kvartal 2016. god.	- Publikovano istraživanje. - Broj ustanova visokog obrazovanja zainteresovanih da sprovedu program rodni studija. - Broj studenata/tkinja zainteresovanih za pohađanje rodni studija.	- Izvještaji ustanova visokog obrazovanja, - Izvještaji Ministarstva prosvjete, Izvještaj organizacija civilnog društva.	2.500

2.4.4. Potpisivanje Memoranduma o razumijevanju sa Univerzitetom Crne Gore iz oblasti rodne ravnopravnosti – zbog uvođenja rodni studija ili studijskog programa: Rodna ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Univerzitetom Crne Gore, Ministarstvo prosvjete	2017-2018. god.	- Potpisan Memorandum. - Uvedene rodne studije na Univerzitetu Crne Gore. - Broj studenata/tkinja rodni studija.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva i donatorska sredstva
---	---	---	-----------------	--	--	--

3. RODNA RAVNOPRAVNOST U EKONOMIJI

Strateški cilj: Povećati zaposlenost žena i ukloniti sve oblike diskriminacije žena na tržištu rada

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 3.1. Povećana zapošljivost žena, posebno teže zapošljivih kategorija. <i>Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan broj zaposlenih žena, posebno procenat teže zapošljivih kategorija.</i>						
3.1.1. Sprovođenje mjera aktivne politike zapošljavanja (posebno teže zapošljivih kategorija žena, pripadnica RE populacije, OSI)	Zavod za zapošljavanje, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo finansija	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) Lokalne uprave Mediji	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj i vrsta sprovedenih mjera aktivne politike zapošljavanja. - Broj lica prema polu uključenih u mjere aktivne politike zapošljavanja.	- Izvještaji Zavoda za zapošljavanje, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Zavoda za statistiku.	Redovna budžetska sredstva

3.1.2. Promocija i podsticaji za prelazak tržišnih učesnika iz neformalnih (rad na crno i siva ekonomija) u formalne tokove (registrovani privredni subjekti)	Ministarstvo finansija, Poreska uprava	Ministarstvo ekonomije	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj registrovanih privrednih subjekata.	- Izvještaj Ministarstvo finansija i Izvještaj Poreske uprave.	Redovna budžetska sredstva
3.1.3. Suzbijanje rada „na crno“ uz rodno osjetljivu statistiku	Uprava za inspekcijske poslove	Ministarstvo finansija – Poreska uprava, Ministarstvo unutrašnjih poslova – Uprava policije	Kontinuirano 2017-2018. god	- Broj zaposlenih po nalogu inspekcije rada.	- Godišnji izvještaj o radu Uprave za inspekcijske poslove.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 3.2. Podsticati žensko preduzetništvo i samozapošljavanje Indikator (pokazatelj) efekta: Unaprijeđen pravni okvir i obezbijedene posebne mjere podrške za razvoj preduzetništva i samozapošljavanja žena na nacionalnom i lokalnom nivou.						
3.2.1. Sprovođenje i prezentacija godišnjeg izveštaja o realizaciji Strategije razvoja ženskog preduzetništva u Crnoj Gori (2015-2020)	Ministarstvo ekonomije	Partneri u oblasti razvoja ženskog preduzetništva	I kvartal 2018. god.	- Izrađen izvještaj o realizaciji Strategije razvoja ženskog preduzetništva u Crnoj Gori (2015-2020). - Rezultati prezentovani i dostupni online.	- Izvještaj Ministarstva ekonomije	Redovna budžetska sredstva

3.2.2. Kreirati i izraditi sveobuhvatnu bazu podataka o ženskom preduzetništvu u Crnoj Gori na nacionalnom i lokalnom nivou, broju žena u upravnim i sličnim odborima te na menadžerskim funkcijama.	Ministarstvo ekonomije, Direkcija za mala i srednja preduzeća, Privredna komora, jedinice lokalne i područne samouprave, MONSTAT	Zavod za statistiku, Asocijacija poslovnih žena CG i druga slična udruženja, Unija poslodavca, Privredna komora, Poreska uprava, Zavod za zapošljavanje	I kvartal 2018. god.	- Uspostavljena baza podataka. - Broj i regionalna zastupljenost preduzetnica.	- Izvještaj Direkcije za mala i srednja preduzeća	Redovna budžetska sredstva
3.2.3. Unapređenje povoljnijih kreditnih linija za žene	Zavod za zapošljavanje Investiciono razvojni fond, Direkcija za mala i srednja preduzeća	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj uspostavljenih kreditnih linija. - Broj odobrenih kredita za žene u okviru postojećih kreditnih linija pod povoljnijim uslovima.	- Izvještaj Zavoda za zapošljavanje, - Direkcije za mala i srednja preduzeća.	Donatorska sredstva
3.2.4. Uvođenje poreskih olakšica za samozaposlene žene, žene preduzetnice i žene zaposlene u poljoprivredi	Ministarstvo finansija, Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), organizacije civilnog društva	I kvartal 2018. god.	-Vrsta i broj poreskih olakšica za samozaposlene žene, žene preduzetnice i žene zaposlene u poljoprivredi. - Broj žena koje koristi ove	- Izvještaji Ministarstvo finansija, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.	Redovna budžetska sredstva

				olakšice.		
3.2.5. Sprovoditi programe obuke i seminare za žene koje otpočinju privatni biznis ili su vlasnice MSP, uz posebne obuke za žene iz teže zapošljivih kategorija	Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo finansija, Direkcija za mala i srednja preduzeća, Privredna komora, Unija poslodavaca	Asocijacija poslovnih žena CG i druga slična udruženja, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj sprovedenih programa obuke. - Broj žena obuhvaćenih programima. - Broj žena iz teže zapošljivih kategorija koje su obuhvaćene obukom.	- Izvještaji: Ministarstva ekonomije, Ministarstva finansija, Direkcije za mala i srednja preduzeća, Privredne komore, Unije poslodavaca.	Redovna budžetska sredstva
3.2.6. Organizovati sajam ženskog preduzetništva	Direkcija za mala i srednja preduzeća, Privredna komora, Unija poslodavaca	Asocijacija poslovnih žena Crne Gore, Udruženje preduzetnica Crne Gore i druga slična udruženja, Organizacije civilnog društva	Jednom godišnje tokom perioda 2017 – 2018. god.	- Organizovan jedan sajam godišnje. - Broj preduzetnica koje su učestvovala. - Posjećenost sajmovi. - Prisutnost u medijima.	- Izvještaji nosioca aktivnosti Izvještaji organizacija civilnog društva.	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva
3.2.7. Podrška promociji aktivnosti udruženja koja se bave poljoprivredom i/ili zanatima koje vode žene	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća	Lokalne samouprave	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj promotivnih aktivnosti udruženja koja se bave poljoprivredom. - Broj preduzetnica uključenih u ove aktivnosti.	- Izvještaji Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstva održivog razvoja i turizma, Direkcije za razvoj malih i srednjih preduzeća.	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva

3.2.8. Podrška pri rangiranju kod projekata za investicije na gazdinstvima u kojima su žene nosioci gazdinstva	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Investiciono razvojni fond, Ministarstvo ekonomije	Lokalne samouprave - Sekretarijati za preduzetništvo	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj žena nosioca gazdinstava kojima su odobreni projekti za investicije.	- Izvještaji Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.	Donatorska sredstva
3.2.9. Obilježavanje Međunarodnog dana žena preduzetnica (III petak u maju)	Ministarstvo ekonomije, Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća	Privredna komora, Unija poslodavaca, Udruženje preduzetnica Crne Gore, Organizacije civilnog društva, Mediji	Jednom godišnje (III petak u maju)	- Organizovan minimum 1 događaji na nacionalnom nivou. - Broj učesnika/ca. - Broj preduzetnica koje su uzele učešća.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva ekonomije, Direkcije za razvoj malih i srednjih preduzeća.	Redovna budžetska sredstva
3.2.10. Organizovati konferencije /savjetovanja za razmjenu dobre i loše prakse žena preduzetnica, na kojima će učestvovati i pripadnice nacionalnih manjina i lica s invaliditetom	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Ministarstvo ekonomije, Zavod za zapošljavanje	Asocijacija poslovnih žena Crne Gore, Udruženje preduzetnica Crne Gore i druga slična udruženja, Poreska uprava, Privredna komora, jedinice lokalne samouprave, Zavod za statistiku, Unija poslodavaca, NVO	2018. god.	- Organizovane minimum 3 konferencije. - Broj učesnika/ca.	- Izještaji nosilaca aktivnosti	Redovna budžetska sredstva

Cilj 3.3. Osnaživanje lokalnih institucija i ženskih kapaciteta da se omogući i podstakne ulazak u preduzetništvo.

Indikator (pokazatelj) efekta: Angažovane lokalne službe podrške i uspostavljena saradnja sa finansijskim institucijama kao kredibilnim klijentima finansijskih institucija.

3.3.1. Mentorska podrška preduzetnicama – mentorske šeme i izrada prilagođenog programa za učesnike/ce u mentorskim šemama	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena Crne Gore, Udruženje preduzetnica Crne Gore i druga slična udruženja)	III kvartal 2017. god.	- Izrađen prilagođen program za učesnike/ce u mentorskim šemama. - Broj angažovanih mentora/ki. - Broj korisnica mentorske šeme.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbiježena sredstva iz IPA II (2016-2019)
3.3.2. Umrežavanje sa poslovnim udruženjima	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena Crne Gore,	III kvartal 2017. god.	- Broj i vrsta zajedničkih aktivnosti, ostavrenih partnerstava ili mreža.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbiježena sredstva iz IPA II (2016-2019)

		Udruženje preduzetnica Crne Gore i druga slična udruženja)				
3.3.3. Izrada baze podataka o uspostavljenoj saradnji sa IRF i/ili drugim finansijskim institucijama	Ministarstvo ekonomije, Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena Crne Gore i druga slična udruženja)	II kvartal 2017. god.	- Izrađena baza.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
3.3.4. Konferencija o ekonomskom položaju žena	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena CG i druga slična udruženja)	II kvartal 2017. god.	- Broj i struktura učesnika/ca konferencije.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)

3.3.5. Procjena lokalnih vlasti po pitanju uvođenja rodne ravnopravnosti na svim nivoima i osnaživanje ženskog preduzetništva	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena CG i druga slična udruženja)	III kvartal 2017. god.	- Urađena procjena i plan za djelovanje.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
3.3.6. Organizovanje obuka za opštine	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena CG i druga slična udruženja)	III kvartal 2017. god.	- Organizovane četiri dvodnevne obuke. - Broj opština obuhvaćenih obukom. - Broj učesnika/ca.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)

Cilj 3.4. Postignut visok stepen usklađenosti radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca.

Indikator (pokazatelj) efekta: Obezbijeden pravni okvir i promovisana praksa koji omogućava da se koriste radni angažmani koji omogućavaju usklađivanje radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca.

3.4.1. Organizovanje kampanje o ravnomjernoj raspodjeli radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Odbor za rodnu ravnopravnost, Skupštine Crne Gore, Organizacije civilnog društva, Mediji	2017. i 2018. god.	- Organizovana minimum 1 kampanja na godišnjem nivou. - Press clipping.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Redovna budžetska sredstva
3.4.2. Obezbjedjivanje dostupnog produženog boravka u svim osnovnim školama, za djecu koja pohađaju prvi razred	Ministarstvo prosvjete i osnovne škole	Vaspitno - obrazovne ustanove	Školska 2017 – 2018. god.	- Procenat osnovnih škola koje imaju dostupan produženi boravak za učenike/ce prvog razreda.	- Izvještaj Ministarstva prosvjete.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 3.5. Osigurana efikasna primjenu zakona i smanjena rodno bazirana diskriminacija na tržištu rada. Indikator (pokazatelj) efekta: Smanjen broj slučajeva rodno bazirane diskriminacije na tržištu rada i povećan broj riješenih prijavljenih slučajeva.						
3.5.1. Prikupljanje, objedinjavanje i obrađivanje statističkih podataka po polu o diskriminaciji i mobingu zaposlenih	Uprava za inspekcijske poslove	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj i vrsta prijavljenih slučajeva diskriminacije i mobinga zaposlenih na godišnjem nivou. - Struktura žrtava diskriminacije.	Godišnji izvještaji: - Uprave za inspekcijske poslove i - Zaštitnika ljudskih prava i sloboda.	Redovna budžetska sredstva
3.5.2. Osigurati besplatnu pravnu pomoć u slučajevima kada je u pitanju	Lokalne kancelarije za besplatnu pravnu pomoć, Sudovi,	Advokatska komora	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj pružene besplatne pravne pomoći.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva pravde, Ministarstva rada i	Redovna budžetska sredstva

povreda prava iz rada i po osnovu rada.	organizacije civilnog društva (NVO, sindikalne organizacije)				socijalnog staranja, Lokalnih kancelarija za besplatnu pravnu pomoć.	
3.5.3. Obuka inspektora rada (i drugih inspektora Uprave za inspekcijske poslove shodno propisanim nadležnostima) zaduženih za praćenje i kontrolu primjene Zakona o radu, Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, Zakona o zabrani zlostavljanja na radu i drugih zakona	Uprava za kadrove, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Organizacije civilnog društva	Uprava za inspekcijske poslove	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj i vrsta organizovanih obuka. - Broj učesnika/ca.	- Izvještaji Uprave za inspekcijske poslove, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Sindikalnih organizacija, Organizacija civilnog društva.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 3.6. Smanjiti jaz u zaradama muškaraca i žena. Indikator (pokazatelj) efekta: Jaz u zaradama muškaraca žena u Crnoj Gori smanjen za min 3% do kraja izvještajnog perioda (januar 2019. godine), sa dostupnim godišnjim podacima posebno za privatni i posebno za javni sektor.						
3.6.1. Izrada informativnog materijala za informisanje javnosti o važnosti	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost),	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Organizacije	2018. god.	- Organizovana jedna kampanja na godišnjem nivou. - Broj saopštenja za javnost.	Izvještaji nosilaca aktivnosti: - Periodični izvještaji MONSTAT-a. Publikacija „Žene i	Redovna budžetska sredstva

načela jednakih zarada za rad jednake vrijednosti i primjeni Zakona o radu	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	civilnog društva, Međunarodne organizacije		-Press clipping .	muškarci u Crnoj Gori“.	
3.6.2. Redovno izvještavanje o zaradama muškaraca i žena	Zavod za statistiku, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Ministarstvo rada i socijalnog staranja Ministarstvo finansija	Ministarstva, državni organi, organi lokalne samouprave Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Pripremljen i prezentiran u javnosti minimum jedan izvještaj na godišnjem nivou sa dostupnim godišnjim podacima posebno za privatni i posebno za javni sektor.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti. - Periodični izvještaji MONSTAT-a.	Redovna budžetska sredstva

4. RODNO OSJETLJIVA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Strateški cilj: Unaprijediti dostupnu rodno osjetljivu zdravstvenu zaštitu

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 4.1. Unaprijeđena prevencija i rano otkrivanje malignih oboljenja <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> Unaprijeđen nacionalni program ranog otkrivanja i organizovana minimum jedna godišnja kampanja.						

4.1.1. Sprovoditi i kontinuirano unapređivati Nacionalni program ranog otkrivanja malignih oboljenja (obuhvatom novih populacionih grupa i drugih crnogorskih teritorija)	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje	Zdravstvene ustanove na svim nivoima zdravstvene zaštite	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Izrađen nacionalni program(za one bolesti za koje ne postoji). - Sprovedeni preventivni programi. - Štampani – distribuirani letci i brošure. - Broj pregleda.	- Godišnji izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva
4.1.2. Obilježavanja datuma iz Kalendara zdravlja (prevencija karcinoma grlića materice, karcinoma dojke, borbe protiv nasilja nad ženama itd)	Institut za javno zdravlje	JZU Domovi zdravlja, Mediji, Organizacije civilnog društva, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Sprovedena minimum jedna 7 dnevna godišnja kampanja. - Broj medijskih programa i tekstova.	- Godišnji izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva

Cilj 4.2. Unaprijeđene mjere za očuvanje reproduktivnog zdravlja svih žena i djevojčica.

Indikator (pokazatelj) efekta: Obezbijeđena je dostupna i sveobuhvatna zdravstvena zaštita i podrška u ostvarivanju iste za sve žene, posebno pripadnice ranjivih kategorija (žene sa sela, žene sa invaliditetom, žrtve trgovine ljudima i sl.) u svim opštinama u Crnoj Gori.

4.2.1. Praćenje uslova porođaja, sa prioritetom prirodnog porođaja, u cilju humanizacije rađanja	Ministarstvo zdravlja JZU Klinički centar JZU Domovi zdravlja kroz odgovarajuća	Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Ukupan broj porođaja na godišnjem nivou. - Broj carskih rezova na godišnjem nivou.	- Godišnji izvještaji: Kliničkog centra, Domova zdravlja, Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva
--	---	-------------------------------	--------------------------------	---	--	----------------------------

	savjetovališta za reproduktivno zdravlje					
4.2.2. Praćenje programa pružanja podrške svim ženama nakon porođaja u vezi dojenja, njege bebe i brige o sopstvenom zdravlju	JZU Domovi zdravlja – Izabrani doktor za djecu, Jedinica za patronažu Izabrani doktor za žene	JZU Opšte bolnice Institut za javno zdravlje	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Procenat djece koja su obuhvacena patronažnom posjetom. - Broj žena koje su posjetile izabranog ginekologa nakon porođaja.	- Godišnji izvještaji Domova zdravlja.	Redovna budžetska sredstva
4.2.3. Sprovoditi i unapređivati programe obuke mladih u oblasti reproduktivnog zdravlja (planiranja porodice i primjene kontracepcije, PPI, HIV/AIDS) sa posebnim akcentom na ranjive grupe (RE populaciju, ruralna područja, žena sa invaliditetom)	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje, JZU Domovi zdravlja – savjetovališta za mlade, savjetovališta za reproduktivno zdravlje	Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj edukativnih događaja (radionica, tribina i sl.) - Broj učesnika/ca edukacija - Broj individualnih savjetovanja.	Izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja	Redovna budžetska sredstva
4.2.4. Evaluacija sprovedenih preventivnih aktivnosti na osnovu izvještaja iz savjetovališta domova zdravlja i drugih organizacionih cjelina u dijelu mjera koje se sprovode na očuvanju i unaprijeđenju reproduktivnog	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje	JZU Domovi zdravlja	Jednom godišnje	- Izrađen evaluacioni izvještaji i preporuke kako bi se pomenute aktivnosti dopunile i	- Evaluacioni izvještaj Instituta za javno zdravlje.	Redovna budžetska sredstva

zdravlja žena				poboljšale.		
Cilj 4.3. Povećana senzibilisanost zdravstvenih radnika o rodno osjetljivoj zdravstvenoj zaštiti						
Indikator (pokazatelj): Povećana informisanost i nivo znanja zdravstvenih radnika o pojmu rodne ravnopravnosti i značaju rodno osjetljive zdravstvene zaštite.						
4.3.1. Kontinuirano organizovanje obuka za zdravstvene radnike o rodnoj ravnopravnosti i značaju rodno osjetljive zdravstvene zaštite, pogotovo u slučajevima rodno zasnovanog nasilja	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje - Centar za promociju zdravlja	Zdravstvene ustanove, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj sprovedenih obuka na godišnjem nivou. - Broj učesnika/ca i institucija obuhvaćenih obukom.	- Godišnji izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 4.4. Unaprijeđen odgovor zdravstvenog sistema u dijelu prepoznavanja i reagovanja u slučajeva nasilja.						
Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan nivo informisanosti zdravstvenih radnika/ca o zakonskim obavezama i propisima iz Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, koji je Ministarstvo zdravlja potpisalo.						
4.4.1. Edukacija radnika/ca u zdravstvu u području prepoznavanja i saradnje sa relevantnim institucijama u dijelu mjera koje se odnose na nasilje u porodici	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje	Zdravstvene ustanove na svim nivoima zdravstvene zaštite, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Organizacije civilnog društva	2017. god. i 2018. god.	- Minimum jedna edukacija godišnje. - Broj učesnika/ca.	- Godišnji izvještaj Instituta za javno zdravlje.	Redovna budžetska sredstva

4.4.2. Definirati parametre o prepoznavanju slučajeva nasilja u porodici za zaposlene u zdravstvu	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje	JZU Klinički centar – Urgentni centar Zavod za hitnu medicinsku pomoć Ministarstvo rada i socijalnog staranja, JZU Domovi zdravlja	I kvartal 2018. god.	- Izrađeni parametri.	- Izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva
4.4.3. Izrada informatora za zdravstvene radnike za prepoznavanje i sprečavanje nasilja u porodici	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje	Zdravstvene ustanove na svim nivoima zdravstvene zaštite, JZU Klinički centar – Urgentni centar, Zavod za hitnu medicinsku pomoć	I kvartal 2018. god.	- Izrađen informator.	- Izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva

5. RODNO ZASNOVANO NASILJE

Strateški cilj: Suzbiti sve oblike rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te unaprijediti položaj i zaštitu prava žrtava svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 5.1. Unaprijeđen zakonodavni i regulatorni okvir , kao i tehnički uslovi, za efikasno sprovođenje zaštitnih mjera i efikasnije sankcionisanje						

nasilnika.**Indikator (pokazatelj) efekta:**

- Zakonski okvir za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja je usklađen sa međunarodnim dokumentima i pozitivnom praksom.
- Ojačani kapaciteti nadležnih službi za adekvatan odgovor na nasilje i pružanje adekvatne zaštite žrtava nasilja.

5.1.1. Izrada izvještaja i prezentovanje javnosti rezultata Strategije zaštite od nasilja u porodici (2016-2020. god.)	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore Organizacije civilnog društva	IV kvartal 2017. god. IV kvartal 2018. god.	- Izvještaji o implementaciji Strategije usvojeni na Vladi. - Stepen realizacije strategije. - Definisanje preporuka za novu strategiju.	- Izvještaj Ministarstvo rada i socijalnog staranja. - Izvještaji nezavisnih evaluatora (akademske zajednice, organizacija civilnog društva).	Redovna budžetska sredstva
5.1.2. Analiza izricanja mjere bezbjednosti zabrane približavanja iz člana 77a Krivičnog zakonika i mjere bezbjednosti udaljenja iz stana ili drugog prostora za stanovanja iz člana 77b Krivičnog zakonika	Vrhovni sud	Državne institucije i domaće i međunarodne organizacije	IV kvartal 2017. god.	- Izvršena analiza sudske prakse.	- Izvještaj Vrhovnog suda. - Uvid u analizu.	Redovna budžetska sredstva
5.1.3. Izraditi smjernice o načinu prećenja i izvršavanja zaštitnih mjera	Ministarstvo unutrašnjih poslova - Uprava policije	Domaće i međunarodne organizacije	IV kvartal 2017. god.	- Izrađene smjernice sa jasnim opisom procesa, zadataka i odgovornostima službenika/ca policije.	- Godišnji izvještaj Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprava policije. - Uvid u dokument.	Redovna budžetska sredstva

5.1.4. Rad na stvaranju uslova za sprovođenje zaštitnih mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja prekršaja iz oblasti Zakona zaštite od nasilja u porodici	Ministarstvo zdravlja (Specijalna bolnica za psihijatriju Dobrota) i Ministarstvo rada i socijalnog staranja (u skladu sa Istanbulskom Konvencijom)	Sudovi za prekršaje, Zdravstvene ustanove, druge partnerske institucije	Kontinuirano 2017- 2018. god.	- Dizajniran program psihosocijalnog tretmana nasilnika. - Broj domova zdravlja osposobljenih za sprovođenje psihosocijalnog tretmana. - Broj stručnog kadra obučenog za sprovođenje tretmana.	Godišnji izvještaji: - Ministarstvo zdravlja - Specijalna bolnica za psihijatriju - Dobrota i Ministarstvo rada i socijalnog staranja.	Redovna budžetska sredstva
5.1.5. Obuka službenika policije o načinu prećenja i izvršavanja zaštitnih mjera, procjeni rizika i izradi plana podrške žrtvama nasilja	Ministarstvo unutrašnjih poslova - Uprava policije	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Domaće i međunarodne organizacije	2018. god.	- Broj obuka i obučenih službenika/ca policije.	- Izvještaji Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprave policije.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 5.2. Uspostavljen efikasan sistem praćenja primjene mjera iz Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2012-2018 Indikator (pokazatelj) efekta: Postoji minimum jedan izvještaj godišnje o implementaciji mjera iz Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2012-2018, sa preporukama za unapređenje stanja.						
5.2.1. Prezentovati javnosti izvještaj o rezultatima procjene uspješnosti (evaluacije) sprovođenja Strategije za borbu protiv trgovine ljudima	Generalni Sekretarijat Vlade - Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima	Organi uključeni u rad Radne grupe za praćenje implementacije Strategije za borbu protiv	Dva puta godišnje	- Izrađeni godišnji izvještaji o implementaciji Strategije za borbu protiv trgovine ljudima. - Izvještaj	- Izvještaj Generalnog Sekretarijata Vlade. - Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima.	Redovna budžetska sredstva

		trgovine ljudima		prezentovan putem medija i dostupan na sajtu Ministarstva.		
5.2.2. Organizovati javne radionice, konferencije, predavanja o nasilju nad ženama žrtvama trgovine ljudima	Generalni Sekretarijat Vlade - Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Organizacije civilnog društva (Nevladine organizacije, Crveni krst Crne Gore)	II i IV kvartal (u drugom kvartalu se obilježava dan Roma, a u IV je 16 dana ženskog aktivizma)	- Broj organizovanih događaja (radionica, konferencija, predavanja) godišnje. - Broj učesnika/ca.	- Izvještaj Generalnog Sekretarijata Vlade. - Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 5.3. Podizanje svijesti javnosti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno zasnovanog nasilja. Indikator (pokazatelj) efekta: <i>Povećan broj otkrivenih djela rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici i smanjene tradicionalne štetne prakse koje podržavaju nasilničko ponašanje.</i>						
5.3.1. Sprovoditi istraživanje o rasprostranjenosti svih oblika nasilja nad ženama i nasilja u porodici, uključujući tradicionalne štetne prakse, s ciljem suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo zdravlja - Institut za javno zdravlje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, državno tužilaštvo, prekršajni sudovi, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore,	2018. god.	- Izvršena procjena rasprostranjenosti i štetnih praksi u oblasti nasilja u porodici sa preporukama za poboljšanje.	- Izvještaji Ministarstva rada i socijalnog staranja. - Izvještaji Ministarstva za ljudska i manjinska prava. - Publikovano jedno istraživanje godišnje.	Redovna budžetska sredstva

		Vrhovni sud, Organizacije civilnog društva				
5.3.2. Organizovanje kampanje o problemu rodno zasnovanog nasilja, uključujući trgovanje ljudima i prostituciju kao i nasilje nad LGBT osobama u okviru 21 opštine koje imaju koordinate/ke za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Jedinice lokalne samouprave	Ministarstvo zdravlja – Institut za javno zdravlje, Nevladine organizacije Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar za edukaciju u državnom sudstvu i tužilaštvu, Organizacije civilnog društva	2018. god.	- Broj i vrsta događaja (radionica, predavanja, okruglih stolova, konferencija i sl) - Broj i vrsta distribuiranog materijala. - Medijska zastupljenost.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Odbora za rodnu ravnopravnost, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Jedinica lokalne samouprave.	Redovna budžetska sredstva
5.3.3. Izraditi i distribuirati publikacije i edukativne materijale o svim oblicima nasilja nad ženama i načinima suzbijanja rodno zasnovanog nasilja.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Jedinice lokalne samouprave	Ministarstvo zdravlja – Institut za javno zdravlje, Nevladine organizacije Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar za edukaciju u državnom	2018. god.	- Broj i vrsta distribuiranog materijala. - Ciljna grupa i način na koji je materijal distribuiran.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Odbora za rodnu ravnopravnost, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Jedinica lokalne samouprave.	Redovna budžetska sredstva

		sudstvu i tužilaštvu, Organizacije civilnog društva				
5.3.4. Statističko izvještavanje o slučajevima nasilja u porodici i diskriminacije po onovu pola	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo unutrašnjih poslova – Uprava policije, Vrhovni sud, Vrhovno državno tužilaštvo, Viši sud za prekršaje, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Objavljeni godišnji izvještaji.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Odbora za rodnu ravnopravnost, Ministarstva rada i socijalnog staranja.	Redovna budžetska sredstva
5.3.5. Organizovati online kampanje u cilju prepoznavanja govora mržnje, seksualnog uznemiravanja i rodno zasnovanog nasilja putem interneta i društvenih mreža	Ministarstvo javne uprave, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo prosvjete	Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Ministarstvo kulture, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Sprovedena minimum jedna kampanja godišnje. - Broj i vrsta online aktivnosti.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva javne uprave, Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Ministarstva prosvjete.	Redovna budžetska sredstva
5.3.6. Izdavanje inoviranog i dopunjenog Informatora za žrtve porodičnog nasilja i trgovine	Vrhovni sud Crne Gore	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Organizacije	I kvartal 2017. god.	- Objavljen dopunjeni informator.	- Izvještaj Vrhovnog suda Crne Gore. - Uvid u infomator.	Redovna budžetska sredstva

ljudima		civilnog društva				
Cilj 5.4. Ojačan sistem socijalne i druge podrške i zaštite svih žrtava nasilja u porodici. <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> - Povećan broj, vrste i dostupnost servisa podrške žrtvama nasilja u porodici za 25%. Kvalitet pruženih usluga i stepen zadovoljstva korisnica/ka uslugama. - Poboljšana održivost socijalnih i drugih servisa institucija i organizacija civilnog društva u oblasti zaštite od porodičnog nasilja.						
5.4.1. Analiza potrebe uspostavljanja najhitnijih servisa za žrtve nasilja u porodici predviđenih Istanbulskom konvencijom	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Pravosuđe, Organi za prekršaje, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Nevladine organizacije, UNDP	IV kvartal 2018. god.	- Broj i vrsta servisa uspostavljenih u skladu sa Istanbulskom konvencijom.	- Godišnji izveštaj Ministarstva rada i socijalnog staranja.	Redovna budžetska sredstva i donatorska sredstva
5.4.2. Stvoriti uslove za licenciranje usluga u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti	Zavod za socijalnu i dječju zaštitu	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Organizacije civilnog društva	IV kvartal 2017. god.	- Izrađen program broj osoba koje su položile stručni ispit.	- Godišnji izveštaj Ministarstva rada i socijalnog staranja i Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu.	Redovna budžetska sredstva

5.4.3. Informisati širu javnost i profesionalce/ke u relevantnim službama o obavezama iz Istanbulske konvencije u dijelu obezbjeđivanja Podrške kroz pravni proces i mogućnostima korištenja instituta „povjerljivog lica“ i jačati kapacitete organizacija civilnog društva za sprovođenje instituta „povjerljivog lica“ u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici	Ministarstvo rada i socijalnog staranja u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Organizacije civilnog društva	2017 – 2018. god.	- Sprovedena minimum jedna informativna kampanja na godišnjem nivou. - Broj institucija obuhvaćenih kampanjom.	- Godišnji izveštaj Ministarstva rada i socijalnog staranja.	Redovna budžetska sredstva
5.4.4. Monitoring sprovođenja modela finansiranja institucionalnih i vaninstitucionalnih servisa socijalne zaštite žrtvama rodno zasnovanog nasilja na nacionalnom i lokalnom nivou	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Lokalne samouprave	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj institucionalnih i vaninstitucionalnih servisa socijalne zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja koji se finansira u skladu sa <i>Zakonom o soc i dječijoj zaštiti i Pravilnikom o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluga socijalne i dječje</i> ("SI CG" , br.	- Izvještaji Ministarstva za rada i socijalnog staranja. - Izvještaji lokalnih samouprava. - Izvještaji organizacija pružalaca usluga.	Redovna budžetska sredstva

				042/15).		
5.4.5. Kontinuirana promocija servisa besplatne pravne pomoći žrtvama porodičnog nasilja u svim opštinama u Crnoj Gori	Pravosudni organi – sudovi i tužilaštva	Centri za socijalni rad, Uprava policije, Zdravstvene ustanove, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj žrtvama porodičnog nasilja koje su koristile uslugu. - Nivo zadovoljstva žrtava kvalitetom pružene usluge.	- Izvještaji institucija nosioca aktivnosti. - Izvještaji organizacija civilnog društva.	Redovna budžetska sredstva
5.4.6. Prilagoditi multidisciplinarnu saradnju načinu rada u centrima za socijalni rad na slučajevima nasilja u porodici, i osiguravati uključenosti u multidisciplinarnu koordinaciju onih predstavnika institucija koji su direktno uključeni u predmet, a u koordinaciju voditelja slučaja	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Zavod za socijalnu i djeciju zaštitu, Centri za socijalni rad	Uprava policije, Centri bezbjednosti, Državno tužilaštvo, Vrhovni sud, Sudski savjet, Sudovi za prekršaje, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo obrazovanja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, NVO sektor, UNDP	2017-2018. god.	- Usaglašena statistika policije, Centara za socijalni rad. - Broj predmeta na kojima su voditelji slučaja ostvarili multidisciplinarnu saradnju.	- Analitičke kartice Socijalnog kartona. - Izvještaji Centara za socijalni rad i Uprave policije.	Donatorska sredstva

Cilj 5.5. Razvijanje svijesti kod građana, posebno državnih službenika/ca odgovornih za primjenu zakona o svim oblicima diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja i njihova edukacija.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Povećan nivo svijesti u vezi sa zakonodavnim i institucionalnim okvirima za zaštitu od diskriminacije. - Poboljšan stepen informisanja i stručnih kompetenci državnih službenika/ca za pružanje efikasne zaštite i podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja.						
5.5.1. Izrada istraživanja o percepciji građanstava sa ciljem da se procijene diskriminacioni obrasci i stereotipi kod građana, zatim uticaj medija, kao i stepen osviješćenosti građana u vezi sa zakonodavnim i institucionalnim okvirima za zaštitu od diskriminacije	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, UNDP	Mediji	2018. god.	- Objavljeno istraživanje.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
5.5.2. Promovisati Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore,	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj i vrsta aktivnosti koje su sprovedene sa ciljem promocije Konvencije.	- Izvještaj Ministarstva rada i socijalnog staranja.	Redovna budžetska sredstva

		Politički klub za borbu protiv nasilja u porodici, Organizacije civilnog društva, Međunarodne organizacije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije				
5.5.3. Edukacija zdravstvenih radnika/ca i stručnjaka/kinja s područja zaštite mentalnog zdravlja, radi unapređenja pružanja zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebno žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo zdravlja – Klinički centar Crne Gore	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Uprava za kadrove, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj sprovedenih obuka na godišnjem nivou. - Broj polaznika obuka.	- Izvještaji: Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja – Klinički centar Crne Gore, Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
5.5.4. Edukacija sudstva, tužilaštva i policije radi unapređenja pružanja pravne zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebno žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, rodnog	Vrhovni sud Crne Gore, Centar za edukaciju u državnom sudstvu i tužilaštvu, Policijska akademija, Ministarstvo unutrašnjih poslova,	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Organizacije	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj sprovedenih obuka na godišnjem nivou. - Broj polaznika obuka.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti.	Redovna budžetska sredstva

identiteta i rodnog izražavanja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	civilnog društva				
5.5.5. Edukacija zaposlenih u vaspitno - obrazovnim ustanovama radi unapređenja pružanja zaštite i pomoći djeci žrtvama nasilja, posebno žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja	Ministarstvo prosvjete (u skladu sa Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici)	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj sprovedenih obuka na godišnjem nivou. - Broj polaznika obuka. - Broj obuhvaćenih vaspitno-obrazovnih ustanova.	- Izvještaji Ministarstva prosvjete	Redovna budžetska sredstva
5.5.6. Edukacija zaposlenih centrima za socijalni rad i članova/ica multidisciplinarnih timova radi unapređenja pružanja pravne zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebno žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja	Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj sprovedenih obuka na godišnjem nivou. - Broj polaznika obuka.	- Izvještaji: Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva

5.5.7. Organizovati multisektorske događaje, za službenike/ce odgovorne za primjenu zakona, zdravstvene i socijalne radnike/ce zasnovane na studijama slučaja - postupanje u konkretnim slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije, Ministarstvo zdravlja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Domaće i međunarodne organizacije	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj na multisektorskih događaja godišnjem nivou. - Broj učesnika/ca.	- Izvještaji: Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
---	---	--	------------------------------	--	---	----------------------------

6. RODNA RAVNOPRAVNOST U MEDIJIMA, KULTURI I SPORTU

Strateški cilj: Suzbijati rodne stereotipe i uvesti politiku rodne ravnopravnosti u medije, kulturu i sport

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 6.1. Povećana medijska vidljivost primjene politika rodne ravnopravnosti.						
Indikator (pokazatelj) efekta: Povećana prisutnost teme rodne ravnopravnosti u crnogorskim medijima za 30% u odnosu na prethodnu godinu.						
6.1.2. Redovno informisanje javnosti o aktivnostima na polju postizanja rodne ravnopravnosti	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Lokalne samouprave (Kancelarije za rodnu ravnopravnost)	Ministarsvo kulture, Mediji, Lokalne samouprave, (Kancelarije za rodnu ravnopravnost)	Kontinuirano tokom 2017. i 2018. god.	- Broj objavljenih saopštenja za medije - Broj medijskih TV, radio i dr. priloga.	- Izvještaj PR službe Ministarstva za ljudska i manjinska prava. - Izvještaji lokalnih samouprava.	Redovna budžetska sredstva

6.1.3. Objavljivanje godišnje analize medijskog izvještavanja s aspekta rodne ravnopravnosti	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa Ministarstvom kulture	Mediji, organizacije civilnog društva	IV kvartal 2015. god. IV kvartal 2016. god.	- Sprovedena analiza na godišnjem nivou i rezultati predstavljeni javnosti.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
6.1.4. Analiza medijskog izvještavanja o slučajevima diskriminacije sa ciljem da se procijeni uloga medija u promjeni diskriminacionih obrazaca i stereotipa građana	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Mediji, organizacije civilnog društva	2017. god. i 2018. god.	- Objavljene 2 analize medijskog izvještavanja o slučajevima diskriminacije.	-Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)

Cilj 6.2. Unaprijeđeno znanje zaposlenih u medijima o rodnoj ravnopravnosti

Indikator (pokazatelj) efekta: Minimum 50 predstavnika/ca medija povećalo je svoje znanje u oblasti rodne ravnopravnosti i izvještava u skladu sa rodno senzitivnim principima.

6.2.1. Organizovati obuku za zaposlene u medijima na temu rodne ravnopravnosti (predstavljanje zakonskog i strateškog okvira, značaj zastupljenosti u medijima i sl.)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa Ministarstvom kulture	Uprava za kadrove, Agencija za elektronske medije, Organizacije civilnog društva	2017- 2018. god.	- Organizovana 1 obuka godišnje. - Obučeno minimum 50 predstavnika medija.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
6.2.2. Publikovati i distribuirati brošuru o ulozi medija u promovisanju rodne ravnopravnosti	Ministarstvo kulture	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Medijske i izdavačke kuće	I kvartal 2018. god.	- Pripremljena brošura u elektronskom obliku i distribuirana svim medijima i izadavčkim kućama u Crnoj Gori. - Sprovedena medijska promocija brošure.	- Izvještaj Ministarstva kulture.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 6.3. Unapređenje rodne ravnopravnosti u oblasti kulture. Indikator (pokazatelj) efekta: Zaposleni u oblasti kulture poznaju Zakon o rodnoj ravnopravnosti i sprovode rodno senzitivnu unutrašnju organizacijsku politiku i podržavaju i izvode rodno senzitivne programe i projekte.						
6.3.1. Organizovati obuku za zaposlene u nacionalnim i lokalnim institucijama kulture o značaju rodne ravnopravnosti u	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa Ministarstvom kulture	Lokalna uprava, Organizacije civilnog društva	IV kvartal 2017. god. IV kvartal 2018. god.	- Održana minimum jedna dvodnevna obuka godišnje za 30 učesnika/ca. - Broj i lista obuhvaćenih ustanova.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva

oblasti kulture						
6.3.2. Organizovanje Nedjelje ženskog kulturnog stvaralaštva	Ministarstvo kulture	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Lokalne uprave, Organizacije civilnog društva.	IV kvartal 2017. god. IV kvartal 2018. god.	- Organizovana jednom godišnje Nedjelje ženskog kulturnog stvaralaštva. - Broj umjetnica koje su učestvovala. - Broj posjetilaca/posjetiteljki.	- Izvještaj Ministarstva kulture.	Redovna budžetska sredstva
6.3.3. Afirmacija ženskog nasljeđa – formiranje Muzeja žena	Ministarstvo kulture, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Urađen predlog formiranja Muzeja žena, sa planom programa rada i planom finansijske održivosti. - Otvoren Muzej žena do kraja 2018. god.	- Izvještaj Ministarstva kulture.	Redovna budžetska sredstva i donatorska sredstva
Cilj 6.4. Unaprijeđena medijska promocija uspješnih žena Indikator (pokazatelj) efekta: Medijski prostor je ispunjen primjerima uspješnih žena iz svih oblasti i afirmiše se prevazilaženje tradicionalnih muško-ženskih uloga u društvu.						
6.4.1. Promocija uspješnih žena u kulturi	Ministarstvo kulture, Institucije kulture na lokalnom nivou	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) Organizacije civilnog društva, Javni servis i ostali mediji	Kontinuirano tokom 2017 – 2018. god.	- Broj programa. - Broj predstavljenih uspješnih žena.	- Izvještaj Ministarstva kulture. - Izvještaji institucija kulture na lokalnom nivou. - Programski izvještaji Javnog servisa i ostalih medija.	Redovna budžetska sredstva

6.4.2. Publikovanje izvještaja „Sport i rodna ravnopravnost u CG“	Ministarstvo sporta	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	I kvartal 2018. god.	- Publikovan izvještaj. - Pripremljene preporuke za povećanje udijela žena u upravljačkim strukturama sportskih saveza i organizacija.	- Izvještaj o radu Ministarstva sporta.	1.500
---	---------------------	---	----------------------	---	---	-------

7. RAVNOPRAVNOST U PROCESU ODLUČIVANJA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU

Strateški cilj: Ravnopravno učešće žena i muškaraca na svim nivoima odlučivanja

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna financijska sredstva
Cilj 7.1. Postignuta uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca u zakonodavnoj vlasti na svim nivoima. <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> - Najmanje 40 % žena poslanica u Skupštini Crne Gore do 2020. godine. - Najmanje 50% parlamentarnih partija usvojilo afirmativne mjere za političko jačanje žena unutar partije. - Najmanje 50% partija realizuje rodno osviještene kampanje, a programi sadrže mjere za postizanje rodne ravnopravnosti. - Najmanje jedna aktivnost godišnje realizovana kroz zajedničku akciju žena iz parlamentarnih partija. - Najmanje tri ženske organizacije pri partijama imaju samostalni budžet na godišnjem nivou u visini od 10% od ukupnih partijskih budžetskih primanja.						
7.1.1. Unapređenje afirmativne mjere za rodnu ravnopravnost u Zakonu o izboru odbornika i poslanika I usaglasavanje	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i parlamentarne političke partije u partnerstvu sa UNDP-em	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u partnerstvu sa UNDP-em, Zaštitnik/ca ljudskih prava i	Tokom 2017. god.	- Amandman Zakona o izboru odbora poslanika sadrži kvotu 40% i unaprijeđene prateće mjere.	- Izvještaji: Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Medijski izvještaji, Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, izvještaji	Obezbijeđena sredstva iz IPA II (2016-2019) Redovna budžetska sredstva

propisane kvote sa zacrtanih 40% u Nacionalnoj strategiji za održivi razvoj kao i dalje unapredjenje pratećih mjera u vezi sa pozicijom žena na izbornim listama, zatim mjeri zamjene žene ženom i konačno mjere sankcije.		sloboda Crne Gore			međunarodnih organizacija.	
7.1.2. Organizovati obuku za trenerice za oblast rodne ravnopravnosti u političkim partijama	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDP-em	Parlamentarne političke partije, Ženske grupe pri političkim partijama	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Trening za trenere realizovan kroz najmanje 10 trenerica. - Najmanje 10 trenerica iz parlamentarnih političkih partija sertifikovano za trenerice za rodnu ravnopravnost u političkim partijama.	- Izvještaj UNDP-a i Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Obezbijeđena sredstva iz IPA II (2016-2019)

7.1.3. Organizovati edukacije o rodno osvijestjenim politikama za poslanice i odbornice	Lokalne Skupštine opština u Crnoj Gori, Političke partije, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDP-em	Lokalne skupštine opština, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDP-em	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Realizovano najmanje 10 treninga za odbornice i poslanice. - Najmanje 50% odbornica i poslanica uključeno u edukacije.	- Izvještaj UNDP-a i Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
7.1.4. Analiza rodne senzitivnosti parlamentarnih političkih partija	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDP-em	Parlamentarne političke partije, Ženske grupe pri političkim partijama	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Publikovana najmanje dva izvještaja o rodnom ogledali partija. - Analiza obuhvatila najmanje 80% parlamentarnih političkih partija.	- Izvještaj UNDP-a i Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
7.1.5. Organizovanje konsultacija i koordinacionih sastanaka za uspostavljanje intenzivne međupartijske saradnje žena i formiranje ženske političke mreže	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDPem	Parlamentarne političke partije, Ženske grupe pri političkim partijama	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Održano najmanje dva sastanka godišnje predstavnica ženskih političkih organizacija. - Pokrenute najmanje dvije zajedničke političke inicijative žena iz	- Izvještaj UNDP-a i Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)

				parlamentarnih političkih partija		
7.1.6. Organizovati nacionalne i regionalne konferencije o potrebi unapredjenja većeg učešća žena u političkom i javnom životu	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDP-em	Skupštinski odbor za rodnu ravnopravnost, Parlamentarne političke partije, Zenske grupe pri političkim partijama	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Održano najmanje dva sastanka godišnje predstavnica ženskih političkih organizacija. - Pokrenute najmanje dvije zajedničke političke inicijative žena iz parlamentarnih političkih partija.	- Izvještaj UNDP-a i Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019) Redovna budžetska sredstva
7.1.7. Pokretati i podsticati aktivnosti koje doprinose participativnoj demokratiji i koje uključuju zene manjinskih i ranjivih kategorija stanovništva (Romkinje, invalitkinje i sl.)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Skupštinski odbor za rodnu ravnopravnost, Parlamentarne političke partije, Zenske grupe pri političkim partijama	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Pokrenute najmanje dvije inicijative godišnje sa predstavnicama ženskih političkih organizacija	- Izvještaj Odjeljenja za rodnu ravnopravnost.	Redovna budžetska sredstva

7.1.8. Praćenje realizacije Akcionog plana za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i parlamentarne političke partije u partnerstvu sa UNDPem	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u partnerstvu sa UNDPem, Institucija zaštitnika	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Najmanje 50% aktivnosti zacrtanih na godisnjem nivou realizovano.	- Izvještaji: Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Medijski izvještaji Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, izvještaji međunarodnih organizacija.	Redovna budžetska sredstva
7.1.9. Publikovati rezultate obrade statističkih podataka o zastupljenosti žena i muškaraca u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na državnom i lokalnom nivou, kao i na mjestima odlučivanja koja imenuje Vlada	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Ministarstva i državni organi, organi lokalne samouprave	Jednom godišnje	- Izrađen i predstavljen javnosti godišnji izvještaj sa preporukama.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 7.2. Implementacija Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN – Žene, mir i bezbjednost <i>Indikator (pokazatelj) efekta:</i> Načela Rezolucije integrisana u rad sektora bezbjednosti u Crnoj Gori.						
7.2.1. Izrada Akcionog plana za implementacije R 1325 SBUN	Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, MUP, MVP, Ministarstvo finansija, Ministarstvo kulture, Kancelarija za borbu	2017. godina	- Usvojen Akcioni plan za implementacije R1325 SBUN.	- Izvještaj Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva

		protiv trgovine ljudima, Organizacije civilnog društva, NATO, UNDP, OEBS				
7.2.2. Organizovati edukaciju svih nivoa Vojske o R1325 SBUN i njoj pratećih rezolucija	Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, NATO, UNDP, OEBS i Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Obučeno 50 pripadnika/ca Vojske.	- Izvještaj Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva
7.2.3. Imenovanje i obuka rodnih savjetnika/ca na strateškom i taktičkom nivou u Vojsci	Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore	NATO, UNDP, OEBS	2017 – 2018. god.	- Imenovanje rodnih savjetnika/ca. - Broj obuka.	- Izvještaj Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva i donatorska sredstva
7.2.4. Edukacija pripadnika/ca Vojske o rodno zasnovanom nasilju i primjeni antidiskriminacionih zakona Crne Gore	Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Organizacije civilnog društva, NATO, UNDP, OEBS	2017 – 2018. god.	- Obučen komadni kadar Vojske.	- Izvještaj Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva

7.2.5. Uspostaviti bazu podataka o zastupljenosti žena i muškaraca u Vojski (uspostaviti mrežu žena u Ministarstvu odbrane i Vojski Crne Gore)	Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore	Organizacije civilnog društva, NATO, UNDP, OEBS	2017-2018. god.	- Uspostavljena baza - Realizovano umrežavanje.	- Izvještaj Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva
--	---	---	-----------------	--	--	----------------------------

8. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA PRIMJENU POLITIKA RODNE RAVNOPRAVNOSTI I MEĐUNARODNA SARADNJA

Strateški cilj: Stvaranje održivih mehanizama na nacionalnom i lokalnom nivou za postizanje rodne ravnopravnosti

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 8.1. Jačanje mehanizama za primjenu rodne ravnopravnosti na nacionalnom nivou i unapređenje njihovog koordiniranog djelovanja i izvještavanja. Indikator (pokazatelj) efekta: - Postoji održiv mehanizam na nacionalnom nivou za primjenu politike rodne ravnopravnosti, obučen kadar, sredstva za rad i redovna komunikacija između svih relevantnih aktera. - Upostavljen index rodne ravnopravnosti i prate se ostali važni UN indikatori u ovoj oblasti.						
8.1.1. Unapređenje rada Savjeta za rodnu ravnopravnost i njegovih odbora	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Savjet za rodnu ravnopravnost i njegovi odbora	Ministarstva i organi uprave	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Pripremljeni i usvojeni godišnji Planovi rada Savjeta. - Pripremljeni i objavljeni godišnji izvještaji o radu Savjeta.	- Izvještaj Savjeta. - Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Redovna budžetska sredstva

				- Broj organizovanih sastanaka Savjeta.		
8.1.2. Rad Komisije za praćenje implementacije PAPRR-a	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Komisije za praćenje implementacije PAPRR-a	Ministarstva i organi uprave	2017 – 2018. god.	- Broj organizovanih sastanaka.	- Godišnji izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
8.1.3. Organizovanje redovnih sastanaka sa koordinatorima/kama za pitanja rodne ravnopravnosti u državnim organima i Komisijom za PAPRR	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Koordinatori za pitanja rodne ravnopravnosti u ministarstvima i organima uprave, Komisija za PAPRR.	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Organizovano minimum 2 sastanka sa koordinatorima-kama i 2 sastanka Komisije za PAPRR godišnje. -Broj učesnika/ca. -Izvještaji sa sastanaka.	- Izvještaj Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost);	Redovna budžetska sredstva
8.1.4. Organizovanje obuka koordinatora/ki za pitanja rodne ravnopravnosti u državnim organima.	Uprava za kadrove i nadležni organi na lokalnom nivou.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj organizovanih obuka. - Broj učesnika/ca.	- Izvještaji Uprave za kadrove i lokalnih samouprava.	Redovna budžetska sredstva

8.1.5. Upostavljen index rodne ravnopravnosti	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	MONSTAT	2017. god.	- Uspostavljen index. - Redovno se izvještava.	- Izvještaji Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP-a.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 8.2. Osnovani novi i osnaženi postojeći mehanizmi za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou Indikator (pokazatelj) efekta: Postoje održivi mehanizmi za primjenu politike rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou, obučeni kadrovi, sredstva za rad i redovna komunikacija između svih relevantnih aktera.						
8.2.1. Pružanje kontinuirane podrške opštinama u izradi i sprovođenju lokalnih akcionih planova za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Sve lokalne samouprave u Crnoj Gori	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj izrađenih i usvojenih LAP-ova. - Broj realizovanih aktivnosti predviđenih LAP-ovima. - Vrsta podrške obezbijedena od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	- Izvještaji Ministarstva za ljudska i manjinska prava; - Izvještaji lokalnih samouprava.	Redovna budžetska sredstva
8.2.2. Kontinuirani sastanci sa mrežom lokalnih koordinatora/ki za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Sve lokalne samouprave u Crnoj Gori	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj redovnih sastanaka sa lokalnim koordinatorima/kama.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava; - Izvještaji lokalnih samouprava.	Redovna budžetska sredstva
8.2.3. Organizovanje obuka lokalnih koordinatora/ki za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Sve lokalne samouprave u Crnoj Gori, organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj organizovanih obuka za lokalne koordinate/ke.	- Godišnji izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, - Izvještaj o	Redovna budžetska sredstva

					sprovođenju PAPRR-a, - Evaluacioni izvještaj IPA II.	
Cilj 8.3. Osnaženi kapaciteti Odjeljenja za rodnu ravnopravnost za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti Indikator (pokazatelj) efekta: <i>Odjeljenje za rodnu ravnopravnost posjeduje ljudske, tehničke i materijalne kapacitete da koordinira sprovođenje politika rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori i sprovodi mjere predviđene ovim strateškim dokumentom i Zakonom o rodnoj ravnopravnosti.</i>						
8.3.1. Kadrovski ojačati Odjeljenje za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo finansija	2017. god.	- Do kraja 2017 zaposlen jedan izvršilac/teljka.	- Godišnji izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
8.3.2. Godišnje obuke o strateškom planiranju za zaposlene u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Savjet Evrope	2017 – 2018. god.	- Urađena jedna obuka godišnje. - Urađen strateški plan ministarstva.	- Godišnji izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, - Izvještaj o sprovođenju PAPRR-a, - Evaluacioni izvještaj IPA II.	Donatorska sredstva dobijena od Savjeta Evrope i sredstva iz IPA II (2016-2019)
8.3.3. Obuke o organizacionom upravljanju i programiranju za zaposlene u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Savjet Evrope	2017 – 2018. god.	- Broj organizovanih obuka. - Broj obučениh osoba.	- Godišnji izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, - Izvještaj o sprovođenju PAPRR-a, - Evaluacioni izvještaj IPA II.	Donatorska sredstva dobijena od Savjeta Evrope i sredstva iz IPA II (2016-2019)

8.3.4. Trening za orodnjavanje za predstavnike/ce Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Savjeta za rodnu ravnopravnost i Komisije za praćenje implementacije PAPRR-a, svih ministarstava i organa državne uprave	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	UNDP	2017 – 2018. god.	- Broj organizovanih obuka. - Broj obučeni osoba.	- Godišnji izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, - Izvještaj o sprovođenju PAPRR-a, - Evaluacioni izvještaj IPA II.	Obezbijeđena sredstva iz IPA II (2016-2019)
Cilj 8.4. Kontinuirana saradnja sa organizacijama civilnog društva Indikator (pokazatelj) efekta: <i>Postoji redovna komunikacija i sprovode se redoni sastanci i zajedničke aktivnosti Odjeljenja za rodnu ravnopravnost i Foruma za dijalog sa predstavnicima/cama ženskog sektora i drugim organizacijama civilnog društva koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti.</i>						
8.4.1. Organizovanje zajedničkih aktivnosti u cilju pune primjene PAPRR-a	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj zajedničkih aktivnosti godišnje u partnerstvu sa organizacijama civilnog društva. - Vrsta realizovanih aktivnosti.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
8.4.2. Redovno održavanje sastanaka Foruma za dijalog sa predstavnicima/cama civilnog društva	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Održana minimum 3 sastanka godišnje. - Broj učesnika/ca. - Broj organizacija prisutnih na sastancima.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Redovna budžetska sredstva
Cilj 8.5. Uvesti rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima u lokalnim samoupravama i ministarstvima. Indikator (pokazatelj) efekta: <i>Postoji razvijen sistem za rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima u minimum 5 lokalnih samouprava i 3 ministarstva.</i>						

8.5.1. Sprovesti analizu budžeta u 5 lokalnih samouprava i 3 ministarstva s aspekta rodne ravnopravnosti	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Odabrano Ministarstvo i 4 opštine	IV kvartal 2018. god.	- Sprovedena i prezentirana u javnosti analiza sa preporukama.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Redovna budžetska sredstva
8.5.2. Uspostavljen mehanizam za rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima uminimum 5 lokalnih samouprava i 3 ministarstva	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Odabrana ministarstva i lokalne samouprave	IV kvartal 2017. god.	- Postoji kadar i mehanizam za rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i odabranih lokalnih samouprava i ministarstava.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 8.6. Uključivanje evropskih standarda rodne ravnopravnosti u nacionalno zakonodavstvo i integracija rodne ravnopravnosti u proces pregovora o pristupanju EU Indikator (pokazatelj) efekta: Procenat integrisanosti rodne komponente u Akcionom planu za sprovođenje EU integracija. Procenat realizacije mjera iz poglavlja 23 u dijelu: „Rodna ravnopravnost” i drugih poglavlja od važnosti za oblast rodne ravnopravnosti.						
8.6.1. Pratiti integrisanost pitanja rodne ravnopravnost u stratejskim dokumentima u okviru 19 i 23 Poglavlja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Ministarstvo evropskih poslova, Ministarstva i organi državne uprave, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Organizacije civilnog društva.	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Nivo integrisanosti pitanja rodne ravnopravnosti u u Akcionom planu za sprovođenje EU integracija u svim poglavljima o pristupanju EU.	- Izvještaji o implementaciji akcionih planova za sva pregovaračka poglavlja, sa posebnim osvrtom na poglavlje 23 i njegov dio: „Rodna ravnopravnost“.	Redovna budžetska sredstva

8.6.2. Osigurati balansiranu zastupljenosti žena i muškaraca u pregovaračkim timovima	Ministarstvo evropskih poslova	Ministarstva i organi državne uprave, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Organizacije civilnog društva	2017 - 2018. god.	- Procenat i kvalitet učešća žena i muškaraca u pregovaračkim timovima.	- Izvještaj Ministarstva evropskih poslova.	Redovna budžetska sredstva
---	--------------------------------	--	-------------------	---	---	----------------------------

Cilj 8.7. Unaprijeđena saradnja sa institucionalnim mehanizmima u državama regiona

Indikator (pokazatelj) efekta: Redovna komunikacija i dobra saradnja crnogorskih institucija koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti sa srodnim institucijama u državama regiona.

8.7.1. Učestvovati na regionalnim i međunarodnim skupovima od značaja za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Lokalne samouprave i Kancelarije za rodnu ravnopravnost, Koordinatorke za rodnu ravnopravnost u institucijama sistema, članovi/ice Savjeta za rodnu ravnopravnost i Komisije za PAPRR	Ministarstvo evropskih poslova, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Institucije država regiona, Međunarodne organizacije	2017 - 2018. god.	- Broj održanih skupova i institucija koje su učestvovala. - Broj učesnika/ca - Zaključci, preporuke preporuke za buduće zajedničke aktivnosti-inicijative.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost). - Izvještaji lokalnih samouprava, ministarstava i drugih institucija.	Redovna budžetska sredstva
--	--	--	-------------------	---	---	----------------------------

Cilj 8.8. Povećan nivo informisanosti žena i šire javnosti o osnovnim pravima žena koja proizlaze iz UN i EU pravnih dokumenata.**Indikator (pokazatelj) efekta:** Građani/ke posjeduju osnovna znanja o pravima žena koja proizlaze iz UN i EU pravnih dokumenata.

8.8.1. Redovno informisati državne organe/institucije i širu javnost o međunarodnim obavezama iz oblasti zaštite ljudskih prava žena, naročito UN i EU, posebno Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Opcionom Protokolu	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Ministarstvo evropskih poslova, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Međunarodne organizacije	Po potrebi tokom 2017. god. i 2018. god.	- Broj i vrsta pruženih informacija. - Broj saopštenja za javnost na temu međunarodnih obaveza iz oblasti zaštite ljudskih prava žena, naročito UN i EU.	- Izvještaj Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Redovna sredstva Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)
---	---	--	--	---	--	--

REZIME

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (2017 - 2021) (u daljem tekstu: PAPRR), predstavlja **treći po redu** razvojni dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Kao i prethodna dva, i ovaj dokumenat zasnovan je na međunarodnim i domaćem pravnom okviru koji tretira problematiku rodne ravnopravnosti.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti propisuje da su svi državni organi, organi državne uprave i lokalne samouprave, javne ustanove, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja, kao i privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici/ce dužni da, radi postizanja rodne ravnopravnosti, u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti **ocjenjuju i vrednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca.**

Stoga, PAPRR je dokument koji usvaja Vlada Crne Gore, ali njegova uspješna realizacija zahtijeva saradnju i koordinaciju Ministarstva za ljudska i manjinska prava, odnosno Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti, sa svim ministarstavima, organima državne uprave, sa Skupštinom Crne Gore, javnim ustanovama, organima lokalne samouprave i organima lokalne uprave i civilnim sektorom.

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR) 2017-2021 i Program sprovođenja za period 2017-2018 kreirani su kroz proces koji je vodilo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost. Proces je sproveden uz saradnju sa UNDP kancelarijom u Crnoj Gori, preko koje je angažovana ekspertkinja iz inostranstva koja je sprovela eksternu evaluaciju sprovođenja prethodnog PAPRR-a; i ekspertkinju iz Crne Gore koja je podržala proces izrade Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR) 2017-2021 i Program sprovođenja za period 2017-2018.

Proces izrade Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR) 2017-2021 i Programa sprovođenja za period 2017-2018 je obuhvatio:

- eksternu evaluaciju prethodno sprovedenog PAPRR-a;
- formiranje multisektorske radne grupe za izradu plana čiji su članovi i članice bili predstavnici/e institucija i organizacija civilnog društva;
- organizovanje tematskih radionica sa predstavnicima i predstavnicama svih relevantnih sektora a u cilju dobijanja mišljenja i predloga za novi strateški dokumenat;
- sprovođenje javnih konsultacija sa građanima i građankama putem objavljivanja Nacrta na sajtu nadležnog ministarstva i mogućnosti davanja komentara putem predložene *online* forme.

PAPRR se donosi **za period od četiri godine** i sprovodiće se u skladu sa dvogodišnjim planovima sprovođenja, pa stoga ovaj dokumenat sadrži i Program sprovođenja za period 2017-2018.

Misija PAPRR-a je osiguranje rodne ravnopravnosti u kreiranju i sprovođenju svih nacionalnih i lokalnih politika, te u radu svih pravnih subjekata na nivou države.

Oblasti djelovanja definisane u skladu sa Pekinškom deklaracijom i Planom za akciju. Od 12 kritičnih oblasti u kojima je najizraženija rodna neravnopravnost prema Pekinškoj deklaraciji, Crna Gora se opredijelila za **osam oblasti** u kojima namjerava u narednom vremenskom periodu da djeluje u cilju postizanja rodne ravnopravnosti:

- Unapređenje rodne ravnopravnosti i ljudskih prava žena;
- Rodno osjetljivo vaspitanje i obrazovanje;
- Rodna ravnopravnost u ekonomiji;
- Rodno osjetljiva zdravstvena zaštita;
- Rodno zasnovano nasilje;
- Rodna ravnopravnost u medijima, kulturi i sportu;
- Ravnopravnost u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu i
- Institucionalni mehanizmi za primjenu politika rodne ravnopravnosti i međunarodna saradnja.

U svakoj oblasti je određen strateški cilj, definisane su aktivnosti, nosioci, partneri, vremenski okvir, indikatori, sredstva verifikacije i potrebna finansijska sredstva za realizaciju predviđenih aktivnosti.

Sprovođenje plana je obaveza svih sektora, te se **i izvještavanje** mora sprovesti u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i njime definisanim obavezama.

Nadležna ministarstva dužne su jednom godišnje izvijestiti Ministarstvo za ljudska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost o sprovođenju mjera iz ovog plana, ali i drugih aktivnosti sa ciljem osiguranja rodne ravnopravnosti.

Po potrebi, dužni su u skladu sa indikatorima izvijestiti Ministarstvo za ljudska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i tokom procesa podnošenja redovnih izvještaja Evropskoj komisiji i drugim međunarodnim tijelima.

Kao mehanizam za izvještavanje treba pratiti UN Globalni Minimalni set indikatora i dodatno indikatore definisane u programu sprovođenja. Naime, inter-agencijska i Ekspertska grupa za rodnu statistiku u okviru Komisije za statistiku Ujedinjenih nacija je ustanovila minimalni set rodničkih indikatora za međunarodnu kompilaciju širom svijeta, sa ciljem da se obezbijedi osnova za praćenje rodničkih pitanja na globalnom nivou (Ujedinjene nacije, 2014. godine). Ovaj globalni minimum Set sadrži minimalnu zajednički imenitelj za statistiku na rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena. Očekuje se da on bude osnova za regionalne i nacionalne vježbe razvoja indikatora.

CRNA GORA
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

IZVJEŠTAJ O SPROVOĐENJU
PROGRAMA SPROVOĐENJA 2015-2016
Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti
ZA 2016. GODINU

Podgorica, mart 2017. godine

SADRŽAJ:

1. UNAPREĐENJE LJUDSKIH PRAVA ŽENA I RODNE RAVNOPRAVNOSTI.....	5
2. RODNO OSJETLJIVO VASPITANJE I OBRAZOVANJE.....	17
3. RODNA RAVNOPRAVNOST U EKONOMIJI	25
4. RODNO OSJETLJIVA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	42
5. RODNO ZASNOVANO NASILJE.....	51
6. MEDIJI I KULTURA	70
7. RAVNOPRAVNOST U PROCESU ODLUČIVANJA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU	77
8. MEĐUNARODNA POLITIKA I SARADNJA	88
9. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA PRIMJENU POLITIKA RODNE RAVNOPRAVNOSTI...93	
REZIME.....	101

Pojmovi:

- MLJMP - Ministarstvo za ljudska i manjinska prava
- MLJMP-ORR – Ministarstvo za ljudska i manjinska prava
– Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti
- ZLJPS – Zaštitnik ljudskih prava i sloboda
- Mprosvjete – Ministarstvo prosvjete
- MPA – Ministarstvo pravde
- MOD – Ministarstvo odbrane
- MUP – Ministarstvo unutrašnjih poslova
- MF – Ministarstvo finansija
- ME – Ministarstvo ekonomije
- MK – Ministarstvo kulture
- UP – Uprava policije
- MVPEI –(ranije: Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija,
– sada: Ministarstvo vanjskih poslova i Ministarstvo evropskih poslova)
- MORT – Ministarstvo održivog razvoja i turizma
- MRSS – Ministarstvo rada i socijalnog staranja
- MPRR – Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja
- MZ – Ministarstvo zdravlja
- MN – Ministarstvo nauke
- MID – (ranije: Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije
– izvještava: Ministarstvo javne uprave)
- IJZ – Institut za javno zdravlje
- GSV – Kancelarija – Generalni sekretarijat Vlade
Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima
- VO ustanove – vaspitno-obrazovne ustanove
- CSO – Centar za stručno obrazovanje
- ZZŠ - Zavod za školstvo
- ZUNS – Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Agencija za EM – Agencija za elektronske medije
- Odbor za RR – Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore
- Direktorat LJPS – Direktorat za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda
pri Ministarstvu za ljudska i manjinska prava
- MONSTAT - Zavod za statistiku Crne Gore
- ZZZCG – Zavod za zapošljavanje Crne Gore
- DRMSPP - Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća
- UMS – Uprava za mlade i sport
- PK – Privredna komora
- UIP – Uprava za inspeksijske poslove
- IRF – Investiciono-razvojni fond
- JZU – javna zdravstvena ustanova
- UZK – Uprava za kadrove
- CENPF – Centar za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu
(ranije: Centar za edukaciju nosilaca pravosudnih funkcija)
- OCD – organizacije civilnog društva
- NVO – nevladine organizacije
- MO-međunarodne organizacije
- CŽP – NVO „Centar za ženska prava”
- SŽK – NVO „Sigurna ženska kuća”
- SOS NK – NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja – Nikšić”
- SOS PG - NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja – Podgorica”
- LAP – lokalni akcioni plan

- RR – rodna ravnopravnost
- LAPRR - lokalni akcioni plan za rodnu ravnopravnost
- BSC – Business Center Start up Bar
- VCG – Vojska Crne Gore

1. UNAPREĐENJE LJUDSKIH PRAVA ŽENA I RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Strateški cilj: Uspostavljanje društva jednakih mogućnosti i eliminisanje svih oblika diskriminacije po osnovu pola

Aktivnosti	<u>IZVJEŠTAJ UPISATI U OVOJ KOLONI</u>
1.1.1. Organizovati okrugli sto/konferenciju o ljudskim pravima žena sa invaliditetom na Međunarodni dan osoba sa invaliditetom. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i ZLJPS, OCD, mediji, MRSS Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Vlada Crne Gore usvojila je 15. decembra 2016. godine, Strategiju za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021 godine. Strategija predstavlja poseban dokument u Crnoj Gori, koji se bavi implementacijom politike zaštite prava lica sa invaliditetom od diskriminacije i promocije jednakosti sa drugim licima, koju je pripremilo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa relevantnim institucijama. Navedeni dokument uključuje promociju zaštite od diskriminacije i jednakosti žena sa invaliditetom. Zbog pripreme navedenog dokumenta, Ministarstvo nije organizovalo poseban događaj na ovu temu. Glavni grad Podgorica U Glavnom gradu Podgorica 2014. godine, formiran je Savjet za pitanja lica sa invaliditetom. Savjet razmatra pitanja koja se odnose: • na stvaranje uslova za organizovano i kvalitetno zalaganje i preduzimanje aktivnosti za pomoć licima sa invaliditetom i podizanje standarda u kvalitetu njihovog života i rada, • iniciranje mjera i aktivnosti za unapređivanje prava lica sa invaliditetom, • informisanje javnosti o pravima, mogućnostima i potrebama lica sa invaliditetom i da se aktima Skupštine Glavnog grada obezbijede, odnosno da se ukupno poprave uslovi života za ova lica. Opština Herceg Novi Radionica „Izazovi i problemi ženskog preduzetništva“ organizovana je 03. septembra 2016. godine u Opštini Herceg Novi i jedna je od aktivnosti Udruženja preduzetnica Crne Gore u okviru studijske posjete predstavnicima Udruženja preduzetnica Bugarske. Svrha ove radionice je osnaživanje mladih žena i žena iz teže zapošljivih kategorija i lica sa invaliditetom. <u>STATUS MJERE: djelimično realizovana</u>
1.1.2. Organizovati okrugli sto/konferenciju o ljudskim pravima žena pripadnica nacionalnih manjina, naročito	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U Podgorici u organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava održana radionica na temu: Edukacija za mlade pripadnike/ce nacionalnih manjina i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, prvenstveno Romkinja i Egipćanki kako bi se osnažili/e za bavljenje politikom. Od osnovnih ciljeva Ministarstva za ljudska i manjinska prava puna integracija manjinskih naroda u društveni život uz

RE populacije. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i ZLJPS, OCD, mediji Rok: kontinuirano	dalje očuvanje i razvijanje njihove nacionalne i kulturne posebnosti, te unapređenje njihovih zakonskih prava i sloboda. Crna Gora je prepoznala probleme pripadnika/ca romske i egipćanske zajednice i aktivno radi da se poveća društvena i ekonomska integracija romske i egipćanske zajednice u crnogorsko društvo. Do sada preduzete mjere i aktivnosti na planu unapređenja položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, prvenstveno kroz primjenu Akcionog plana Dekade u Crnoj Gori i dvije prethodne Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana, rezultirale su veoma značajnim pozitivnim promjenama. Radionica je održana 28.12. 2016. u Podgorici. U maju 2016. godine, održana je konferencija "Prava manjina u crnogorskom društvu – stvarnost ili iluzija", kojom je završen projekat "Voljni i sposobni – edukacija žena Muslimanke", za čiju implementaciju je bilo zaduženo Udruženje preduzetnica Crne Gore. Konferenciju je otvorila načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti. Projekat „Voljni i sposobni“, podržan od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava - Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti i Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava i kreiran je sa posebnom pažnjom tako da je svoje aktivnosti bazirao na očuvanju, regeneraciji i prosperitetu kulture Muslimana. Projekat je omogućio povezivanje muslimanskih žena na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom planu i to promovisanjem njihove kulture i tradicije na ovim prostorima. Isti je promovisao rodnu ravnopravnost koja podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada. Glavni grad Podgorica - Prva regionalna Konvencija žena Zapadnog Balkana pod nazivom "Ona je tu", održana je od 25. do 27. maja u Podgorici, u novoj zgradi Glavnog grada, u saradnji sa Glavnim gradom Podgorica, Međunarodnim klubom žena Crne Gore, Crnogorskim narodnim pozorištem, uz podršku Ministarstva nauke u Vladi Crne Gore, kao i brojnih organizacija, kompanija, institucija i medijskih kuća koje su prepoznale važnost ovakvog događaja za jačanje vladavine prava u našem regionu."Ona je tu " je odgovor žena sa prostora Zapadnog Balkana na izazove i dileme sa kojima se sve žene i danas susrijeću, na svim dijelovima planete. Razvojni put Zapadnog Balkana u demokratski društveno-politički kontekst jeste i razvojni put žene sa prostora Zapadnog Balkana u osnaženu, samosvjesnu ženu sa inicijativom. Učesnici konferencije: http://www.womenconvention.me/me1/agenda.html. Opština Nikšić Februara 2016. godine održana radionica na temu: Sprječavanje ranih prisilnih brakova, organizovana u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i Misijom OEBS-a. Učesnici radionice: predstavnici⁴⁵ svih institucija na lokalnom nivou. U martu 2016. održana radionica i predavanje na temu: Rodna ravnopravnost - pojmovi i teorija (mješovita grupa). Cilj je bio da se učenici upoznaju sa pojmovima: rodna ravnopravnost, pol, rod i rodne uloge. Opština Herceg Novi Marta 2016. održana radionica na temu: "Sprječavanje ranih prisilnih brakova među ranjivim grupama", iz projekta koji sprovodi Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa Misijom OEBS-a. Učesnici radionice: predstavnici svih institucija na lokalnom nivou. STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano
--	--

⁴⁵ Svi izrazi u Izvještaju upotrebljeni u muškom rodu podrazumijevaju se jednako i za ženski rod.

1.1.3. Organizovati okrugli sto/konferenciju/manifestaciju na Međunarodni dan žena sa sela, 15. oktobar Nosioci aktivnosti: MPRR i lokalne samoprave, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava kontinuirano daje podršku ekonomskom osnaživanju žena, pogotovu kada su u pitanju žene iz ruralnog područja. Povodom Međunarodnog dana žena sa sela, organizovan je besplatan mamografski pregled za zainteresovane žene sa sela na klinici „Feneks Medical“. Postoji intezivna saradnja sa NVO „Centrom za romske inicijative“ – Nikšić i O.C.”Bona fide” - Pljevlja, u oblasti ekonomskog osnaživanja žena, pripadnica manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, s posebnim fokusom na žene pripadnice RE populacije, kroz kontinuirano praćenje projekta „Za aktivnu inkluziju i prava Romkinja na zapadnom Balkanu II“, koji sprovodi međunarodna organizacija: »Care international«, a finansira ga Austrijska razvojna agencija. Opština Bar Po zahtjevu žiteljki Ostrosa, gdje je prvi put u Crnoj Gori prije 5 godina počelo obilježavanje ovog datuma na državnom nivou, započet je dvomjesečni kurs crnogorskog jezika (u skladu sa LAPRR Bar), a na taj dan su organizovane i završne aktivnosti Biznis centra Bar u projektu „Socijalno preduzetništvo –korak ka boljoj socijalnoj inkluziji . Nosioci navedenih aktivnosti su: lokalna samouprava, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava-Odjeljenje za RR, OSCE, BSC Bar, i MZ „Ostros“, a korisnici su bile žene sa područja Ostrosa i Vladimira, te članice NVO „Kranjania“. Opština Bijelo Polje Povodom obilježavanja više međunarodno značajnih datuma, 15 oktobra - Međunarodnog dana žena na selu, 16 oktobra - Svjetskog dana hrane, 17 oktobra - Svjetskog dana borbe protiv siromaštva u mjesnim zajednicama Ravna Rijeka i Majstorovina u saradnji sa Sekretarijatom za ruralni razvoj organizovane su tribine. Predstavnici sekretarijata su izložili program tri kreditne linije za razvoj preduzetništva koji je namijenjen ovoj populaciji. Predstavnici kancelarije su ukazali na potrebu većeg nagažovanja žena u diverzifikaciji kapaciteta za usluge seoskom turizmu jer je na ovom području u toku izrada skijališta na Bjelasici. Ovom prilikom je podijeljen i promotivni materijal za samopregled dojke jer je oktobar mjesec prevencije borbe protiv karcinoma dojke. Na tribinama je prisustvovalo oko 20 žena. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
1.2.1. Prilikom izrade i primjene svih nacionalnih politika (programa i strategija) uključiti segment rodne	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Evaluacija PAPRR-a 2013-2017, koji je pripremljen od strane eksterne evaluatorke, koju je angažovala Kancelarija UNDP-u Crnoj Gori u okviru projekta „Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti IPA 2014“, ukazuje na stepen realizacije ove mjere⁴⁶. http://www.minmanj.gov.me/ministarstvo

⁴⁶ Pri izradi evaluacije tokom tri dana u periodu od 19. do 21.10.2016. godine odrađeno je 13 sastanaka prilikom kojih su sprovedeni intervjui sa osobama iz ključnih institucija koje su učestvovala u izradi te provođenju PAPRR-a 2013 -2017. Institucije koje su bile uključene su: Viši prekršajni sud, Prekršajni sud Podgorica, Vrhovno državno tužilaštvo, Vrhovni

ravnopravnosti Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u>, Odbor za <u>RR</u> i ministarstva i organi državne uprave Rok: kontinuirano	Skupština Crne Gore - Odbor za rodnu ravnopravnost Odbor je, u skladu sa Akcionim planom za jačanje zakonodavne i kontrolne uloge Skupštine Crne Gore, usvojio Plan aktivnosti za rodno odgovornu Skupštinu Crne Gore, septembar 2016 – septembar 2018. godine. Realizacija Plana treba da utiče na podizanje svijesti o pitanjima rodne ravnopravnosti i značaja integracija politika rodne ravnopravnosti, kao i uspostavljanje mehanizama za ostvarivanje rodne ravnopravnosti u Skupštini Crne Gore. Odbor je, u cilju dobijanja stručne pomoći za izradu Plana i sagledavanja uporednih iskustava, zatražio podršku Misije OEBS-a u Crnoj Gori. Prepoznajući značajnim izradu ovog dokumenta za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, Misija OEBS-a u Crnoj Gori podržala je rad Odbora angažujući eksperte Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), koji su sačinili Smjernice, koje su poslužile kao uputstvo za izradu ovog plana. Ministartvo za ljudska i manjinska prava - U 2016. godini uspostavljen je novi institucionalni mehanizam za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti –nacionalni Savjet za rodnu ravnopravnost. Rješenjem Ministra za ljudska i manjinska maja 2016. godine, formiran je Savjet za rodnu ravnopravnost na nacionalnom nivou kao stručno-savjetodavno tijelo radi razmatranja pitanja sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou, te primjene propisa koji se odnose na rodnu ravnopravnost i vrednovanja tih propisa na položaj žena i muškaraca. U oktobru 2016. Savjet je održao konstitutivnu sjednicu na kojoj je usvojen Poslovnik o radu formirani odbori za pojedine oblasti. Nastavljajući sa kontinuiranim aktivnostima na implementaciji politike rodne ravnopravnosti, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Misija OEBS-a u Crnoj Gori, u martu 2016. godine, održali su sastanak sa predstavnicima lokalnih samouprava u Crnoj Gori i mrežom koordinatora/ki za rodnu ravnopravnost – 22 učesnika. Takođe su 29. i 30. septembra 2016., zajednički organizovali su (dvodnevni) trening za novoimenovane koordinate u oblasti rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. Aktivnost je dio projekta “Podrška procesu orodnjavanja u Crnoj Gori”, koji se u partnerstvu realizuje. Tema treninga su osnovni principi rodne ravnopravnosti. Ciljna grupa: novoimenovani koordinate za rodnu ravnopravnost. U novembru 2016. godine je u Podgorici predstavljen je Komentar Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Događaj je okupio brojne predstavnike crnogorskih institucija i civilnog društva koji se bave rodnom ravnopravnošću – 40 učesnika/ca. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u 2016. godini dalo mišljenja na nekoliko predloga zakonskih i strateskih dokumenata: Strategiju za mlade, V Finalni izvještaj o sprovođenju Milenijumskih razvojnih ciljeva, Akcioni plan za primjenu RSBUN 1325 „Žene, mir i bezbjednost“, i dr. U svim ovim dokumentima analiziran je, između ostalog, i rodni aspekt. Uprava za imovinu
---	---

sud, Privredna komora, Komisija za PAPRR (MUP, Ministarstvo pravde, Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo kulture, Ministarstvo obrane), Centri za socijalni rad Podgorica, Zavod za socijalnu i DZ, Lokalne samouprave - opštine Pljevlja, Tivat, Glavni grad Podgorica, Unija poslodavaca i Asocijacija poslovnih žena, NVO Centar za ženska prava. Svi učesnici izrazili su mišljenje kako su napravljeni veći pomaci u području rodne ravnopravnosti u sklopu institucija i to u području prihvatanja rodnog jezika; kreiranja radnih mjesta koja obuhvataju poslove rodne ravnopravnosti/kontakt osoba; na lokalnim nivoima i sistematizovana radna mjesta koordinatora rodne ravnopravnosti sa dodacima poslova iz socijalne inkluzije osoba sa invaliditetom te LGBT populacije (3 opštine). Izrade rodno osvješćenih akcijskih planova na lokalnim nivoima, te kreiranje relevantnih Strategija na nacionalnom nivou (Strategija ženskog poduzetništva, Strategija za borbu protiv nasilja porodici, Strategija uključivanja osoba sa invaliditetom i sl.)

	Prilikom donošenja internih akata, strategija, pravilnika i dopisa, vodi se računa o korišćenju rodno senzitivnog jezika. Opština Bar Kod izrade Lokalnog plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti Bar (LAPRR), za period 2015-2017, organizovano je više radionica za predstavnike NVO, javnih preduzeća, državnih službi, lokalnih organa uprave i medija, te obrazovnih institucija, gdje je posebna pažnja posvećena orodnjavanju svih politika, programa i strategija u narednom periodu. Opština Pljevlja U strateška dokumenta i odluke Skupštine opštine Pljevlja uključen segment rodne ravnopravnosti preko skupštinskog savjeta za rodnu ravnopravnost. Opština Bijelo Polje U toku je izrada Nacrta Odluke o prikupljanju i evidentiranju podataka na osnovu pola u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i članom 3. koji propisuje ovu obavezu. Stručnu pomoć za izradu ove odluke Kancelarija ima takođe od ekspertkinje Vlahović. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
1.2.2. Uraditi monitoring izvještaj o sprovođenju Zakona o rodnoj ravnopravnosti u dijelu upotrebe rodno senzitivnog jezika u dokumentima državnih organa i medija. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR, MK</u> i ministarstva i organi državne uprave, Agencija za EM, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Evaluacija PAPRR-a 2013-2017, koji je pripremljen od strane eksterne evaluatorke, koju je angažovala Kancelarija UNDP-u Crnoj Gori u okviru projekta „Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti IPA 2014“, ukazuje na stepen realizacije ove mjere. http://www.minmanj.gov.me/ministarstvo. U novembru 2016. godine je u Podgorici predstavljen je Komentar Zakona o rodnoj ravnopravnosti koji su pripremile trenerice za rodnu ravnopravnost Nada Drobnjak i Slavica Bajić. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, 28. jula 2016. godine, uputilo je dopis svim ministarstvima i organima državne uprave u vezi sa obavezujućim odredbama Zakona o rodnoj ravnopravnosti i neophodnosti njihove primjene. Uprava za kadrove i Centar za stručno obrazovanje, uz podršku Ministarstva za ljudska i manjinska prava su početkom novembra 2016. godine organizovali okrugli sto na temu: Edukacija zaposlenih iz oblasti rodne ravnopravnosti, na kojem je predstavljen Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Generalni sekretarijat Predsjednika Crne Gore U skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama zakona o rodnoj ravnopravnosti ("Službeni list CG, br.35/15"), odnosno članom 13a, kojim je propisana upotreba rodno senzitivnog jezika u dokumentima, rodno osjetljivi jezik se koristi u izradi dokumenata, službenoj prepisci i komunikaciji. Ministarstvo odbrane Rodno senzitivni jezik je u upotrebi u Ministarstvu odbrane i u Vojsci Crne Gore, kroz donošenje propisa, dokumenata i pojedinačnih

	pravnih akta. Formacija Vojske pisana je rodno senzitivnim jezikom. Uprava za imovinu Prilikom donošenja internih akata, strategija, pravilnika i dopisa, vodi se računa o korišćenju rodno senzitivnog jezika. U svim zvaničnim dokumentima u Opštini Bar, koristi se rodno senzitivni jezik. Sekretarijat za razvojne projekte U svim dokumentima i aktima Sekretarijata za razvojne projekte koristi se rodno osjetljivi jezik. Opština Bar U svim zvaničnim dokumentima u Opštini Bar, koristi se rodno senzitivni jezik. <u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
1.3.1. Sprovesti istraživanje o nivou znanja zaposlenih u državnoj upravi o ljudskim pravima žena i rodnoj ravnopravnosti. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR, UZK</u> i akademska zajednica, OCD Rok: III kvartal 2015./IV kvartal 2016. godine	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Evaluacija PAPRR-a 2013-2017, koji je pripremljen od strane eksterne evaluatorke, koju je angažovala Kancelarija UNDP-u Crnoj Gori u okviru projekta „Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti IPA 2014“, ukazuje na stepen realizacije ove mjere⁴⁷. U cilju te evaluacije, kreiran je upitnik o nivou znanja zaposlenih u državnoj upravi o ljudskim pravima žena i rodnoj ravnopravnosti, koji je upućen svim kontakt osobama za rodnu ravnopravnost u državnim institucijama i čiji se rezultati mogu naći u pomenutom dokumentu. Link za dokument: http://www.minmanj.gov.me/ministarstvo. Uprava za kadrove Istraživanje kao takvo, Uprava za kadrove nije sprovela. Uprava za kadrove, u postupcima iz svoje nadležnosti, kontinuirano vodi evidencije koje daju mogućnost izvještavanja po zadatom kriterijumu, naročito kada je u pitanju polna struktura. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
1.3.2. Organizovati obuku za državne službenika/ca o rodnoj ravnopravnosti. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR, UZK</u> i OCD Rok: IV kvartal 2015./IV	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Kancelarija za rodnu ravnopravnost opštine Bijelo Polje su u maju 2016. godine organizovali seminar na temu: Predstavljanje izmjena i dopuna Zakona o rodnoj ravnopravnosti za rukovodioce/teljke u lokalnoj upravi i predstavnike opštinskog Savjeta za rodnu ravnopravnost. Broj učesnika: 20. U saradnji sa Zavodom za školstvo 17. maja 2016. godine organizovan jednodnevni seminar na temu rodna ravnopravnost u obrazovanju sa posebnim osvrtom na rodno zasnovano nasilje. Ciljna grupa bili su nastavnici različitih struka osnovnih i srednjih

⁴⁷ U svrhu izrade evaluacije kreiran je upitnik koji je proslijeđen svim kontakt osobama za rodnu ravnopravnost, kao i učesnicima/ama intervjuu i svim zainteresovanim stranama - na više od od 150 je poslat pomenuti upitnik za dostavljanje informacija o poznavanju rodne ravnopravnosti i primjeni Zakona o rodnoj ravnopravnosti, kao i o poznavanju ljudskih prava žena – u prilogu Izvjestaja.

kvartal 2016. godine	škola, posebno nastavnici građanskog vaspitanja/obrazovanja - broj učesnika: 35. U saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori, održana je 30/31. maja 2016. godine druga dvodnevna radionica iz VI ciklusa edukacija o zabrani diskriminacije, promociji jednakosti i poštovanju principa ravnopravnosti, na temu: Zabrana diskriminacije po osnovu rodno identiteta za predstavnike/ce svih centara za socijalni rad – ukupno: 34 učesnika. Uprava za kadrove i Centar za stručno obrazovanje su početkom novembra 2016. godine organizovali okrugli sto na temu: Edukacija zaposlenih iz oblasti rodne ravnopravnosti, na kojem je načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti predstavila Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Uprava za kadrove - U periodu od 01.01. do 31.12.2016. godine, Uprava za kadrove organizovala je 2 obuke za 32 državna službenika, od čega 25 žena i 7 muškaraca, na temu „Rodna ravnopravnost“. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
1.3.3. Izraditi priručnik o rodnoj ravnopravnosti za državne službenike/ce. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i OCD Rok: I kvartal 2016. godine	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U novembru 2016. godine je u Podgorici predstavljen je Komentar Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Događaj je okupio brojne predstavnike crnogorskih institucija i civilnog društva koji se bave rodnom ravnopravnošću – 40 učesnika. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
1.4.1. Organizovati obuku za nosioce pravosudnih funkcija na temu primjene međunarodnih i domaćih standarda za unapređenje prava žena. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR, CENPF</u> i ZLJPS, Odbor za RR Rok: III kvartal 2015./III kvartal 2016. godine	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Program obuke koji je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava izradilo u partnerstvu sa Centrom za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu odnosi se na domaće i međunarodne dokumente iz oblasti rodne ravnopravnosti, s posebnim fokusom na značaj CEDAW konvencije i njegovo licenciranje u toku. Pomenuti Program će biti razmatran na prvoj sljedećoj sjednici Programskog savjeta Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu. Drugi Program koji je izradio NVO „Centar za ženska prava“ u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, realizuje se u partnerstvu sa Centrom za edukaciju u sudstvu i državnom tužilaštvu i Ministarstvom. Ovaj Program stavlja akcenat na primjenu Istanbulske konvencije. U vezi sa tim Programom, potpisan je Memorandum Ministarstva za ljudska i manjinska prava i NVO „Centar za ženska prava“ - Memorandum o intenziviranju saradnje u cilju preduzimanja daljih strateških mjera za osiguranje prevencije nasilja u porodici i nasilja nad ženama, i obezbjeđivanja kvalitetnih, djelotvornih i kredibilnih mehanizama zaštite žrtava nasilja i efikasnog gonjenja počilaca u cilju smanjenja tolerancije nasilja kako od strane pojedinaca, bilo da su počinioci ili žrtve, relevantnih institucija, tako i od društva u cjelini. Na osnovu Programa obuke za nosioce pravosudnih funkcija i policijske službenike na temu nasilja koji je pripremio NVO "Centar za ženska prava u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava sprovedena je prva dvodnevna obuka o nasilju u porodici i nasilju nad ženama za sudije sudova za prekršaje u Crnoj Gori i predstavnike Uprave policije, 28 i 29. decembra 2016. godine, u Podgorici. Obuka je organizovana uz podršku Vrhovnog suda Crne Gore, UNDP- a i UNICEF-a i uz podršku Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, koji je odobrio ovaj program i uvrstio ga u redovnu obuku predstavnika pravosuđa. Obuku za policijske službenike je podržala Ambasada SAD u Podgorici.

	<u>STATUS MJERE: realizovana</u>
1.4.2. Redovno izvještavati međunarodne organizacije o sprovođenju međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava žena, uključujući periodično izvještavanje CEDAW Komiteta Nosioci aktivnosti: <u>MLIMP-ORR</u>, Odbor za RR, i MVPEI, druga ministarstva, organi državne uprave, organi lokalne samouprave ZLJPS, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U februaru 2017. godine, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u koordinaciji sa relevantnim institucijama, pripremilo je i poslalo CEDAW Komitetu odgovore na Listu pitanja u vezi sa drugim periodičnim izvještajem za Crnu Goru, koja je dostaljena u decembru 2016. Izvještaj će biti razmatran u periodu od 3-21. jula 2017, u Ženevi, na šezdeset sedmoj sesiji ovog Komiteta. Ovo ministarstvo redovno izvještava na aktuelne zahtjeve vezano za monitoring međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, uključujući obaveze iz Programa pristupanja i Akcionih planova za pregovaračka poglavlja 19 i 23. Crna Gora je u maju 2016. godine postala 29. članica inicijative „Partnerstvo za jednake budućnosti“, koja je posvećena ekonomskom i političkom snaženju žena na nacionalnom i globalnom nivou. Pomenuta Inicijativa predstavlja promociju nacionalnih projekata i politika, a pogotovo promociju nacionalne politike rodne ravnopravnosti. Otvorena je posebna web stranica inicijative „Partnerstvo za jednake budućnosti“: http://www.equal-futures.org/country/montenegro. Informaciju o integrisanosti politke rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori pripremilo je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. Skupština Crne Gore - Odbor za rodnu ravnopravnost Odbor je, u novembru 2015. razmotrio i podržao II Izvještaj o sprovođenju Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacija žena (CEDAW), koji je usvojila Vlada Crne Gore i dostavila CEDAW Komitetu Ujedinjenih nacija. U radu radne grupe za izradu II Periodičnog izvještaja učestvovala je i predstavnica Odbora za rodnu ravnopravnost. Odbor je podržao II Izvještaj o sprovođenju Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacija žena (CEDAW), uz konstataciju da aktivnosti u pojedinim oblastima nijesu u potpunosti realizovane i preporučilo Ministarstvu za ljudska i manjinska prava da u narednom periodu tim aktivnostima posveti posebnu pažnju. Generalni sekretarijat Predsjednika Crne Gore Posebnu pažnju na planiranim seminarima/sastancima za koordinate/ke u državnim organima koji su partneri nosilaca aktivnosti treba posvetiti edukaciji koordinatora/ki o indikatorima primjene međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava žena. Takođe je neophodno obezbijediti edukaciju koordinatora/ki o Konvenciji o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Opcionom protokolu (OP) u cilju efikasnog izvještavanja o njihovoj primjeni, kao što je definisano Planom akcije za postizanje rodne ravnopravnosti 2013-2017. U ovom smislu, neophodno je realizovati aktivnost pod tačkom 8.1.1. - Redovno informisati državne organe/institucije i širu javnost o međunarodnim obavezama iz oblasti zaštite ljudskih prava žena, naročito UN i EU, posebno Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Opcionom Protokolu. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore Zaštitnik kontinuirano sprovodi ovu aktivnost u saradnji s nadležnim ministarstvom i redovno i po potrebi izvještava međunarodne organizacije o sprovođenju međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava žena, kao i izvještavanje za CEDAW Komitet. Opština Bar Sekretarijat za društvene djelatnosti opštine Bar, redovno izvještava resorno ministarstvo, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava-odjeljenje za RR, kao i međunarodne organizacije, medije i građane/ke o aktivnostima koje sprovodi o zaštiti ljudskih prava u svojoj

	nadležnosti. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
1.4.3. Organizovati promociju ženskih ljudskih prava i istorije ženskog pokreta na Međunarodni dan žena 8. mart. Nosioci aktivnosti: <u>MLIMP-ORR, Odbor za RR, lokalne kancelarije za rodnu ravnopravnost</u> i ministarstva i organi državne uprave, organi lokalne samouprave, OCD Rok: I kvartal 2015.god/ I kvartal 2016.god	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava sprovodi aktivnosti u cilju promocije ženskih ljudskih prava. U junu 2016. godine, organizovana je Svečana akademija povodom obilježavanja 70 godina od dobijanja prava glasa za žene u Crnoj Gori, kao dio aktivnosti u cilju promovisanja političke participacije žena. Ovaj događaj je bio i doprinos obilježavanju decenije obnove nezavisnosti i hiljadu godina državnosti Crne Gore. U decembru 2016. godine je u Budvi, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori i partnerskim organizacijama iz zemlje, regiona i Evrope, organizovalo je veliku dvodnevnu konferenciju na temu unaprijeđenja rodne ravnopravnosti u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj, koja je okupila više od 100 učesnika/ca mehanizama za rodnu ravnopravnost sa Balkana i iz Turske i Evrope. Drugi dan Konferencije je posvećen suzbijanju nasilja nad ženama i primjeni Istanbulske konvencije. Cilj je ove konferencije je stvaranje Regionalne platforma za rodnu ravnopravnost, koja će okupiti predstavnike/ce svih rodni mehanizama i generisati impuls za ispunjenje obaveza koji se odnose na rodnu ravnopravnost u procesu pristupanja EU, a koje su ove zemlje preuzele, u skladu sa zahtjevima EU i međunarodnim ugovorima, posebno globalnim ciljevima održivog razvoja. Na marginama konferencije o unapređenju rodne ravnopravnosti u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj, ministar za ljudska i manjinska prava susreo se i razgovarao sa Džihan Sultanoglu, pomoćnicom generalnog sekretara UN i regionalnom direktorkom UNDP za Evropu i Zajednicu nezavisnih država. Skupština Crne Gore - Odbor za rodnu ravnopravnost Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, organizovao je <i>peto zasijedanje Ženskog parlamenta</i>, na Međunarodni dan žena, u cilju promovisanja ženskih ljudskih prava u Crnoj Gori i potrebe za većim učešćem žena u političkom i javnom životu, kako bi se putem dijaloga između Skupštine, Vlade i civilnog društva dobio pregled stanja u domenu rodne ravnopravnosti i identifikovale oblasti u koje je neophodno uložiti dodatne napore, radi postizanja značajnih rezultata, sa ciljem promocije ženskih ljudskih prava u Crnoj Gori. Članovi i predstavnici/e Vlade Crne Gore odgovarali su na 15 pitanja predstavnica ženskih grupa parlamentarnih partija, sindikata i nevladinih organizacija, a na 12 pitanja studenata/tkinja Univerziteta Crne Gore, Univerziteta Donja Gorica, Univerziteta Mediteran i polaznica „Škole nenasilja i tolerancije“, koju sprovodi NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja, Podgorica odgovarale su predsjednica Vrhovnog suda Vesna Medenica, predsjednica Ustavnog suda Desanka Lopičić, bivša članica Izvršnog vijeća i članica Predsjedništva Republike Crne Gore Olga Perović, prva potpredsjednica Vlade dr Gordana Đurović, prva predsjednica Opštine Kotor Vida Kaščelan, ministarka bez portfelja i prva žena predsjednica političke partije Marija Vučinić, ministarka rada i socijalnog staranja Zorica Kovačević i ministarka nauke dr Sanja Vlahović. Za učesnike/ce „Ženskog parlamenta“ priređena je izložba rukotvorina NVO „Udruženje žena Ostros“. Opština Bar Povodom Međunarodnog dan žena 8. marta, predstavnice ove opštine i NVO „Kranjania“ iz Ostrosa kao i predsjednica Crvenog krsta Crne Gore i koordinatorka tima za realizaciju LAP-a uzele su učešće u radu „Ženskog parlamenta“ u Skupštini Crne Gore.

	Opština Berane U periodu od tri(3) mjeseca (januar - mart) pripremne aktivnosti za donošenje važnih dokumenata na izradi Nacrta Lokalnog plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti opštine Berane 2015.godine. Opština Žabljak Obilježavamo 8. mart na nivou lokalne samouprave u saradnji sa drugim subjektima(okupljanja i druženja). Opština Pljevlja Organizovan Sajam ženskog preduzetništva 7 i 8. marta 2016. godine. Opština Bijelo Polje Povodom obilježavanja 8 marta, međunarodnog dana žena, u skladu sa Planom aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u oblasti sport i kultura, otvoren je rekreativni klub za žene u MZ Nikoljac koji će raditi u prostorijama kluba Elit. U klub se učlanilo 30 novih polaznica koje su organizovane u tri grupe. Časove vodi nastavnica fizičkog vaspitanja Sandra Drabnjak. Opština Nikšić Povodom obilježavanja Međunarodnog dana žena 8. marta - Biciklistički klub Perun Nikšić pod pokroviteljstvom Fondacije Petrović Njegoš, i podršku Ministarstva za ljudska i manjinska prava, opštine Nikšić i firme:"Cosmetics market" organizovali su sportsko rekreativno takmičenje <i>Veteranki i Veterana Crne Gore, u pikadu, plojkanju, skoku u dalj i nabacivanje krugova</i>. Učesnici su dosli iz 17 gradova Crne Gore. Odjeljenje za informisanje i rodnu ravnopravnost je pomoglo finansijski, za medalje, pehare i zahvalnice. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
1.5.1. Organizovati nacionalnu kampanju upoznavanja javnosti sa mehanizmima zaštite od diskriminacije po osnovu pola. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR i Direktorat LJPS i ZLJPS</u>, Odbor za RR Rok: jednom godišnje	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Promocija antidiskriminatornog ponašanja i prakse odnosi na sprovođenje medijske kampanje i usmjerena je na podizanje svijesti cjelokupne crnogorske javnosti, posebno prema najranjivijim kategorijama stanovništva, s ciljem poštovanja svih ljudskih prava, stvaranja podržavajućeg i tolerantnijeg okruženja, te poštovanja različitosti drugog. Medijska kampanja o zabrani diskriminacije i afirmaciji antidiskriminatorskog ponašanja, u 2016. godini, za temu je imala podizanje nivoa svijesti opšte populacije u odnosu na diskriminaciju, stvaranje tolerantnog okruženja i senzibilisanja javnosti posebno prema Romima, pripadnicima manjinskih naroda osobama sa invaliditetom, LGBT populaciji, zatim, diskriminaciji po osnovu rodnog identiteta i drugim najčešće diskriminiranim društvenim grupama, pripadnicima manjinskih naroda. U okviru ovih kontinuiranih aktivnosti, sprovedena je medijska kampanja (na TV i radio stanicama, dnevnim novinama i bilbordima) pod nazivom: „Ima li razlike? – Podrži jednakost.“ Kampanjom je obuhvaćena izrada vizuelnog identiteta, a sadrži: emitovanje TV video spota emitovanje radijskog džingla, novinski oglas kojim se promovise zabrana diskriminacije, tolerancija i poštovanje različitosti, insertaciju flajera kroz tiraž dnevnih novina (prilagođen osobama sa oštećenim vidom + dio tiraža odštampan na albanskom jeziku), zatim, promovisanje zabrane diskriminacije, tolerancije i poštovanje različitosti putem bilobrdra na najfrekventijim mjestima u Crnoj Gori, dok su u opštinama sa značajnim brojem stanovnika albanske nacionalnosti, postavljani bilbordi na albanskom jeziku (Ulcinj, Tuzi, Rožaje).

	Opština Bar Predstavnici Tima za rodnu ravnopravnost Opštine Bar kontinuirano učestvuju u radio emisijama koje su posvećene upoznavanju javnosti sa mehanizmima za zaštitu ljudskih prava, ili se održavaju povodom značajnih datuma. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
1.5.2. Prikupiti podatke o slučajevima diskriminacije po osnovu pola i njihovima ishodima. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i ZLJPS, pravosuđe, OCD Rok: IV kvartal 2015.god/ I kvartal 2016.god	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Shodno Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti iz 2015. godine, postupak po predstavkama za slučajeve diskriminacije po osnovu pola iz nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava prešao je u nadležnost Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore Relevantni podaci o postupanju Zaštitnika po pritužbama građana kao i statistički podaci u oblasti diskriminacije dobijeni od sudova, inspekcija, policije i tužilaštva dostavljaju se redovno i po potrebi na traženje ministarstava i međunarodnih organizacija (Konačni statistički podaci i ocjene stanja za prethodnu godinu daju se u godišnjem izvještaju o radu Zaštitnika koji se dostavlja Skupštini Crne Gore do 31 marta. Podaci su dostupni na web stranici Ombudsmana http://ombudsman.co.me/izvjestaji.php. Vrhovni sud Crne Gore Pred crnogorskim sudovima nije formiran nijedan parnični predmet koji se odnosi na diskriminaciju žena po osnovu pola. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
1.5.3. Sprovesti istraživanje o stepenu primjene Zakona o rodnoj ravnopravnosti u državnim organima i ustanovama. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u>, Odbor za RR, ministarstva i organi državne uprave, OCD Rok: IV kvartal 2015.god	Skupština Crne Gore - Odbor za rodnu ravnopravnost Treće istraživanja o poznavanju i primjeni Zakona o rodnoj ravnopravnosti u institucijama Crne Gore, kako bi se sačekala vremenska distanca od početka primjene zakona(izmjene i dopune od jula 2015. godine), Odbor će sprovesti tokom 2017. godine. Generalni sekretarijat Predsjednika Crne Gore U Generalnom sekretarijatu Predsjednika Crne Gore obezbijedena je kontinuirana primjena antidiskriminacionog zakonodavstva i zaposleni su upoznati sa pravnim aktima koji regulišu rodnu ravnopravnost - Ustav Crne Gore, kao najviši pravni akt, član 18: država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti, Zakon o rodnoj ravnopravnosti ("Službeni list RCG, br.46/07"), Zakon o izmjenama i dopunama zakona o rodnoj ravnopravnosti ("Službeni list CG, br.35/15"), Zakon o zabrani diskriminacije ("Službeni list CG, br.46/10"), Zakon o izmjenama i dopunama zakona o zabrani diskriminacije ("Službeni list CG, br.18/14"). U cilju efikasnog sprovođenja PAPRR-a, posebnu pažnju na planiranim seminarima/sastancima za koordinatore u državnim organima koji su partneri nosilaca aktivnosti treba posvetiti edukaciji koordinatora o indikatorima primjene Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Uprava za imovinu Uprava za imovinu kao organ koji je u obavezi da postupa u skladu sa propisima koji regulišu rodnu ravnopravnost (Zakon o rodnoj

	ravnopravnosti, Zakon o radu, Zakon o zabrani diskriminaciji, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i dr.), u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti, ocjenjuje i vrednuje uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca. S tim u vezi, posebna pažnja je posvećena uvođenjem rodno senzitivnog jezika, pa prilikom izrade raznih akata, kao i u svakodnevnoj službenoj komunikaciji. Takođe, prilikom zapošljavanja, u Upravi se vodi računa o primjeni politike jednakih mogućnosti za sve. Svi zaposleni imaju jednake šanse za zaposlene. <u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
--	---

2. RODNO OSJETLJIVO VASPITANJE I OBRAZOVANJE

Strateški cilj: Uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja na svim nivoima obrazovanja

Aktivnosti	Izvještaj
2.1.1. Uraditi analizu nastavnih programa i udžbenika osnovnih i srednjih škola s aspekta rodne ravnopravnosti te donijeti preporuke u cilju orodnjavanja. Nosioci aktivnosti: <u>Mprosvjete, ZZŠ, ZUNS, CSO</u> i MLJMP-ORR, akademska zajednica, OCD Rok: IV kvartal 2015. /II kvartal 2016. godine	Ministarstvo prosvjete Od strane Centra za stručno obrazovanje izvršena je analiza programa obrazovanja za osposobljavanje za zanimanja, koji su usvojeni u 2015. godini i utvrđeno je da su ispoštovani principi rodne ravnopravnosti. Centar uredno vodi rodno-senzitivna baza podataka za učenike/učenice u stručnom obrazovanju po opštinama, školama, smjeru, nastavnom jeziku i razredu. Zavod za školstvo Urađena je analiza nastavnih programa osnovnih i srednjih škola s aspekta rodne ravnopravnosti. Preporuke u cilju orodnjavanja nalaze se u kurikulumu za ovu temu u okviru međupredmetne oblasti <i>Obrazovanje za održivi razvoj</i>, u temi <u>7. Obrazovanje za i o ljudskim pravima</u>. http://www.zzs.gov.me/naslovna/programi/osnovno <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
2.1.3. Izrada i objavljivanje priručnika pod nazivom: „Vodič za Nastavnike/nastavnice kroz međupredmetnu oblasti – rodna ravnopravnost, za osnovnu školu“. Nosioci aktivnosti: <u>ZZŠ, ZUNS</u> i Mprosvjete i MLJMP - ORR Rok: II kvartal 2016.god	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
2.2.1. Organizovati obuku o rodnoj ravnopravnosti za nastavni kadar na nivou predškolskog i osnovnog obrazovanja. Nosioci aktivnosti: <u>Mprosvjete, ZZŠ, VO ustanove</u> i MLJMP-ORR, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U saradnji sa Zavodom za školstvo 17. maja 2016. godine organizovan jednodnevni seminar na temu rodna ravnopravnost u obrazovanju sa posebnim osvrtom na rodno zasnovano nasilje. Ciljna grupa bili su nastavnici različitih struka osnovnih i srednjih škola, posebno nastavnici građanskog vaspitanja/obrazovanja - broj učesnika: 35. Uprava za kadrove i Centar za stručno obrazovanje su početkom novembra 2016. godine organizovali okrugli sto na temu: Edukacija zaposlenih iz oblasti rodne ravnopravnosti, na kojem je načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti predstavila Zakon o rodnoj ravnopravnosti. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

2.2.2. Organizovati obuku nastavnika/ca za izvođenje nastave o rodnoj ravnopravnosti u sklopu izbornih predmeta Građansko obrazovanje i Zdravi stilovi života. Nosioci aktivnosti: <u>Mprosvjete, ZZŠ, CSO, VO ustanove</u> i MLJMP-ORR, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo prosvjete Centar za stručno obrazovanje je u saradnji sa „SOS telefonom za žene i djecu žrtve nasilja“ u Podgorici, pripremio „Program obrazovanja zaposlenih u vaspitno-obrazovnim ustanovama o postupanju, prevenciji i zaštiti djece i mladih od nasilja u porodici“, koji je usvojen na drugoj sjednici Nacionalnog savjeta za obrazovanje 30.06.2015. godine. SOS telefon je u nekoliko ciklusa organizovao obuku zaposlenih u vaspitno-obrazovnim institucijama o postupanju, prevenciji i zaštiti djece i mladih od nasilja u porodici. Obuka je organizovana za predstavnike/predstavnice obrazovnih institucija i nastavni kadar koji radi u obrazovno-vaspitnim ustanovama, kao i za direktore/direktorice obrazovnih institucija i direktore/direktorice obrazovno-vaspitnih ustanova. U organizaciji Zavoda za školstvo organizovan je jedan seminar u sklopu izbornog predmeta Zdravi stilovi života (29. i 30. X 2015, 34 učesnika – nastavnici, pedagozi, psiholozi) i dva seminara u sklopu izbornog predmeta Građansko obrazovanje (6. III i 23. IV 2015, u Podgorici, ukupno 61 učesnik – nastavnici). Organizovana su tri savjetovanja o primjeni kurikuluma međupredmetnih oblasti (uključujući i rodnu ravnopravnost) u Beranama, Budvi i Podgorici. Savjetovanja su bila organizovana za direktore i pedagoge osnovnih škola. Zavod za školstvo Tokom 2016. organizovan je seminar u sklopu izbornog predmeta <i>Zdravi stilovi života</i> u Kolašinu 7. i 8. IV. Učesnici seminara bili su nastavnici biologije, fizičkog, školski pedagozi i psiholozi koji imaju licencu za izvođenje nastave za ovaj predmet. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>																																																																																
2.3.1. Uraditi analizu polne strukture na nivou učenika/studenata/zaposlenih u srednjem i visokom obrazovanju. Nosioci aktivnosti: <u>MONSTAT, Mprosvjete, MLJMP-ORR</u>, univerziteti, VO ustanove Rok: IV kvartal 2015./ IV kvartal 2016.god	Ministarstvo prosvjete Prema podacima Ministarstva prosvjete u 2015-2016. godini rodna struktura je : Učenici/e – ukupno 28086, muškarci - 14500 (51,63%), žene - 13586 (48,37%); Svi zaposleni- ukupno 3215 (34,65), muškarci - 1114 (34,65), žene – 2101(65,35); Direktori/ce-ukupno 50, muškarci - 35(70%), žene – 15(30%) Napomena: Među zaposlenim ubrojani su svi zaposleni obrazovnih centara u Šavniku i Plužinama, kao i svi zaposleni u srednjim muzičkim školama, koje su ujedno i osnovno muzičke škole. U podacima se nalaze i privatne škole. Struktura upisanih studenata u prvu godinu studija sa polnom strukturom FAKULTETI <table><tr><th colspan="2">Struktura upisanih studenata u I godinu studija</th><th colspan="8">Polna struktura</th></tr><tr><th></th><th></th><th>Muški</th><th>Ženski</th><th></th><th></th><th></th><th></th><th></th><th></th></tr><tr><td>Fakultet za biznis i turizam- Budva</td><td>22</td><td>33,85%</td><td>43</td><td>66,15%</td><td>23</td><td>35,38%</td><td>42</td><td>64,62%</td><td></td></tr><tr><td>FDES /</td><td>32,44%</td><td>/</td><td>67,56%</td><td>/</td><td>40,50%</td><td>/</td><td>59,50%</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Fakultet za mediteranske poslovne studije-Tivat</td><td>12</td><td>22,22%</td><td>42</td><td>77,80%</td><td>39</td><td>72,22%</td><td>15</td><td>27,78%</td><td></td></tr><tr><td>Fakultet za poslovni menadžment- Bar</td><td>18</td><td>15,52%</td><td>98</td><td>84,48%</td><td>53</td><td>45,69%</td><td>63</td><td>54,31%</td><td></td></tr><tr><td>Fakultet za poslovnu ekonomiju- Bar</td><td>/</td><td>21,05%</td><td>/</td><td>78,95%</td><td>/</td><td>48,42%</td><td>/</td><td>51,58%</td><td></td></tr><tr><td>Fakultet za turizam, Univerzitet Mediteran</td><td>10</td><td>14,49%</td><td>59</td><td>85,51%</td><td>34</td><td>49,28%</td><td>35</td><td>50,72%</td><td></td></tr></table>	Struktura upisanih studenata u I godinu studija		Polna struktura										Muški	Ženski							Fakultet za biznis i turizam- Budva	22	33,85%	43	66,15%	23	35,38%	42	64,62%		FDES /	32,44%	/	67,56%	/	40,50%	/	59,50%			Fakultet za mediteranske poslovne studije-Tivat	12	22,22%	42	77,80%	39	72,22%	15	27,78%		Fakultet za poslovni menadžment- Bar	18	15,52%	98	84,48%	53	45,69%	63	54,31%		Fakultet za poslovnu ekonomiju- Bar	/	21,05%	/	78,95%	/	48,42%	/	51,58%		Fakultet za turizam, Univerzitet Mediteran	10	14,49%	59	85,51%	34	49,28%	35	50,72%	
Struktura upisanih studenata u I godinu studija		Polna struktura																																																																															
		Muški	Ženski																																																																														
Fakultet za biznis i turizam- Budva	22	33,85%	43	66,15%	23	35,38%	42	64,62%																																																																									
FDES /	32,44%	/	67,56%	/	40,50%	/	59,50%																																																																										
Fakultet za mediteranske poslovne studije-Tivat	12	22,22%	42	77,80%	39	72,22%	15	27,78%																																																																									
Fakultet za poslovni menadžment- Bar	18	15,52%	98	84,48%	53	45,69%	63	54,31%																																																																									
Fakultet za poslovnu ekonomiju- Bar	/	21,05%	/	78,95%	/	48,42%	/	51,58%																																																																									
Fakultet za turizam, Univerzitet Mediteran	10	14,49%	59	85,51%	34	49,28%	35	50,72%																																																																									

Pravni fakultet, Univerzitet Mediteran	45	37,50%	75	62,50%	51	42,50%	69	57,50%
Fakultet za poslovne studije, Mediteran	26	22,03%	92	77,97%	41	34,75%	77	65,25%
Fakultet za crnogorski jezik I književnost	/	28,20%	/	71,80	/	26,00%	/	74,00%
Univerzitet Donja Gorica	/	44,15%	/	55,85%	/	49,76%	/	50,23%
Univerzitet Crne Gore	1.581	45,09%	1.925	54,91%	1.596	45,52%	1.910	54,45%

Učešće žena u ukupnom broju nastavnog osoblja na UCG je 39% (29% redovnih profesora, 39% vanrednih, a 50% docenata).

Univerzitet Crne Gore

Podaci o rodnoj strukturi zaposlenih i studenata na Univerzitetu Crne Gore:

Zaposleni na na Univerzitetu Crne Gore ukupno: 1160

zene: 649

muskarci: 511

Broj studenata na Univerzitetu Crne Gore ukupno: 16202

zene: 9155

muskarci: 7047

Opština Pljevlja

U 2016. urađena polna struktura na nivou učenika/zaposlenih u osnovnom/srednjem obrazovanju.

Opština Herceg Novi

Redovno vođenje evidencije, prikupljanja i obrađivanja statističkih podataka i analiza polne strukture i preduzimanju aktivnosti za postizanje i usvajanje posebnih mjera u oblasti vaspitanja i obrazovanja na svim nivoima za učenike, studente kao i sve zaposlene od predškolske do svih vaspitno – obrazovnih ustanova na teritoriji Opštine Herceg Novi.

STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano

2.3.2. Sprovesti kampanju za podsticanje žena i muškaraca da se obrazuju za profesije u kojima nijesu tradicionalno zastupljeni, a za kojima postoji potreba na tržištu rada Nosioci aktivnosti: <u>univerziteti</u>, <u>Mprosvjete</u>, <u>CSO</u>, <u>VO ustanove</u>, <u>ZZZCG</u> i MLJMP-ORR Rok: II kvartal 2016. god	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
2.3.3. Obilježavanje Međunarodnog dana djevojčica u ICT sektoru Nosioci aktivnosti: <u>MID</u> i MLJMP-ORR Rok: jednom godišnje	Ministarstvo javne uprave - Na Fakultetu vizuelnih umjetnosti - Univerzitet Mediteran održano je predavanje o grafičkom dizajnu namijenjeno učenicama srednjih škola iz Podgorice. - Profesorice sa Fakulteta za vizuelnu umjetnost, govorile su o spoju vizuelnih komunikacija, umjetnosti i informaciono-komunikacionih tehnologija, kao i o prednosti studiranja i karijere u oblasti vizuelne umjetnosti i grafičkom dizajnu. - Dodjeljene su nagrade za najbolje grafičko rješenje za poster pobjednicama konkursa, koji je objavljen povodom Međunarodnog dana djevojčica u ICT-u, učenice osnovne i srednje škole kao nagrade su dobile tablet računare. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
2.4.1. Uraditi analizu pohađanja nastave pripadnica društveno isključenih grupa žena (posebno iz grupe djece i mladih sa invaliditetom i Romkinja i Egipćanki). Nosioci aktivnosti: <u>Mprosvjete</u> i MLJMP-ORR, MONSTAT Rok: IV kvartal 2015./ IV kvartal 2016.god	Ministarstvo prosvjete Za djecu romske i egipćanske populacije, dominira princip integracije, podrška za rani razvoj. Osim redovnih, već četvrtu godinu zaredom se realizuje aktivnost pripremnihi vrtića u 8 javnih predškolskih ustanova: Podgorica, Nikšić, Berane, Tivat, Herceg Novi, Ulcinj, Bar i Bijelo Polje. Aktivnosti podrazumijevaju kontakt sa porodicama, RE zajednicom, lokalnom samoupravom, opštinskim organizacijama Crvenog krsta, centrima za socijalni rad, školama u koje će se djeca upisati. Zavod za školstvo je sproveo obuku i podržao angažman RE medijatora. U protekloj godini broj RE djece u osnovnom obrazovanju se povećavao. Ilustrativan je podatak da je školske 2014/15 - bilo obuhvaćeno 1883 učenika/ca. Desegregisano obrazovanje RE djece iz kampova Konik 1 i 2 odvija u 6 podgoričkih osnovnih škola: "Božidar Vuković Podgoričanin", "Marko Miljanov", "21. maj", "Savo Pejanović", "Vladimir Nator" i "Vuk Karadžić". Aktivnosti predstavljaju uvod u zatvaranje Područne ustanove Škole "Božidar Vuković Podgoričanin". Školske 2015. godine se nastava u područnom odjeljenju odvija jedino u okviru IV razreda za 34 učenika, a sva ostala djeca su integrisana u pomenutih 6 gradskih škola. Kao podrška inkluziji oko 300 učenika se svakodnevno prevozi do škola. Za te potrebe smo obezbijedili dva mini busa (kapaciteti 13+1 sedište iz tzv. ruskog duga), da bi prevoz učinili održivim kroz nabavku iz donacija minibusa (15+1 mjesto - HELP) i autobusa (oko 60-tak mjesta - donacija Japanske Vlade). Za svu djecu RE populacije se obezbjeđuju besplatni udžbenici (I, II, III razred u partnerstvu sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, a za starije razrede samo Ministarstvo prosvjete). Redovno se prate djeca u riziku od napuštanja školovanja, predlažu mjere za prevazilaženje problema, porodice obilaze i ostvaruje

	neposredan kontakt sa njima (učiteljice, stručni saradnici gradskih škola). Vodi se formular o djeci u riziku od napuštanja školovanja i samim tim i evidencija od strane odjeljenjskih starješina, a sumiraju ih školski koordinatori za obrazovanje RE učenika (pedagozi/psiholozi). Na redovnim mjesečnim sastancima školskih koordinatora, predstavnika Ministarstva prosvjete, Zavoda za školstvo, lokalnih partnera (centra za socijalni rad, CKCG) se analiziraju unutarškolske aktivnosti u ovom pravcu, i/ili predlažu mjere u saradnji sa partnerima. Šest RE medijatora vodi računa da djeca redovno pohađaju nastavu, sarađuju sa nastavnicima i stručnim službama škola u cilju njihove uspješnosti. Sprovodi se Projekat "Stipendiranje i mentorska podrška za RE učenike srednjih škola u Crnoj Gori". Mentorski tim prati uspjeh, sprovodi tutorske časove, komunicira sa roditeljima. Škole zainteresovanim Romima i Egipćanima odobravaju besplatno vanredno polaganje razreda, i po principu afirmativne akcije se upisuju u stručne škole. Opština Herceg Novi U saradnji sa NVO „Mladi Romi“ urađena analiza pohađanja nastave pripadnika romske populacije. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
2.4.2. Organizovati kampanju u cilju ohrabriranja što većeg broja pripadnica društveno isključenih grupa žena (posebno iz grupe djece i mladih sa invaliditetom i Romkinja i Egipćanki) za upis u vrtić, osnovne, srednje škole i fakultet. Nosioci aktivnosti: <u>Mprosvjete</u> i MLJMP-ORR, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo prosvjete Centar za stručno obrazovanje je u saradnji sa Privrednom komorom Crne Gore organizovao konferenciju u Miločeru od 07. do 09. jula 2015. godine na temu „Obrazovanje žena u Crnoj Gori u funkciji rodne ravnopravnosti“. Učesnici konferencije su bili predstavnici/predstavnice: nadležnih ministarstava, Skupštine Crne Gore, univerziteta, obrazovnih institucija, privrede i UNDP-a. Podršku za organizaciju ovog skupa je pružila Hans Zajdel fondacija iz Njemačke. Centar za stručno obrazovanje je organizovao manifestaciju „XIV Dani obrazovanja i učenja odraslih“ od 29. septembra do 09. oktobra 2015. godine, kojom se ukazuje na značaj obrazovanja i učenja i promoviše obrazovna ponuda za odrasle u cilju unapređenja kvaliteta života građana/građanki. Ministarstvo prosvjete je odobrilo nekoliko projekata u ovu svrhu: NVO „Udruženje Egipćana“, Tivat, za projekat „Asistent-moderator“, uz stručno mišljenje Zavoda za školstvo, kao neophodna pomoć RE medijatorima u savladavanju jezičke barijere u školama u kojima uče djeca RE populacije; NVO „Djeca prije svega“, Podgorica, za projekat „Partnerstvo za pomirenje kroz rano obrazovanje i razvoj“ u predškolskim ustanovama u Podgorici i Nikšiću, u cilju izgradnje mira i prihvatanja vjerskih, etničkih i jezičkih različitosti kod djece i odraslih i podrška za međusobno razumijevanje i poštovanje različitosti i dr.; NVO „Centar za kreativnu komunikaciju „Logos“, Budva, za projekat „Debatni program Crne Gore“, za učenike srednjih škola kao doprinos demokratizaciji društva, pospješivanje kulture dijaloga, podsticanje kritičkog mišljenja i pospješivanje komunikacije saradnje crnogorskih srednjoškolaca iz različitih sredina; NVO „Crnogorski ženski lobi“, u saradnji Međunarodnim društvom za prevenciju zlostavljanja i zanemarivanja djece i istraživanju i kreiranju odgovarajuće baze podataka uz učešće Zavoda za školstvo u kreiranju i realizaciji upitnika.

	Opština Bijelo Polje Kao podrška iz Lokalne uprave Kancelarija je obezbijedila prostor za potrebe održavanja sastanaka u trajanju od više dana koje je organizovala Misije OEBS-a u Crnoj Gori, na implementaciji projekta „Sprečavanje ranih prisilnih brakova među ranjivim grupama“. U sklopu implementacije istog, predviđene su posjete u šest lokalnih samouprava u koje spada i opština Bijelo Polje. Ekspertski tim održao je sastanke sa predstavnicima lokalne samouprave, nadležnih i relevantnih institucija u cilju analize potreba kako opštinskih institucija, tako i same romske i egipćanske zajednice. Predstavnici kancelarije učestvovali na radnom sastanku i predstavili svoj dosadašnji rada i iskustva sa romskom populacijom. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
2.5.1. Organizovati obuku o rodnoj ravnopravnosti za studente/tkinje i zaposlene u visokoškolskim ustanovama. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR, ustanove visokog obrazovanja</u> i Mprosvjete, studentske organizacije, OCD Rok: II kvartal 2016. god(u sklopu školske 2015 - 2016. godine)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U saradnji sa Zavodom za školstvo 17. maja 2016. godine organizovan jednodnevni seminar na temu rodna ravnopravnost u obrazovanju sa posebnim osvrtom na rodno zasnovano nasilje. Ciljna grupa bili su nastavnici različitih struka osnovnih i srednjih škola, posebno nastavnici građanskog vaspitanja/obrazovanja - broj učesnika: 35. Opština Nikšić U martu 2016. održana radionica i predavanje na temu: Rodna ravnopravnost - pojmovi i teorija (mješovita grupa). Cilj je bio da se učenici upoznaju sa pojmovima: rodna ravnopravnost, pol, rod i rodne uloge. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
2.5.2. Sprovesti analizu o primjeni rodno senzitivnog jezika u službenim evidencijama u ustanovama visokog obrazovanja (diplome, certifikati, uvjerenja, potvrde i sl.). Nosioci aktivnosti: <u>ustanove visokog obrazovanja, Mprosvjete</u> i MLJMP-ORR Rok: I kvartal 2016. god	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Juna 2016. godine Ministarstvo je svim institucijama, državnim organima i organima lokalne uprave uputilo dopis kojim se ukazuje na obavezu upotrebe rodno senzitivnog jezika u službenim evidencijama. Opština Pljevlja Svim organima lokalne uprave, preduzećima i ustanovama poslat zvaničan dopis o odredbama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, koji se odnose na primjenu rodno senzitivnog jezika. <u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
2.5.3. Sprovesti analizu programa sa stanovišta zastupljenosti rodno senzitivnog jezika i uvođenje standarda rodno senzitivnog jezika u nastavne programe na fakultetima.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Upotreba rodno senzitivnog jezika je poboljšana u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. Juna 2016. godine Ministarstvo je svim institucijama, državnim organima i organima lokalne uprave uputilo dopis kojim se ukazuje na obavezu upotrebe rodno senzitivnog jezika u službenim evidencijama.

Nosioci aktivnosti: <u>ustanove visokog obrazovanja, relevantna tijela i službe ustanova visokog obrazovanja i Mprosvjete, MLJMP-ORR, OCD</u> Rok: II kvartal 2016.god	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
2.5.4. Sprovesti istraživanje o postojanju, mogućnostima i interesovanju za uvođenje rodni studija na fakultetima. Nosioci aktivnosti: <u>ustanove visokog obrazovanja Mprosvjete i MLJMP-ORR, OCD</u> Rok: III kvartal 2016.god	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
2.6.1. Organizovati konferenciju „Žene i sport“ Nosioci aktivnosti: <u>UMS, Mprosvjete i MLJMP-ORR, Komisija za žene i sport pri Olimpijskom komitetu Crne Gore, sportska udruženja i organizacije</u> Rok: I kvartal 2016.god	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
2.6.2.Organizovanje obuke za stručno usavršavanje za sportske administratore i administratorke Nosioci aktivnosti: <u>Mprosvjete, UMS, CSO i Komisija za žene i sport pri Olimpijskom komitetu Crne Gore, sportska udruženja i organizacije</u> Rok: II kvartal 2016. god	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
2.6.3.Publikovanje izvještaja „Sport i rodna ravnopravnost u CG“ Nosioci aktivnosti: <u>UMS, Mprosvjete i MLJMP-ORR</u>	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>

Rok: IV kvartal 2016.god	
---------------------------------	--

3. RODNA RAVNOPRAVNOST U EKONOMIJI

Strateški cilj: Povećati zaposlenost žena i ukloniti sve oblike diskriminacije žena na tržištu rada

Aktivnosti	Izveštaj
3.1.1. Uskladiti Zakon o rodnoj ravnopravnosti sa sljedećim direktivama: Direktivom Savjeta 79/7/EEZ od 19. decembra 1978. Direktivom 2006/54/EK Evropskog Parlamenta i Savjeta, Direktivom 2010/18/EU od 8. marta 2010. godine Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i MRSS, Odbor za RR Rok: III kvartal 2016. god	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti usvojen je u Skupštini Crne Gore juna 2015. godine. Zakon je usaglašen s direktivama Evropske unije koji se odnose na rodnu ravnopravnost i jednak tretman žena i muškaraca: Direktivom Savjeta 79/7/EEC o progresivnoj primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u oblasti socijalne zaštite; Direktivom 2000/78/EC o uspostavljanju okvira za jednak tretman na području zapošljavanja i odabira zvanja; Direktivom Savjeta 2004/113/EC kojom se primjenjuje načelo ravnopravnosti muškaraca i žena u mogućnosti dobijanja i nabavke roba, odnosno pružanja usluga; Direktivom 2006/54/EC Evropskog parlamenta i Savjeta o sprovođenju načela jednakih mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena o pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja; Direktivom 2010/41/EU Evropskog parlamenta i Savjeta o primjeni načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama koji se bave djelatnošću u okviru samozapošljavanja te o ukidanju Direktive Savjeta 86/613/EEC. U toku je izrada Zakona o radu, koji će takođe biti usklađen sa EU direktivama, koje se odnose na uklanjanje diskriminacije po osnovu pola na tržištu rada, a koji treba bude usvojen do kraja 2017. godine. Članica Radne grupe je i predstavnik Ministarstva za ljudska i manjinska prava u cilju praćenja usklađivanja sa EU direktivama <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
3.2.1. Kontinuirano prikupljati, objedinjavati i obrađivati statističke podatke prema polu o zaposlenosti-nezaposlenosti na tržištu rada Nosioci aktivnosti: <u>ZZZCG, MRSS, MONSTAT</u> i MLJMP-ORR Rok: kontinuirano	Zavod za zapošljavanje Crne Gore ZZZCG uređuje i ažurira nedjeljni, mjesečni i godišnji Statistički bilten. Statističke bilten čine statistički izvještaji koji su osnova za analiziranje kretanja nezaposlenosti i zapošljavanja na tržištu rada. U biltenu su prikazani podaci o registrovanoj nezaposlenosti, slobodnim radnim mjestima i zapošljavanju u Crnoj Gori. Podaci su u biltenu su razvrstani po polu. Website Zavod za zapošljavanje Crne Gore pruža informacije o aktivnostima Zavoda, dešavanjima iz oblasti zapošljavanja i tržišta rada, zakonskim regulativama i pruža informacije nezaposlenima i poslodavcima o ponudi i tražnji na tržištu radne snage. Anketa poslodavaca je redovna godišnja aktivnost ZZZCG čijom realizacijom se dobijaju iscrpni podaci o potrebama crnogorskih poslodavaca, o njihovim problemima u obezbjeđivanju potrebnih kadrova, kao i o situaciji na tržištu rada i zapošljavanju - mogućnostima i perspektivama zapošljavanja, viškovima, manjkovima i kvalitetu radne snage, potrebnim zanimanjima, vještinama i kompetencijama, sezonskom zapošljavanju. Anketa poslodavaca za 2015/16 je završena i može se naći na linku: http://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2016/12/Anketa-poslodavaca-2016.pdf.

	Opština Bar Skupština opštine Bar usvojila je Odluku o vođenju statističkih podataka, odnosno prikupljanju podataka razvrstanih po polu, gdje je uvedena obaveza opštinskih organa, javnih službi i preduzeća da sve podatke vode razvrstane po polu. Opština Pljevlja Prikupljeni podaci o nezaposlenosti, razvrstani po polu. Opština Nikšić Marta i aprila 2016. godine prikupljeni podaci o preduzetnicama registrovanim u podrucnoj jedinici Nikšić, (ime, prezime, djelatnost). Opština Herceg Novi Redovno prikupljanje, objedinjavanje i obrađivanje statističkih podataka prema polu o zaposlenosti, nezaposlenosti od Biroa rada Herceg Novi. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.2.2. Sprovođenje mjera aktivne politike zapošljavanja (posebno teže zapošljivih kategorija žena, pripadnica RE populacije) Nosioci aktivnosti: <u>ZZZCG, MRSS, MF i MLJMP-ORR</u>, lokalne samouprave, mediji Rok: kontinuirano	Zavod za zapošljavanje Crne Gore Zavod za zapošljavanje je, tokom 2016. godine, realizovao programe obrazovanja i osposobljavanja, za 454 nezaposlena lica. Lica ženskog pola, u navedenim programima učestvovala su sa 59 %. Zavod za zapošljavanje je u 2016. godini, realizovao program osposobljavanja za rad kod poslodavca. Ovim programom obuhvaćeno je 250 dugoročno nezaposlenih lica koja nijesu bila u radnom odnosu u poslednjih 12 mjeseci, jer njihova stečena znanja i vještine nijesu bile dovoljne za zapošljavanje. 46%, odnosno 114 učesnika su lica ženskog pola. U cilju ublažavanja posledica dugoročne nezaposlenosti, Zavod za zapošljavanje je u 2016. godini, realizovao program osposobljavanja za samostalan rad. Program osposobljavanja za samostalan rad, realizovan je za 71 nezaposleno lice sa stečenim srednjim obrazovanjem, prije manje od dvije godine, bez iskustva u nivou obrazovanja. Lica ženskog pola su zastupljena sa 42% (30 osoba). Javni radovi su se sprovedili u saradnji sa ministarstvima, lokalnim upravama, javnim ustanovama, nevladinim sektorom, poslodavcima i drugim pravnim licima, kroz programe socijalne zaštite, ekološke, obrazovne, kulturne i druge slične programe utemeljene na društveno korisnom i neprofitabilnom radu koji na tržištu ne stvaraju nelojalnu konkurenciju. U javnim radovima zaposleno je na određeno vrijeme, u prosječnom trajanju od šest mjeseci, 1.096 teže zapošljivih, nezaposlenih lica sa evidencije Zavoda. Lica ženskog pola, u navedenim programima učestvovala su sa 69%. Programom “Mladi su naš potencijal, pružimo im šansu” je obuhvaćeno 60% osoba ženskog pola. Ovim programom su obuhvaćena lica životne dobi do 30 godina, sa stečenim visokim obrazovanjem, radnim iskustvom u nivou obrazovanja, naprednim poznavanjem rada na računaru i engleskog jezika. Pilot programom osposobljavanja i zapošljavanja mladih na poslovima sprečavanja sive ekonomije “Stop sivoj ekonomiji” angažavano je 100 lica sa evidencije Zavoda do 29 godina sa stečenim visokim obrazovanjem i radnim iskustvom u nivou obrazovanja. 56% angažovanih lica su osobe ženskog pola. U toku 2016. godine u mjere profesionalne rehabilitacije uključeno je 210 lica (205 lica sa invaliditetom i pet ostalih teže zapošljivih lica). Od ukupnog broja uključenih, 118 su žena (56,19%). U 2016. g. u mjere savjetovanje, podsticanje i motivisanje lica sa invaliditetom na aktivno traženje zaposlenja i utvrđivanje preostale radne sposobnosti uključeno je 120 lica sa invaliditetom (70 žena). U toku 2016. godine, u mjere: analiza konkretnog radnog

	mjesta i radnog okruženja lica sa invaliditetom, izrada plana prilagođavanja radnog mjesta i radnog okruženja za lica sa invaliditetom, izrada plana potrebne opreme i sredstava za rad za lica sa invaliditetom uključeno je 39 lica (23 žene). U mjerne: pomoć u prihvatanju vlastite invalidnosti i upoznavanje sa mogućnostima uključivanja u osposobljavanje i rad, pomoć u izboru odgovarajućih profesionalnih ciljeva i razvijanje socijalnih spretnosti i vještina, u izvještajnom periodu, uključeno je 45 lica sa invaliditetom (26 žena). U mjeru osposobljavanje za rad na konkretnom radnom mjestu, u toku 2016. godine uključene su dvije žene sa invaliditetom. U mjeru praćenje lica sa invaliditetom na radnom mjestu nakon zaposlenja, u toku 2016. godine, uključeno je 21 lice sa invaliditetom (10 žena). Izvođači profesionalne rehabilitacije su u toku 2016. g. evaluaciju uspjeha procesa rehabilitacije za pojedino lice sa invaliditetom (mjera 13) uradili za 20 lica sa invaliditetom (osam žena). Na dan 31.12.2016. godine, 144 poslodavca je ostvarivalo pravo na subvenciju zarade za 222 zaposlena lica sa invaliditetom (94 žene). Tokom 2016. godine u programe aktivne politike zapošljavanja uključena su 22 pripadnika populacije Roma i Egipćana (osam žena ili 36,36%). Glavni grad Podgorica Glavni grad Podgorica je realizovao aktivnosti: • projekat Biroa za ekonomsku saradnju i podršku biznis zajednici u saradnji sa Multidisciplinarno obrazovnim centrom Pamark i kompanijom AD Jugopetrol-cilj projekta je poboljšavanje uslova za uspostavljanje boljeg, kvalitetnijeg i sveobuhvatnijeg pristupa u sferama aktivnog djelovanja na radnu i socijalnu integraciju osoba sa invaliditetom; • Potpisan sporazum sa Udruženjem preduzetnica Crne Gore u trajanju od dvije godine, Na osnovu njega buduće preduzetnice imaju besplatne knjigovodstvene usluge u prvoj godini poslovanja. Opština Tivat Opština Tivat je uključena u APZ u saradnji sa Biroom rada Tivat u kontinuitetu iako je planirana za 2017 god, Obuka u saradnji sa Centrom za obuke „Opismenjavanje žena iz RE populacije“. Opština Bar U više navrata je Opštinski sekretarijat za društvene djelatnosti organizovao u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava- Odjeljenje za rodnu ravnopravnost, Biznis centrom Bar i Zavodom za zapošljavanje-Biroom rada Bar obuke za teže zapošljive kategorije – žene sa seoskih područja (Ostros i Virpazar), obuke za rad na računarima od osnovnog do naprednog kursa, kurs šivenja, tkanja, izrade predmeta od vune, izrade suvenira u dekupaž tehnici, kao i osnovni kurs engleskog jezika radi lakšeg korištenja naprednih tehnologija. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.2.3. Redovno izvještavati javnost o implementaciji Programa za poboljšanje zapošljivosti žena u ruralnim područjima Crne Gore 2013-2016	Opština Bar Opštinski sekretarijat za društvene djelatnosti Bar redovno učestvuje u emisijama posvećenim pitanjima rodne ravnopravnosti, sa posebnim naglaskom na aktivnosti osnaživanja žena u ruralnim područjima, koje su u redovnoj programskoj šemi Radio Bara. Opština Herceg Novi Radionica „Izazovi i problemi ženskog preduzetništva“ organizovana je 03. septembra 2016. godine u Opštini Herceg Novi i jedna je od aktivnosti Udruženja preduzetnica Crne Gore u okviru studijske posjete predstavnicama Udruženja preduzetnica Bugarske. Svrha ove radionice

Nosioci aktivnosti: MPRR i MORT, MLJMP- ORR, lokalne samouprave Rok: kontinuirano	je osnaživanje mladih žena i žena iz teže zapošljivih kategorija i lica sa invaliditetom. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.2.4. Aktivno sprovoditi mjere za suzbijanje sive ekonomije i „rada na crno“ uz rodno osjetljivu statistiku Nosioci aktivnosti: UIP i MF, ME, OCD Rok: kontinuirano	Uprava za inspekcijske poslove U 2016. godini Inspekcija rada je kontinuirano sprovodila aktivnosti i preduzimala mjere iz svoje nadležnosti u cilju suzbijanja sive ekonomije na tržištu rada, odnosno rada „na crno“, kao njenog pojavnog oblika, u svim djelatnostima, a posebno u: turizmu i ugostiteljstvu, građevinarstvu, trgovini, saobraćaju i poljoprivredi, kako u dijelu nelegalnog zapošljavanja (lica koja su radno angažovana - domaći državljani i stranci, a sa kojima poslodavac nije zaključio ugovore o radu prije stupanja na rad i prijavio ih na obavezno socijalno osiguranje), tako i rada „na crno“ formalno zaposlenih (neplaćeni rad u dijelu prava iz rada i po osnovu rada - isplate zarada i uplate doprinosa za obavezno socijalno osiguranje, prekovremeni rad, noćni rad, rad u dane državnih i vjerskih praznika). Efikasnijem suzbijanju rada „na crno“ doprinosilo je i postupanje Inspekcije rada po inicijativama građana, sindikata, nevladinog sektora i zapošljenih, kojih je u 2016.godini bilo 1.806 iz oblasti radnih odnosa i zapošljavanja (podnosioci: 585 muškaraca, žena 449 i 772 anonimno) i sve su se odnosile na rad „na crno“ u svim svojim oblicima. Suzbijanju nezakonitog radnog angažovanja stranaca doprinosile su i zajedničke kontrole inspektora rada i inspektora za strance Uprave policije Ministarstva za unutrašnje poslove, kojih je tokom 2016.godine bilo 277. U izvještajnoj godini zatečeno je 1.977 lica u nezakonitom radu (839 crnogorskih državljana i 1.138 stranaca, a od toga 1.444 muškarca i 533 žene), a nakon preduzetih mjera od strane Inspekcije rada njih 757 (502 muškaca i 255 žena) zasnovali su radni odnos u skladu sa Zakonom o radu i Zakonom o strancima. Od tog broja zakonito je zasnovao radni odnos 501 crnogorski državljanin (314 muškaraca i 187 žena) i 256 stranaca (188 muškaraca i 68 žena). Posebno treba istaći pojačan nadzor Inspekcije rada u sezoni (od 01. juna - 01. septembra 2016.godine), kada je značajno bio povećan broj poslodavaca i broj angažovanih radnika na sezonskim poslovima, kako crnogorskih državljana, tako i stranaca iz okruženja. U ovom periodu evidentirano je 1.171 lice u neformalnom radu (59% lica od ukupnog broja zatečenih lica u radu „na crno“ na nivou godine), a mjerama Inspekcije rada uvedeno je u zakonski okvir 482 lica (64% lica od ukupnog broja na nivou godine), odnosno regulisan im je radno-pravni status u skladu sa Zakonom o radu i Zakonom o strancima U okviru svojih redovnih aktivnosti Inspekcija rada je tokom izvještajne godine, evidentirala 12 slučajeva radnog angažovanja djece u neformalnom radu i to, uglavnom, tokom sezone na primorju, od kojih 6 muškog i 6 ženskog pola, starosti od 15 do 18 godina. U ovim slučajevima inspektori su preduzeli mjere iz svoje nadležnosti na način što su poslodavci novčano kažnjeni uz nalaganje mjere pribavljanja potrebne dokumentacije (ljekarsko uvjerenje i saglasnost roditelja), kako bi se ispunili zakonski uslovi za rad tih lica. Treba napomenuti da djeca nijesu zatečena na teškim i opasnim poslovima, već su to bili poslovi prodavca ili pomoćnog radnika u trgovinskim objektima i drugim prodajnim mjestima za promet voća, igračaka i bižuterije. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

3.2.5. Uvođenje poreskih olakšica i beneficija za poslodavce koji zapošljavaju žene iz posebno ranjivih grupa (samohrane majke, žene starije dobi, žene RE populacije, OSI) Nosioci aktivnosti: <u>ME</u> i <u>MLJMP-ORR</u>, <u>OCD</u> Rok: I kvartal 2016.god	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Vlada Crne Gore je donijela Uredbu o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica ("Službeni list Crne Gore", br. 080/15 od 31.12.2015, 077/16 od 13.12.2016). Uredba o subvencijama za zapošljavanje određenih kategorija nezaposlenih lica ima za cilj podsticanje zapošljavanje teže zapošljivih lica sa evidencije nezaposlenih, a koje se između ostalih odnose i na samohrane majke, žene starije dobi, žene RE populacije, OSI. Uredbom su utvrđene subvencije za poslodavce koji zaposle određene kategorije nezaposlenih lica, a koja se nalaze na evidenciji nezaposlenih. Dakle poslodavac može da ostvari subvenciju ukoliko zaposli : - Lice strarije od 50 godina života ili lice koje živi kao samohrana osoba sa jednim ili više izdržavanjih lica; - Lice koje nije bilo u random odnosu u prehodnih šest mjeseci; - Koje nije završilo srednje obrazovanje ili stručnu kvalifikaciju; - Lice koje pripada populaciji Roma i Egipćana; - Lice koje učestvuje u programima javnih radova. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
3.3.1. Obuka inspektora rada i sudija zaduženih za praćenje i kontrolu primjene Zakona o radu, Zakona o zabrani diskriminacije i drugih zakona Nosioci aktivnosti: <u>UIP</u>, <u>MLJMP-ORR</u> i <u>OCD</u> Rok: kontinuirano	Uprava za inspeksijske poslove - 21.04.2016.godine - učešće predstavnika UIP-a, Inspekcije rada (2 inspektora rada-koordinatora za oblast radnih odnosa i zapošljavanja i oblast zaštite i zdravlja na rada i 1 inspektorka rada za oblast radnih odnosa i zapošljavanja) u procesu evaluacije rada MOR-a u državama Zapadnog Balkana - 27.07.2016. godine – Okrugli sto "Socijalni rad i nediskriminacija", u organizaciji EKVISTA - Centra za antidiskriminaciju (učestvovala glavna inspektorka rada) - 22.09.2016. godine - učešće inspektora rada - koordinatora za oblast zaštite i zdravlja na rada, na okruglom stolu u organizaciji UZNRCC u okviru projekta "Podizanje kapaciteta i jačanje uloge regionalnih građanskih organizacija u unapređenje uslova rada preko dijaloga sa javnim institucijama" (Balkanska mreža za zaštitu na radu BALcanOSH) - 30.09.2016. godine - Seminar "Zdravlje i bezbjednost na radu u sektoru građevinarstva", u realizaciji Sindikata građevinarstva i IGM CG (učešće inspektora rada-koordinatora za oblast zaštite i zdravlja na rada - 06, 07, 11, 12, 20 i 21 oktobra 2016. godine – učešće na seminarima na temu: "Uloga Centara za socijalni rad i inspeksijskih službi u borbi protiv trgovine ljudima", u organizaciji Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima (učestvovalo 16 inspektora rada)

	- 21.10.2016. godine – Okrugli sto “Radni sporova i sudska praksa”, u organizaciji USSCG, uz podršku Fondacije Freidrich Ebert (učestvovala glavna inspektorka rada) - 26-28.10.2016. godine - Međunarodni Simpozijum u Ohridu “Bezbjednost i zdravlje na radu kroz inspekcijski nadzor - regionalna saradnja” (učestvovali: glavna inspektorka rada, inspektor rada- koordinator za oblast zaštite i zdravlja na rada i inspektorka rada za oblast zaštite i zdravlja na rada) - 04.11.2016. godine – Okrugli sto “Izgradnja jake i djelotvorne inspekcije rada”, u organizaciji USSCG (učestvovali: glavna inspektorka rada, inspektor rada-koordinatora za oblast radnih odnosa i zapošljavanja i još 3 inspektora rada za oblast radnih odnosa i zapošljavanja) - 01, 02, 14 i 15. decembra 2016. godine – Seminari “Predstavljane novog ZUP-a” (25 inspektora rada), u organizaciji Uprave za kadrove. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.3.2. Kontinuirano prikupljati, objedinjavati i obrađivati statističke podatke po polu o diskriminaciji žena na tržištu rada Nosioci aktivnosti: UIP i MLJMP-ORR, pravosuđe, Agencija za mirno rješavanje radnih sporova, OCD Rok: kontinuirano	Vrhovni sud Crne Gore Tokom 2016. godine, pred nadležnim sudovima, bilo je u radu ukupno 5 krivičnih predmeta povrede prava iz radnog odnosa (članovi 224-232 KZ-a), a u kojima se kao oštećene pojavljuju žene, od kojih: 1. Ukupno dva predmeta pred Osnovnim sudom u Kotoru, sa poslovnim oznakama predmeta, K.br.77/15/14 zbog krivičnog djela iz člana 224 KZ-a Crne Gore(povrede prava iz rada) i K.br.404/15/15 zbog krivičnog djela iz člana 229 KZ-a CG(povrede prava iz socijalnog osiguranja), a obje presude donijete u navedenim predmetima su postale pravosnažne i to: u prvonavedenom predmetu presuda K.br.77/15/14 od 20.11.2015. godine je postala pravosnažna na dan 19.04.2016. godine, a drugonavedenom predmetu presuda K.br.404/15/15 od 11.05.2016. godine je postala pravosnažna na dan 05.09.2016. godine. Uslovna osuda izrečena je u obje presude. 2. Pred Osnovnim sudom u Rožajama bio je u radu jedan krivični predmet poslovne oznake K.br.59/16. zbog krivičnog djela povreda prava iz rada iz čl. 224.st.1. KZ CG(povrede prava iz rada), koji predmet je završen i donijeta je presuda kojom je okrivljeni oslobođen od optužbe i presuda je postala pravosnažna 04.10.2016. godine. 3. Pred Osnovnim sudom u Cetinju godini bila su dva predmeta ove vrste, i to K. br. 84/14 zbog krivičnog djela iz čl. 224 i 229 KZ CG(povrede prava iz rada i povrede prava iz socijalnog osiguranja), koji predmet je i dalje u radu, i predmet K. br. 143/15 zbog krivičnog djela iz čl. 224 i 229 KZ CG koji je pravosnažno okončan oslobađajućom odlukom. Uprava za inspekcijske poslove Inspekcija rada je u 2016. godini evidentirala 3 (tri) slučaja prijavljene diskriminacije (2 žene, od kojih se jedna dva puta obraćala i 1 muškarac), koji su se odnosili na: onemogućavanje obavljanja poslova za koje je zaključen ugovor o radu pa ukidanje radnog mjesta i proglašenje tehnološkim viškom, raspoređivanje na drugo radno mjesto i umanjenje zarade, na uslove rada i raspored na odgovarajuće poslove. Osnovana je bila samo jedna prijava koja se odnosila na povredu prava iz radnog odnosa (muškarac - onemogućavanje obavljanja poslova za koje je zaključen ugovor o radu, sa elementim mobinga, zbog neodređivanja posrednika). Nakon inspekcijskog nadzora nepravilnost je otklonjena. Podnosioci prijava su pisano obaviješteni o toku i ishodu inspekcijskog nadzora, stim što su upućeni na eventualnu zaštitu od diskriminacije (u slučajevima gdje Inspekcija rada nije utvrdila povrede iz rada i po osnovu rada) kod Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i nadležni sud. Inspekciji rada su u izvještajnoj godini podnijete 4 (četiri) inicijativa koje su se odnosile na zlostavljanje na radu-mobing (3 muškarca i 1

	žena), koje su se odnosile na: neodređivanje posrednika za mobing, neobavljanje poslova radnog mjesta (mobing "praznog stola"). U slučajevima neodređivanja posrednika Inspekcija je reagovala ukazivanjem poslodavcu na zakonsku obavezu, a za ostalo uputila na Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, te na eventualnu zaštitu prava pred Agencijom za mirno rješavanje radnih sporova i nadležnim sudom. Inspekcija rada nije ovlašćena da vodi postupak ispitivanja da li u radnjama i ponašanju potencijalnog mobera (to može biti poslodavac, ali i drugi zaposleni) postoje elementi mobinga, jer se to utvrđuje u postupku kod poslodavca (a potom na sudu ili pred Agencijom za mirno rješavanje radnih sporova), pri čemu inspektor preduzima mjere samo dok se ne stvore zakonske pretpostavke za vođenje takvog postupka kod poslodavca, shodno odredbama Zakona o zabrani zlostavljanja na radu. Naravno, ako je povrijeđeno ili uskraćeno neko pravo iz radnog odnosa, inspektori postupaju u skladu sa svojim zakonskim obavezama, kao i u drugim inicijativama u kojima se ne pominje mobing. Opština Pljevlja Kancelarija za rodnu ravnopravnost kontinuirano prikuplja i obrađuje iste. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.3.3. Sprovoditi kampanje sa ciljem uklanjanja kulturnih i društvenih barijera i postizanja jednakih mogućnosti rada u svim sektorima Nosioci aktivnosti: <u>CSO, Mprosvjete, DRMSP i MLJMP-ORR, MN, OCD</u> Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Promocija antidiskriminatornog ponašanja i prakse odnosi na sprovođenje medijske kampanje i usmjerena je na podizanje svijesti cjelokupne crnogorske javnosti, posebno prema najranjivijim kategorijama stanovništva, s ciljem poštovanja svih ljudskih prava, stvaranja podržavajućeg i tolerantnijeg okruženja, te poštovanja različitosti drugog. Medijska kampanja o zabrani diskriminacije i afirmaciji antidiskriminatornog ponašanja, u 2016. godini, za temu je imala podizanje nivoa svijesti opšte populacije u odnosu na diskriminaciju, stvaranje tolerantnog okruženja i senzibilisanja javnosti posebno prema Romima, pripadnicima manjinskih naroda osobama sa invaliditetom, LGBT populaciji, zatim, diskriminaciji po osnovu rodnog identiteta i drugim najčešće diskriminiranim društvenim grupama, pripadnicima manjinskih naroda. U okviru ovih kontinuiranih aktivnosti, sprovedena je medijska kampanja (na TV i radio stanicama, dnevnim novinama i bilbordima) pod nazivom: „Ima li razlike? – Podrži jednakost.“ Kampanjom je obuhvaćena izrada vizuelnog identiteta, a sadrži: emitovanje TV video spota emitovanje radijskog džingla, novinski oglas kojim se promoviše zabrana diskriminacije, tolerancija i poštovanje različitosti, insertaciju flajera kroz tiraž dnevnih novina (prilagođen osobama sa oštećenim vidom + dio tiraža odštampan na albanskom jeziku), zatim, promovisanje zabrane diskriminacije, tolerancije i poštovanje različitosti putem bilobrdra na najfrekventijim mjestima u Crnoj Gori, dok su u opštinama sa značajnim brojem stanovnika albanske nacionalnosti, postavljani bilbordi na albanskom jeziku (Ulcinj, Tuzi, Rožaje). <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.4.2. Kreirati i izraditi sveobuhvatnu bazu podataka o ženskom preduzetništvu Nosioci aktivnosti:	Opština Pljevlja Formirana baza podataka o ženskom preduzetništvu i baza podataka NVO koje se bave ženama. <u>STATUS MJERE: djelimično realizovana</u>

<u>DRMSP, MONSTAT, PK,</u> <u>Unija poslodavaca i</u> MLJMP-ORR, OCD Rok: I kvartal 2016.god	
3.4.3. Kontinuirano unapređenje povoljnijih kreditnih linija za žene Nosioci aktivnosti: <u>ZZZCG, IRF, DRMSP i</u> MLJMP-ORR, OCD Rok: kontinuirano	Zavod za zapošljavanje Crne Gore Jedan od programa koji ZZZCG sprovodi u cilju podsticanja preduzetništva jeste Inovirani program za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u Crnoj Gori (Inovirani program samozapošljavanja). U 2016. godini je za nezaposlena lica isfinansirano 18 kredita vrijednih 100.000€, čijom realizacijom je omogućeno otvaranje 20 novih radnih mjesta. Od ovog broja, 6 kredita je dodijeljeno nezaposlenim licima ženskog pola u iznosu od 30.000€. Investiciono razvojni fond Imajući u vidu značaj ženskog preduzetništva i ekonomskog osnaživanja žena, tokom 2016. godine realizovana su dva Programa podrške razvoju biznisa čiji su nosioci žene. Riječ je o osnovnom Programu podrške za žene u biznisu, kao i posebnom Programu podrške ženama u biznisu UNDP, koji se realizuje u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i UNDP-om. Posredstvom ovih programa, IRF je u 2016. godini finansirao 38 projekata u vrijednosti od 1.068.298,09 eura. Pomenuti osnovni <i>Program finansijske podrške ženama u biznisu</i> ima za cilj da stimuliše i podrži žensko preduzetništvo, na način što ženama koje pokreću ili dodatno razvijaju biznis omogućava pristup sredstvima u iznosu do 200.000 eura (za preduzetnice do 50.000 eura), uz kamatnu stopu od 3,5%, odnosno 3% ukoliko se projekat realizuje na sjeveru Crne Gore ili manje razvijenim opštinama – Nikšiću, Ulcinju i na Cetinju, i rok otplate do 12 godina, uključujući mogućnost korišćenja grace perioda do 4 godine. Sredstva IRF-a koja su se u protekloj godini po osnovu pomenutog Programa odobraval, bila su namijenjena za ulaganja u osnovna sredstva, materijalnu i nematerijalnu imovinu, kao i za obrtna sredstva (do 30% ukupnog iznosa kredita). Po osnovu ovog Programa u 2016. godini IRF je finansirao 14 projekata u iznosu od 866.448,09 eura, od čega 8 iz sopstvenog kreditnog potencijala, a posredstvom banaka 6 projekata. <i>Programom podrške ženama u biznisu UNDP</i>, koji se realizuje u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava Crne Gore i UNDP-om od 2015. godine, svim zainteresovanim ženama pored finansijske podrške IRF-a, pružena je i mogućnost edukacije, odnosno obuke iz oblasti preduzetništva. Uslovi za dobijanje finansijske podrške IRF-a, definisani ovim Programom, u 2016. godini podrazumijevali su kreditna sredstva u iznosu do 10.000 eura uz kamatnu stopu od 2,5%, odnosno 2%, ukoliko se projekat realizovao na sjeveru Crne Gore ili manje razvijenim opštinama - Nikšiću, Ulcinju i na Cetinju, i rok otplate do 6 godina, uključujući grace period do jedne godine. U okviru ovog Programa, koji podrazumijeva finansiranje isključivo iz kreditnog potencijala IRF-a, u 2016. godini podržana su 24 projekta u iznosu od 201.850,00 eura. IRF će i u narednoj, 2017. godini, nastaviti sa realizacijom programa podrške biznisu čiji su nosioci žene, imajući u vidu aktuelno stanje, kao i ciljeve koji se trebaju postići kada je u pitanju razvoj ženskog preduzetništva u Crnoj Gori. S tim u vezi ističemo da je IRF za 2017. godinu predvidio redefinisane pomenutih Programa i uslova kreditiranja, te možemo najaviti da će isti biti još povoljniji u odnosu na prethodne. U cilju informisanosti i animiranja ove ciljane grupe, IRF će posebnu pažnju posvetiti saradnji sa svim državnim institucijama i ostalim subjektima koji su uključeni u projekat ekonomskog osnaživanja žena kroz pokretanje i razvoj njihovog biznisa.

	Glavni grad Podgorica Sekretarijat za rad, mlade i socijalno staranje Glavnog grada Podgorica je raspisao Konkurs za dodjelu kredita za stimulisanje preduzetništva i poljoprivrede, koji je objavljan 8.juna 2016. godine. Na konkursu se prijavilo 7 preduzetnika/ca od čega 3 žene (42,8%), dok se za poljoprivredne kredite prijavilo 53 poljoprivredna proizvođača, od čega su 16 žene (30,2 %). <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.4.4. Inicirati uvođenje poreskih olakšica za samozaposlene žene, žene preduzetnice i žene zaposlene u poljoprivredi Nosioci aktivnosti: ME, MPRR i MLJMP-ORR, MRSS Rok: I kvartal 2016. god	Opština Bijelo Polje Povodom obilježavanja više međunarodno značajnih datuma, 15 oktobra - Međunarodnog dana žena na selu, 16 oktobra - Svjetskog dana hrane, 17 oktobra - Svjetskog dana borbe protiv siromaštva u MZ Ravna Rijeka i Majstorovina u saradnji sa Sekretarijatom za ruralni razvoj organizovane su tribine. Predstavnici sekretarijata su izložili program tri kreditne linije za razvoj preduzetništva koji je namijenjen ovoj populaciji. Predstavnici kancelarije su ukazali na potrebu većeg angažovanja žena u diverzifikaciji kapaciteta za usluge seoskom turizmu jer je na ovom području u toku izrada skijališta na Bjelasici. Na tribinama je prisustvovalo oko 20 žena. <u>STATUS MJERE: djelimično realizovana</u>
3.4.5. Sprovoditi programe obuke i seminare za žene koje otpočinju privatni biznis ili su vlasnice MSP, uz posebne obuke za žene iz teže zapošljivih kategorija Nosioci aktivnosti: ME, MF, DRMS, PK, Unija poslodavaca i MLJMP-ORR, OCD Rok: II i IV kvartal 2015. i 2016. god.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, kroz projekat "Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti", posebnu pažnju posvećuje pitanju ekonomskog osnaživanja žena. S tim u vezi, održani dogovorni sastanci sa predstavnicima opština Podgorica i Nikšić, nakon kojih slijedi detaljna priprema modela podrške preduzetnicama iz ovih opština. Dogovorena je dinamika zajedničkih aktivnosti na osnaživanju lokalnih institucija u opštinama Podgorica i Nikšić, te ženskih kapaciteta za uključivanje u žensko preduzetništvo, izrade programa obuke za preduzetnice, a u daljoj fazi realizacije projekta i izrade mentorskih šema i programa za učesnike mentorskih šema, kao i promocije u cilju osnaživanja ženskog preduzetništva. U okviru projekta: "Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti - IPA 2014" formirana su savjetodavna tijela za praćenje implementacije projekta (u oblasti nasilja i u oblasti ekonomskog snaženja žena) i održan je sastanak Savjetodavnog odbora za ekonomsko osnaživanje žena u čijem su sastavu predstavnici relevantnih institucija i NVO sektora koje se bave pitanjem ekonomskog osnaživanja žena. U novembru je Asocijacija poslovnih žena Crne Gore, u partnerstvu sa Inovaciono preduzetničkim centrom "Tehnopolis", organizovala događaj u cilju predstavljanja i najave početka realizacije prve faze programa za ekonomsko osnaživanje žena u opštini Nikšić. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa Udruženjem preduzetnica Crne Gore je 20. maja 2016. godine organizovalo konferenciju „Moć žene“. Ova konferencija se organizuje svakog trećeg petka u maju mjesecu kada se u svijetu obilježava Svjetski dan ženskog preduzetništva. Konferencija je okupila preko 100 učesnika iz Crne Gore i regiona. Glavni grad Podgorica 1. Organizovano predavanje na temu "Samopouzdanje žena" u KIC-u Budo Tomović, dana 15.04.2016.godine, 2. Realizovano biznis savjetovalište za žene i mlade u saradnji sa Asocijacijom poslovnih žena shodno potpisanom sporazumu o saradnji gdje

	svakog četvrtka imaju priliku da sa uspješnim preduzetnicama održe konsultacije na temu finansija i poreskog savjetovanja, motivacije, liderstva i marketinga, brendiranja i javnog nastupa. organizovane su besplatne obuke za pisanje biznis planova 3. Timski rad u cilju profesionalne i socio- društvene adaptacije žena iz teže zapošljivih kategorija i lica sa invaliditetom u organizaciji Biroa za ekonomsku saradnju i podršku biznis zajednici 4. Seminari organizovani od strane Sekretarijata za rad, mlade i socijalno staranje Glavnog grada u cilju edukacije nezaposlenim ženama: • „Komunikacione vještine-medijski i javni nastup“, 25.03.2016.godine • Izgradnja i pozicioniranje brendana crnogorskom tržištu“ 01.06.2016.godine „Preduzetnički marketing“ 14.06.2016.godine. Opština Budva <u>- Obuka rada na računaru za nezaposlene sugrađanke</u> Sekretarijat za lokalnu samoupravu shodno članu 3 Odluke o usvajanju Lokalnog akcionog plana za postizanje rodne ravnopravnosti u opštini Budva za period 2015/ 2016. (“Službeni list Crne Gore-opštinski propisi”, broj 17/2015) je nosilac realizacije aktivnosti koje se odnose na postizanje rodne ravnopravnosti Opštine i s tim u vezi po treći put je organizator besplatnog pohađanja osnovne obuke na računaru u programu: Word, Excell, Internet i e-mail za nezaposlene sugrađanke sa prebivalištem u Budvi, planirane u okviru poglavlja “Ekonomija i održivi razvoj” u trećem po redu Akcionom planu za postizanje rodne ravnopravnosti. Predmetna obuka je počela od 05. 04. 2016. godine i koncipirana je tako da se odvijala dva puta nedjeljno u trajanju od po blok časova u prostorijama računarske učionice u SMŠ „Danilo Kiš“. Prijavljene kandidatkinje su podijeljene u dvije grupe od po 10 polaznica. Predavači su bili profesori: Milutin Janjušević i Nevenka Milošević Vlačić; Uslovi za prijavu kandidatkinja za ovu besplatnu obuku su bili: 1. Zahtjev za prijavu koji preuzeti na Pisarnici Sekretarijata za lokalnu samoupravu; 2. Potvrda sa Zavoda za zapošljavanje u Budvi da se kandidatkinja nalazi u evidenciji istog u Budvi; 3. Uvjerenje o prebivalištu iz MUP-a, Područna jedinica Budva. Cilj ovog projekta je uticanje na podizanje ulaganja u nivo kvalifikacionog kapaciteta nezaposlenih sugrađanki, te na taj način ih stimulisati da se aktivno uključe u radno aktivno stanovništvo Budve kao i da im se pomogne da lakše dođu do traženog posla. Ciljna grupa su nezaposlene sugrađanke shodno evidenciji Zavoda za zapošljavanje; <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.4.6. Organizovati sajam ženskog preduzetništva Nosioci aktivnosti: <u>DRMSP, MLJMP-ORR i</u> PK, Unija poslodavaca, OCD Rok: IV kvartal 2015. /	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa Udruženjem preduzetnica Crne Gore je 20. maja 2016. godine organizovalo konferenciju „Moć žene“. Ova konferencija se organizuje svakog trećeg petka u maju mjesecu kada se u svijetu obilježava Svjetski dan ženskog preduzetništva. Konferencija je okupila preko 100 učesnika iz Crne Gore i regiona. Glavni grad Podgorica Organizovan Sajam ženskog preduzetništva 19.-20. maja 2016. godine u Mall of Montenegro od strane Sekretarijata rad, mlade i socijalno staranje Glavnog grada Podgorica.

IV kvartal 2016.god	Opština Bar U dane proslave nezavisnosti i ženskog preduzetništva, u trećoj sedmici maja, u Podgorici, održan je sajam ženskog preduzetništva u organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava-Odjeljenje za rodnu ravnopravnost, Unije poslodavaca i Agencije za preduzetništvo. Na sajmu su učestvovala žene iz Ostrosa i Virpazara. Opština Pljevlja Organizovan sajam ženskog preduzetništva 07 i 08. marta 2016. godine. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.4.7. Podsticati diversifikacije ruralnih ekonomija i razvoj starih zanata, izrada suvenira, proizvodi ručne radinosti i sl Nosioci aktivnosti: <u>MPRR, MORT, MLJMP-ORR, DRMS</u> i lokalne samouprave, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je u 2016. godini objavilo Javni poziv za za dodjelu podrške za diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima. Javni poziv je bio otvoren od 04. marta do 17. aprila 2016. godine. Po ovom javnom pozivu pristiglo je 17 aplikacija (nosioci 6 aplikacija bile su žene sa ukupnom vrijednošću investicija od 33.818,62€). Nakon terenske kontrole i zasjedanja Komisije, Rješenje za odobrenje investicije dobilo je 13 aplikacija (nosioci 3 projekata bile su žene). Od njih 13, 7 je uspješno realizovalo svoje projekte (2 žene) i ostvarili podršku od 17.624,4 €. Opština Bar Kao pod 3.2.2. i obezbjeđivanje besplatnih štandova na svim sajmovima na području Opštine, ali i u drugim opštinama, te plaćanje troškova puta učesnicama sajmova. Opština Pljevlja Kroz organizovanje Sajma ženskog preduzetništva podstakli smo žene da se bave starim zanatima i ručnim radovima jer imaju gdje da izlože i prodaju svoje proizvode. Takođe podržavamo sve zahtjeve preduzetnica vezane za obezbjeđenje prevoza za odlazak na sajmove. Opština Žabljak Ova aktivnost se sprovodi tradicionalno unazad 25. godina u okviru Manifestacije „Dani planinskog cvijeća“, čiji je centralni događaj izložba proizvoda ručne radinosti. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.4.8. Promovisati aktivnosti žene na selu posredstvom medija, izbor najuspješnije preduzetnice u ruralnom području	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Snimljeno je više priča o agro-biznisu, među kojima su one i čiji su nosioci žene, koje su postavljene na youtube, vebajtu Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, društvenim mrežama, ali i različitim medijima. Opština Bar Nakon održanih obuka dato Saopštenje za medije, a izdata je i publikacija „Uspješne žene Bara“, te učešćem u aktivnostima Ministarstva za

Nosioci aktivnosti: <u>MPRR, MORT, MLJMP- ORR, DRMS</u>P i lokalne samouprave, OCD, mediji Rok: kontinuirano	ljudska i manjinska prava-Odjeljenja za rodnu ravnopravnost. Opština Pljevlja Redovna aktivnost Sekretarijata za privredu opštine Pljevlja kroz manifestaciju „Dani pljevaljskog sira“. Opština Žabljak Ova aktivnost se sprovodi tradicionalno unazad 25. godina u okviru Manifestacije „Dani planinskog cvijeća“, čiji je centralni događaj izložba proizvoda žena sa ruralnog područja. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.4.9. Finansijska podrška poljoprivrednih aktivnosti žena i finansiranje projekata gdje su nosioci žene sa sela Nosioci aktivnosti: <u>MPRR, IRF, ME</u> i NVO, mediji, MO Rok: kontinuirano	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja je u 2016. godini objavilo Javni poziv za za dodjelu podrške za diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti u ruralnim područjima. Javni poziv je bio otvoren od 04. marta do 17. aprila 2016. godine. Po ovom javnom pozivu pristiglo je 17 aplikacija (nosioci 6 aplikacija bile su žene sa ukupnom vrijednošću investicija od 33.818,62€). Nakon terenske kontrole i zasjedanja Komisije, Rješenje za odobrenje investicije dobilo je 13 aplikanta (nosioci 3 projekata bile su žene). Od njih 13, 7 je uspješno realizovalo svoje projekte (2 žene) i ostvarili podršku od 17.624,4 €. Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja u 2016. godini objavilo je Javni poziv za dodjelu podrške investicijama u preradu na gazdinstvu, koji je bio otvoren od 03. marta do 16. aprila 2016. godine. Po ovom Javnom pozivu pristiglo je 114 aplikacija (nosioci 15 aplikacija bile su žene). Nakon terenske kontrole i zasjedanja Komisije, Rješenje za odobrenje investicije dobilo je 89 aplikanta, od kojih je 12 žena nosilaca aplikacije. 64 projekta su uspješno realizovana u ukupnom iznosu od 405,000.00 eura, i ostvarili podršku Ministarstva u iznosu od 202,500.00 eura, od čega je 8 korisnica dobilo podršku od 27,013.01 eura. U 2015. godini za IPARD like poziv aplicirala je 51 žena kao fizičko lice i 10 kao privredno društvo pri čemu su izvršni direktori ovih firmi bile žene, tako da u okviru ovog pozva skoro 10% fizičkih lica koji su aplicirali su žene tj. 23% su žene izvršni direktori u okviru firmi koje su aplicirale. Prosječna vrijednost projekta koje su predale žene je 52.247,52€ što je značajno više u odnosu na prosječnu vrijednost svih projekata koji je iznosio 39.815,41€. U okviru ovog projekta ugovor je potpisala 31 (1.288.371,71€ investicije) žena kao fizičko lice i 4 žene kao izvršni direktori privrednih društava (168.450,92€ investicije). U 2016. godini isplaćeno je 13 projekata čiji su nosioci žene. Ukupna vrijednost ovih investicija iznosila je 405.677,96 eura (bez PDV-a), a iznos podrške 242.125,98 eura. Takođe, isplaćena su 2 projekta čiji su nosioci žene izvršni direktori privrednih društava. Ukupna vrijednost ovih projekata iznosila je 67.985,40 eura (bez PDV-a), a iznos podrške 33.992,70 eura. Kroz IPARD like 2 u 2016.godini potpisano je 6 ugovora čiji su nosioci žene (izvršni direktori). Ukupna vrijednost ovih investicija iznosi 788.564,73 eura (bez PDV-a), a potencijalna podrška iznosi 394.282,37 eura. Investiciono razvojni fond Sa aspekta pružanja finansijske podrške poljoprivrednih aktivnosti žena i finansiranja projekata gdje su nosioci žene sa sela, IRF je tokom 2016. godine po osnovu projekta IPARD Like, koji je realizovao u saradnji sa Ministarstvom poljoprivrede i ruralnog razvoja, kao i Programa podrške poljoprivredi i proizvodnji hrane kojeg sprovodi samostalno ili u saradnji sa poslovnim bankama, kreditno podržao 10 projekata čiji nosioci su žene, u iznosu od 378.322,59 eura.

	Sedam projekata vrijednosti 308.322,59 eura, finansirano je po osnovu Programa IPARD like, dok su Programom podrške poljoprivredi i proizvodnji hrane finansirana 3 projekta, u iznosu od 70.000 eura. Pored izuzetno povoljnih uslova kreditiranja, IRF je u toku 2016. godine za projekte realizovane na sjeveru Crne Gore ili u manje razvijenim opštinama (Cetinje, Nikšić i Ulcinj) obezbjeđivao posebne uslove kreditiranja, odnosno stimulacije, u vidu smanjenja kamatne stope (0,5% - 1%, zavisno od Programa), čime se nastojalo dodatno uticati na ovu ciljnu grupu da iskoristi mogućnosti koje IRF pruža i pokrene vlastiti biznis. Takođe, ženama iz ruralnih područja pružena je mogućnost finansiranja poljoprivrednih i drugih aktivnosti, poput zanatstva, putem Programa podrške namijenjenim razvoju ženskog biznisa, posebno onog koji se sprovodi u saradnji sa UNDP –om i Ministarstvom za ljudska i manjinska prava. Sa aspekta uloge i aktivnosti IRF-a, ističemo da je razvoju ženskog preduzetništva, naročito u dijelu poljoprivrednih aktivnosti, značajan doprinos dala regionalna kancelarija IRF-a u Bijelom Polju, koja je svim zainteresovanima, naročito ženama iz ruralnih područja, omogućila lakši i brži pristup informacijama, kao i kreditnim sredstvima IRF-a. Glavni grad Podgorica Sekretarijat za rad, mlade i socijalno staranje Glavnog grada Podgorica je raspisao Konkurs za dodjelu kredita za stimulisanje preduzetništva i poljoprivrede, koji je objavljan 8.juna 2016. godine. Na konkursu se prijavilo 7 preduzetnika/ca od čega 3 žene (42,8%), dok se za poljoprivredne kredite prijavilo 53 poljoprivredna proizvođača, od čega su 16 žene (30,2 %). Opština Pljevlja Ova aktivnost se može realizovati samo po konkursu za raspodjelu sredstava NVO. U 2016. godini nije bilo projekata ove prirode. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.4.10. Obilježavanje Međunarodnog dana žena preduzetnica – 3. petak u maju Nosioci aktivnosti: <u>ME, DRMSP i MLJMP-ORR</u> i PK, Unija poslodavaca, NVO, mediji, MO Rok: II kvartal 2015./II kvartal 2016.god	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa Udruženjem preduzetnica Crne Gore je 20. maja 2016. godine organizovalo konferenciju „Moć žene”. Ova konferencija se organizuje svakog trećeg petka u maju mjesecu kada se u svijetu obilježava Svjetski dan ženskog preduzetništva. Konferencija je okupila preko 100 učesnika iz Crne Gore i regiona. Glavni grad Podgorica Povodom Međunarodnog dana žena preduzetnica, 19. maja 2016.godine, Sekretarijat za rad, mlade i socijalno staranje je u saradnji sa Udruženjem preduzetnica Crne Gore, organizovao Konferenciju o ženskom preduzetništvu u sklopu koje je održana posebna tematska cjelina - panel diskusija ženskog preduzetništva na temu "Žensko preduzetništvo u Crnoj Gori", zajedno sa političarkama, parlamentarkama, civilnim sektorom i preduzeticama. Opština Bar Učešće predstavnika/ca opštine Bar na manifestacijama koje se održavaju povodom Dana preduzetnica. Opština Bijelo Polje

	Udruženje preduzetnica Crne Gore je na konferenciji povodom Svjetskog dana ženskog preduzetništva 15 maja, u partnerstvu sa Glavnim gradom, Sekretarijatom za razvoj preduzetništva, Biroom za ekonomsku saradnju i podršku biznis zajednici, ministarstvima, međunarodnim institucijama cijeneći dosadašnji rad i zalaganje na lokalnom nivou jednoglasno odlučio za nagradu u nominaciji “ posticaj ženskog preduzetništva na sjeveru Crne Gore” dodijeli službenici kancelarije Almasi Rizvanović. Tog dana se dodjeljuju nagrade uspješnim preduzetnicama i ženama u lokalnim samoupravama, kao institucionala podrška i zalaganje u razvoju ženskog preduzetništva. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.5.1. Usklađivanje radnog vremena vrtića i škola sa radnim vremenom roditelja. Nosioci aktivnosti: <u>Mprosvjete</u> i sindikalne organizacije, Unija poslodavaca, prosvjetne ustanove, MLJMP-ORR, NVO, mediji, MO, MRSS Rok: kontinuirano	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
3.5.2. Urađena studija o potrebama roditelja u oblasti radnog vremena da bi se doprinijelo pomirenju radnih i porodičnih obaveza. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i MRSS, Odbor za RR, OCD Rok: II kvartal 2016.god	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
3.5.3. Proširenje postojećih kapaciteta ustanova za brigu o djeci Nosioci aktivnosti: <u>Mprosvjete</u> i prosvjetne ustanove, lokalne samouprave, MLJMP-	Glavni grad Podgorica 1.otvoren vrtić u Zagoriči,19.12.2016.godine,objekat se prostire na preko 1400m,u njemu će biti smješteno 250 djece.Glavni grad je besplatno ustupio zemljište čime je omogućena realizacija projekta 2.otvorene nove prostorije Centra za prava djeteta Crne Gore, 20.12.2016. godine; ovim projektom je ustanovljena i nova usluga Dnevnog centra namijenjene za podršku djeci u riziku u kojem su pored Glavnog grada učestvovali Turska agencija za međunarodnu saradnju i koordinaciju i Save the Children International. Opština Bar

ORR Rok: IV kvartal 2016. god	U toku je izrada projektne dokumentacije za izgradnju zgrade vrtića koju finansira opštine Bar. Opština Žabljak Razmatra se mogućnost otvaranja Dnevnog centra, igračkoteke, kao i uređivanje i obogaćivanje novim sadržajima postojećeg dječjeg parka. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
3.5.4. Organizovanje kampanje o ravnomjernoj raspodjeli kućnih i porodičnih obaveza Nosioci aktivnosti: <u>MLIMP-ORR</u> i Odbor za RR, OCD, mediji Rok: kontinuirano	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
3.5.5. Otvaranje ustanova za brigu o starima i proširenje sistema mjera za brigu o starima Nosioci aktivnosti: <u>MRSS</u> i lokalne samouprave, OCD, MO Rok: IV kvartal 2016. God.	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Nastavljen projekat Geronto domaćice na teritoriji Cetinja, Nikšića i u sjevernoj regiji Crne Gore Otvoreni dnevni centri za stara lica. U Nikšiću 10.02.2016. godine jedan i u Spužu 19.02.2016. godine jedan. U Nikšiću sada postoje tri dnevna centra, u Danilovgradu dva dnevna centra i u Mojkovcu jedan dnevni centar. Glavni grad Podgorica Sekretarijat za rad, mlade i socijalno staranje Glavnog grada Podgorica kao jednu od svojih nadležnosti ima i pravo na pomoć i njegu u kući starih lica. Budžetom za 2017.godinu je za ove aktivnosti predviđeno 100 000€. Opština Tivat U toku je izrada projektne dokumentacije za izgradnju zgrade u kojoj bi bila smještena i Geronto služba a koju finansira opštine Tivat. Opština Pljevlja U toku je izgradnja Doma za stare u Pljevljima. Tokom 2016. godine Opština je sprovodila program gerontodomaćica, koji obuhvata 12 zaposlenih žena i 85 korisnika. Opština Žabljak Razmatra se mogućnost otvaranja Dnevnog/staračkog doma/smještaja za stara lica. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>

3.6.1. Organizovati okrugle stolove, konferencije u cilju razmjene dobrih praksi i primjene međunarodnog i nacionalnog antidiskriminacionog zakonodavstva u oblasti prava na rad. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i ZLJPS, sindikalne organizacije, OCD, MRSS Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U septembru 2016, organizovana je i video konferencija sa predstavnicima/ama Evropske komisije na temu "Implementacija plana aktivnosti za poskitanje rodne ravnopravnosti 2013 – 2017". U fokusu konferencije bila su pitanja socijalne zaštite i položaja žena na tržištu rada u okviru pregovoračkog poglavlja 19 „Socijalna politika i zapošljavanje“. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
3.7.1. Unaprijediti prikupljanje, obradu, analizu i distribuciju statističkih pokazatelja o jazu u zaradama između muškaraca i žena Nosioci aktivnosti: <u>MONSTAT, MLJMP-ORR, MF</u> i ministarstva, državni organi, organi lokalne samouprave, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U septembru su Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Zavod za statistiku Crne Gore zaključili Memorandum o saradnji na realizaciji projekta u vezi sa izradom "Indeksa rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori i ostalih zajedničkih aktivnosti u oblasti antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti i manjinskih prava". Planiranim Indeksom će se mjeriti rodna ravnopravnost u rasponu od 1(potpuna neravnopravnost) do 100 (potpuna ravnopravnost), kroz šest oblasti: znanje, rad, novac, zdravlja, vrijeme i moć. Ovaj projekat biće promovisan u 2017. godini. Krajem oktobra 2016. godine, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Zavod za statistiku Crne Gore - MONSTAT su objavili jubilarnu publikaciju „Žene i Muškarci u Crnoj Gori u 2016“. Ovo je šesto izdanje pomenute publikacije, koja se izdaje na dvogodišnjem nivou, počevši od 2006. godine. Cilj izrade ovakve publikacije je da se na jednom mjestu prikaže najveći broj obilježja razvrstanih po polu. Generalni sekretarijat Predsjednika Crne Gore Svi zaposleni imaju jednaka prava po pitanju napredovanja, zvanja, zarada ili bilo kog drugog prava iz radnog odnosa i nisu zabilježeni slučajevi diskriminacije ni po kojem osnovu, uključujući jaz u zaradama po osnovu pola. Opština Tivat Opština Tivat ima u planu da u 2017. godini donese Odluku o evidentiranju i prikupljanju statističkih podataka razvrstanih po polu. Opština Bar Kao pod 3.2.1. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

3.7.2. Organizovanje kampanje za informisanje javnosti o važnosti načela jednakih zarada za rad jednake vrijednosti i primjeni Zakona o radu. Nosioci aktivnosti: <u>MRSS</u> i Odbor za RR, OCD, MO, MLJMP-ORR Rok: kontinuirano	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
--	---

4. RODNO OSJETLJIVA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Strateški cilj: Obezbiјediti kvalitetnu i dostupnu rodno osjetljivu zdravstvenu zaštitu

Aktivnosti	Izvještaj
4.1.1. Uspostaviti sistematsko evidentiranje podataka zdravstvene statistike prema polu uz redovno praćenje, obrađivanje i publikovanje Nosioci aktivnosti: <u>IJZ, MONSTAT i</u> zdravstvene ustanove Rok: kontinuirano	Ministarstvo zdravlja U Institutu za javno zdravlje uspostavljeno je sistemsko evidentiranje podataka zdravstvene statistike prema polu, uz redovno praćenje, evidentiranje i publikovanje Statističkih godišnjaka, koji su do 2010. godine publikovani i postavljeni na sajt. <u>Od navedenog perioda mogu se naći na sajtu Instituta za javno zdravlje.</u> Opština Berane Krajem decembra započeta aktivnost: "Mamografski pregled dojki kod žena urbanog područja". Nastavlja se posle 17.01.2017. godine. Krajem decembra bio je i medijski nastup ovlašćene predstavnice civilnog sektora, koja je govorila o saradnji sa Sekretarijatom za opštu upravu i društvene djelatnosti, vezano za realizaciju aktivnosti iz LAP RR 2015-2017. Opština Herceg Novi Redovno praćenje i prikupljanje podataka od brojnih institucija na lokalnom i državnom nivou (pored gore navedenih su: JU „ Centar za socijalni rad “, JZU „Dom zdravlja “, JP i ustanove u gradu, Institut za javno zdravlje Crne Gore (Registar malignih neoplazmi po polu i uzrastu, Registar narkomanije, Registar za cerebrovaskularne bolesti, Registar za šećernu bolest). <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
4.1.2. Inicirati izradu programa evidencije i registra praćenja kretanja rodno osjetljivog zdravstvenog stanja ranjivih grupa (siromašnih žena, ženama sa invaliditetom, seoskih žena, Romkinja i Egipćanki žrtava	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje inicira, planira i realizuje programe koje su usmjerene ka rodno osjetljivim populacionim grupama, kojima je potrebna dodatna podrška u odnosu na dominantnu populaciju. To su programi zdravstvenog vaspitanja za žene Romkinje, zatim posebne programe imunizacije, programe istraživanja rasprostranjenosti HIV/AIDS-a među seksualnim radnicama, među pripadnicima RE populacije, rano otkrivanje Ca dojke među Romskim ženama i druge. Opština Bijelo Polje Uz stručnu podršku ekspertice za rodnu ravnopravnost Branke Vlahović izrađen Nacrt Odluke za formiranje fonda za „prvu pomoć“ ženama žrtvama nasilja, ženama korisnicama MOP-a oboljelim od karcinoma reproduktivnih organa, koja će imati izuzetan značaj za unapređenje prava građanki Bijelog Polja i pomoć socijalno ugroženoj populaciji žena. Sa nacrtom Odluke upoznati su predstavnici Opštinskog savjeta za rodnu ravnopravnost, odbornice lokalnog parlamenta kao i predstavnice NVO. Svi učesnici su tom prilikom imali mogućnost da svojim prijedlozima i sugestijama kreiraju sadržaj iste. Nacrt Odluke će nakon korekcija biti dat na usvajanje odbornicima/cama SO Bijelo Polje na zasjedanju

<i>trafikinga, seksualnih radnica)</i> Nosioci aktivnosti: MZ, IJZ i domovi zdravlja, OCD Rok: kontinuirano	Skupštine. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
4.2.1. Sprovoditi Nacionalni program ranog otkrivanja malignih oboljenja kontinuirano razvijati i sprovoditi (smanjivanje rizičnih faktora, razvijanje zdravih stilova života, razvijanje lične odgovornosti osobe za zdravlje) Nosioci aktivnosti: MZ, IJZ i JZU Klinički centar, domovi zdravlja Rok: kontinuirano	Ministarstvo zdravlja Skrining za rak grlića materice započeo je 18.07.2016. godine. Ciljna grupa su žene od 30-34 godine života. Osnovni cilj ranog otkrivanja bolesti je smanjenje incidencije obolijevanja i umiranja, kao i unapređenje kvaliteta života žena oboljelih od ove bolesti. Pored toga u svim domovima zdravlja u Crnoj Gori sprovedena je edukacija zdravstvenih radnika u okviru Kontinuirane medicinske edukacije u februaru 2016. godine o značaju sprovođenja skrininga u opštoj populaciji, posebno među mladim ženama. Edukovano je stručno zdravstveno osoblje u opštinama u kojima je već sada započet program skrininga, a planirano je proširenje programa skrininga i na čitavoj teritoriji Crne Gore. Osim toga, zaposleni u Centru za promociju zdravlja Instituta za javno zdravlje kontinuirano (najmanje dva puta mjesečno) realizuju radionice za žene pripadnice RE populacije (u saradnji sa Crvenim krstom) na kojima se tretiraju teme vezane za uticaje različitih determinanti zdravlja, prati njihov uticaj i definišu mjere i aktivnosti za restrikciju djelovanja različitih faktora rizika po zdravlje. Opština Bar Prema LAP Bar predviđen je nastavak radionica i odgovarajućih ljekarskih pregleda (mamografija, mjerenje pritiska i šećera u krvi), posebno za osjetljive kategorije (žene sa seoskih područja, nezaposlene žene, starije žene i žene sa invaliditetom uključujući žene romske i egipćanske populacije) u saradnji sa Domom zdravlja Bar, koja se pokazala uspješna u prethodnom periodu, kao i sa NVO koje se bave ovim pitanjima. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
4.2.2. Organizovati akcije i medijske programe povodom Međunarodne nedjelje borbe protiv malignih oboljenja s posebnim naglaskom na osvještavanje javnosti o potrebi prevencije i ranom otkrivanju raka dojke Nosioci aktivnosti: MZ, IJZ i domovi zdravlja, mediji, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo zdravlja Zdravstvene organizacije su uključene u obelježavanje Međunarodne nedjelje borbe protiv malignih oboljenja u saradnji sa velikim brojem NVO (šetnjom pružalaca usluga u zdravstvu, tekstovima u sredstvima javnog informisanja, konferencijama za štampu). Institut za javno zdravlje redovno se obraća sredstvima javnog informisanja stanovništvu Crne Gore sa ciljem uticaja na promjenu ponašanja koje prevenira pojavu različitih malignih oboljenja, sa posebnim naglaskom na prevenciju Ca dojke. U 2016. godini izdato je saopštenje Instituta za javno zdravlje štampanim medijima o značaju prevencije karcinoma dojke, o samopregledu dojke i značaju sprovođenja skrining programa. Osim toga, održano je predavanje pripadnicama RE populacije o preventivnim mjerama te zloćudne bolesti. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u cilju jačanja svijesti o značaju prevencije i čuvanja zdravlja, organizovalo je 19. i 21. jula 2016. godine preventivni ginekološki i ultrazvučni pregled za žene iz kampa Konik iz Podgorice u Domu zdravlja "Dimitrije - Dika Marenić" iz Danilovgrada. Ministarstvo ovu aktivnost organizuje u saradnji sa Domom zdravlja Danilovgrad i Crvenim krstom već nekoliko godina. U znaku uspješne saradnje, različiti pregledi imaju za cilj da žene iz marginalizovanih grupa vode brigu o svom zdravlju. Ultrazvučni pregledi prethodnih godina rađeni su za štitastu žlijezdu, grudi, pluća, rađena je mamografija kod žena iznad 40 godina starosti, a naredna akcija obuhvatiće ultrazvuk abdomena. Prvom grupom je obuhvaćeno trideset žena, a drugom četrdeset.

	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, na inicijativu klinike „Feneks Medical“, je 1. oktobra započelo promotivnu akciju - dvadeset žena sa invaliditetom je imalo priliku da besplatno uradi mamografski i ultrazvučni pregled grudi. Akcija je trajala do kraja mjeseca i obuhvatiće ukupno pedeset žena iz različitih društvenih grupa. Oktobar je mjesec u toku kojeg se širom svijeta promovirše borba protiv raka dojke, i ovom akcijom Ministarstvo za ljudska i manjinska prava se pridružilo akciji promocije kulture ljudskih prava po pitanju zdravstvene zaštite i podizanja svijesti društva o neophodnosti preventivnih zdravstvenih pregleda. Glavni grad Podgorica Glavni grad Podgorica je pomogao štampanje knjige: <i>Zdravlje se čuva prevencijom</i>, u izdanju NVO „Žena danas“, urednice Rose Popović. Opština Pljevlja Povodom mjeseca borbe protiv karcinoma, 28.03.2016. godine organizovano predavanje u Sali Skupštine opštine Pljevlja. Održano predavanje povodom Međunarodnog dana epilepsije, na temu „I ja sam kao ti !“, dana 04.02.2016. godine u sali Skupštine opštine Pljevlja. Opština Bijelo Polje U cilju implementacije Lokalnog plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti iz oblasti žensko zdravlje i mediji kultura, sport, u okviru programa anti stres metode, kontrole emocija i psihofizičkog osnaživanja, povodom obilježavanja svjetskog dana zdravlja, realizovan je trodnevni trening u MZ Njegnjevo za mještanke s posebnim akcentom na predstavnice romske populacije i njihovo učešće. Program je realizovan u saradnji sa organizacijom Art of Living Montenegro (Umjetnost življenja Crne Gore) i trenericom Aleksandrom Grujović što je nadogradnja prošlogodišnje obuke i uključivanje žena iz seoskih mjesnih zajednica. Trening u Njegnjevu je održan u saradnji sa rukovodstvom osnovne škole iz Njegnjeva u školskoj sali za fizičko vaspitanje. Odaziv zainteresovanih je bio jako dobar, oko 20 učesnica. Učesnice su izrazile želju da se ove aktivnosti ponove. Art of Living je dio mreže u 155 zemalja svijeta sa misijom doprinosa u stvaranju globalnog društva bez nasilja i stresa. Svoju misiju obavlja edukacijom svih slojeva društva sa alatima prevazilaženja stresa; takođe kroz humanitarne aktivnosti i javnim zastupanjem zdravog stila života. Povodom obilježavanja više međunarodno značajnih datuma, 15 oktobra - Međunarodnog dana žena na selu, 16 oktobra - Svjetskog dana hrane, Svjetskog dana borbe protiv siromaštva, 17 oktobra - u mjesnim zajednicama Ravna Rijeka i Majstorovina u saradnji sa Sekretarijatom za ruralni razvoj organizovane su tribine. Predstavnici sekretarijata su izložili program tri kreditne linije za razvoj preduzetništva koji je namijenjen ovoj populaciji. Predstavnici kancelarije su ukazali na potrebu većeg angažovanja žena u diverzifikaciji kapaciteta za usluge seoskom turizmu jer je na ovom području u toku izrada skijališta na Bjelasici. Ovom prilikom je podijeljen i promotivni materijal za samopregled dojke jer je oktobar mjesec prevencije borbe protiv karcinoma dojke. Na tribinama je prisustvovalo oko 20 žena. Opština Herceg Novi Redovno organizovanje i obilježavanje Svjetskih dana kroz brojna predavanja, radionice, akcije u cilju promovisanja značaja i očuvanja zdravlja. Sekretarijat za društvene djelatnosti i sport opštine Herceg Novi je 15.02.2016. godine organizovao je zajedno sa NVO „Fenix“ i NVO „Mladi Crne Gore“ i Volonterskim klubom SMŠ „Ivan Goran Kovačić“ okrugli sto i predavanje na temu „Rani znaci upozorenja kod djece“ povodom obilježavanja „Međunarodnog dana djece oboljele i liječene od raka“. Okrugli sto je otvorila dr Milena Proročić iz Centra za prevenciju Doma zdravlja Herceg Novi. Sekretarijat za društvene djelatnosti i sport u saradnji sa Centrom za prevenciju JZU Doma zdravlja Herceg Novi organizovao je brojne aktivnosti povodom Svjetskog dana zdravlja 09. aprila 2016. godine, koji je bio u znaku borbe protiv dijabetesa. Ova kampanja je završena „Trkom zdravlja“
--	--

	u saradnji sa novskim <i>Triatlon</i> klubom iz Herceg Novog. U cilju sprovođenja prevencije i razvoja preventivnih programa organizovali smo u saradnji sa NVO „Preporod“ iz Nikšića predavanja na temu „Zloupotreba psihoaktivnih supstanci rizici i posledice“. Ciljna grupa ovog predavanja su bili učenici VIII i IX razreda - djeca uzrasta adolescenata. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
4.3.1. Obezbijediti svim ženama uslove za human i prirodan porođaj u cilju humanizacije rađanja Nosioci aktivnosti: <u>MZ, JZU Klinički centar, domovi zdravlja kroz odgovarajuća savjetovališta za reproduktivno zdravlje i JZU Klinički centar – Ginekološko-akušerska klinika, opšte bolnice – porodilišta, MO</u> Rok: kontinuirano	Ministarstvo zdravlja Od 2015. godine u funkciji je adaptirano porodilište u Kliničkom centru Crne Gore., tako da sada u porodilištu postoji dobra fizička infrastruktura. Takođe, od 2015. godine u funkciji su i druga porođajna odjeljenja u Crnoj Gori koja su renovirana i u njim zamijenjena određena oprema: porođajni stolovi, topli kreveti, oprema za reanimaciju novorođenčadi. Isto tako, završen je i izdat <i>Klinički vodič za carski rez</i>, koji je u upotrebi. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
4.3.2. Sprovoditi programe podrške svim ženama nakon porođaja u vezi dojenja, njege bebe i brige o sopstvenom zdravlju Nosioci aktivnosti: <u>domovi zdravlja – pedijatrijska služba, patronažna služba, ginekološko – akušerska služba i</u>	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje je kreator programa koji se kontinuirano sprovodi u savjetovalištim za reproduktivno zdravlje u svim domovima zdravlja u Crnoj Gori. Program ima za cilj podršku svim ženama u trudnoći kao i nakon porođaja u vezi dojenja, njege bebe i brige o sopstvenom zdravlju. Institut za javno zdravlje sprovodi monitoring i evaluaciju navedenog programa. Glavni grad Podgorica Sekretarijat za rad, mlade i socijalno staranje Glavnog grada Podgorica shodno svojoj nadležnosti obezbjeđuje i korišćenje prava na poklon pakete za novorođenčad. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

opšte bolnice, IJZ Rok: kontinuirano	
4.3.3. Sprovoditi programe obuke mladih i žena o mogućnostima planiranja porodice i primjene kontracepcije, sa posebnim akcentom na ranjive grupe Nosioci aktivnosti: <u>domovi zdravlja – savjetovaništa za mlade, savjetovaništa za reproduktivno zdravlje</u> i JZU Klinički centar, opšte bolnice, IJZ Rok: kontinuirano	Ministarstvo zdravlja Kao kreator programa za savjetovaništa za reproduktivno zdravlje u svim domovima zdravlja u Crnoj Gori, Institut za javno zdravlje inicira i realizovanje aktuelnih tema u savjetovaništima a zaposleni u Centru za promociju zdravlja najmanje jednom mjesečno održavaju vaspitno-edukativne radionice sa ženama pripadnicama RE populacije. Posebno se realizuju programi za mlade na temu reproduktivnog zdravlja u cilju jačanja svijesti i promjene ponašanja, kako bi se usvajali zdravi stilovi života. U Domu zdravlja Podgorica od 2014. godine otvoreno je Savjetovanište za brak i porodicu, u kojem će građani Podgorice moći da dobiju savjetodavne usluge iz oblasti bračnih i porodičnih odnosa s ciljem razvijanja zdrave i funkcionalne porodice u zajednici i prevencije porodičnih disfunkcija. U odnosu na prethodne godine u 2016. godini počelo se sa obilježavanjem Dana seksualne i reproduktivne svijesti tako da su u februaru 2016. godini stručnjaci iz Instituta za javno zdravlje održali tribinu i predavanje u srednjim stručnim školama (Građevinska i Ekonomska škola) u Podgorici. Održana je i press konferencija i medijsko izvještavanje ovim povodom i podijeljeni su flajeri i posteru u glavnim tržnim centrima u Podgorici. Povodom istog datuma, u održano je i predavanje među pripadnicama RE populacije od strane stručnjaka iz Instituta za javno zdravlje i Doma zdravlja Podgorica. Zbog specifičnog načina života RE populacije i običaja stupanja mladih žena u rane brakove u junu 2016. godine stručnjaci iz Instituta za javno zdravlje održali su predavanje na temu Prevencija ranih brakova za djevojke. Opština Budva Sekretarijat za lokalnu samoupravu Opštine Budva je u 2016. godini, u skladu sa LAP za rodnu ravnopravnost, realizovao slijedeće aktivnosti: • Edukacija u vezi sa rizicima ranog stupanja u seksualne odnose – 22. februara 2016. godine u “Drugoj osnovnoj školi” za učenike devetog razreda i • Edukacija o seksualno prenosivim bolestima - 03. marta 2016. godine u O.Š. “Stefan Mitrov Ljubiša” za učenike prvog i drugog razreda srednje škole. Predavačica je bila dr Milica Marović, ginekolog akušer, zaposlena u JZU Dom zdravlja Budva; Cilj predavanja je uticanje na podizanje nivoa znanja u ovoj oblasti zdravlja i time podizanje nivoa kvaliteta života i zdravlja i preventivne zaštite među učenicima uzrasta 15 – 17 godina i upoznavanje sa terminologijom u vezi sa: rizicima ranog stupanja u seksualne odnose i seksualno prenosivim bolestima, terminima i razlozima zašto mladi danas stupaju u seksualne odnose, pojmom - adolescentna trudnoća, poremećajima reproduktivnog zdravlja, zaštitom od infekcija i neželjene trudnoće, sa zaključkom da neophodne informacije u vezi sa temom učenici i učenice treba da traže od porodice. Tokom radionica učenicima su podijeljeni flajeri: “Mladi su budućnost Budve i Crne Gore”, štampani u 600 primjeraka. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

4.3.4. Obezbijediti kontinuiranu prevenciju i specijalističke kontrole reproduktivnog zdravlja za posebno ranjive grupe žena (žene sa sela, žene sa invaliditetom, žene pripadnice RE, žrtve trgovine ljudima) Nosioci aktivnosti: <u>MZ, domovi zdravlja – ginekološko-akušerske službe</u> i JZU Klinički centar-klinika za ginekologiju i akušerstvo, opšte bolnice - ginekološko-akušerske službe Rok: kontinuirano	Ministarstvo zdravlja I u 2016. godini isto kao i u 2015. godini u cilju ostvarivanja kontinuirane edukacije sa pripadnicama Romske populacije održana su predavanja i radionice na teme: Nasilje nad ženama, Ugovoreni brak, Očuvanje reproduktivnog zdravlja, Prevencija karcinoma dojke, Bolesti reproduktivnog sistema. Ove radionice održani su od srtrane stručnog osoblja Instituta za javno zdravlje: specijalisti socijalne medicine, psiholozi, kao i ljekari koji se nalaze na redovnom stažu u Institutu za javno zdravlje. U domovima zdravlja na teritoriji Crne Gore kroz savjetovaništa za reproduktivno zdravlje koja kontinuirano sporovode programe očuvanja i unapređenja reproduktivnog zdravlja prošao je veliki broj žena (na godišnjem nivou se bilježi u prosjeku oko 2000 trudnih žena). Podaci se u sistemu zdravstvene zaštite ne vode ni po jednoj od ovih karakteritika tako da je nemoguće izdvojiti koliko je od ukupnog broja žena koje su prošle ove radionice pripada vulnerabilnim grupama. Važno je napomenuti da je tokom 2016.godine dostupnost specijalističke kontrole reproduktivnog zdravlja na ruralnom području značajno unaprijeđena otvaranjem ambulanti na cjelokupnoj teritoriji Crne Gore. Početkom 2016.godine u Domu zdravlja Tivat donacijom zajednice Mormona obezbijeđen ginekološki sto za osobe sa invaliditetom. Za razliku od prethodne tri godine, u 2016. godini obilježen je Međunarodni dan žena 8. mart. Povodom tog datuma održana su sljedeća predavanja: učenicama IV razreda <i>JU Medicinske škole</i> kao i ženama pripadnicama RE populacije u Podgorici i Nikšiću, a održana je i press konferencija za štampu. Predavanja su medijski praćena a održana su od strane zaposlenica iz Centra za promociju zdravlja Insitituta za javno zdravlje Crne Gore. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
4.4.1. Organizovanje obuka za zdravstvene radnike o rodnoj ravnopravnosti i značaju rodno osjetljive zdravstvene zaštite. Nosioci aktivnosti: <u>MF, IJZ - Centar za promociju zdravlja</u> i zdravstvene ustanove, MLJMP-ORR, NVO Rok: III i IV kvartal 2015./2016. god.	Ministarstvo zdravlja U okviru programa Kontinuirane medicinske edukacije (KME) u junu 2016. godine sprovedena je edukacija zdravstvenih i nezdravstvenih radnika/ca u svim domovima zdravlja u Crnoj Gori iz oblasti: "Rodni koncept, sprovođenje rodne analize i rodna ravnopravnost u organizaciji" i "Značaj rodno osjetljive zdravstvene zaštite i njeno kontinuirano sprovođenje". Ovom prilikom je naglašano da su institucije u obavezi da aktiviraju ulogu koordinatora za rodnu ravnopravnost koga je imenovala svaka institucija, ali nisu zabilježene aktivnosti koje on sprovodi. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

4.4.2. Organizovati obuku zdravstvenih radnika o pravima pacijenata/tkinja i obavezama zdravstvenih radnika, naročito u vezi dobre komunikacije tokom trajanja trudnoće i porođaja kao i nasilja nad ženama. Nosioci aktivnosti: MF, IJZ i zdravstvene ustanove, MLJMP-ORR, MRSS Rok: III i IV kvartal 2015./2016. god.	Ministarstvo zdravlja U svim domovima zdravlja na teritoriji Crne Gore, u okvirima centara za prevenciju sprovode se programi edukacije trudnica i pripreme za porođaj i donošenje na svijet zdravog i željenog djeteta, kroz škole za trudnice. Sprovodioci usluga u zdravstvu koji svoje aktivnosti realizuju u pomenutim savjetovalištima domova zdravlja prošli su edukaciju za realizaciju pomenutih aktivnosti u okviru KME, u okviru čega se vršila i edukacija u oblasti dobre komunikacije tokom trajanja trudnoće i porođaja. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
4.5.1. Unaprijediti rad postojećih savjetovališta (za mlade, za reproduktivno zdravlje, polno prenosive bolesti) te otvoriti nova u opštinama gdje ih nema. Nosioci aktivnosti: MZ, domovi zdravlja – savjetovališta za mlade i IJZ Rok: III i IV kvartal 2015./2016. god.	Ministarstvo zdravlja Od 2007. godine je uspostavljen rad savjetovališta (za mlade, reproduktivno zdravlje, šećernu bolest) u svim domovima zdravlja širom Crne Gore i kontinuirano se prati rad navedenih savjetovališta. Već je navedeno da su pružaoci usluga iz savjetovališta za mlade prošli edukaciju, da imaju vodiče dobre prakse po kojima postupaju i da se sa njima održavaju redovni sastanci, kako bi se preduprijedile poteškoće u radu. Centar za promociju zdravlja u Institutu za javno zdravlje koordinira radom ovih savjetovališta, prikuplja podatke segregirane po polu, vrši monitoring i evaluaciju. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

4.5.2. Obezbijediti funkcionisanje savjetovaništa za trudnice u svim opštinama u Crnoj Gori. Nosioci aktivnosti: <u>MZ, domovi zdravlja - savjetovaništa za trudnice,</u> <u>pedijatrijske službe i</u> <u>JZU Klinički centar-klinika za</u> <u>ginekologiju i</u> <u>akušerstvo, IJZ</u> Rok: III i IV kvartal 2015./2016. god.	Ministarstvo zdravlja Od 2007. godine uspostavljen je i rad Savjetovaništa za trudnice, uzimajući u obzir potrebe i osposobljavanje žena za porođaj i donošenja na svijet odočeta, kao i postoprodujnu brigu o zdravlju bebe i o svom sopstvenom zdravlju. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
4.5.3. Učiniti dostupnim dobrovoljno, povjerljivo savjetovanje i testiranje na HIV u svim opštinama u Crnoj Gori. Nosioci aktivnosti: <u>IJZ – savjetovanište za dobrovoljno,</u> <u>povjerljivo</u> <u>savjetovanje i</u> <u>testiranje na HIV,</u> <u>domovi zdravlja –</u> <u>savjetovaništa za dobrovoljno,</u> <u>povjerljivo</u> <u>savjetovanje i</u> <u>testiranje na HIV i</u> OCD	Ministarstvo zdravlja U okviru mreže od 7 savjetovaništa u domovima zdravlja u Crnoj Gori kao i u Savjetovaništu u Institutu za avno zdravlje sprovodi se dobrovoljno, povjerljivo i besplatno savjetovanje i testiranje na HIV. Od 2013. do 2015. godine povećan je broj klijenata koji dolaze na testiranje i savjetovanje, što nam pokazuje da je povećana svijest ali i potreba za korišćenjem ove usluge. U 2013. godini ukupno je testirano 221 klijent od čega 179 muškaraca i 42 žene, a u 2015. godini broj testiranih klijenata iznosio je 289 od čega 61 žena i 228 muškaraca. U 2016. godini broj testiranih klijenata iznosio je 587, od čega 93 žene i 494 muškarca. Ono što je karakteristično i na šta bi trebalo posebno obratiti pažnju i eventualno sprovesti istraživanje jeste izraženija posjeta savjetovaništima od strane muškaraca tj. manje se testiraju žene nego muškarci. Iako žene nisu u manjem riziku za dobijanje HIV infekcije, pretpostavlja se da žene su zbog tradicionalnog vaspitanja i ponašanja manje informisane i osvještene o dostupnosti dobrovoljnog savjetovanja i testiranja na HIV u svojoj opštini. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

Rok: III i IV kvartal 2015./2016. god.	
4.5.4. Sprovoditi program prevencije PPB (usklađen sa kompatibilnim programima prevencije HIV/AIDS, infektivnih bolesti i sl.) sa posebnim fokusom na mlade i žene. Nosioci aktivnosti: <u>MZ, IJZ</u> i JZU Klinički centar, opšte bolnice, domovi zdravlja, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo zdravlja Kroz savjetovališta za dobrovoljno i povjerljivo savjetovanje i testiranje na HIV/AIDS obavlja se i prevencija PPB. Ovi programi realizuju se i na nivou primarne zdravstvene zaštite i domovi zdravlja kroz savjetovališta za mlade i savjetovališta za reproduktivno zdravlje. Institut za javno zdravlje tj. zaposleni u Centaru za promociju zdravlja održavaju zdravstveno-edukativna predavanja vezana za prevenciju PPB kao i kroz Centar za prevenciju i kontrolu bolesti koji redovno prate prevalencu i incidencu PPB. Osim toga, stručnjaci iz Centra za promociju zdravlja uradili su Vodič za prevenciju seksualno prenosivih bolesti, koji je rađen u saradnji sa SZO. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

5. RODNO ZASNOVANO NASILJE

Strateški cilj: Suzbiti sve oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te unaprijediti položaj i zaštitu prava žrtava svih oblika nasilja.

Aktivnosti	Izveštaj
5.2.1. Prezentovati javnosti izvještaj o rezultatima procjene uspješnosti (evaluacije) sprovođenja Strategije za borbu protiv trgovine ljudima Nosioci aktivnosti: <u>GSV-Kancelarija</u> i Radna grupa za praćenje implementacije Strategije Rok: III kvartal 2015. god/ III kvartal 2016.god	GSV Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima Vladina Radna grupa za praćenje implementacije nacionalne politike borbe protiv trgovine ljudima - Strategije za borbu protiv trgovine ljudima i pratećih akcionih planova („Sl. list Crne Gore“, broj 43/14, 17/15) održala je više redovnih sastanaka u cilju efikasnog praćenja aktivnosti koje se u skladu sa strateškim dokumentima preduzimaju na planu borbe protiv trgovine ljudima. Radna grupa za implementaciju nacionalne strategije za borbu protiv trgovine ljudima je sačinila i prijedlog Akcionog plana za implementaciju Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za 2016. godinu - koji je usvojen na sjednici Vlade Crne Gore od 11. II 2016. godine, a koji naglasak stavlja na multidisciplinarni pristup u borbi protiv trgovine ljudima, intenzivniju regionalnu i međunarodnu saradnju u otkrivanju i procesuiranju ovih krivičnih djela, kao i u dijelu zaštite žrtava i sprovođenju usaglašenih politika borbe protiv ovog fenomena. U prvom kvartalu tekuće godine predstavnik Ministarstva turizma imenovan je za člana Radne grupe. Ista Radna grupa ima obavezu da o stepenu realizacije Akcionih planova dva puta godišnje izvještava Vladu Crne Gore. Vlada je na sjednici održanoj 25. avgusta 2016. godine usvojila Izvještaj o sprovođenju Strategije za borbu protiv trgovine ljudima i Akcionog plana za period 01. januar - 30. jun 2016. godine. Akcionim planom za implementaciju Strategije za borbu protiv trgovine ljudima za 2016. godinu definisano je ukupno 83 mjere, a u periodu 01. januara - 30. juna 2016. godine pratila se realizacija 62 mjere. Realizovano je 12 mjera, dok su se u kontinuitetu, ili po potrebi realizovale 43 mjere. Istovremeno, djelimično realizovanih mjera je 4, dok je 3 nerealizovano. Na bazi sažetog pregleda ukupnih ostvarenih rezultata u izvjestajnom periodu može se konstatovati da su planirane mjere u značajnom procentu realizovane u skladu sa planiranom dinamikom. Radna grupa je na sastanku održanom 26. decembra 2016. godine razmotrila Akcioni plan za 2017 – 2018. godinu koji je je planiran za usvajanje na Vladi u januaru mjesecu 2017. godine. Istovremeno pripremljen je i izvještaj o realizaciji mjera iz Akcionog plana za drugu polovinu 2016. godine koji je usvojen na Vladi 02. februara 2017. godine. Izvještaj su dostupni na web stranici GSV - Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima www.antitrafficking.me . Istovremeno putem brojnih medinskih nastupa u autorskim tekstovima namijenjenim javnosti Vladina Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima konstantno vrši informisanje šire javnosti o efektima koji se ostvaruju na planu borbe protiv trgovine ljudima kroz implementaciju akcionih planova koji se odnose na ovu problematiku. Predstavnici institucija upoznaju se sa efektima ostvarenih rezultata na planu borbe protiv trgovine ljudima na sastancima koji se organizuju i realizuju u kontinuitetu, na obukama koje se sprovode za sve one koji u skladu sa opisom posla koji obavljaju mogu doći u kontakt sa potencijalnim i žrtvama trgovine ljudima. Ciljana međunarodna javnost se upoznaje sa efektima koji se ostvaruju implementacijom Akcionih planova na planu borbe protiv

	trgovine ljudima – kroz učešće predstavnika Kancelarije na brojnim međunarodnim i regionalnim skupovima, kroz izvještaje koji se sačinjavaju za međunarodne partnere, kao i kroz broje sastanke koje Rukovodilac Kancelarije ima sa predstavnicima brojnih međunarodnih organizacija koji pažljivo prate i cijene efekte borbe protiv trgovine ljudima u Crnoj Gori. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.2.2. Organizovati javne tribine, konferencije, predavanja o nasilju nad ženama žrtvama trgovine ljudima. Nosioci aktivnosti: <u>GSV-Kancelarija</u> i MLJMP-ORR, Odbor za RR, OCD Rok: kontinuirano	GSV Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima U oblasti <i>prevencije i edukacije</i> Akcionim planom za implementaciju <i>Strategije za borbu protiv trgovine ljudima</i> su planirane aktivnosti usmjerene na jačanje preventivnih i edukativnih aktivnosti usmjerenih na mlade ljude, naročito grupe u riziku, u cilju otklanjanja mogućnosti da postanu žrtve nekog od oblika trgovine ljudima/djecom, žrtve nasilja. Istovremeno, planirane su mnogobrojne aktivnosti koje imaju za cilj jačanje stručnih kapaciteta predstavnika organa za sprovođenje zakona u dijelu efikasnije identifikacije, pomoći i zaštite potencijalnim žrtvama/žrtvama trgovine ljudima. Izvještajni period su obilježile koordinisane aktivnosti državnih institucija, međunarodnih i nevladinih organizacija u sprovođenju preventivnih aktivnosti, uporedo sa aktivnostima na podizanju nivoa svijesti cjelokupne javnosti u odnosu na sve pojavne oblike trgovine ljudima/djecom, nasilja nad ženama. Kampanja “Zaustavimo trgovinu ljudima” se kontinuirano sporovodila na teritoriji cijele Crne Gore, a ista je podrazumijevala emitovanje TV spota “Stop trgovini ljudima”, kojim se ujedno promovisala i Vladina SOS antitrafiking linija (11 66 66). U okviru ove kampanje na svim graničnim prelazima postavljeni su poster i sa SOS telefonom za žrtve trgovine ljudima. Takođe odštampan je i promovisan Informator za zdravstvene radnike o trgovini ljudima. Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima je u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava tokom izvještajnog perioda sprovela je kampanju za zaštitu od nasilja u porodici, prosjačenja i borbu protiv sklapanja nedozvoljenog braka u 10 crnogorskih opština, i tom prilikom su održana predavanja za predstavnike RE zajednice o načinima kako se zaštititi od ovih negativnih pojava, nakon čega su posjećivana romska naselja i u direktnoj komunikaciji predstavnika institucija sa stanovnicima naselja podijeljen je propagandni materijal koji je prethodno izrađen, prilagođen za djecu i preveden na romski i albanski jezik. U dijelu edukacije, u saradnji sa Upravom za kadrove – institucijom koja je primarno zadužena za edukaciju državnih službenika i namještenika kreirani su, akreditovani i realizuju se sljedeći programi: • „Jačanje nivoa svijesti o fenomenu trgovine ljudima na lokalnom nivou“, namijenjen odbornicima iz lokalnih parlamenata i predstavnicima lokalne samouprave. U okviru navedenog programa planirano je održavanje po tri jednodnevne obuke godišnje. U toku 2016. godine realizovane su sve tri planirane obuke kojima je prisustvovao 41 odbornik. Obuke su održane u Podgorici (4. juna), Baru (1. juna) i u Bijelom Polju (7. juna). Predavači na obukama su predstavnici Vladine Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, koji su treneri Uprave za kadrove za ovu problematiku. • “Uloga zdravstvenih radnika u borbi protiv trgovine ljudima” namijenjen zdravstvenim radnicima sa teritorije cijele Crne Gore. U okviru navedenog programa planirano je održavanje po tri jednodnevne obuke godišnje. U izvještajnom periodu realizovane su sve tri planirane obuke kojima su prisustvovala 62 zdravstvena radnika. Obuke su održane u Baru (19. oktobra), u Bijelom Polju (30. septembra) i u Podgorici (04. novembra). Predavači na obukama su predstavnici Vladine Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, koji su treneri Uprave za kadrove za ovu problematiku. • „Uloga Centara za socijalni rad i inspeksijskih službi u borbi protiv trgovine ljudima“. U okviru navedenog programa planirana je realizacija tri dvodnevne obuke godišnje za predstavnike inspeksijskih službi i zaposlenim u Centrima za

	socijalni rad na teritoriji cijele Crne Gore. U izvještajnom periodu realizovane su sve tri planirane koje je pohađalo ukupno 37 službenika. Obuke su održane u Bijelom Polju 06. i 07. oktobra u Baru, 11. i 12. oktobra u Podgorici i 20. 21. oktobar u Baru. Predavači na obukama su predstavnici Vladine Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, koji su treneri Uprave za kadrove za ovu problematiku. • „Jačanje vještina rane identifikacije i upućivanja potencijalnih slučajeva trgovine ljudima u Crnoj Gori sa posebnim osvrtom na multiagencijsku saradnju” U okviru navedenog programa planirana je realizacija dvije jednodnevne obuke namijenjene edukaciji inspektora rada i zaštite na radu, turističkoj i komunalnoj inspekciji, prosvjetnim radnicima, zaposlenim u Zavodu za zapošljavanje, Prihvatilištu za strance i Centru za azilante. U toku 2016. godine realizovane su dvije planirane obuke koje je pohađalo ukupno 49 predstavnika navedenih institucija. Obuke su održane 15. marta i 23. septembra u Podgorici. Predavači na obukama su predstavnici Vladine Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, koji su treneri Uprave za kadrove za ovu problematiku. • U saradnji sa Policijskom akademijom – institucijom zaduženom prvenstveno za edukaciju i stručno usavršavanje policijskog kadra realizovane su sljedeće aktivnosti: – Ukupno 32 akademca Policijske akademije usvojili su sadržaj iz predmeta Kriminalistika - tema: trgovina ljudima (6 časova - Osnovno policijsko obrazovanje). Dodatna nastava (12 časova) realizovana je u saradnji sa Kancelarijom za borbu protiv trgovine ljudima, a sastojala se iz praktičnih primjera i studija slučaja. – Službenici Sektora opšte nadležnosti, Kriminalističke policije i granične policije su pohađali seminar na temu “Trgovina ljudima”, koja je organizovana 21-22. marta 2016. godine na Policijskoj akademiji u Danilovgradu. Cilj ovog seminara je bila edukacija službenika Uprave policije o metodama rane identifikacije potencijalnih žrtava trgovine ljudima i specifičnostima uzimanja iskaza od potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Seminar je pohađalo 17 polaznika (9 službenika Sektora kriminalističke policije, 4 službenika Sektora granične policije, 3 službenika Sektora policije opšte nadležnosti i 1 pripravnik sa Policijske akademije). – U saradnji vladine Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, MUP/UP- Sektor granične policije i Misije OEBS-a u Crnoj Gori, a u skladu sa programom obuke Evropske agencije za upravljanje operativnom saradnjom na spoljnim granicama država članica EU-FRONTEx, tokom prve polovine 2016. godine održano je 8 obuka na temu „Borba protiv trgovine ljudima“, koje je pohađao 91 granični policajac. Obuke su sprovodile dvije savjetnice u Kancelariji za borbu protiv trgovine ljudima, koje su prošle obuku i stekle sertifikate FRONTEx-a za nacionalne trenere za obuku granične policije o borbi protiv trgovine ljudima. • Takođe, Vladina Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima realizovala je drugu fazu projekta koji je otpočeo prethodne godine, a koji je usmjeren na jačanje multidisciplinarnog saradnje predstavnika institucija za prepoznavanje i proaktivnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima. Ovaj projekat, koji podrazumijeva održavanje obuka na temu: "Jačanje multisektorskog pristupa u borbi protiv trgovine djecom, dječijeg prosačenja prisilnih dječijih brakova", realizovan je zahvaljujući podršci Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori i u saradnji sa Zavodom za socijalnu i dječju zaštitu. Predavači na obukama bili su predstavnici vladine Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima koji su licencirani od strane Zavoda za socijanu i dječju zastitu i UNICEF-a za prenošenje znanja o problemima trgovine djecom, dječjem prosjačenju i prisilnim ugovorenim brakovima. U okviru ovog projekta održano je 6 dvodnevni obuka na temu "Jačanje multisektorskog pristupa u borbi protiv trgovine djecom, dječijeg prosačenja prisilnih dječijih brakova", koje je pohađalo ukupno 94 predstavnika institucija. (24 predstavnika centara za socijalni rad, 22 predstavnika Uprave policije, 12 predstavnika tužilaštva, 14 predstavnika suda, 11 predstavnika lokalnih samouprava, 1 predstavnik dnevnog i 1
--	---

	predstavnik Resursnog centra, 3 predstavnika organizacija civilnog sektora, 4 predstavnika Crvenog krsta, 2 predstavnika Doma "Mladost" Bijela). Od ukupnog broja polaznika njih 23 je prisustvovalo dodatnoj trodnevnoj obuci koja je koncipirana kao vid specijalističke obuke tokom koje je rađeno na rješavanju konkretnih primjera slučajeva trgovine ljudima kroz prezentovanje studija slučajeva iz domaće i međunarodne prakse. Tokom 2016. godine 137 predstavnika institucija nadležnih za sprovođenje Sporazuma o saradnji u borbi protiv trgovine ljudima na lokalnom nivou (od kojih 26 službenika policije, 16 predstavnika sudstva, 21 socijalni radnika, 37 predstavnika školstva, 30 zdravstvenih radnika i 4 tužioca) je uzelo učešće na okruglim stolovima koje su organizovanim sa ciljem unaprjeđenja znanja lokalnih predstavnika institucija/ potpisnika Sporazuma o saradnji sa mehanizmima identifikacije, krivičnog gonjenja, sa posebnim fokusom na pružanju pomoći i zaštite žrtavama trgovine ljudima. Okrugli stolovi su organizovani u saradnji Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima sa Misijom OEBS-a. - Tokom 2016. godine predstavnici tuzilaštva su uzeli učešće na sledećim događajima koji su bili posvećeni temi trgovine ljudima: • 28-29. jun 2016. godine - 18. Internacionalni forum , tema između ostalih- " Borba protiv trgovine ljudima" – TAIEX. • 21-23. jun 2016. godine, Budimpešta – Zajednički istražni timovi zemalja EU i Zapadnog Balkana) - u organizaciji CEPOL. • 29-30. septembra 2016. godine - "Podizanje svijesti o sistemu zaštite svjedoka u Crnoj Gori u okviru pravosudne borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije" u organizaciji NI-CO. • 14-18. novembar 2016. godine, Podgorica "Unapređenje znanja u oblasti međunarodne saradnje u borbi protiv organizovanog kriminala, sa fokusom na finansijske istrage" u organizaciji TAIEX-a u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Crne Gore. • 16-18. novembar 2016. godine, Beograd "Jačanje kapaciteta za vođenje zajedničkih istraga i krivično gonjenje u pravcu presijecanja nezakonitih finansijskih tokova koji potiču od krijumčarenja migranata" u organizaciji Kancelarije UN za drogu i kriminal UNODC - specijalni tužilac. • 12-13. decembar 2016. godine, Bečići seminar "Izgradimo državne rezultate u borbi protiv trgovine ljudima " u organizaciji NVO „CEDEM“ i NVO „Crnogorski ženski lobi“. NVO "SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja" – Podgorica NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja“ - Podgorica je kroz projekat „Zaštita žena od rodno zasnovanog nasilja, uslov za razvoj demokratije i vladavine prava“, EIDHR 2015, koji je finansiran od strane Evropske unije u Crnoj Gori, organizovao 3 konferencije na temu „Zaštita od nasilja u porodici u praksi zasnovana na studijama slučaja“. Konferencije su održane u Podgorici, Ulcinju i Beranama. Na konferencijama je ukupno učestvovalo 82 (predstavnici sudstva, policije, zdravstva, predstavnici Zastitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kao i predstavnici Ministarstva pravde, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva za ljudska i manjinska prava). <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.3.3. Unaprijediti sistem multidisciplinarnog odgovora na nasilje u skladu sa novim načinima rada institucija i novim	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Ministarstvo pravde Vlada je 2016. usvojila Izvještaj o sprovođenju Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, koji je predstavio rezultate primjene Zakona za period 2010–2015., koji sadrži preporuke za unapređenje stanja u oblasti zaštite od nasilja u porodici. Izradu izvještaja podržala je Kancelarija UNICEF-a kroz angažovanje stručnog konsultanta. Pomenuti Zakon je ocijenjen kao vrlo dobar i usklađen

metodologijama. Nosioci aktivnosti: <u>MRSS</u> i MUP, UP, MZ, pravosuđe, Viši sud za prekršaje, MLJMP Rok: kontinuirano	sa međunarodnim standardima. Problemi u njegovoj primjeni do kojih se došlo analizom podataka, ne proizlaze iz zakonskih rješenja, već iz problema tumačenja zakona, nedostatka finansijskih, operativnih i ljudskih resursa, nedovoljnog nivoa senzibilisanosti lica koja primjenjuju zakon i sl. U Izvještaju identifikovane su dobre prakse koje se odnose na: intenzivan rad na usklađivanju ukupnog zakonodavstva sa ovim Zakonom; rad centara za socijalni rad i uvođenje novih mjera za pomoć i zaštitu žrtava nasilja u porodici; uspješne aktivnosti u podizanju svijesti i obuci stručnjaka; dobra saradnja i uključivanje NVO sektora; omogućavanje pružanja besplatne pravne pomoći žrtvama nasilja u porodici; povećana senzibilizacija u radu policije i ukupna dobra realizacija zaštitnih mjera i prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici; formiranje multidisciplinarnih timova; implementacija Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici; povećan broj osuđujućih presuda za prijavljene prekršaje i povećan broj izrečenih zaštitnih mjera; otvaranje nacionalne SOS linije, dok su identifikovani nedostaci kao što su nedovoljan nivo koordinacije u radu sa žrtvama nasilja između institucija; nedostatak dovoljnih kapaciteta i resursa centara za socijalni rad i zdravstvenih ustanova; nedostatak odvojenih i specijalizovanih usluga za djecu žrtve nasilja u porodici; nedostatak jedinstvenog načina prikupljanja podataka i odsustvo indikatora za evaluaciju i praćenje primjene samog; nedovoljna obuka zdravstvenih radnika i zdravstvenih saradnika za specifične vrste nasilja (nasilje nad djecom, nad ženama, osobama sa invaliditetom, starim osobama i dr.), u pogledu identifikacije žrtava i prijavljivanja slučajeva nasilja u porodici. S tim u vezi date su preporuke institucijama koje se odnose jačanje ljudskih i operativnih kapaciteta centara za socijalni rad u oblasti zaštite od nasilja u porodici; razvijanje integrisanog sistema prikupljanja podataka i indikatora praćenja i evaluacije slučajeva nasilja u porodici, kao i sprovođenje specifičnih edukacija zdravstvenih radnika za prepoznavanje pojedinih vrsta nasilja, kao i da se u zdravstvenim ustanovama primarne zdravstvene zaštite u kojima nijesu obrazovani stručni timovi za sprovođenje zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana, formiraju stručne timove za sprovođenje navedene zaštitne mjere. Opština Pljevlja Postoji multidisciplinarni tim. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.3.4. Sprovoditi istraživanja o nasilju nad ženama i nasilju u porodici uključiti podatke iz državnih institucija Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP</u> i MUP, UP, MZ, MRSS, Mprosvjete, pravosuđe, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, kroz projekat "Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti", trenutno istraživanje o nasilju koje će uključiti evaluaciju rada multidisciplinarnih timova, i postupanje prema Protokolu, kao i utvrđivanje cijene nasilja, okvirnu prevalencu i javne percepcije ovog društvenog fenomena. Pomenuto istraživanje biće predstavljeno javnosti. Vrhovni sud Crne Gore Predstavnici sudstva redovno prisustvuju sastancima koji su posvećeni ovoj tematici i daju puni doprinos svim aktivnostima posvećenim postizanju rodne ravnopravnosti, uključujući i spremnost za aktivno učešće u sprovođenju istraživanja o nasilju nad ženama. Takođe, svi statistički podaci koji se vode na nivou sudova vezano za ovu vrstu predmeta, redovno se dostavljaju na zahtjev državnih organa, kao i drugih domaćih nevladinih i međunarodnih organizacija.

	Opština Herceg Novi Redovno praćenje i prikupljanje podataka od Ministarstva unutrašnjih poslova P.J. Herceg Novi – Službe za suzbijanje kriminaliteta u vezi prijavljenih slučajeva nasilja nad ženama odnosno koliki je broj krivičnih prijava podnesenih nadležnom tužilaštvu. NVO “SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja” – Podgorica NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja“ - Podgorica je u okviru ove aktivnosti kroz projekat „Zaštita žena od rodno zasnovanog nasilja, uslov za razvoj demokratije i vladavine prava“, EIDHR 2015, koji je finansiran od strane Evropske unije u Crnoj Gori, izradio studiju „Procjena usklađenosti postojećeg stanja u oblasti nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Crnoj Gori sa dokumentima i politikama EU“. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.4.2. Edukacija stručnjaka koji rade u oblasti zaštite od nasilja u porodici u svim državnim organima za prepoznavanje, sprečavanje i multisektorsko postupanje u slučajevima porodičnog nasilja. Nosioci aktivnosti: <u>MUP, UP, MLJMP-ORR, MRSS</u> i MZ, Mprosvjete, UZK, CENPF, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Program obuke koji je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava izradilo u partnerstvu sa Centrom za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu odnosi se na domaće i međunarodne dokumente iz oblasti rodne ravnopravnosti, s posebnim fokusom na značaj CEDAW konvencije i njegovo licenciranje u toku. Pomenuti Program će biti razmatran na prvoj sljedećoj sjednici Programskog savjeta Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu. Drugi Program koji je izradio NVO „Centar za ženska prava“ u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, realizuje se u partnerstvu sa Centrom za edukaciju u sudstvu i državnom tužilaštvu i Ministarstvom. Ovaj Program stavlja akcenat na primjenu Istanbulske konvencije. U vezi sa tim Programom, potpisan je Memorandum Ministarstva za ljudska i manjinska prava i NVO „Centar za ženska prava“ - Memorandum o intenziviranju saradnje u cilju preduzimanja daljih strateških mjera za osiguranje prevencije nasilja u porodici i nasilja nad ženama, i obezbjeđivanja kvalitetnih, djelotvornih i kredibilnih mehanizama zaštite žrtava nasilja i efikasnog gonjenja počilaca u cilju smanjenja tolerancije nasilja kako od strane pojedinaca, bilo da su počinioci ili žrtve, relevantnih institucija, tako i od društva u cjelini. Na osnovu Programa obuke za nosioce pravosudnih funkcija i policijske službenike na temu nasilja koji je pripremio NVO "Centar za ženska prava u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava sprovedena je prva dvodnevna obuka o nasilju u porodici i nasilju nad ženama za sudije sudova za prekršaje u Crnoj Gori i predstavnike Uprave policije, 28 i 29. decembra 2016. godine, u Podgorici. Obuka je organizovana uz podršku Vrhovnog suda Crne Gore, UNDP- a i UNICEF-a i uz podršku Centra za obuku u sudstvu i državnom tužilaštvu, koji je odobrio ovaj program i uvrstio ga u redovnu obuku predstavnika pravosuđa. Obuku za policijske službenike je podržala Ambasada SAD u Podgorici. U saradnji sa Zavodom za školstvo 17. maja 2016. godine organizovan je jednodnevni seminar na temu rodna ravnopravnost u obrazovanju sa posebnim osvrtom na rodno zasnovano nasilje. Ciljna grupa bili/e su nastavnici različitih struka osnovnih i srednjih škola, posebno nastavnici građanskog vaspitanja/obrazovanja - broj učesnika: 35. Ministarstvo unutrašnjih poslova Organizovane su edukacije službenika koji obavljaju predmetne poslove, ali postoji potreba za organizovanjem novih obuka za zaposlene koji nisu pohađali obuku, kao i dodatne obuke za zaposlene koji su obuku pohađali.

	Ministarstvo je prepoznalo potrebu za sistematizovanjem posebne organizacione jedinice koja će biti zadužena za obuke zaposlenih iz svih oblasti, što je i učinjeno, tako da će se ova organizaciona cjelina u narednom periodu baviti i predmetnim pitanjem. Uprava za kadrove Uprava za kadrove nije organizovala ovu vrstu edukacije. NVO “SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja” – Podgorica Izgrađeni kapaciteti organizacija civilnog društva da djeluju kao Watchdog u borbi protiv porodičnog nasilja na svim nivoima, kroz formiranje 3 regionalna Watchdog tima – kontakt tačke za praćenje sudskih odluka i stanja u oblasti zaštite žena od nasilja u porodici (sjever, jug i centar Crne Gore), zatim kroz monitoring sprovođenja zakonske regulative u oblasti zaštite od nasilja u porodici. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.4.4. Na osnovu licenciranih programa vršiti obuku zaposlenih u obrazovnom sistemu. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i CSO, ZZŠ, VO ustanove, OCD Rok: kontinuirano	Zavod za školstvo Održan je seminar na temu rodne ravnopravnosti u obrazovanju, s posebnim osvrtom na rodno zasnovanje nasilje, 17. 5. 2016. u Podgorici, u prostorijama Zavoda za školstvo. Učesnici seminara bili su nastavnici različitih struka osnovnih škola i članovi uprave škola. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.5.1. Izraditi analizu stanja i identifikovati ključne probleme u socijalnoj i drugoj zaštiti žrtava porodičnog nasilja i izvršiti procjenu kapaciteta neophodnih za efikasnu podršku žrtvama porodičnog nasilja Nosioci aktivnosti: <u>MRSS, MLJMP-ORR</u> i lokalne samouprave, OCD, MUP Rok: IV kvartal 2016. god.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Istraživanje o percepciji predstavnika pravosuđa o nasilju u porodici i nasilju nad ženama sproveda je renomirana međunarodna agencija, IPSOS Strategic Marketing, kroz projekat „Pristup pravdi za žrtve nasilja u porodici“, koji je realizovala Kancelarija Programa Ujedinjenih nacija za razvoj u Crnoj Gori (UNDP), u partnerstvu sa Centrom za ženska prava, Ministarstvom za ljudska i manjinska prava - Odjeljenjem za poslove rodne ravnopravnosti, a uz finansijsku podršku Ambasade Norveške u Beogradu. Ključni zaključci istraživanja su sledeći: - U okviru uticaja tradicionalnog nasleđa i patrijahalnih vrijednosti koji su snažno prisutni u Crnoj Gori, žena se doživljava kao najznačajnija figura za očuvanje porodice, a porodica kao osnovna ćelija svakog društva. Ipak, predstavnici pravosuđa smatraju da su žene u Crnoj Gori i dalje neravnopravne sa muškarcima, a upravo porodični odnosi predstavljaju jednu od oblasti u kojoj se najčešće ispoljava neravnopravnost polova. -Iako građani Crne Gore, kao i predstavnici pravosuđa ne prepoznaju žene kao ugroženu kategoriju stanovništva, obje grupe navode da je porodično nasilje jedan od značajnih problema sa kojima se Crna Gora u ovom trenutku suočava, ali da ovaj problem nije od prioritarnog značaja. - Predstavnici pravosuđa navode da je porodično nasilje pojava koja se nerijetko javlja unutar Crne Gore, ali istovremeno skoro polovina njih, smatra da se u javnosti ovoj temi posvećuje sasvim dovoljno pažnje. -Razlozi zbog kojih se žene odlučuju da ne prijave nasilje ili da povuku tužbu su slični, a među njima se ističu nedovoljno podrške i

	informisanosti žrtava o njihovim pravima i načinima da se zaštite od nasilja; nepoverenje u institucije koje se nadgrađuje lošim iskustvima žena prilikom susreta sa instiucijama, kao i izostanak kontinuirane i sistematske zaštite žrtava tokom i nakon sudskog postupka. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, kroz projekat “Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti”, trenutno istraživanje o nasilju koje će uključiti evaluaciju rada multidisciplinarnih timova, i postupanje prema Protokolu, kao i utvrđivanje cijene nasilja, okvirnu prevalencu i javne percepcije ovog društvenog fenomena. Pomenuto istraživanje biće predstavljeno javnosti. U okviru istog projekta, formirana su savjetodavna tijela za praćenje implementacije projekta (u oblasti nasilja i u oblasti ekonomskog snaženja žena) i održan je sastanak Savjetodavnog odbora za nasilje nad ženama i nasilje u porodici koji čine predstavnici/e relevantnih institucija i NVO sektora koje se bave zaštitom od nasilja. Ministarstvo pravde, prateći primjenu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, pripremio je Izvještaj o sprovođenju navedenog zakona, s ciljem da se predstave rezultati primjene Zakona za period 2010–2015. Izvještaj, takođe sadrži preporuke za unaprijeđenje stanja u oblasti zaštite od nasilja u porodici. U izradi izvještaja značajnu podršku pružila je i Kancelarija UNICEF-a u Podgorici kroz angažovanje stručnog konsultanta prof. dr Bistre Netkove. Link za pomenuti Izvještaj: http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=253391&rType=2&alphabet=cyr Ministarstvo rada i socijalnog staranja Izrađeno je 15 Lokalnih planova socijalne inkluzije. Opština Bar Identifikovani problem na teritoriji opštine Bar je sklonište za socijalne slučajeve kao i za žrtve nasilja, radi se na tome da se omogući izgradnja objekta u vidu skloništa . Opština Tivat - Identifikovani problem na teritoriji opštine Tivat je sklonište za žrtve nasilja, tako da u sklopu zgrade za koju se radi projektna dokumentacija će biti otvoreno sklonište za zrtve nasilja. NVO “SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja” – Podgorica Kroz projekat „Zaštita zena od rodno zasnovanog nasilja, uslov za razvoj demokratije i vladavine prava“, EIDHR 2015, koji je finansiran od strane Evropske unije u Crnoj Gori izvršen je monitoring sprovođenja zakonske regulative u oblasti zaštite od nasilja u porodici. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.5.2. Redovno praćenje rada multidisciplinarnih timova za zaštitu od porodičnog nasilja na lokalnom nivou.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Istraživanje o percepciji predstavnika pravosuđa o nasilju u porodici i nasilju nad ženama sprovela je renomirana međunarodna agencija, IPSOS Strategic Marketing, kroz projekat „Pristup pravdi za žrtve nasilja u porodici“, koji je realizovala Kancelarija Programa Ujedinjenih nacija za razvoj u Crnoj Gori (UNDP), u partnerstvu sa Centrom za ženska prava, Ministarstvom za ljudska i

Nosioci aktivnosti: MRSS i MLJMP-ORR, MUP, MZ, Mprosvjete, lokalne samouprave, OCD Rok: kontinuirano	manjinska prava - Odjeljenjem za poslove rodne ravnopravnosti, a uz finansijsku podršku Ambasade Norveške u Beogradu. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, kroz projekat "Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti", trenutno istraživanje o nasilju koje će uključiti evaluaciju rada multidisciplinarnih timova, i postupanje prema Protokolu, kao i utvrđivanje cijene nasilja, okvirnu prevalencu i javne percepcije ovog društvenog fenomena. Pomenuto istraživanje biće predstavljeno javnosti. U okviru istog projekta, formirana su savjetodavna tijela za praćenje implementacije projekta (u oblasti nasilja i u oblasti ekonomskog snaženja žena) i održan je sastanak Savjetodavnog odbora za nasilje nad ženama i nasilje u porodici koji čine predstavnici/e relevantnih institucija i NVO sektora koje se bave zaštitom od nasilja. Ministarstvo pravde, prateći primjenu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, pripremio je Izvještaj o sprovođenju navedenog zakona, s ciljem da se predstave rezultati primjene Zakona za period 2010–2015. Izvještaj, takođe sadrži preporuke za unaprijeđenje stanja u oblasti zaštite od nasilja u porodici. U izradi izvještaja značajnu podršku pružila je i Kancelarija UNICEF-a u Podgorici kroz angažovanje stručnog konsultanta prof. dr Bistre Netkove. Link za pomenuti Izvještaj: http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=253391&rType=2&alphabet=cyr Ministarstvo rada i socijalnog staranja Urađeno Istraživanje o radu lokalnih multidisciplinarnih timova za zaštitu djece od nasilja i žaštitu od porodičnog nasilja od strane UNICEF-a. Opština Tivat Redovno pratimo rad Multidisciplinarnog tima. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.5.3. Uspostavljanje besplatne i jedinstvene SOS liniju za prijave slučajeva nasilja u porodici sa 24-satnim dežurstvom Nosioci aktivnosti: MRSS i MLJMP-ORR, OCD MUP, UP, lokalne samouprave Rok: IV kvartal 2015. god	Ministarstvo unutrašnjih poslova Jedinstvena besplatna SOS linija za prijavu nasilja u porodici, sa 24 satnim dežurstvom, je uspostavljena u septembru 2016. g. Nadležni službenici u Upravi policije su učestvovali u promociji ovog broja, na način što je vršena distribucija flajera sa ovim brojem. Opština Pljevlja U Pljevljima postoji Sigurna ženska kuća koju će u 2017. godini finansirati Opština. NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja” - Nikšić NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja” - Nikšić je tokom 2016. godine vodila 24h besplatnu Nacionalnu SOS liniju za žrtve nasilja u porodici. Linija je uspostavljena u septembru 2015. godine, uz finansijsku podršku UNDP i Ministarstva rada i socijalnog staranja.

	U toku 2016. godine Nacionalna SOS linija je zaprimila 3384 poziva sto predstavlja u prosjeku 10 poziva dnevno. Pomoć zbog nasilja u porodici su zatražile ukupno 530 osobe. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.5.4. Uspostaviti specifične programe za servise soci- edukativnih, savjetodavno- terapijskih i dr. usluga i programa podrške za žene žrtve nasilja (programe samopodrške, osnaživanja, reintegracije kada su žrtve trafikikinga ili dugogodišnjeg nasilja u pitanju itd.) Nosioci aktivnosti: <u>MRSS, GSV- Kancelarija</u> i OCD, CSO, MZ Rok: kontinuirano	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Izrađen je elektronski registar licenciranih pružaoca usluga, dok je polaganje stručnog ispita predviđeno za kraj 2017. godine. GSV Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima Vlada Crne Gore od 2006. godine rukovodi i kroz budžetska sredstva Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima u potpunosti finansira funkcionisanje Skloništa namijenjenog isključivo žrtvama i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima u smislu obezbjeđenja inicijalnog oporavka žrtava kao i drugih vidova pomoći, što podrazumijeva obezbjeđivanje: - smještaja, hrane, odjeće, obuće, režija, - psihološke pomoći, - pravne pomoći, - zdravstvene i - socijalne pomoći, kao i - edukativnih radionica koje sprovode aktivistkinje NVO „Crnogorski ženski lobi“, koje je Vlada angažovala kao NVO koja ima bogato iskustvo i potrebno znanje za pružanje primarne pomoći žrtva trgovine ljudima. Vlada Crne Gore opredijeljuje potrebna finansijska sredstva za funkcionisanje Skloništa za žrtve trgovine ljudima u Crnoj Gori, u cilju pružanja smještaja i neophodne pomoći žrtvama trgovine ljudima u Crnoj Gori (prije svega zdravstvene, socijalne, psihološke, pravne, i druge pomoći). Shodno potpisanom Sporazumu između Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima i NVO „Crnogorski ženski lobi“ o projektu zaštite žrtava trgovine ljudima, Kancelarija se obavezala, da će iz svojih sredstava, pokrivati sve rashode koji nastaju nesmetanim funkcionisanjem Skloništa. Bitno je naglasiti da je Kancelarija obavezna plaćati troškove rente, režija i isplaćivati zarade zaposlenim aktivistkinja, bez obzira da li se u Skloništu nalaze štićenik/ci ili ne, kako bi stručni kadar i prostor Skloništa u svakom momentu bili na raspolaganju u slučaju kada se pojavi žrtva. Žrtvama trgovine ljudima se omogućava tzv. inicijalni oporavak u Skloništu, obezbjeđivanjem osnovnog paketa pomoći – hrane, sredstava za higijenu, lijekova, odjeće, obuće i sl, dok u skladu sa specifičnim potrebama svake pojedinačne žrtve, a na osnovu saradnje zaposlenih u Skloništu sa potpisnicima Sporazuma o saradnji, za žrtve trgovine ljudima se izrađuju i realizuju individualni planovi rada, a sve u cilju njihove (re)integracije. U skladu sa Sporazumom o saradnji, pomoć i zaštita žrtvama trgovine ljudima pruža se po principu dobrovoljnosti i pristanka same žrtve nakon identifikacije. Prilikom identifikacije, žrtvi se nudi mogućnost smještaja u Vladinom Skloništu za žrtve trgovine ljudima. Žrtva se, ako je potrebno obavještava na maternjem jeziku o zemlji, gradu, lokaciji na kojoj se nalazi. Takodje, žrtva se nakon smještaja u Skloništu obavještava da se nalazi na sigurnom i bezbjednom mjestu. Žrtvi se stavlja do znanja da će joj se pružiti sva pomoć i podrška koja je predviđena bez obzira da li će ili neće svjedočiti i učestvovati u procesu protiv trafikantata ili grupe, i da ima pravo na period razmišljanja/refleksije do 90 dana. Žrtva se upoznaje sa svojim pravima i nacionalnim

	zakonodavstvom o kažnjavanju trafikanata ako se u sudskom postupku dokaže trgovina ljudima. Žrtva se takodje upoznaje da u slučaju učestvovanja u sudskom procesu ima pravo na besplatnu pravnu pomoć stručnih lica iz pravne struke. Ako žrtva ne želi saradnju i smjestaj u Sklonište obavještava se da u slučaju promjene mišljenja može da se javi na SOS liniju za antitrafiking ili najbližoj policiskoj stanici. Izjave i identitet žrtve uvijek ostaju anonimni za javnost. Za maloljetna lica nužno je uključivanje socijalnih radnika kao organa starateljstva. U skloništu se sprovode edukativne radionice koje su prilagođenje uzrastu žrtve. Socijalni radnik i zaposlene u Skloništu informišu maloljetno lice o svim pravima procedurama, postupcima na jeziku prilagođenom uzrastu žrtava. Takođe, za svaki slučaj nadležni socijalni radnik u svojstvu staratelja određuje individualni plan rada koji je prilagođen uzrastu, interesovanjima, ličnim mogućnostima i volji malolj.lica. Takođe, pored osoblja u skloništu i staratelja, za svaki slučaj pojedinačno se sastaje Koordinaciono tijelo (koje je formirano na osnovu nacionalnog Sporazuma o saradnji u borbi protiv trgovine ljudima) gdje sve nadležne institucije (u prvom redu MUP/UP, tužilaštvo, Kancelarija, MRSS, Min.prosvjete, Min.zdravlja i NVO CZL) razmatraju sve aspekte svakog slučaja pojedinačno i zajednički donose odluku koja je u najboljem interesu lica. U pružanju socijalne, dječje zaštite i porodične zaštite potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, državljanima Crne Gore i stranim državljanima, Ministarstvo rada i socijalnog staranja obezbijediće odgovarajuću socijalnu, dječju zaštitu i porodičnu zaštitu, preko JU Centara za socijalni rad, sa prioritetom u odnosu na ostale slučajeve. Socijalna i dječja zaštita stranim državljanima obuhvata pravo na jednokratnu novčanu pomoć i pravo na postavljanje staraoca. Mehanizmi pomoći i zaštite posebno za maloljetne žrtve trgovine ljudima definisani su i Sporazumom o saradnji. Mehanizmi pomoći obuhvataju: a) procjenu socijalno-ekonomskog stanja, kao osnova za dodjelu jednokratne novčane pomoći i drugih oblika zaštite u skladu sa zakonom; b) utvrđivanje zakonskog osnova za postavljanje staraoca; c) izradu individualnih planova zaštite potencijalnim žrtvama trgovine ljudima u saradnji sa drugim potpisnicima Sporazuma. U pružanju socijalne, dječje zaštite i porodične zaštite potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, državljanima Crne Gore i stranim državljanima, Centar za socijalni rad će pokrenuti proceduru na osnovu dokumentacije koju obezbjeđuju Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo vanjskih poslova i evropskih integracija, Ministarstvo prosvjete i druge relevantne institucije. JU Centri za socijalni rad će u svim slučajevima sumnje da je osoba žrtva trgovine ljudima, primjenjivati standarde identifikacije, kako bi se ispoštovalo: a) pravo na privatnost potencijalnih žrtava, naročito za pitanja lične prirode i pitanja traumatične prirode, ukoliko nijesu u svrhu prikupljanja neophodnih podataka; b) pravo potencijalne žrtve na sve informacije u oblasti socijalne, dječje zaštite i porodičnih odnosa, kao i u drugim mogućim postupcima koji će se preduzimati u cilju njene zaštite. Ministarstvo prosvjete, bez obzira da li je dijete smješteno u porodicu ili boravi u nekoj od ustanova, u procesu reintegracije, u smislu uključivanja u ustanove obrazovanja i vaspitanja, obezbjeđuje podršku u skladu sa Sporazumom o saradnji. Ministarstvo prosvjete potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, djeci, koja zakonito borave na teritoriji države, obezbjeđuje odgovarajući smještaj, odnosno nastavak obrazovanja u javnim vaspitno-obrazovnim ustanovama, sa prioritetom u odnosu na ostale slučajeve, u skladu sa propisima koji regulišu odgovarajuću oblast vaspitanja i obrazovanja, uz poštovanje prava na privatnost, naročito za pitanja lične prirode i traumatična pitanja koja nijesu neophodna da bi se uključili u vaspitno-obrazovni sistem. Istovremeno, odgovarajuće službe Ministarstva, kao i psihološko-pedagoške službe u javnim vaspitno-obrazovnim ustanovama će obezbijediti brzo i efikasno uključivanje djece u vaspitno-obrazovni sistem na teritoriji države. Mehanizmi podrške i pomoći koja će se obezbijediti djeci – potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, zasnivaju se na: posebnim pedagoško-psihološkim postupcima u službama vaspitno-obrazovnih ustanova i uz njihovu procjenu fizičkog i psihičkog stanja djece, upućivanje na
--	--

	posebne stručne tretmane, kao i predloge za određivanje posebnih programa, u skladu sa propisima za tu oblast vaspitanja i obrazovanja; praćenju ponašanja i učenja djeteta i obavješćavanju odgovarajućih službi u sistemu zaštite djece utvrđenom Sporazumom. Neophodne troškove vezane za smještaj u vaspitno-obrazovnim ustanovama (domovi učenika) i pristup obrazovanju, naročito stručnom obrazovanju i usavršavanju koje vodi do prvog zanimanja djeteta, obezbjeđuje Ministarstvo za vrijeme njihovog boravka na teritoriji države Ministarstvo preko rada javnih vaspitno-obrazovnih ustanova kroz redovne i posebne programe kontinuirano prati rad na edukaciji i razvijanju svijesti kod djece i učenika o ljudskim pravima, o zaštiti dostojanstva i integriteta ličnosti, uz garantovanje ravnopravnosti polova, na principu zasnovanom na pravima djeteta, s ciljem da ne budu žrtve trafikinga. Ministarstvo prosvjete, pod propisanim uslovima, sarađuje i omogućuje NVO-ima i drugim organizacijama i stručnjacima pristup vaspitno-obrazovnim ustanovama u aktivnostima namijenjenim za prezentaciju programa koji je primjeren njihovom uzrastu. Ministarstvo stalno radi na razvoju vaspitno-obrazovne politike i mjera zaštite i dobrobiti djece, posebno adolescenata, i sarađuje sa drugim organima i organizacijama u suzbijanju trgovine ljudima ili zaštite ljudskih prava, posebno prava djeteta, vodeći računa o najboljem njegovom interesu. Ministarstvo se maksimalno zalaže za na planu uključivanja pripadnika posebno rizičnih grupa, naročito romske populacije u vaspitno-obrazovni sistem u što većem broju i pospiješivanju njihove uspješnije integracije u društvo i bolji socijalni status. Tokom 2016. godine u vladinom skloništu za žrtve trgovine ljudima su boravile 3 maloljetne potencijalne žrtve trgovine ljudima, oblika sklapanja nedozvoljenog braka i prisilnog prosjačenja, romske populacije, ženskog pola, starosti 15 i 11 godina, od kojih je jedna boravila u skloništu 2015. godine, pa je ponovo vraćena u sklonište tokom 2016. godine, nakon što je ustanovljeno da njeno izmještanje kod bliskih rođaka nije bilo moguće realizovati na način koji bi bio u najboljem interesu maloljetnog lica. Povodom sva tri slučaja više puta se ad hoc sastajalo Koordinaciono tijelo i maloljetnim licima je pružena sva neophodna pomoć- smještaj, odjeća, obuća, hrana, psiho-socijalna podrška, zdravstvena pomoć i zaštita u saradnji Kancelarije, centara za socijalni rad i ostalih nadležnih organa, kojom prilikom su sačinjeni individualni planovi rada i oporavka, nakon čega su maloljetnice izmještene iz Skloništa, i to jedna u porodicu bližih rođaka pod pojačanim nadzorom centra za socijalni rad, a dvije su trajno premještene u Dom za nezbrinutu djecu u Bijeloj. Ostvaren je napredak u dijelu stvaranja preduslova za kvalitetnu reintegraciju, resocijalizaciju i repatrijaciju žrtava trgovine ljudima/djecom kroz omogućavanje besplatnog pohađanja raznovrsnih specijalizovanih kurseva za brzo stručno osposobljavanje žrtava, kao i obezbjeđivanjem mogućnosti za njihovo prioritetno zapošljavanje potpisivanjem Protokola o saradnji Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima i Unije poslodavaca Crne Gore. Pored toga što je iz budžeta Kancelarije u potpunosti finansiran rad Skloništa za žrtve trgovine ljudima, možemo naglasiti da se u izvještajnom period radilo i na jačanju programa reintegracije koji bi bili dostupni žrtvama trgovine ljudima. Uz kompletnu podršku u adaptiranju i opremanju prostora od strane turske agencije "TIKA" NVO "Crnogorski ženski lobi" dobio je sopstveni prostor namijenjen reintegraciji žrtava trafikinga i ostalih oblika nasilja kroz projekat "Centar za obuku i stručno osposobljavanje". Kursevi koji će biti izvođeni u tom prostoru u saradnji sa licenciranim preduzetnicima su : • Kurs za frizerke i pomoćne radnice • Kurs za osnovnu njegu lica , manikir, pedikir • Kurs za šivenje i pomoćne radnice • Informatički kurs za osnove rada na kompjuterima.
--	---

	NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja” - Nikšić NVO „SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja” - Nikšić je i tokom 2016. godine organizovao rad SOS skloništa za žene i djecu žrtve nasilja. Takođe je organizovan rad specijalizovanih savjetodavnih servisa: psihološko i pravno savjetovalište. Organizovana je i usluga povjerljivog lica, u skladu sa članom 16 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.5.5. Informisati širu javnost i profesionalce/ke u relevantnim službama o mogućnostima korištenja instituta „povjerljivog lica” i jačati kapacitete socijalnih službi, organizacija civilnog društva i dr. za sprovođenje instituta „povjerljivog lica” u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici. Nosioci aktivnosti: <u>MRSS</u> i MLJMP-ORR, OCD Rok: kontinuirano	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
5.5.6. Uspostaviti održivi model finansiranja servisa socijalne zaštite žrtvama porodičnog nasilja na nacionalnom i lokalnom nivou. Nosioci aktivnosti: <u>MRSS, lokalne samouprave</u> i MLJMP-ORR, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Budžetom Crne Gore za 2017. godinu opredijeljeno je 1.410.000,00 eura za finansiranje usluga socijalne i dječje zaštite na lokalnom nivou. Opština Pljevlja U Pljevljima postoji Sigurna ženska kuća koju će u 2017. godini finansirati Opština. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.6.1. Opremiti prostor za obavljanje razgovora sa žrtvama porodičnog nasilja, prilagođen potrebama djece u sklopu policijskih stanica, a u sudovima opremiti posebne čekaone za žrtve svjedoke odvojene od okrivljenog. Nosioci aktivnosti: <u>MRSS, MUP, UP</u> i pravosuđe, Viši sud za prekršaje, lokalne samouprave, OCD	Ministarstvo unutrašnjih poslova Izvršena je, posredstvom Biroa za javne nabavke, nabavka kvalitetnih i adekvatnih igračaka za djecu oba pola i više uzrasta. Igračke su nakon evidentiranja proslijedene svim centrima i odjeljenjima bezbjednosti radi opremanja prostorija za obavljanje razgovora sa žrtvama porodičnog nasilja. Za sve centre i odjeljenja bezbjednosti su obezbijeđeni informativni materijali: Priručnik o postupanju policijskih službenika u slučajevima nasilja u porodici, plakati na temu stop nasilju nad ženama na kojima su istaknuti telefonski brojevi, na koje se mogu prijaviti slučajevi rodno zasnovanog nasilja i informativni flajeri nevladinih organizacija o mehanizmima zaštite žrtava porodičnog nasilja. Vrhovni sud Crne Gore U odnosu na ovu aktivnost, kao prijedlog aktivnosti za izradu novog PAPRR-a za period 2017. – 2021. godine, između ostalog,

Rok: IV kvartal 2016. god	stoji da će Vrhovni sud Crne Gore tokom 2017. godine, izvršiti procjenu neophodnih kapaciteta za efikasnu podršku žrtvama porodičnog nasilja(tehnička opremljenost sudova, posebne čekaonice za žrtve odvojene od sudnice). Na osnovu te analize, sprovodiće se dalje aktivnosti koje su neophodne za ispunjavanje obaveza koje proizilaze iz međunarodnih dokumenata koji su obavezujući za Crnu Goru, a koji nalažu da je država dužna da obezbijedi da se gdje god je moguće, izbjegne susret žrtava i učinilaca u prostorijama suda⁴⁸. Glavni grad Podgorica Glavni grad Podgorica je NVO-u „Sigurna ženska kuća“ ustupio objekat za sklonište. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
5.6.2. Izraditi informativne materijale o mehanizmima zaštite žrtava porodičnog nasilja, koji će biti dostupni u svim institucijama, kako bi se obezbijedila potpuna informisanost žrtve i zaposlenih u institucijama Nosioci aktivnosti: <u>MRSS, MLJMP-ORR, MUP, UP</u> i pravosuđe, Viši sud za prekršaje, lokalne samouprave, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo unutrašnjih poslova Urađeni su i svim centrima i odjeljenjima bezbjednosti proslijeđeni: Priručnik o postupanju policijskih službenika u slučajevima nasilja u porodici, plakati na temu stop nasilju nad ženama na kojima su istaknuti telefonski brojevi, na koje se mogu prijaviti slučajevi rodno zasnovanog nasilja i informativni flajeri nevladinih organizacija o mehanizmima zaštite žrtava porodičnog nasilja. Data je preporuka da dostavljeni materijali budu istaknuti na vidnim mjestima kako bi bili dostupni kako zaposlenima tako i žrtvama nasilja. Plakati na temu stop nasilju nad ženama, na kojima su istaknuti telefonski brojevi za prijavu, su proslijeđeni graničnoj policiji, radi isticanja na frekventnim graninim prelazima. Vrhovni sud Crne Gore Vrhovni sud Crne Gore, je u okviru svojih nadležnosti orjentisan na zaštitu prava žrtava/svjedoka, u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku i Zakonom o zaštiti svjedoka. U svim crnogorskim sudovima nadležnim za postupanje u predmetima porodičnog nasilja i trgovine ljudima formirane su Službe za podršku oštećenima/svjedocima. Vrhovni sud će u I kvartalu tekuće godine izdati i distribuirati inovirani Informator za žrtve trgovine ljudima i nasilja u porodici. Opština Tivat Opština Tivat je u saradnji sa Centrom za socijalni rad i staranje i Upravom policije Tivat izradila Informator o postupanju u slučaju nasilja, prezentovala ga svim institucijama i distribuirala ga. Već dvije godine se koristi u svim institucijama u opštini Tivat kako od strane službenika, nastavnika, učenika tako i od strane žrtava jer je ovaj edukativni materijal naišao na veliku primjenu u praksi tako da i ove godine moramo uvećati štampanje tiraža. NVO “SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja” – Podgorica Kroz projekat „Zaštita žena od rodno zasnovanog nasilja, uslov za razvoj demokratije i vladavine prava“, EIDHR 2015, koji je finansiran od strane Evropske unije u Crnoj Gori, SOS Podgorica je izradio i u 5000 primjeraka štampao informatore o pravima žrtava nasilja i mogućnostima zaštite; takođe je štampan i Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, u 100

⁴⁸ Član 56 Konvencije Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

	primjeraka. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.6.3. Redovno pratiti primjenu propisa iz oblasti porodičnog nasilja i informisati javnost o rezultatima. Nosioci aktivnosti: <u>MRSS, MLJMP-ORR</u> i MUP, UP, MZ, Mprosvjete, pravosuđe, sudovi za prekršaje, Odbor za RR, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Izveštaji o realizaciji PAPRR-a i o sprovođenju CEDAW Konvencije objavljeni su na sajtu Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Link: http://www.minmanj.gov.me/ministarstvo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava ima otvorenu facebook stranicu koja se redovno ažurira i dopunja informacijama i saopštenjima sa sajta Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Link facebook stranice: https://www.facebook.com/Ministarstvo-za-ljudska-i-manjinska-prava-Crne-Gore-1176590109058409/ Ministarstvo pravde Ministarstvo pravde, prateći primjenu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, pripremi je Izveštaj o sprovođenju navedenog zakona, s ciljem da se predstave rezultati primjene Zakona za period 2010–2015. Izveštaj, takođe sadrži preporuke za unaprijeđenje stanja u oblasti zaštite od nasilja u porodici. U izradi izveštaja značajnu podršku pružila je i Kancelarija UNICEF-a u Podgorici kroz angažovanje stručnog konsultanta prof. dr Bistre Netkove. Link za pomenuti Izveštaj: http://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rId=253391&rType=2&alphabet=cyr Ministarstvo rada i socijalnog staranja Ministarstvo rada i socijalnog staranja svake godine priprema i dostavlja Vladi Crne Gore na usvajanje izveštaj o sprovođenju Strategije za sprječavanje nasilja u porodici. Vrhovni sud Crne Gore Na web portalu sudovi.me, putem lake i detaljne pretrage, zainteresovana javnost može pristupiti informacijama o anonimiziranim pravnosnažnim presudama za predmete porodičnog nasilja. NVO “SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja” – Podgorica Kontinuirano medijsko izveštavanje i oglašavanje u vezi kršenja prava žrtava nasilja u porodici zasnovano na rezultatima praćenja. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.6.4. Unaprijeđen sistem pružanja besplatne pravne pomoći žrtvama porodičnog nasilja i obučeni pružaoci ove usluge iz svih opština u Crnoj Gori. Nosioci aktivnosti: <u>MPA i sudovi</u>,	Vrhovni sud Crne Gore Službe i referati za pružanje besplatne pravne pomoći, koji postoje u svim osnovnim sudovima u Crnoj Gori, su tokom 2016. godine, za ukupno 42 žrtve porodičnog nasilja pružile usluge besplatne pravne pomoći. Ministarstvo pravde Na sjednici održanoj 18. marta 2015. godine, Skupština Crne Gore usvojila je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj

<u>MLIMP-ORR</u> i MUP, UP, MZ, pravosuđe, sudovi za prekršaje, OCD Rok: kontinuirano	pravnoj pomoći⁴⁹. Izmjenama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći, žrtve nasilja u porodici u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici, sada su prepoznate kao korisnici prava na besplatnu pravnu pomoć, na isti način na koji su prepoznate žrtve krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i trgovina ljudima. Takođe, u junu 2015. godine donijet je Zakon o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, kojim je predviđeno da se, u cilju zaštite i pomoći žrtvama krivičnih djela nasilja učinjenih s umišljajem, iz budžeta Crne Gore, radi pravovremenog otklanjanja štetnih posljedica teškog fizičkog i psihičkog stanja žrtve, žrtvi obezbijedi novčana naknada štete. Žrtvama nasilja u porodici iz Zakona o zaštiti nasilja u porodici omogućeno je da bude preopoznati kao privilegovani korisnici prava na besplatnu pravnu pomoć, a propisan je i rok za odlučivanje u upravnim sporovima protiv odluka kojim je odbijen zahtjev za besplatnu pravnu pomoć. Od ukupno podnijetih zahtjeva za besplatnu pravnu pomoć u 2016. kojih je bilo 556, 28 su bile podnijete od strane žrtve krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici i trgovina ljudima 28 zahtjeva od čega je 27 usvojeno. Oprediljenja budžetska sredstva za besplatnu pravnu pomoć iznose 108.910,02 €. U osnovnim sudovima u službama za besplatnu pravnu pomoć ukupno je zaposleno 19 lica. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.7.1. Sprovoditi kampanje u cilju senzibilizacije javnosti o problemu nasilja u porodici, sa akcentom na kampanju „16 dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama“ Nosioci aktivnosti: <u>MLIMP-ORR</u>, <u>MRSS</u> i lokalne samouprave, Odbor za RR, ZLJPS, Politički klub za borbu protiv nasilja u porodici, Mprosvjete, Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava organizovalo je Javni čas u Osnovnoj školi „Božidar Vuković Podgoričanin“, uz saglasnost Ministarstva prosvjete, na temu sprječavanja sklapanja prisilnih brakova sa akcentom na romsku i egipćansku populaciju. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori organizovalo konferenciju povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, u Podgorici – 25. novembra 2016. godine. Događaj je ujedno bio i uvod u početak globalne kampanje „16 dana aktivizma u borbi protiv nasilja nad ženama“ koja se obilježava u 164 zemlje u svijetu. Konferencija je okupila 50 učesnika. Na konferenciji je predstavljen spot o rodno zasnovanom nasilju, pa je tokom trajanja kampanje na crnogorskim TV stanicama (ukupno 12) emitovani su video klipovi sa porukama o rodno zasnovanom nasilju, trajanja oko 20 sekundi – spotovi su bili izrađeni na crnogorskom, albanskom i engleskom jeziku. Tokom kampanje, 8. i 9. decembra 2016. godine, organizovana je i dvodnevna radionica za koordinate/ke za rodnu ravnopravnost iz lokalnih opština na kojoj je predstavljen nacrt analize efekata potpisivanja Memoranduma o saradnji za oblast rodne ravnopravnosti u crnogorskim opštinama. Predmet radionice je bila razmjena informacija u vezi sa dosadašnjim ostvarivanjem obaveza lokalnih samouprava iz memoranduma o saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i Misijom OEBS-a u Crnoj Gori. Konačna analiza će sadržati opštu ocjenu stanja rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. Skupština Crne Gore - Odbor za rodnu ravnopravnost Na 58. sjednici koja je održana u proširenom sastavu, predstavljeno je <i>Istraživanje o percepciji predstavnika pravosuđa o nasilju u porodici i nasilju nad ženama</i>. <i>Istraživanje</i> je sprovedla renomirana međunarodna agencija IPSOS Strategic Marketing, kroz projekat „Pristup pravdi za žrtve nasilja u porodici“, koji je realizovala Kancelarija Programa Ujedinjenih nacija za razvoj u Crnoj Gori (UNDP), u partnerstvu sa Centrom za ženska prava, Ministarstvom za ljudska i manjinska prava - Odjeljenjem za poslove rodne

⁴⁹ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći ("Sl. list Crne Gore", br. 53/16)

	ravnopravnosti, a uz finansijsku podršku Ambasade Norveške u Beogradu. Osnovni cilj ove studije je prikupljanje i analiza ličnih stavova predstavnika/ca pravosuđa (sudija, pomoćnika sudija, tužilaca, pomoćnika i zamjenika tužilaca, kao i advokata) o rodno zasnovanom nasilju u porodici, kao i njihove percepcije o institucijama i stereotipima ugrađenim u njih, a koje se odražavaju na tretman žrtava nasilja u porodici tokom sudskih postupaka. U uvodnom dijelu govorile su: predsjednica Odbora, stalna koordinatorka Sistema UN-a i stalna predstavica UNDP-a u Crnoj Gori i predsjednica Vrhovnog suda Crne Gore. Predstavnic/e međunarodne agencije IPSOS Strategic Marketinga predstavili su Istraživanje o percepciji predstavnika pravosuđa o nasilju u porodici i nasilju nad ženama, a iskustva iz prakse iz ugla povjerljivih lica, saopštila je izvršna direktorica Centra za ženska prava. Sjednici su prisustvovali/e i sudije i sutkinje Prekršajnog suda u Podgorici, Osnovnog suda u Podgorici i Osnovnog suda u Cetinju, članica Sudskog savjeta, predstavnice Centra za edukaciju nosilaca pravosudne funkcije, predstavica Ministarstva za ljudska i manjinska prava, predstavnici/ce nevladinih i međunarodnih organizacija i Ambasade SAD-a. Sjednica je organizovana u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori i Centrom za ženska prava. U periodu trajanja kampanje „16 dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama“ nije bio konstituisan Odbor 26. saziva Skupštine. Opština Kotor U 2016. godini Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti je uradio <i>Analizu o nasilju u porodici u 2015. godini u opštini Kotor</i>. Nakon prikupljanja informacija i podataka od relevantnih institucija napravljeno je kratko saopštenje za lokalne medije sa podacima o nasilju u porodici kako bi se javnosti skrenula pažnja na prisutnost ove vrste nasilja. Ova aktivnost je realizovana u okviru kampanje „16 dana aktivizma“. Opština Tivat Već petu godinu opština Tivat je prepoznata po realizaciji kampanje 16 dana aktivizma, kroz čitav niz aktivnosti: - Organizovana Škola samoodbrane za žene u saradnji sa AIKIDO akademijom i tivatskim školama i dr. institucijama i preduzećima kao učesnicima. - Aktivnost „Za zdravlje žena“ u saradnji sa Domom Zdravlja i Kancelarijom za pitanja Roma i Egipćana –obilazalac naselja Lovanja 7. jula i podijeljeni higijenski paketi. Obilazak je obuhvatio predavanja o reproduktivnom zdravlju i zdravstvene preglede na terenu. - Organizovana obuka „Ekonomsko osnaživanje žena“ u saradnji sa ZOPT-om i Biroom rada Tivat i Sekretarijatom za ekonomski razvoj i preduzetništvo pštine Tivat. - Organizovana predavanja na temu vršnjačkog nasilja i posebne aktivnosti u radu Omladinskog kluba Tivat. - Organizovana Kampanja „Prijavi nasilje“ kojoj je cilj da podstakne prijavu nasilja, tako što su postavljene kutije za prijave nasilja u svim institucijama, a dužnost uprave škole je da otvaranje kutija vrši uz saradnju predstavnika Savjeta roditelja. - Izrada i distribucija postera, flajera i vizit kartica sa informacijama o načinima prijave nasilja i kontakt telefonima svih institucija u gradu. Opština Žabljak Ove aktivnosti se sprovode u saradnji sa školama i Kancelarijom za prevenciju narkomanije kroz organizovanje predavanja,
--	--

	seminari. Opština Bijelo Polje Kancelarija za rodnu ravnopravnost pridružila se obilježavanju globalne kampanje “Milijarda ustaje za pravdu” 14. februara, koja se poziva na prestanak nasilja nad ženama i djevojčicama. Kampanja se realizuje u više od 170 zemalja svijeta na 6 kontinenata. U Bijelom Polju, ovaj datum je obilježen plesom i adekvatnim aktivnostima u prostorijama O.Š. Risto Ratković u Nikoljcu. Muzički i plesni dio programa realizovan je uz animaciju školske ritmičke sekcije i učenica uz podršku nastavnog osoblja. O problemu nasilja u porodici i zakonskoj regulativi govorila je predstavница kancelarije. Programu je prisustvovalo oko 50 učesnika. NVO “SOS telefon za žene i djecu žrtve nasilja” – Podgorica SOS telefon Podgorica je kroz projekat „Zaštita žena od rodno zasnovanog nasilja, uslov za razvoj demokratije i vladavine prava“, EIDHR 2015, koji je finansiran od strane Evropske unije u Crnoj Gori, u okviru kampanje: „16 dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama“ organizovao 3 konferencije na temu „Zaštita od nasilja u porodici u praksi zasnovana na studijama slučaja“; konferencije su održane u sledećim gradovima: Podgorica, Ulcinj, Berane. Na konferencijama je ukupno učestvovalo 82 (predstavници sudstva, policije, zdravstva, predstavници Zastitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kao i predstavници Ministarstva pravde, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva za ljudska i manjinska prava). <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
5.7.3. Organizovati kampanju u romskim naseljima o problemu nasilja nad ženama i prisilnim brakovima RE djevojčica Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP</u> i Romski savjet, Odbor za RR, Politički klub za borbu protiv nasilja u porodici, OCD, Rok: III kvartal 2015. god/II kvartal 2016. godine	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je, u skladu sa Akcionim planom za Poglavlje 23 i Akcionim planom za implementaciju Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020 za 2016. godinu u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, Kancelarijom za borbu protiv trgovine ljudima, lokalnim samoupravama i romskim i egipćanskim nevladinim organizacijama organizovalo je kampanje u romskim naseljima o problemu nasilja nad ženama i prisilnim brakovima među romskom i egipćanskom populacijom u sledećim crnogorskim gradovima: Herceg Novi, Tivat, Budva, Kotor, Cetinje, Berane, Bijelo Polje, Nikšić i Podgorica. Učesnici/učesnice su tom prilikom upoznati sa štetnim efektima dječjih ugovorenih i prisilnih brakova i posledicama koje isti imaju po tu djecu, kao i sa zakonskom regulativom u ovoj oblasti. Tom prilikom, stanovnicima tim romskih naselja podijeljeni su informativni flajeri koji, pored ostalog, sadrže brojeve svih nadležnih službi kojima se mogu obratiti u slučaju potrebe. Distribuirani su flajeri na crnogorskom i albanskom jeziku. U saradnji sa već pomenutim akterima, Ministarstvo je organizovalo i edukativne radionice namijenjene roditeljima romske i egipćanske djece, djeci, romskim aktivistkinjama, službenicima/službenicama državne uprave o zaštiti od nasilja u porodici i maloljetničkim i/ili prisilnim brakovima među romskom i egipćanskom populacijom. Edukativne aktivnosti sprovedene su takođe u već pomenutih devet gradova: Herceg Novi, Tivat, Budva, Kotor, Cetinje, Berane, Bijelo Polje, Nikšić i Podgorica. Ove radionice su pohađale preko 200 učesnika/ca, koja su prisustvovala tokom obuka. Osim toga, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava organizovalo je Javni čas u Osnovnoj školi „Božidar Vuković Podgoričanin“, uz saglasnost Ministarstva prosvjete, na temu sprječavanja sklapanja prisilnih brakova sa akcentom na romsku i egipćansku populaciju.

	Skupština Crne Gore - Odbor za rodnu ravnopravnost Odbor je, u saradnji sa Centrom za romske inicijative, Nikšić i IPA Sekcijom Crne Gore, organizovao Regionalnu konferenciju na temu "Suzbijanje dječjih, prisilnih, ugovorenih brakova u zajednici Roma i Egipćana". Održavanjem ove konferencije, 8. aprila, u zgradi Skupštine Crne Gore, obilježen je Međunarodni dan Roma. Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, nastoji da afirmiše politiku antidiskriminacije, kao i aktivnosti koje daju podsticaj unaprijeđenju ukupnog položaja romske i egipćanske zajednice, poštovanju ljudskih prava i sloboda i posebno sticanju uslova za bolji položaj i zaštitu djece i žena u romskoj i egipćanskoj populaciji. Na kraju rada Konferencije usvojeni su Zaključci i Preporuke za sve aktere (donosiocje odluka, državne institucije, predstavnike civilnog društva, predstavnike međunarodne zajednice i donatore), jer je zajednički rad na suzbijanju ove pojave, te regionalna saradnja i razmjena iskustva od vitalnog značaja. Tokom plenarnog rada govorili/e su: Slavica Vasić, NVO "Bibija", Srbija, Nadica Balog, NVO "Romsko srce", Hrvatska, Fatima Naza, NVO "Centar za romske inicijative, Nikšić, Indira Bajramović, NVO "Bolja budućnost", BiH, Shpresa Agushi, NVO "Mreža romskih, egipćanskih i aškalskih ženskih organizacija", Kosovo, Ferdi Ismaili, NVO "Sonce", Makedonija, Zoja Tarlamišaj, NVO "Ruža" i Elvis Beriša, NVO "Koračajte sa nama", kao i Sandra Vekić, IPA Sekcija Hrvatska, Slavko Milić, IPA Sekcija Crna Gora, Shaban Tasholli, IPA Sekcija Kosovo, Dane Trajkovski, IPA Sekcija Makedonija. Konferenciji su prisustvovali: član/ice Odbora, predstavnici IPA Sekcije - Crna Gora, Hrvatska, Kosovo i Makedonija, predstavnici/ce nevladinog sektora iz Crne Gore, Srbije, BiH, Hrvatske, Kosova i Makedonije, kao i predstavnici/e ministarstava, pravosuđa, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima, Ambasade SAD u Podgorici i međunarodnih organizacija. Konferencija je organizovana u okviru projekta „Regionalna saradnja u suzbijanju dječjih, prisilnih, ugovorenih brakova u zajednici Roma i Egipćana“, koju sprovodi Centar za romske inicijative, Nikšić u saradnji sa IPA Sekcijom Crne Gore, uz finansijsku podršku Ambasade SAD u Podgorici. - Odbor je na 66. sjednici održanoj 11. jula razmotrenio Izvještaj o sprovođenju Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016 za 2015. godinu i Strategiju za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana Crne Gore 2016-2020 sa Akcionim planom za sprovođenje Strategije za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana Crne Gore 2016-2020 za 2016. godinu, koje je početkom 2016. godine, usvojila je odnosno donijela Vlada Crne Gore. Opština Herceg Novi Učešće i koordiniranje na seminaru „Edukacija o problemima nasilja u porodici, nasilja nad ženama i dječijim prisilnim brakovima“ u organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava – Odjeljenja za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana i NVO „Mladi Romi“. Seminar je održan u Igalu 30. juna 2016. godine i bio je namjenjen prvenstveno djeci uzrasta 14-18 godina i njihovim roditeljima romske i egipćanske populacije. Poslije završene radionice nastavljen je obilazak romskih i egipćanskih naselja na teritoriji opštine Herceg Novi gdje su razmjenjene informacije o problemima nasilja u porodici koji nisu bili u prilici da prisustvuju seminaru. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
--	---

6. MEDIJI I KULTURA

Strateški cilj: Suzbijati rodne stereotipe i uvesti politiku rodne ravnopravnosti u medije i kulturu

Aktivnosti	Izveštaj
6.1.1. Redovno informisanje javnosti o aktivnostima na polju postizanja rodne ravnopravnosti. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i mediji, lokalne samouprave, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Mediji u Crnoj Gori se sve više bave temama koje se odnose na prava žena – a među emiterima se ističe Javni servis Crne Gore sa tematskim emisijama iz oblasti rodne ravnopravnosti i koji redovno informiše javnost o kampanja i aktivnostima iz nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Pojedinci lokalni emiteri su u redovni program uveli edukativne emisije na temu rodne ravnopravnosti. Sva saopštenja i informacije o organizovanju aktivnosti su prosleđivani medijima, štampanim i elektronskim i ista se mogu naći na sajtu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, koji se redovno ažurira: http://www.minmanj.gov.me/ministarstvo. Načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti je tokom 2016. godine imala više javnih nastupa, prilikom kojih je informisala javnost o aktivnostima Odjeljenja i Ministarstva. Glavni grad Podgorica U okviru manifestacije Podgoričko kulturno ljeto, koju organizuje Sekretarijat za kulturu i sport Glavnog grada Podgorica, realizovano je autorsko veče Dragane Kršenković-Brković, prilikom kojeg je značajna pažnja posvećena poziciji žene u savremenoj crnogorskoj književnosti. Opština Tivat U kontinuitetu predstavnici opštine Tivat informišu javnost o svim aktivnostima na polju postizanje rodne ravnopravnosti (sajt Opštine Tivat, Radio Tivat i svi ostali mediji). <i>Kao pod 3.2.3. i 3.4.8.</i> Opština Berane - Sekretarijat za opštu upravu i društvene djelatnosti, redovno je obavještavao Radio Berane o realizovanim aktivnostima i planiranim. Opština Žabljak Opština Žabljak za informisanje javnosti koristi opštinski sajt i oglasnu tablu, jer pomenuta opština nema lokalnu tv i radio stanicu. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

6.1.2. Objavljivanje godišnje analize medijskog izvještavanja s aspekta rodne ravnopravnosti. Nosioci aktivnosti: MK i mediji, OCD Rok: IV kvartal 2015./IV kvartal 2016. god.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, kroz projekat "Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti", trenutno sprovodi istraživanje: „Rodno ogledalo medija“, koje će biti predstavljeno javnosti. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti i- 2015. propisane su dvije odredbe, za koje su predviđene sankcije, a koje se odnose na upotrebu rodno senzitivnog jezika i obavezne obuke o rodnoj ravnopravnosti za sve zaposlene, uključujući i medije. Upotreba rodno senzitivnog jezika je poboljšana kod više medija u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti. Mediji u Crnoj Gori se sve više bave temama koje se odnose na prava žena – a među emiterima se ističe Javni servis Crne Gore sa tematskim emisijama iz oblasti rodne ravnopravnosti i koji redovno informiše javnost o kampanja i aktivnostima iz nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Pojedini lokalni emiteri su u redovni program uveli edukativne emisije na temu rodne ravnopravnosti. <u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
6.2.1. Organizovati obuku za zaposlene u medijima na temu rodne ravnopravnosti (predstavljanje zakonskog i strateškog okvira, značaj zastupljenosti u medijima i sl.) Nosioci aktivnosti: MK i MLJMP-ORR, UZK, Agencija za EM, OCD Rok: IV kvartal 2016. god.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U januaru 2016. godine, u saradnji sa TAIEX programom iz Brisela, održana je jednodnevna radionica na temu „Rodna ravnopravnost u medijima u Crnoj Gori“, u Podgorici, za 40 učesnika – predstavnika medija u Crnoj Gori. Radionica na temu: Rodna ravnopravnost u medijima u Crnoj Gori organizovana je 7. decembra 2016. U cilju predstavljanja primjene Zakona o rodnoj ravnopravnosti, rodnog aspekta medija i principa rodne ravnopravnosti za predstavnike medija. Opština Berane Planirana obuka, se realizuje za sve institucije, pa i za medije. Problem je, što mediji se nisu oslobodili stereotipa i predrasuda. Uprava za kadrove Uprava za kadrove ne organizuje obuke za zaposlene u medijima. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
6.2.2. Publikovati i distribuirati brošuru o ulozi medija u promovisanju rodne ravnopravnosti. Nosioci aktivnosti: MK i MLJMP-ORR i medijske i izdavačke kuće Rok: I kvartal 2016.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava i NVO „Ženska akcija“, u Podgorici je 29. decembra 2016. godine predstavljen priručnik za medije - <i>Kako izvještavati o ženama sa invaliditetom</i>. Na događaju, svoja obraćanja imale su: Slavica Striković, predstavnik NVO „Ženska akcija“, Nada Drobnjak, poslanica i predsjednica skupštinskog Odbora za rodnu ravnopravnost, Biljana Pejović, načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, novinarka, Vesna Rajković i Duška Pejović i Mira Topović, predstavnik NVO „Udruženja paralegičara Pljevlja“. Događaju su prisustvovali predstavnici institucija, medija u Crnoj Gori i nevladinih organizacija. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>

god.	
6.3.1.Sufinansiranje kulturno-umjetničkih programa i projekata koji afirmišu rodnu ravnopravnost. Nosioci aktivnosti: MK i lokalne samouprave, Vlada Crne Gore - Komisija od igara na sreću Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava i NVO „Ženska akcija“, u Podgorici je 29. decembra 2016. godine predstavljen priručnik za medije - <i>Kako izvještavati o ženama sa invaliditetom</i>. Na događaju, svoja obraćanja su imale: Slavica Striković, predstavnik NVO „Ženska akcija“, Nada Drobnjak, poslanica i predsjednica skupštinskog Odbora za rodnu ravnopravnost, Biljana Pejović, načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, novinarka, Vesna Rajković i Duška Pejović i Mira Topović, predstavnik NVO „Udruženja paralegičara Pljevlja“. Događaju su prisustvovali predstavnici institucija, medija u Crnoj Gori i nevladinih organizacija. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je podržalo štampanje i promovisanje knjige „Proces socijalizacije rodne ravnopravnosti“ autorke Aet Salh, magistarke rodni studija. Ova knjiga plod je autorkinog dugog i ozbiljnog bavljenja problematikom rodne ravnopravnosti u svim segmentima savremenog društva. Organizovane su tri promocije pomenutog djela – u Podgorici, Baru i Nikšiću. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je podržalo štampanje knjige „Žene i njihov doprinos u istoriografiji Crne Gore u prvoj polovini XX vijeka“, autorke mr Vesne Kovačević, profesorice istorije u gimnaziji „Slobodan Škerović“. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava kontinuirano sprovodi aktivnosti u cilju promocije ženskih ljudskih prava. U junu 2016. godine, organizovana je Svečana akademija povodom obilježavanja 70 godina od dobijanja prava glasa za žene u Crnoj Gori, kao dio aktivnosti u cilju promovisanja političke participacije žena. Ovaj događaj je bio i doprinos obilježavanju decenije obnove nezavisnosti i hiljadu godina državnosti Crne Gore. Glavni grad Podgorica Glavni grad Podgorica je učestvovao u organizaciji sledećih događaja: • Humanitarni koncert za maturante Resursnog centra 10.05.2016. godine u u KIC-u Budo Tomović; • predavljanje knjige „Proces socijalizacije rodne ravnopravnosti“, 15.09.2016. godine u biblioteci Radosav Ljumović; • Sekretarijat za kulturu i sport Glavnog grada Podgorica je učestvovao u realizaciji XII međunarodnog skupa anglista koji je održan u Američkom uglu KIC-a „Budo Tomović“, a tokom kojeg je istaknuto mjesto posvećeno i pitanju rodne ravnopravnosti. Opština Bar je partner na brojnim projektima NVO gdje podstiče žensko stvaralaštvo kao što su sajmovi ručnih radova i suvenira. Opština Berane - Planirana aktivnost iz kulture „Žene stihovima govore o ljubavi“, ne može se realizovati u 2016.godini, zbog nedostatka sredstava(nisu ni planirana). Neophodno je da to izfinansira Ministarstvo kulture. Opština Tivat je partner na brojnim projektima NVO gdje podstiče žensko stvaralaštvo kao što su sajmovi ručnih radova i suvenira. Opština Pljevlja – Kontinuirano sufinansiranje. Opština Žabljak - Ova aktivnost se realizuje preko Manifestacije „Dani planinskog cvijeća“. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

6.3.2. Organizovati obuku za zaposlene u lokalnoj samoupravi i crnogorskim institucijama kulture o značaju rodne ravnopravnosti u oblasti kulture. Nosioci aktivnosti: MK i MLJMP-ORR, UZK, lokalne samouprave, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Kancelarija za rodnu ravnopravnost opštine Bijelo Polje su u maju 2016. godine organizovali seminar na temu: Predstavljanje izmjena i dopuna Zakona o rodnoj ravnopravnosti za rukovodioce/teljke u lokalnoj upravi i predstavnike opštinskog Savjeta za rodnu ravnopravnost. Broj učesnika: 20. U saradnji sa Zavodom za školstvo 17. maja 2016. godine organizovan jednodnevni seminar na temu rodna ravnopravnost u obrazovanju sa posebnim osvrtom na rodno zasnovano nasilje. Ciljna grupa bili su nastavnici različitih struka osnovnih i srednjih škola, posebno nastavnici građanskog vaspitanja/obrazovanja - broj učesnika: 35. Uprava za kadrove i Centar za stručno obrazovanje su početkom novembra 2016. godine organizovali okrugli sto na temu: Edukacija zaposlenih iz oblasti rodne ravnopravnosti, na kojem je načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti predstavila Zakon o rodnoj ravnopravnosti. Uprava za kadrove - U periodu od 01.01. do 31.12.2016. godine, Uprava za kadrove organizovala je 2 obuke za 32 državna službenika, od čega 25 žena i 7 muškaraca, na temu „Rodna ravnopravnost“. Opština Nikšić U martu 2016. održana radionica i predavanje na temu: Rodna ravnopravnost - pojmovi i teorija (mješovita grupa). Cilj je bio da se učenici upoznaju sa pojmovima: rodna ravnopravnost, pol, rod i rodne uloge. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
6.3.3. Organizovati Nedjelju ženskog kulturnog stvaralaštva (ŽENES) Nosioci aktivnosti: MK i MLJMP-ORR, lokalne samouprave, OCD Rok: III kvartal 2015./III kvartal 2016. god.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U nedostatku finansijskih sredstava, mjera nije realizovana. U junu 2016. godine, organizovana je Svečana akademija povodom obilježavanja 70 godina od dobijanja prava glasa za žene u Crnoj Gori, kao dio aktivnosti u cilju promovisanja političke participacije žena. Ovaj događaj je bio i doprinos obilježavanju decenije obnove nezavisnosti i hiljadu godina državnosti Crne Gore. <u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>
6.4.1. Osigurati uvođenje kontinuiranih programa u elektronskim i štampanim medijima koji promovišu	Ministarstva za ljudska i manjinska prava Mediji u Crnoj Gori se sve više bave temama koje se odnose na prava žena – a među emiterima se ističe Javni servis Crne Gore sa tematskim emisijama iz oblasti rodne ravnopravnosti i koji redovno informiše javnost o kampanja i aktivnostima iz nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Pojedinci lokalni emiteri su u redovni program uveli edukativne emisije na temu rodne ravnopravnosti. Sva saopštenja i informacije o organizovanju aktivnosti su prosleđivani medijima, štampanim i elektronskim i ista se mogu naći na sajtu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, koji se redovno ažurira: http://www.minmani.gov.me/ministarstvo.

uspješne žene (<i>bez obzira na obrazovanje, političko, seksualno, nacionalno ili vjersko opredjeljenje</i>) Nosioci aktivnosti: MK i MLJMP-ORR, OCD, javni servis i ostali mediji Rok: III kvartal 2015.god. i kontinuirano tokom 2016.god.	Načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti je tokom 2016. godine imala više javnih nastupa, prilikom kojih je informisala javnost o aktivnostima Odjeljenja i Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Opština Bijelo Polje Za potrebe apliciranja na konkurs za raspodjelu sredstava od prihoda od igara na sreću koji raspisuje Vlada Crne Gore - Ministarstvo finansija, namještenica za rad na projektima u kancelariji, izradila je dva projekta za oblasti: socijalna zaštita i kultura i tehnička kultura. Komisija je odobrila projekat pod nazivom „Vrijedne ruke i dobre ideje on line“, u cilju promocije tehničke kulture i ekonomskog osnaživanja žena iz Bijelog Polja. Cilj plana i programa je da se podstakne preduzetništvo kod žena koje imaju vještine u kreiranju proizvoda u domaćoj radinosti, obukom o plasiranju i promociji proizvoda preko interneta. Na ovaj način će im se omogućiti zarada kroz plasiranje njihovih proizvoda preko interneta. To se omogućava obukom za korišćenje internet alata i društvenih mreža za promociju proizvoda onlajn, kao i obezbjeđivanjem platforme preko koje bi te proizvode mogle da plasiraju. Tražena sredstva za projekat su revidirana od strane Komisije, od tražene sume 5.810€ odobrena je suma od 3.000€ i realizacija ovog projekta je u toku. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
6.4.2. Promovisati i medijski podržati žene koje se bave starim zanatima i vještinama. Nosioci aktivnosti: MK i MLJMP-ORR, lokalne samouprave, OCD, javni servis i ostali mediji Rok: 2015.god i kontinuirano tokom 2016.god.	Opština Bar Projektom „Socijalno preduzetništvo-korak ka boljoj socijalnoj inkluziji“ je sredinom januara organizovao radionicu šivenja za žene iz Ostrosa. Nakon organizovane radionice za žene sa seoskih područja, uspostavljena je i saradnja s modnim kretorkama i turističkom organizacijom radi plasmana proizvoda. Opština Tivat U kontinuitetu podržavamo žene koje se bave starim zanatima. Opština Pljevlja Urađeno nekoliko priloga u medijima. Opština Žabljak Aktivnost se realizuje preko Manifestacije „Dani planinskog cvijeća“ u saradnji sa Radio televizijom Crne Gore i turističkom organizacijom Žabljak. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
6.4.3. Medijski promovisati uspješne žene u nauci i uspostavljanje i dodjela godišnje nagrade	Ministarstvo nauke Ministarstvo nauke je u saradnji sa javnim servisom i medijima promovisalo najuspješnije naučnice u okviru 6. Festivala „Otvoreni dani nauke“, koji je održan u periodu od 26. do 30. septembra 2016. godine. (Asja Zec i ARHEOLAB - Arheološke radionice "Antička Duklja - Doclea: Suživot starosjedioca dokleata i rimljana. Grad i nekropola. Na lokalitetu Duklja, Asja Zec je u toku festivala održavala arheoloske radionice za učenike osnovnih škola. Crnogorski mediji su prikazivali priloge i intervju sa ovog događaja.)

najuspješnijem/joj naučniku/naučnici. Nosioci aktivnosti: <u>MN</u> i MLJMP-ORR, ustanove visokog obrazovanja, OCD, javni servis i ostali mediji Rok: kontinuirano	U kontekstu promocije rodne ravnopravnosti sa osvrtom na položaj žena u nauci, od posebnog značaja bilo je učešće ministarke nauke na svečanom otvaranju prve konvencije žena Zapadnog Balkana „Ona je tu“, koja je održana u periodu 25-27 maj 2016. u Podgorici, kao odgovor žena sa prostora Zapadnog Balkana na izazove i dileme sa kojima se žene i danas susrijeću u svim dijelovima svijeta. Ministarka nauke 25. maja 2016. sastala se i sa dobitnicom Nobelove nagrade za mir i aktivistkinjom za ljudska prava, Širin Ebadi, jednom od 100 najuticajnijih i najmoćnijih žena svijeta po Forbs-ovoj listi, a tema razgovora bila su prava i status žena u savremenom društvu. Ministarstvo nauke putem svog web sajta kontinuirano informiše javnost o međunarodnim instrumentima promocije naučnica i naučnika, a najznačajniji u 2016. godini bili su: Dunavska nagrada za mlade naučnike, Takmičenje mladih inovatora i EU nagrada za inovatore. Ministarstvo nauke nije raspisalo Javni poziv za dodjelu godišnjih nagrada za naučna dostignuća u 2016. godini, jer je finansiranje nacionalnih projekata završeno 27. decembra 2016. godine. Stoga se projekti nijesu mogli blagovremeno ocijeniti od strane eksperata, na osnovu čijih ocjena se može dodijeliti nagrada rukovodiocu naučnoistraživačkog programa ili projekta i istraživačkom timu koji su realizovali najuspješniji nacionalni projekat finansiran iz sredstava Ministarstva. Napominjemo da ova kategorija nagrade, pored drugih kategorija nagrada, treba da bude sadržana u Javnom pozivu, nakon isteka realizacije projekta i završenog ocjenjivanja svih projekata od strane eksperata. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
6.5.1. Objavljivanje djela koje promovišu rodnu ravnopravnost. Nosioci aktivnosti: <u>MK, MLJMP-ORR</u> i lokalne samouprave, Komisija od igara na sreću Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava i NVO „Ženska akcija“, u Podgorici je 29. decembra 2016. godine predstavljen priručnik za medije - <i>Kako izvještavati o ženama sa invaliditetom</i>. Na događaju, svoja obraćanja imale su: Slavica Striković, predstavnik NVO „Ženska akcija“, Nada Drobnjak, poslanica i predsjednica skupštinskog Odbora za rodnu ravnopravnost, Biljana Pejović, načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, novinarka, Vesna Rajković i Duška Pejović i Mira Topović, predstavnik NVO „Udruženja paralegičara Pljevlja“. Događaju su prisustvovali predstavnici institucija, medija u Crnoj Gori i nevladinih organizacija. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je podržalo štampanje i promovisanje knjige „Proces socijalizacije rodne ravnopravnosti“ autorke Aet Salh, magistarke rodni studija. Ova knjiga plod je autorkinog dugog i ozbiljnog bavljenja problematikom rodne ravnopravnosti u svim segmentima savremenog društva. Organizovane su tri promocije pomenutog djela – u Podgorici, Baru i Nikšiću. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je podržalo štampanje knjige „Žene i njihov doprinos u istoriografiji Crne Gore u prvoj polovini XX vijeka“, autorke mr Vesne Kovačević, profesorice istorije u gimnaziji „Slobodan Škerović“. Glavni grad Podgorica • predsjednik LGBTIQ Socijalnog centra Emil Đoković se obratio Sekretarijatu za kulturu i sport Glavnog grada Podgorica sa zahtjevom za pomoć u štampanju knjige „Off line“ (Digitalne priče), za šta je Sekretarijat opredijelio finansijska sredstva; • Sekretarijat za kulturu i sport Glavnog grada Podgorica je obezbijedio finansijska sredstva za štampanje knjige mr Aet Salh – „Proces socijalizacije rodne ravnopravnosti“. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

6.5.2. Učestvovati na nacionalnim i međunarodnim sajmovima knjiga sa literaturom o rodnoj ravnopravnosti. Nosioci aktivnosti: <u>MK, MLJMP-ORR</u> i izdavačke kuće, OCD Rok: kontinuirano	<u>STATUS MJERE: nije realizovana</u>

7. RAVNOPRAVNOST U PROCESU ODLUČIVANJA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU

Strateški cilj: Ravnopravno učešće žena i muškaraca na svim nivoima odlučivanja

Aktivnosti	Izvještaj
7.1.1. Redovno praćenje poštovanja kvote od 30% žena na listama iz Zakona o izboru odbornika i poslanika i obaveze da svako četvrto mjesto na listi bude lice manje zastupljenog pola. Nosioći aktivnosti: MLJMP-ORR i Odbor za RR, ZLJPS, OCD Rok: jednom godišnje (2015. i 2016.god)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, kroz projekat "Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti", trenutno sprovodi istraživanje: „Rodno ogledalo političkih partija“ koje će biti predstavljeno javnosti. Tokom maja, juna i septembra 2016, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i UNDP sprovedi su 12 treninga za pripadnice političkih partija u okviru IPA projekta „Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti“. Određen broj predstavnica političkih partija je obučavan za trenerice za rodnu ravnopravnost. Odbor za rodnu ravnopravnost je jula 2016. usvojio Plan aktivnosti za rodno odgovornu Skupštinu Crne Gore, septembar 2016 – septembar 2018. Realizacija Plana treba da utiče na podizanje svijesti o pitanjima rodne ravnopravnosti i značaja integracija politika rodne ravnopravnosti, kao i uspostavljanje mehanizama za ostvarivanje rodne ravnopravnosti u Parlamentu. Izradu dokumenta podržala je Misija OEBS-a, angažujući eksperte Kancelarije za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR), koji su sačinili Smjernice, koje su poslužile kao uputstvo za izradu ovog plana. U izvršnoj vlasti, u novoformiranoj Vladi Crne Gore, nakon parlamentarnih izbora u oktobru 2016., imamo četiri ministarke od ukupno 19 ministara/ki – 21,05%. (ministarka nauke, ministarka ekonomije, ministarka javne uprave i ministarka bez portfelja). Generalni sekretarijat Skupštine Crne Gore U sadašnjem sazivu Skupštine Crne Gore (26. saziv) od 81 poslanika 19 je žena ili 23,46%, što predstavlja povećanje u odnosu na 25. saziv kada je bilo 15 žena ili 18,5%. Ovo je najbolji rezultat u istoriji crnogorskog parlamentarizma. Struktura parlamentarnih tijela, na dan 16. decembar 2016. godine, pokazuje - brojčanu zastupljenost i prisutnost žena u svim stalnim radnim tijelima. • Ustavni odbor - 2 žene (15,38%); • Zakonodavni odbor - 2 žene (15,38%); • Odbor za politički sistem, pravosuđe i upravu - 1 (7,69%), • Odbor za bezbjednost i odbranu - 1 (7,69%); • Odbor za međunarodne odnose i iseljenike - 1 (7,69%); • Odbor za evropske integracije - 4 (30,76%); • Odbor za ekonomiju, finansije i budžet - 1 (7,69%); • Odbor za ljudska prava i slobode - 1 (9,09%); • Odbor za rodnu ravnopravnost - 4 (36,36%); • Odbor za turizam, poljoprivredu, ekologiju i prostorno planiranje - 3 (23,07%);

	• Odbor za prosvjetu, nauku, kulturu i sport - 2 (18,18%); • Odbor za zdravstvo, rad i socijalno staranje -1 (9,09%); • Odbor za antikorupciju - 2 (15,38%); • Administrativni odbor - 2 (15,38%); • Komisija za praćenje i kontrolu postupka privatizacije - nije obrazovana. U radnim tijelima procenat zastupljenosti žena je 15,51%. Samo tri žene su predsjednice odbora, i to: Zakonodavnog odbora, Odbora za rodnu ravnopravnost i Odbora za antikorupciju. Demokratska partija socijalista ima 35 poslanika - 10 žena (28,57%); Socijaldemokratska partija ima 4 poslanika -1 žena(25%); Demokrate imaju 8 poslanika - 2 žene (25%); Velika koalicija — Ključ — Demos, SNP, URA imaju 9 poslanika - 2 žene (22,22%); Demokratski front ima 18 poslanika - 4 žene (22,22%). Na sjednicama Odbora za rodnu ravnopravnost, članice REA mreže „PRVA“ koju čine romske i egipćanske aktivistkinje iz Crne Gore, predstavlja izvršna direktorica NVO „Centar za romske inicijative“. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
7.1.2. Organizovati obuke za predstavnike političkih partija o Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, obavezama iz Zakona o izboru odbornika i poslanika i drugih nacionalnih i međunarodnih akata. Nosioci aktivnosti: MLJMP-ORR i Odbor za RR, lokalni odbori političkih partija, OCD Rok: jednom godišnje (2015. i 2016.god)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, a uz finansijsku podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, realizuje projekat “Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti“, i kroz isti su u oblasti političkog osnaživanja žena odrađena četiri seta trodnevni seminara (29. april - 1. maj; 6 - 8 maj; 13 – 15 maj; 27-29 maj) za po dvije parlamentarne političke partije, tj. predstavnice njihovih ženskih grupa, za unapređenje vještina komuniciranja sa javnošću, izgradnje odnosa sa medijima i medijske nastupe. Broj učesnica po seminaru: 50 učesnica. Članice sljedećih političkih partija su prisustvovala seminarima: Bošnjačka stranka, Forza, Pozitivna, Socijaldemokratska partija, Socijalistička narodna partija, Demokratska partija socijalista, Demokratski front, Socijaldemokrate. Potom su organizovani petodnevni trening (25 učesnika) i četvorodnevni trening za trenerice unutar partija (20 učesnika). U junu 2016. godine, organizovana je Svečana akademija povodom obilježavanja 70 godina od dobijanja prava glasa za žene u Crnoj Gori, kao dio aktivnosti u cilju promovisanja političke participacije žena. Ovaj događaj je bio i doprinos obilježavanju decenije obnove nezavisnosti i hiljadu godina državnosti Crne Gore. U decembru je u organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava održana radionica na temu: “Edukacija za mlade pripadnike nacionalnih manjina i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, prvenstveno Romkinja i Egipćanki, kako bi se osnažili za bavljenje politikom“. Na radionici je istaknuta važnost učešća žena, te značaj uvođenja rodne perspektive u rad stranaka i osnaživanja pripadnica nacionalnih manjina, prvenstveno RE populacije za bavljenje politikom. Radionici su prisustvovali predstavnici Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, političkih partija, nacionalnih manjinskih savjeta u Crnoj Gori i nevladinih organizacija - broj učesnika na radionici 20. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>

7.1.3. Publikovati rezultate obrade statističkih podataka o zastupljenosti žena i muškaraca u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na državnom i lokalnom nivou, kao i na mjestima odlučivanja koja imenuje Vlada. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i ministarstva i državni organi, organi lokalne samouprave Rok: jednom godišnje (2015. i 2016.god)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Krajem oktobra 2016. godine, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Zavod za statistiku Crne Gore - MONSTAT su objavili jubilarnu publikaciju „Žene i Muškarci u Crnoj Gori u 2016“. Ovo je šesto izdanje pomenute publikacije, koja se izdaje na dvogodišnjem nivou, počevši od 2006. godine. Cilj izrade ovakve publikacije je da se na jednom mjestu prikaže najveći broj obilježja razvrstanih po polu. Generalni sekretarijat Predsjednika Crne Gore Od ukupno 21 zaposlenih u Generalnom sekretarijatu Predsjednika Crne Gore, 12 su žene, što u procentu iznosi 57% u ukupnom broju zaposlenih. Tri žene obavljaju sljedeće funkcije: 2 savjetnice Predsjednika Crne Gore (savjetnica za ljudska i manjinska prava i savjetnica za odnose sa javnošću) i 1 pomoćnica Generalnog sekretara Predsjednika Crne Gore, što u procentima iznosi 13.64%. Glavni grad Podgorica Povećan je broj žena je u službama u Glavnom gradu i to: u organima uprave Glavnog grada, stručnim i posebnim službama može se primijetiti porast broja žena u 2016. godini za 26, dok se broj muškaraca smanjio za 1. Broj odbornika/ ca se promijenio u odnosu na podatke iz septembra 2015. godine na način što je povećan broj odbornica za 1 te ujedno smanjen broj odbornika za 1. U Savjetu za davanje predloga naziva naselja, ulica i trgova broj pripadnica ženskog pola se povećao za 1. U Savjetu za pitanja lica sa invaliditetom broj žena je povećan za 1. U Savjetu za prevenciju narkomanije broj pripadnica ženskog pola se povećao za 1. Broj žena u stalnim radnim tijelima Skupštine Glavnog grada, na mjestu predsjednice povećan je za 2. Formirana baza podataka o zastupljenosti žena u organima i službama lokalne uprave Glavnog grada i Službi Skupštine i na rukovodećim mjestima u Glavnom gradu. Formirana baza podataka o broju žena odbornica u Skupštini Glavnog grada i u radnim tijelima Skupštine Glavnog grada Formirana baza podataka o broju žena u organima upravljanja javnih službi čiji je osnivač Glavni grad (društva sa ograničenom odgovornošću i javnih ustanova). Opština Bar Opština Bar šalje Ministarstvu za ljudska i manjinska prava kroz Formu izvještaja o stanju rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou podatke o zastupljenosti žena i muškaraca u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti. Ujedno, Opština Bar ima usvojenu Odluku o evidentiranju i prikupljanju statističkih podataka. Opština Tivat Opština Tivat planira za 2017. godine donošenje Odluke o gender statistici u svim ustanovama u kojima je opština Tivat osnivač. Opština Pljevlja Informacija objavljena kroz akcioni plan. Opština Herceg Novi Redovno praćenje i obrada statističkih podataka o zastupljenosti žena i muškaraca u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na lokalnom nivou.
--	---

	<u>STATUS MJERE: realizovana</u>
7.1.4. Organizovati okrugle stolove/konferencije o potrebi većeg učešća žena u političkom i javnom životu. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i Odbor za RR, lokalni odbori političkih partija, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U junu 2016. godine, organizovana je Svečana akademija povodom obilježavanja 70 godina od dobijanja prava glasa za žene u Crnoj Gori, kao dio aktivnosti u cilju promovisanja političke participacije žena. Ovaj događaj je bio i doprinos obilježavanju decenije obnove nezavisnosti i hiljadu godina državnosti Crne Gore. U decembru je u organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava održana radionica na temu: "Edukacija za mlade pripadnike nacionalnih manjina i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, prvenstveno Romkinja i Egipćanki, kako bi se osnažili za bavljenje politikom". Na radionici je istaknuta važnost učešća žena, te značaj uvođenja rodne perspektive u rad stranaka i osnaživanja pripadnica/ka nacionalnih manjina, prvenstveno RE populacije za bavljenje politikom. Radionici su prisustvovali predstavnici Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, političkih partija, nacionalnih manjinskih savjeta u Crnoj Gori i nevladinih organizacija - broj učesnika na radionici 20. U maju 2016. godine, održana je konferencija "Prava manjina u crnogorskom društvu – stvarnost ili iluzija", kojom je završen projekat "Voljni i sposobni – edukacija žena Muslimanke", za čiju implementaciju je bilo zaduženo Udruženje preduzetnica Crne Gore. Konferenciju je otvorila načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti. Projekat „Voljni i sposobni“, podržan od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava - Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti i Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava i kreiran je sa posebnom pažnjom tako da je svoje aktivnosti bazirao na očuvanju, regeneraciji i prosperitetu kulture Muslimana. Projekat je omogućio povezivanje muslimanskih žena na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i međunarodnom planu i to promovisanjem njihove kulture i tradicije na ovim prostorima. Isti je promovisao rodnu ravnopravnost koja podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada. Postoji intezivna saradnja sa NVO „Centrom za romske inicijative“ – Nikšić i O.C."Bona fide" - Pljevlja, u oblasti ekonomskog osnaživanja žena, pripadnica manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, s posebnim fokusom na žene pripadnice RE populacije, kroz kontinuirano praćenje projekta „Za aktivnu inkluziju i prava Romkinja na zapadnom Balkanu II“, koji sprovodi međunarodna organizacija: »Care international«, a finansira ga Austrijska razvojna agencija. Opština Berane U septembru 2016. godine održana radionica. Predmet radionica je rodna ravnopravnost i potreba većeg učešća žena u političkom i javnom životu. Ciljna grupa su bili predstavnici političkih partija. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
7.2.1.Organizovati obuku za mlade pripadnice manjinskih grupa kako bi se osnažile za bavljenje politikom	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U Podgorici u organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava održana radionica na temu: Edukacija za mlade pripadnike nacionalnih manjina i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, prvenstveno Romkinja i Egipćanki kako bi se osnažili za bavljenje politikom. Od osnovnih ciljeva Ministarstva za ljudska i manjinska prava puna integracija manjinskih naroda u društveni život uz dalje očuvanje i razvijanje njihove nacionalne i kulturne posebnosti, te unapređenje njihovih zakonskih prava i sloboda. Crna Gora je prepoznala probleme pripadnika romske i egipćanske zajednice i aktivno radi da se poveća društvena i ekonomska integracija romske i egipćanske zajednice u crnogorsko društvo. Do

Nosioci aktivnosti: MLJMP-ORR i Odbor za RR, lokalni odbori političkih partija, OCD Rok: IV kvartal 2016. god.	sada preduzete mjere i aktivnosti na planu unaprjeđenja položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, prvenstveno kroz primjenu Akcionog plana Dekade u Crnoj Gori i dvije prethodne Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana, rezultirale su pozitivnim promjenama. Radionica je održana 28. 12. 2016. godine u Podgorici. Skupština Crne Gore - Odbor za rodnu ravnopravnost Predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost Nada Drobnjak je učestvovala u obukama za mlade Romkinje i Egipćanke za njihovo veće učešće u političkom životu, koji je organizovala NVO „SPES“. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
7.2.2. Organizovati medijsku kampanju za promociju žena pripadnica manjinskih populacija za bavljenje politikom (naročito RE, OSI, pripadnice nacionalnih manjina). Nosioci aktivnosti: MLJMP-ORR i Odbor za RR, lokalni odbori političkih partija, OCD Rok: IV kvartal 2016. god.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U Podgorici u organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava održana radionica na temu: Edukacija za mlade pripadnike nacionalnih manjina i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, prvenstveno Romkinja i Egipćanki kako bi se osnažili za bavljenje politikom. Od osnovnih ciljeva Ministarstva za ljudska i manjinska prava puna integracija manjinskih naroda u društveni život uz dalje očuvanje i razvijanje njihove nacionalne i kulturne posebnosti, te unapređenje njihovih zakonskih prava i sloboda. Crna Gora je prepoznala probleme pripadnika romske i egipćanske zajednice i aktivno radi da se poveća društvena i ekonomska integracija romske i egipćanske zajednice u crnogorsko društvo. Do sada preduzete mjere i aktivnosti na planu unaprjeđenja položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, prvenstveno kroz primjenu Akcionog plana Dekade u Crnoj Gori i dvije prethodne Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana, rezultirale su pozitivnim promjenama. Radionica je održana 28. 12. 2016. godine u Podgorici. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
7.3.1. Uključiti rodnu perspektivu u obuku zaposlenih u sektoru bezbjednosti, a naročito za mirovne misije. Nosioci aktivnosti: MOD, MUP i MLJMP-ORR, MVPEI Rok: kontinuirano	Ministarstvo odbrane U Instrukciji za obuku Vojske Crne Gore, ključnom dokumentu za obuku pripadnika Vojske, od 2013.godine, kao poseban modul, uvrštena je obuka iz oblasti rodne ravnopravnosti i R 1325 SBUN, zatim u programima obuke pripadnika koji idu u mirovne misije u inostranstvu, kao i u programima obuka na osnovnim oficirskim i podoficirskim kursevima. Završen je poseban program „Mentorstvo za rodnu ravnopravnost“, koji je omogućio načelniku Odsjeka za upravljanje ljudskim resursima Generalštaba Vojske Crne Gore, da kroz redovne sastanke i konsultacije, sa ekspertkinjom za rodnu ravnopravnost, ujedno i mentorkom, prepozna značaj implementacije rodne perspektive u Vojsci, kao i dobije praktične savjete o tome kako da se rodna perspektiva uključi u kreiranje politika i u svakodnevni rad u oružanim snagama. Kroz Plan realizacije ovog programa, organizovano je obilježavanje 8. marta međunarodnog dana žena, izradom postera i flajera koji su istaknuti u svim jedinicama Vojske Crne Gore, sa motom da žene treba da koriste svoja prava svih 365 dana. Rodna perspektiva je uključena u Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore, kroz obuku i upućivanje žena profesionalnih vojnih lica u mirovne misije, zapošljavanje žena kao državnih službenika, profesionalnih vojnih lica i civilnih lica i njihovo stručno usavršavanje u zemlji i inostranstvu, upućivanje žena na rad u vojnodiplomatske misije Crne Gore pri međunarodnim bezbjedonosnim organizacijama i obrazovanje na inostranim vojnim akademijama, za potrebe Vojske Crne Gore.

Ministarstvo odbrane donijelo je Strategiju upravljanja ljudskim resursima Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore, kojom je definisana politika rodne ravnopravnosti i određeni stratezijski ciljevi: povećana zastupljenost žena u Vojski, na komandnim dužnostima i u misijama i kontinuirano sprovođenje nacionalnih politika rodne ravnopravnosti, Rezolucije 1325 i drugih primjenjivih i prihvaćenih regulativa. Na inostranim vojnim akademijama trenutno se školuju sedam žena kadetkinja, od čega jedna na prestižnoj vojnoj akademiji West Point u Njujorku. Do sada su četiri žene, u svojstvu profesionalnih vojnih lica, učestvovala u mirovnim misijama.

Ministarstvo unutrašnjih poslova

Obučeni su treneri za obuku policijskih službenika u cilju povećanja svijesti o značaju rodne ravnopravnosti. Obuke su uvrštene u program rada Uprave za kadrove za 2017. godinu i treneri će izvoditi obuke u svim centrima i odjeljenjima bezbjednosti. Program obuke je urađen od strane DICAFA-a, u saradnji sa OEBS-om.

Strategijom razvoja Uprave policije i Akcionim planom za njeno sprovođenje je predviđena obaveza za sve policijske službenike da pohađaju ove obuke.

U saradnji sa Policijskom akademijom u Danilovgradu, Upravom za kadrove, Odborom za rodnu ravnopravnost, kao i drugim domaćim i međunarodnim organizacijama kontinuirano se organizuje edukacija zaposlenih na predmetnu temu, organizovanjem obuka, treninga, seminara, radionica, konferencija, kurseva i sl.

Prije upućivanja službenika u mirovnu misiju, obavezno je pohađanje obuke na kojoj je poseban akcenat dat ovoj temi.

Imajući u vidu da su i Strategijom razvoja Uprave policije predviđene obuke svih zaposlenih u cilju povećanja svijesti o značaju rodne ravnopravnosti, u izvještajnom periodu je poseban akcenat stavljen na obuke zaposlenih na temu rodne ravnopravnosti.

Ove obuke su do skoro bile organizovane u Upravi za kadrove po programu predviđenom za zaposlene u državnoj upravi. Imajući u vidu specifičnost policijskih poslova, izrađen je poseban program obuke, namijenjen prvenstveno policijskim službenicima. Program je urađen od strane DICAFA-a, u saradnji sa OEBS-om i Policijskom akademijom, angažovani su eksperti koji su obučili određen broj službenika Ministarstva i Uprave policije za trenere, koji će u toku 2017.g. obučavati zaposlene.

U decembru 2017.g. je organizovana obuka za sve rukovodioce centara bezbjednosti i rukovodioce regionalnih centara u graničnoj policiji, od strane OEBS-a, na kojoj su predavači bili inostrani eksperti na temu rodne ravnopravnosti, treneri iz MUP-a i predsjednica Odbora za rodnu ravnopravnost.

➤ Upućivanje žena u mirovne misije

U maju 2016.g. jedna policijska inspektorka je upućena u mirovnu misiju na Kipru, gdje je raspoređena na visoko pozicionirano radno mjesto u Nikoziji. Trenuto obavlja poslove koji se odnose na vezu između civilnog sektora i UN policije i uključena je u humanitarne aktivnosti.

Pored redovnih radnih zadataka, učestvovala je u sledećim aktivnostima vezanim za rad Misije i na taj način dodatno jačala ugled policije Crne Gore:

- učestvovala u danu obilježavanja UN Misije na Kipru,
- učestvovala na MEDAL PARADE (zvanična dodjela medalja UN pripadnicima UN policije),
- učestvovala na ceremoniji obilježavanja dana UN,
- zvanično pozvana i učestvovala na obilježavanju REMEMBRANCE CEREMONY DAY (sjecanje na poginule britanske vojnike u dva svjetska rata na Kipru i posjeta vojnom groblju uz zvanične počasti),
- učestvovala u CHRISTMAS CAROL SERVICE (svečanost povodom Božića) i
- zvanično pozvana i prisustvovala ceremoniji SANTA LUCIA DAY (svečanost Švedske ambasade).

Jedna policijska inspektorka je u 2016.g. sa uspjehom završila obuku za upućivanje u mirovne misije, čime je stekla uslov za upućivanje u neku

	od narednih mirovnih misija. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
7.3.2.Organizovati obuku Vojske o Rezoluciji 1325 Savjeta bezbjednosti UN Nosioci aktivnosti: <u>MOD</u> i MLJMP-ORR, OCD Rok: jednom godišnje (2015. i 2016.god)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U 2016. godini, Ministarstvo odbrane, u koordinaciji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i ostalim nadležnim institucijama i nevladinim organizacijama, započelo proces je izrade posebnog strateškog dokumenta - Akcionog plana za primjenu Rezolucije 1325 "Žene, mir i bezbjednost". U sastav Radne grupe, koju je formiralo Ministarstvo odbrane, bila je i predstavica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti. Pomenuta Radna grupa je pripremila Predlog ovog dokumenta i dostavila Vladi na usvajanje. Ministarstvo odbrane U saradnji sa RACVIAC-om i Nordijskim centrom za rod u vojnim operacijama, u 2016. godini, obučena su još tri oficira Vojske Crne Gore za regionalne trenere za rodnu ravnopravnost u vojnim operacijama koji sprovode obuku u jedinicama Vojske o rodnoj ravnopravnosti i R1325 SBUN. Regionalni treneri za rodnu ravnopravnost u vojnim operacijama Vojske Crne Gore, u 2016.godini, realizovali su obuke o rodnoj ravnopravnosti i R 1225 SBUN za dvije rotacije pripadnika Vojske Crne Gore, koji su upućeni u mirovnu misiju u Afganistanu i za pripadnike Pješadijaskog bataljona Vojske Crne Gore (obukom obuhvaćeno ukupno 150 pripadnika). U saradnji sa Ministarstvom odbrane Slovenije, Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore, realizovali su projekat „Žene u sektoru odbrane u Crnoj Gori“, na osnovu kojeg je sprovedena obuka koju su uspješno završili 25 zaposlenih iz Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore (rukovodioci organizacionih jedinica Generalštaba, Vojske Crne Gore i Ministarstva odbrane). Kroz petodnevnu obuku ovi polaznici su se upoznali sa: međunarodnim, regionalnim i nacionalnim obavezama i postignućima u oblasti rodne ravnopravnosti, kako da prepoznaju značaj i benefite kvalitetne, pravovremene i ispravne integracije žena u sektoru odbrane, o važnosti zaštite ljudskog dostojanstva i rodno zasnovanom nasilju, o rodnoj ravnopravnosti u vojnim operacijama i o R 1325 i rodnim pitanjima. Ministarstvo odbrane donijelo je Strategiju upravljanja ljudskim resursima Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore, kojom je definisana politika rodne ravnopravnosti i određeni strategijski ciljevi: povećana zastupljenost žena u Vojsci, na komandnim dužnostima i u misijama i kontinuirano sprovođenje nacionalnih politika rodne ravnopravnosti, Rezolucije 1325 i drugih primjenjivih i prihvaćenih regulativa. Opština Bijelo Polje Na poziv Ministarstva odbrane kancelarija organizovala javnu rasprave u vezi sa Nacrtom akcionog plana za primjenu Rezolucije 1325 Savjeta Bezbjednosti Ujedinjenih nacija u Crnoj Gori u skupštinskoj sali Opštine Bijelo Polje. Javnoj raspravi prisustvovali predstavnici javnih službi, policije, NVO, političkih partija, kao i odbornici. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>

7.3.3. Organizovati edukaciju pripadnika sektora bezbjednosti o rodno zasnovanom nasilju Nosioci aktivnosti: <u>MOD, MUP</u> i MLJMP- ORR, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo odbrane U saradnji sa Ministarstvom odbrane Slovenije, Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore, realizovali su projekat „Žene u sektoru odbrane u Crnoj Gori“, na osnovu kojeg je sprovedena obuka koju su uspješno završili 25 zaposlenih iz Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore (rukovodioci organizacionih jedinica Generalštaba, Vojske Crne Gore i Ministarstva odbrane). Kroz petodnevnu obuku ovi polaznici su se upoznali sa: međunarodnim, regionalnim i nacionalnim obavezama i postignućima u oblasti rodne ravnopravnosti, kako da prepoznaju značaj i benefite kvalitetne, pravovremene i ispravne integracije žena u sektoru odbrane, o važnosti zaštite ljudskog dostojanstva i rodno zasnovanom nasilju, o rodnoj ravnopravnosti u vojnim operacijama i o R 1325 i rodnim pitanjima. Kroz poseban program „Mentorstvo za rodnu ravnopravnost“, realizovan je dvodnevni seminar za visoke oficire iz Odjeljenja za ljudske resurse Generalštaba, oficirke Vojske Crne Gore i zaposlene u Ministarstvu odbrane na temu: „Rodna ravnopravnost s posebnim osvrtom na rodno zasnovanom nasilju u Vojsci“. Ovaj seminar je obezbijedio i umrežavanje oficirki Vojske Crne Gore. Ministarstvo unutrašnjih poslova Organizovane su edukacije o rodno zasnovanom nasilju i edukacije službenika koji obavljaju predmetne poslove. Sa organizovanjem ovih obuka ćemo nastaviti i u narednom periodu jer postoji potreba za organizovanjem obuka za novozaposlene službenike, kao i za dodatne obuke za zaposlene koji su obuku pohađali, a shodno zahtjevima službenika iz Sektora kriminalističke policije. Ministarstvo je prepoznalo potrebu za sistematizovanjem posebne organizacione jedinice koja će biti zadužena za obuke zaposlenih iz svih oblasti, što je i učinjeno, tako da će službenici ove organizacione cjeline u narednom periodu nastaviti da se bave predmetnim pitanjem. ➤ <u>Organizovana je jednodnevna radionica sa predstavnicama žena iz policije Kosova</u> U saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori, organizovana je jednodnevna radionica sa predstavnicama udruženja žena u policiji Kosova. Cilj organizovanja radionice je bila razmjena iskustava po pitanju rodne ravnopravnosti u policiji. U toku radionice je predstavljena organizacija i način rada udruženja policijskih službenika Kosova. Date su preporuke za organizovanje udruženja žena u policiji Crne Gore (postojala je mreža žena u Sindikatu Uprave policije, ali je prestala sa radom). <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
7.3.4. Unaprijediti bazu podataka o zastupljenosti žena i muškaraca u Vojsci i Policiji Nosioci aktivnosti: <u>MOD, UP</u> i MO, NVO, mediji Rok: kontinuirano	Ministarstvo odbrane U Ministarstvu odbrane i Vojsci Crne Gore uspostavljene su baze podataka o svim zaposlenima (KAIS – kadrovski informacioni sistem za profesionalna vojna lica i civilna lica na službi, odnosno radu u Vojsci Crne Gore i KIS – kadrovski informacioni sistem za državne službenike i namještenike u Ministarstvu odbrane). U cilju unapređenja ovih baza podataka, budžetskim sredstvima Ministarstva odbrane i donacija, u toku je realizacija aktivnosti na izradi jedinstvenog informacionog sistema Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore, koji će, između ostalog, biti rodno osjetljiv i obezbijediti kvalitetnije vođenje rodno osjetljive statistike i praćenje razvoja karijere i fluktuacije kadra (zapošljavanja izadržavanja žena) i adekvatno uređenje sistema prikupljanja, diseminacije i analiziranja rodno osjetljivih podataka u Vojsci Crne Gore. Nabavljena je potrebna oprema, a sada se radi na nabavci softvera. U Ministarstvu odbrane, na dan 31.12.2016.godine, ima 44,54% zaposlenih žena. Nešto više od polovine ovog broja su žene sa završenim visokim obrazovanjem i u rangu su samostalnih savjetnika i obavljaju najsloženije poslove za koje je potrebna posebna stručnost i samostalnost u radu. Učestvuju u pripremi tekstova zakona i podzakonskih akata iz sistema odbrane i bezbjednosti, koordiniraju saradnju Crne Gore sa stranim državama i međunarodnim organizacijama i rade kao savjetnici za odbranu u vojnoj misiji Crne Gore pri NATO-u.

	U Vojski Crne Gore, na dan 31.12.2016. godine, ima 9,07% zaposlenih žena, od toga su 40 žena profesionalni vojnici po ugovoru, 17 žena su podoficiri, 11 žena su oficiri i 100 žena su civilna lica. Na nivou sistema odbrane imamo 12,67% žena. Ministarstvo unutrašnjih poslova Kadrovska baza podataka MUPa i Uprave policije, kao i Centralna kadrovska evidencija, sadrže aplikacije iz kojih se mogu dobiti podaci o broju zaposlenih žena, njihovim zvanjima, odnosno radnim mjestima na koja su raspoređene i organizacionim jedinicama u kojima rade. Shodno ovoj bazi podataka, procenat zaposlenih žena u MUP-u je 59,18%, a u Upravi policije 9,12%. ➤ Urađena je Analiza o zastupljenosti žena u Upravi policije Shodno obavezama iz strategije razvoja Uprave policije i Akcionog plana za njeno sprovođenje, urađena je Analiza o zastupljenosti žena u Upravi policije u kojoj su obrađene sledeće oblasti: - Zakonodavni i institucionalni okvir, - Istorijski osvrt, - Statistički podaci o broju žena, školskoj spremi, radnim mjestima, teritorijalnoj i organizacionoj zastupljenosti, broju žena na Policijskoj akademiji, učešću u mirovnim misijama i sl, - Mjere za postizanje rodne ravnopravnosti. Analiza je dostavljena rukovodiocu Odjeljenja za analitiku i unapređenje rada policije na nadležnost. ➤ Urađen je nacrt Plana aktivnosti za povećanje broja žena u Upravi policije Od ukupnog broja stanovnika u Crnoj Gori 50,61% čine žene, dok je muškaraca 49,39%. Da bi policija ispunila ulogu da služi svim građanima u Crnoj Gori, potrebno je da stvori reprezentativnu i efikasnu policijsku službu koja odražava rodnu različitost muškaraca i žena na svim pozicijama. U tom pravcu, a shodno obavezama iz strategije razvoja Uprave policije i Akcionog plana za njeno sprovođenje, urađen je nacrt Plana aktivnosti za povećanje broja žena u upravi policije koji će biti proslijeđen rukovodiocu Odjeljenja za analitiku i unapređenje rada policije, nakon dostavljanja mišljenja o izrađenom dokumentu od strane eksperata OEBS-a i norveškog eksperta u Ujedinjenim nacijama za pitanja rodne ravnopravnosti. Imajući u vidu značaj ovog Plana, te činjenicu da ovakav dokumenat nije nikada rađen u Upravi policije, zatražena je inostrana ekspertna pomoć. Imajući u vidu da je Kraljevina Norveška zemlja koja ima značajno iskustvo u predmetnoj oblasti, njihove preporuke i smjernice eksperata iz OEBS-a, date na nekoliko održanih radionica i sastanaka, su bile od izuzetnog značaja za izradu dokumenta. Plan sadrži: - zakonodavni i institucionalni okvir, - strateške ciljeve i tematske prioritete, - mjere i preporuke. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
7.3.5. Primijeniti smjernice za uvođenje rodno osjetljive policijske prakse	Ministarstvo unutrašnjih poslova Sve obaveze predviđene Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, kao i akcionim planovima za postizanje rodne ravnopravnosti su realizovane. Urađena je Analiza o zastupljenosti žena u Upravi policije. Urađen je nacrt Plana aktivnosti za povećanje broja žena u upravi policije koji je proslijeđen OEBS-u i norveškim ekspertima za predmetnu

Nosioci aktivnosti: <u>UP</u> i MLJMP-ORR Rok: kontinuirano	temu na uvid i davanje mišljenja. Primijenjene su smjernice za uvođenje rodno osjetljive policijske prakse: - Određena je koordinatorka za rodnu ravnopravnost, - U aktima o zasnivanju radnog odnosa i drugim aktima kojima se odlučuje o pravima i obavezama zaposlenih, nazivi radnog mjesta izražavaju se u prirodnom rodu (muškom ili ženskom) lica na koja se ovi akti odnose, - Rukovodioci organizacionih cjelina su obavezani da statističke podatke i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u MUP-u i Upravi policije iskazuju po polnoj pripadnosti, - Utvrđene su posebne mjere za postizanje rodne ravnopravnosti (podsticajne i programske), - Obezbijedena je edukacija zaposlenih na temu rodne ravnopravnosti i sačinjen plan za realizaciju obuka, - Određen je posrednik za eventualne slučajeve zlostavljanja na radu, - Prilikom obrazovanja radnih tijela, komisija, delegacija i sl. vodi se računa o rodno balansiranoj zastupljenosti. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
7.3.6.Promocija većeg učešća žena u sastavu Vojske i policije. Nosioci aktivnosti: <u>MOD, UP</u> i MLJMP-ORR Rok: kontinuirano	Ministarstvo odbrane MO i VCG kontinuirano rade na promovisanju vojnog poziva izdavanje raznih promotivnih materijala (brošura, flajera, postera), dane otvorenih vrata VCG (kroz posjete jedinicama i objektima VCG i upoznavanje sa opremom i naoružanjem) i TV kampanja (emitovanje TV spotova o Vojsci, vojnom pozivu, životu i radu u Vojsci, o kadetima i njihovom školovanju na inostarnim vojnim akademijama). Na ovaj način se obezbijedilo da se sve više mladih djevojaka javljaju na javne oglase za zapošljavanje i školovanje. Kroz obrazovanje i zapošljavanje povećan je broj žena profesionalnih vojnih lica. Promovisanje većeg učešća mladih, pa i djevojaka u sastavu Vojske, realizovano je i kroz organizovanje vojnog kampa za mlade, gdje se srednjoškolcima/kama pružila prilika da se upoznaju sa osnovnim principima vojničkog života i da se kroz vojnu obuku, sportsko-rekreativne, kulturno-zabavne aktivnosti i druženje, omogući da upoznaju pojedini segmenti života i rada u VCG, kao i da razviju timski duh, disciplinu i liderske sposobnosti. U vezi sa navedenim, a u skladu sa utvrđenim nadležnostima i organizacijom, kao i obavezama u vezi sa evroatlanskim integracijama Crne Gore, Ministarstvo odbrane će nastaviti da radi na implementaciji politike rodne ravnopravnosti i R1325 SBUN, s ciljem integrisanja pitanja rodne ravnopravnosti u procese reforme sektora odbrane i na svim nivoima na kojima se donose odluke, kreira i sprovodi politika. Ministarstvo unutrašnjih poslova Promocija žena u obavljanju policijskih poslova je vršena na nekoliko načina: - U saradnji sa Policijskom akademijom rađene su medijske kampanje pred upis polaznika Policijske akademije, u kojima su podsticane žene da se bave policijskim poslovima na način što im je pojašnjen način prijave, selekcije i odabira kandidata, način školovanja i obavljanja policijskih poslova. Kampanja je bila pojačana u gradovima iz kojih najmanje svršenih srednjoškolaca aplicira za upis na Policijsku akademiju. - Na sajmu prakse, koji se održava jednom godišnje, je na štandu MUP-a bila prisutna policijska službenica u uniformi i polaznica policijske akademije u uniformi, koje su promovisale rad žena u policiji. - Odštampani su plakati na temu žena u policiji, na kojima je istaknuta internet stranica na kojoj se mogu dobiti informacije kako postati policijski službenik/ca i proslijeđeni su rukovodiocima svih centara i odjeljenja bezbjednosti, radi isticanja na vidnim mjestima kao i rukovodiocima granične policije, radi isticanja na frekventnim graninim prelazima, kako bi što veći broj građana imao uvid u poslatu

	poruku. Zakonodavnim i institucionalnim okvirom su stvoreni uslovi za punu rodnu ravnopravnost, kako u MUP-u tako i u Upravi policije, ali činjenično stanje je drugačije. Osim što je u MUP-u zaposleno više žena nego muškaraca, one su u velikom broju zastupljene na rukovodećim radnim mjestima, dok je u Upravi policije, od ukupnog broja zaposlenih, samo 9,12% žena, a na rukovodećim radnim mjestima ih ima vrlo malo i to na nižim nivoima. Prilikom selekcije i odabira kandidata i kandidatkinja za upis na Policijsku akademiju, najveći broj bude eliminisan nakon testova opšteg znanja i psiho testova, a vrlo mali broj nakon provjere fizičke sposobnosti, pa se može zaključiti da policijski poslovi nijesu samo “muški poslovi”, kako se često misli. U prilog ovoj tvrdnji govore i činjenice da se tokom školovanja obučavaju na isti način muškarci i žene, da su tokom teorijske i praktične nastave pojedine žene uspješnije od muškaraca, da je jedna polaznica bila “đak generacije” i sl. Ako, pored navedenog, raspolažemo podacima da su prve policijske inspektorke u crnogorskoj policiji zasnovala radni odnos 70-ih godina, da je zapošljavanje većih grupa policajki započeto 80-ih godina, da je u policijama zemalja u regionu procenat žena u policiji i na radnim mjestima rukovodilaca veći nego kod nas, onda je za očekivati da se poveća broj žena na rukovodećim radnim mjestima i u crnogorskoj policiji. Nije cilj povećati broj žena rukovodilaca samo zato što su to evropski standardi, već je cilj povećati broj žena na rukovodećim radnim mjestima, u cilju stvaranja kvalitetnog kadra koji može da se odupre savremenim izazovima i prijetnjama, jer savremeni kriminal i terorizam se ne zasnivaju na fizičkoj snazi, već na dobroj organizaciji i vještinama. Imajući u vidu navedeno, trebalo bi onemogućiti mladim kadrovima, kako muškarcima tako i ženama, da nakon školovanja budu raspoređeni da obavljaju kancelarijske poslove, čak i ako to žene često traže, zbog porodičnih obaveza, jer, osim što školovanje akademaca za obavljanje policijskih, a ne kancelarijskih poslova, puno košta, a policijski posao je izbor svake policajke, a ne nametnuta volja, samo obavljanjem policijskih poslova, policijska službenica može steći potrebna znanja, vještine i iskustvo, koje će joj omogućiti napredovanje u karijeri i rukovodeće radno mjesto. Saradnici u međunarodnim organizacijama, koji su strateški partneri u razvoju Uprave policije, ističu da će u narednom periodu biti velika pažnja posvećena temama terorizam i rodna ravnopravnost, pa bi uprkos našim tradicionalnim shvatanjima, ovoj temi trebali posvetiti veću pažnju, u cilju povećanja rodne ravnopravnosti u Upravi policije, u skladu sa evropskim standardima. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
--	---

8. MEĐUNARODNA POLITIKA I SARADNJA

Strateški cilj: Integracija politike rodne ravnopravnosti u sve međunarodne procese i odnose

Aktivnosti	Izvještaj
8.1.1. Redovno informisati državne organe/institucije i širu javnost o međunarodnim obavezama iz oblasti zaštite ljudskih prava žena, naročito UN i EU, posebno Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Opcionom Protokolu Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i MVPEI, Odbor za RR, MO Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U februaru 2017. godine, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u koordinaciji sa relevantim institucijama, pripremilo je i poslalo CEDAW Komitetu odgovore na Listu pitanja u vezi sa drugim periodičnim izvještajem za Crnu Goru, koja je dostaljena u decembru 2016. Izvještaj će biti razmatran u periodu od 3-21. jula 2017, u Ženevi, na šezdeset sedmoj sesiji ovog Komiteta. Ovo ministarstvo redovno izvještava na aktuelne zahtjeve vezano za monitoring međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, uključujući obaveze iz Programa pristupanja i Akcionih planova za pregovaračka poglavlja 19 i 23. Crna Gora je u maju 2016. godine postala 29. članica inicijative „Partnerstvo za jednake budućnosti“, koja je posvećena ekonomskom i političkom snaženju žena na nacionalnom i globalnom nivou. Pomenuta Inicijativa predstavlja promociju nacionalnih projekata i politika, a pogotovo promociju nacionalne politike rodne ravnopravnosti. Otvorena je posebna web stranica inicijative „Partnerstvo za jednake budućnosti“: http://www.equal-futures.org/country/montenegro. Informaciju o integrisanosti politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori pripremilo je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
8.1.2. Organizovati javne debate na fakultetima o međunarodnim obavezama iz oblasti zaštite ljudskih prava žena Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i Mprosvjete, visokoškolske	Veza sa mjerama iz oblastima 1 i 2 PAPRR-a: Unapređenje ljudskih prava žena i rodne ravnopravnosti i Rodno osjetljivo vaspitanje i obrazovanje. <u>STATUS MJERE: djelimično realizovana</u>

ustanove, MVPEI Rok: IV kvartal 2015./ II kvartal 2016. god.	
8.2.1. Pratiti integrisanost pitanja rodne ravnopravnost u svim poglavljima o pristupanju EU Nosioci aktivnosti: <u>MVPEI, MLJMP-ORR</u> i ministarstva i organi državne uprave, Odbor za RR, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Veliki broj aktivnosti iz ovog Izvještaja, kao i mjere, inkorporirane su u izvještajima o realizaciji akcionih planova za pregovačka poglavlja 23: Pravosuđe i temeljna prava i 19: Socijalna politika i zapošljavanje, koji su pokazali da se mjere koje su predviđene ovim akcionim planovima realizuju planiranom dinamikom. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
8.2.2. Osigurati balansiranu zastupljenosti žena i muškaraca u pregovaračkim timovima Nosioci aktivnosti: <u>MVPEI, MLJMP-ORR</u> i ministarstva i organi državne uprave, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo evropskih poslova Zastupljenost žena u pregovaračkim grupama je 55%. Šefice(2) i članica(1) Pregovaračke grupe za Poglavlja 23 i 24 su žene. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
8.3.1. Održavati redovne sastanke regionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR, lokalne</u> <u>samouprave i</u> <u>kancelarije za rodnu</u>	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U decembru 2016. godine je u Budvi, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori i partnerskim organizacijama iz zemlje, regiona i Evrope, organizovalo je veliku dvodnevnu konferenciju na temu unaprijeđenja rodne ravnopravnosti u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj, koja je okupila više od 100 učesnika/ca mehanizama za rodnu ravnopravnost sa Balkana i iz Turske i Evrope. Drugi dan Konferencije je posvećen suzbijanju nasilja nad ženama i primjeni Istanbulske konvencije. Cilj je ove konferencije je stvaranje Regionalne platforma za rodnu ravnopravnost, koja će okupiti predstavnike/ce svih rodni mehanizama i generisati impuls za ispunjenje obaveza koji se odnose na rodnu ravnopravnost u procesu pristupanja EU, a koje su ove zemlje preuzele, u skladu sa zahtjevima EU i međunarodnim ugovorima, posebno globalnim ciljevima održivog razvoja. Na marginama konferencije o unapređenju rodne ravnopravnosti u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj, ministar za ljudska i manjinska prava susreo se i razgovarao sa Džihan Sultanoglu, pomoćnicom

<u>ravnopravnost, koordinatori/ke za rodnu ravnopravnost u institucijama sistema</u> i MVPEI, države regiona, MO Rok: kontinuirano	generalnog sekretara UN i regionalnom direktorkom UNDP za Evropu i Zajednicu nezavisnih država. Opština Kotor U periodu od 01. januara do 31. decembra 2016. godine održano je ukupno 5 sastanka Savjeta za LAPRR. 23. decembra 2016. godine Sekretarijat za kulturu, sport i društvene djelatnosti je kao jednu od aktivnosti organizovao trening pod nazivom „Rodna ravnopravnost u Skupštini Opštine Kotor“ na kom je trenerica bila g-đa Nada Drobnjak. Na ovaj trening ciljna grupa su bile žene odbornice Skupštine Opštine Kotor, žene funkcionerke u Opštini Kotor, žene na vodećim položajima u Opštini Kotor, kao i van same institucije, kao i žene iz lokalnih medija. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
8.3.2. Učestvovati na regionalnim i međunarodnim skupovima od značaja za rodnu ravnopravnost Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR, lokalne samouprave i kancelarije za rodnu ravnopravnost, koordinatori/ke za rodnu ravnopravnost u institucijama sistema</u> i MVPEI, Odbor za RR, institucije država regiona, MO Rok: kontinuirano	Skupština Crne Gore - Odbor za rodnu ravnopravnost Predsjednica Odbora Nada Drobnjak, učestvovala je u radu Završne konferencije „Jačanje regionalne saradnje na planu integracije rodne perspektive u reformi sektora bezbjednosti u zemljama Zapadnog Balkana“, koja je održana u Beogradu 15. juna 2016. godine. Rad konferencije odijao se u okviru panela: Značaj podizanja svijesti o ravnopravnosti u vojsci; Uloga mehanizama rodne ravnopravnosti u ministarstvima odbrane i oružanim snagama u unapređivanju rodne ravnopravnosti; Ključni aspekti politika za rodno osjetljivo upravljanje ljudskim resursima. Na marginama konferencije predsjednica Odbora, susrela se sa specijalnom predstavnicom Generalnog sekretara NATO-a za primjenu Rezolucije 1325, ministarkom odbrane Bosne i Hercegovine i ministrom odbrane Republike Srbije. Konferencija se sprovodi u okviru Projekta „Rodna ravnopravnost u oružanim snagama na Zapadnom Balkanu“. - Predsjednica i član Odbora Nada Drobnjak i Nikola Gegaj, učestvovali su u radu Godišnje regionalne konferencije parlamentarki, koja je održana u Tirani 26-28. aprila 2016.godine. Rad konferencije odvijao se u okviru panela: „Jačanje uloge žena u parlamentu i lokalnoj upravi“, „Jačanje uloge žene u centralnoj vlasti“, „Uloga žene u demokratizaciji društva“ i „Jačanje uloge žena u ekonomiji“. Predsjednica Odbora Nada Drobnjak, govorila je u okviru panela „Jačanje žena u centralnoj vlasti“. - Predsjednica Odbora Nada Drobnjak, član i članica Odbora Nikola Gegaj i mr Branka Tanasijević, učestvovali su na međuparlamentarnom sastanku u Briselu povodom Međunarodnog dana žena, koji je održan 3. marta 2016. godine. Sastanak je održan na temu „Žene izbjeglice i azilantkinje u EU“. Na otvaranju su govorili: predsjednik Evropskog parlamenta Martin Schulz, bivša predsjednica Irske Mary Robinson i aktivistkinja za ljudska prava Nawal Soufi. U okviru panela, diskutovano je na teme „Nasilje nad ženama izbjeglicama i azilantkinjama“, „Rod i zdravstvena zaštita: položaj izbjeglica i azilantkinja“ i „Integracija žena izbjeglica“. Delegacija Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, učestvovala je u radu panela „Rod i zdravstvena zaštita: položaj izbjeglica i azilantkinja“. U okviru obilježavanja Međunarodnog dana žena, u Evropskom parlamentu, je 2. marta organizovana izložba na temu „Žene izbjeglice i azilantkinje u EU“, kojoj su prisustvovali i predstavnik Odbora. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Crna Gora je u maju 2016. godine postala 29. članica inicijative „Partnerstvo za jednake budućnosti“, koja je posvećena ekonomskom i

	političkom snaženju žena na nacionalnom i globalnom nivou. Pomenuta Inicijativa predstavlja promociju nacionalnih projekata i politika, a pogotovo promociju nacionalne politike rodne ravnopravnosti. Otvorena je posebna web stranica inicijative „Partnerstvo za jednake budućnosti“: http://www.equal-futures.org/country/montenegro. U maju 2016. godine načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava učestvovala je na IX Generalnoj skupštini Balkanskog biroa za potpomaganje srednjeg staleža, koja je održana u Sofiji na temu "Politička podrška preduzećima i mladim preduzetnicima koji startuju u jugoistočnoj Evropi". Balkanski biro za potpomaganje srednjeg staleža je balkanska preduzetnička asocijacija radi na jačanju konkurentnosti malih i srednjih preduzeća u Jugo - Istočnoj Evropi. Poslednjih nekoliko godina, u okviru Zapadno - balkanskog projekta, kojim koordinira, posebnu pažnju posvećuje mladim preduzetnicima i start-up buznisu. U oktobru 2016. godine organizovan je redovni godišnji sastanak službenika iz zemalja koje su u pretpristupnom periodu u članjenju u EU, a sastanak je organizovao Evropski institut za rodnu ravnopravnost. Predstavnice Crne Gore na sastanku su bile službenice Ministarstva za ljudska i manjinska prava, načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti i načelnica Odjeljenja za evropske integracije, programiranje i implementaciju EU fondova. Načelnica Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti učestvovala je na redovnom sastanku Komisije za rodnu ravnopravnost Savjeta Evrope, čija je članica ispred Crne Gore, a koji je održan u periodu 14 -19. novembra 2016. godine, u Strazburu. Na Desetom sastanku Komisije, predstavljena je dosadašnja implementacija Strategije za rodnu ravnopravnost Savjeta Evrope 2014-2017, kao i dat pregled aktivnosti u vezi sa borbom protiv stereotipa i seksizma, jednakim pristupom pravosuđu, ravnomjernom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom životu, borbi protiv nasilja nad ženama, sprovođenja politike orodnjavanja i afirmativnih mjera u cilju zaštite od diskriminacije i ljudskih prava žena. Povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama - 25. novembra, kojim je počela kampanja 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama, u Zagrebu je organizovana Regionalna konferencija „Femicid Watch – za prevenciju femicida u Republici Hrvatskoj“, na kojoj su učestvovali i predstavnice Ministarstva za ljudska i manjinska prava u Crnoj Gori. Na konferenciji je predstavljena inicijativa pokretanja posmatračkog tijela ili sistema na nacionalnim nivoa nazvanog „Femicid Watch“ koji bi pratili pojavu ubistva žena iz rodnog aspekta te analizirali podatke radi uočavanja ključnih propusta koji dovode do ubistva žena od strane njihovih supruga ili bivših i sadašnjih partnera. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
8.3.3. Organizovati studijske posjete za zaposlene u mehanizmima za rodnu ravnopravnost na specifične teme od značaja za postizanje rodne ravnopravnosti u regionu. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR, lokalne samouprave i kancelarije za rodnu</u>	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U cilju jačanja kapaciteta mehanizama zaduženih za primjenu rodne ravnopravnosti, TAIEX jedinici je upućen zahtjev za organizovanje studijske posjete. Posjeta je identifikovana kao potreba u cilju razmjene iskustava i dobrih praksi. Nije bilo povratne informacije. U okviru projekta PREDIM – Podrška nacionalnim institucijama u prevenciji diskriminacije u Crnoj Gori, Generalni direktorat za vladavinu prava, Direktorat za ljudska prava, Odjeljenje za politike ljudskih prava i razvoj - Divizija za implementaciju ljudskih prava na nacionalnom nivou Svjeta Evrope, organizovao je za predstavnike/ce Ministarstva za ljudska i manjinska prava i institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda posjetu institucijama Savjeta Evrope kao i prisustvo raspravi na Velikom vijeću Evropskog suda za ljudska prava povodom slučaja »Fabijan protiv Mađarske«. U okviru programa studijske posjete, predstavnici Ministarstva i Institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda su imali priliku da se upoznaju sa nadležnostima određenih tijela Savjeta Evrope, pregledom crnogorskih slučajeva pred Evropskim sudom za ljudska prava, ulogom sudske prakse Evropskog suda, kao i međunarodnim dokumentima Savjeta Evrope u oblasti antiskriminacije i ljudskih prava.

<u>ravnopravnost,</u> <u>koordinatori/ke za</u> <u>rodnu ravnopravnost</u> <u>u institucijama</u> <u>sistema</u> i Odbor za RR, države regiona, MO Rok: jednom godišnje	<u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
--	---

9. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA PRIMJENU POLITIKA RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Strateški cilj: Stvaranje održivih mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti

Aktivnosti	Izveštaj
9.1.1. Formirati Nacionalni Savjet za praćenje implementacije politika rodne ravnopravnosti Nosioci aktivnosti: MLJMP-ORR i ministarstva i organi državne uprave Rok: I kvartal 2016. god.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U 2016. godini uspostavljen je novi institucionalni mehanizam za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti –nacionalni Savjet za rodnu ravnopravnost. Rješenjem Ministra za ljudska i manjinska prava maja 2016. godine, formiran je Savjet za rodnu ravnopravnost na nacionalnom nivou kao stručno-savjetodavno tijelo radi razmatranja pitanja sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou, te primjene propisa koji se odnose na rodnu ravnopravnost i vrednovanja tih propisa na položaj žena i muškaraca. Ministar za ljudska i manjinska prava predsjedava Savjetom, koji broji 21 član, i od kojih su 4 članice NVO. Prva sjednica savjeta za rodnu ravnopravnost, održana je 24. oktobra 2016. godine. Za razmatranje pitanja u pojedinim oblastima od značaja za rodnu ravnopravnost u okviru Savjeta formirana su savjetodavna tijela – odbori (njih osam), koji će detaljnije pratiti ostvarivanje i unapređivanje politike jednakih mogućnosti u okviru svojih oblasti. Na sjednici Savjeta imenovani su predsjednici pomenutih savjetodavnih tijela, odnosno odbora. Zaključak je Savjeta da se proširi njegov sastav uključivanjem predstavnika ministarstava ekonomije, održivog razvoja i turizma i finansija, zbog potrebe praćenja rodne politike u ovim oblastima. Na konstitutivnoj sjednici usvojen je i Poslovnik o radu ovog tijela. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
9.1.2. Organizovati redovne sastanke sa koordinatorima/kama za pitanja rodne ravnopravnosti u državnim organima i Komisijom za PAPRR. Nosioci aktivnosti: MLJMP-ORR i koordinatori/ke za pitanja rodne ravnopravnosti u ministarstvima i organima državne uprave, Komisija za PAPRR	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Nastavljajući sa kontinuiranim aktivnostima na implementaciji politike rodne ravnopravnosti, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Misija OEBS-a u Crnoj Gori, u martu 2016. godine, održali su sastanak sa predstavnicima lokalnih samouprava u Crnoj Gori i mrežom koordinatora za rodnu ravnopravnost – 22 učesnika. Takođe su 29. i 30. septembra 2016., zajednički organizovali su (dvodnevni) trening za novoimenovane koordinate u oblasti rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. Aktivnost je dio projekta “Podrška procesu orodnjavanja u Crnoj Gori”, koji se u partnerstvu realizuje. Tema treninga su osnovni principi rodne ravnopravnosti. Ciljna grupa: novoimenovani koordinate za rodnu ravnopravnost. U novembru 2016. godine je u Podgorici predstavljen je Komentar Zakona o rodnoj ravnopravnosti, kome su prisustvovali kontakt osobe za rodnu ravnopravnost sa lokalnog nivoa i iz državnih institucija. Decembra 8. i 9. 2016. godine, organizovana je i dvodnevna radionica za koordinate za rodnu ravnopravnost iz lokalnih opština na kojoj je predstavljen nacrt analize efekata potpisivanja Memoranduma o saradnji za oblast rodne ravnopravnosti u crnogorskim opštinama. Predmet radionice je bila razmjena informacija u vezi sa dosadašnjim ostvarivanjem obaveza lokalnih samouprava iz memoranduma o saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i Misijom OEBS-a u Crnoj Gori. Konačna analiza će sadržati opštu ocjenu stanja rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. Marta mjeseca 2016. godine održana je sjednica Komisije za PAPRR, na kojoj je razmatran i prihvaćen Izveštaj o sprovođenju PAPRR-a za 2015. godinu, i koji je usvojen nakon toga na sjednici Vlade Crne Gore.

Rok: III i IV kvartal 2015./tokom 2016. god.	U 2016. godini uspostavljen je novi institucionalni mehanizam za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti –nacionalni Savjet za rodnu ravnopravnost, kao stručno-savjetodavno tijelo radi razmatranja pitanja sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou, te primjene propisa koji se odnose na rodnu ravnopravnost i vrednovanja tih propisa na položaj žena i muškaraca. Ministar za ljudska i manjinska prava predsjedava Savjetom, koji broji 21 član, i od kojih su 4 članice NVO. Prva sjednica savjeta za rodnu ravnopravnost, održana je 24. oktobra 2016. godine. Na sjednici Savjeta imenovani su predsjednici pomenutih savjetodavnih tijela, odnosno odbora. Zaključak je Savjeta da se proširi njegov sastav uključivanjem predstavnika ministarstava ekonomije, održivog razvoja i turizma i finansija, zbog potrebe praćenja rodne politike u ovim oblastima. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
9.1.3.Uključiti u opis poslova koordinatora/ki pitanja rodne ravnopravnosti Nosioci aktivnosti: <u>UZZ, nadležni organi na lokalnom nivou i MLJMP-ORR</u> Rok: IV kvartal 2015. god.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U izradi je Analiza efekata potpisivanja Memoranduma o saradnji za oblast rodne ravnopravnosti u crnogorskim opštinama, koja će sadržati opštu ocjenu stanja rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. U tu svrhu, je u Podgorici je 8. i 9. decembra 2016. godine, organizovana dvodnevna radionica za koordinate/ke za rodnu ravnopravnost iz lokalnih opština. Predmet radionice je bila razmjena informacija u vezi sa dosadašnjim ostvarivanjem obaveza lokalnih samouprava iz memoranduma o saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i Misijom OEBS-a u Crnoj Gori. Ministarstvo unutrašnjih poslova U cilju postizanja rodne ravnopravnosti, redovno se održavaju sastanci, okrugli stolovi, seminari, radionice i sl. u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava, Odborom za rodnu ravnopravnost, Policijskom akademijom, Upravom za kadrove, Ministarstvom odbrane, OEBS-om, DICAf-om i nevladinim organizacijama, na kojima predstavnici MUP-a i Uprave policije aktivno učestvuju. Koordinatorica za rodnu ravnopravnost u MUP-u je članica nacionalnog Savjeta za rodnu ravnopravnost, obrazovane od strane ministra za ljudska i manjinska prava, zadužene za realizaciju mjera predviđenih važećim Planom aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti, kao i članica radne grupe za izradu Predloga plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti i članica Radne grupe Ministarstva odbrane, zadužene za izradu nacionalnog Akcionog plana za implementaciju Rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1325 - Žene, mir, bezbjednost. Uprava za kadrove Uprava za kadrove, u skladu sa Zakonom o državnim službenicima i namještenicima nadležna je da daje mišljenja na akte o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji državnih organa. Tom prilikom, posebno vodimo računa, da u opisu posla radnog mjesta jednog od državnih službenika stoji da obavlja poslove koordinatora za rodnu ravnopravnost. Glavni grad Podgorica Izabrana koordinatorka za rodnu ravnopravnost. Koordinatorica za rodnu ravnopravnost sarađuje sa svim zaposlenima u Glavnom gradu Podgorica kako bi na što bolji način realizovala aktivnosti iz AP. Opština Kotor Lokalnim akcionim planom za postizanje rodne ravnopravnosti u Opštini Kotor koji je usvojen 2013. godine predviđeno je da se

	sistematizacijom radnih mjesta u Opštini Kotor predvidi radno mjesto za osobu koja će se baviti poslovima rodne ravnopravnosti. Nakon izvršene sistematizacije predviđeno je da osoba zaposlena u Sekretarijatu za kulturu, sport i društvene djelatnosti, na poslovima Savjetnika/ce za kulturu, medije i web koordinaciju sa informacionim centrom bude zadužena za poslove rodne ravnopravnosti. U junu 2014. godine određena je kontakt osoba za rodnu ravnopravnost. Opština Pljevlja Sprovedeno u opštini Pljevlja. Opština Žabljak Na nivou lokalne samouprave postoji mjesto koordinatora za rodnu ravnopravnost. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>
9.1.4. Organizovati obuke vodeće upravljačke strukture na lokalnom nivou u cilju jačanja podrške koordinatorima/kama za primjenu rodne ravnopravnosti u svakodnevnom radu. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR, UZK</u> i ministarstva i organi državne uprave Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Kancelarija za rodnu ravnopravnost opštine Bijelo Polje su u maju 2016. godine organizovali seminar na temu: Predstavljanje izmjena i dopuna Zakona o rodnoj ravnopravnosti za rukovodioce u lokalnoj upravi i predstavnike opštinskog Savjeta za rodnu ravnopravnost. Broj učesnika: 20. Nastavljajući sa kontinuiranim aktivnostima na implementaciji politike rodne ravnopravnosti, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Misija OEBS-a u Crnoj Gori, u martu 2016. godine, održali su sastanak sa predstavnicima lokalnih samouprava u Crnoj Gori i mrežom koordinatora za rodnu ravnopravnost – 22 učesnika. Takođe su 29. i 30. septembra 2016. godine, zajednički organizovali su (dvodnevni) trening za novoimenovane koordinate u oblasti rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. Aktivnost je dio projekta “Podrška procesu orodnjavanja u Crnoj Gori”, koji se u partnerstvu realizuje. Tema treninga su osnovni principi rodne ravnopravnosti. Ciljna grupa: novoimenovani koordinate za rodnu ravnopravnost. U novembru 2016. godine je u Podgorici predstavljen je Komentar Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Događaj je okupio brojne predstavnike crnogorskih institucija i civilnog društva koji se bave rodnom ravnopravnošću – 40 učesnika. Decembra 8. i 9. 2016. godine, organizovana je i dvodnevna radionica za koordinate za rodnu ravnopravnost iz lokalnih opština na kojoj je predstavljen nacrt analize efekata potpisivanja Memoranduma o saradnji za oblast rodne ravnopravnosti u crnogorskim opštinama. Predmet radionice je bila razmjena informacija u vezi sa dosadašnjim ostvarivanjem obaveza lokalnih samouprava iz memoranduma o saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i Misijom OEBS-a u Crnoj Gori. Konačna analiza će sadržati opštu ocjenu stanja rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
9.2.2. Pružanje kontinuirane podrške opštinama sa kojima je uspostavljena saradnja na izradi i	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Politika rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou je posebno unaprijeđena u proteklom periodu. U 2016, dvije opštine su donijele Odluku o rodnoj ravnopravnosti, dok je u jednoj formiran Savjet za rodnu ravnopravnost. Formirana mreža koordinatora-ki na lokalnom nivou je bila vrlo aktivna i u 2016. godini i ona broji 21 član. Dosadašnji rezultati sprovođenja politike rodne ravnopravnosti, ukazuju na sljedeće: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa OEBS-om potpisalo memorandume u saradnji sa sve 23 opštine u Crnoj Gori. Od

implementaciji lokalnih akcionih planova za rodnu ravnopravnost Nosioci aktivnosti: <u>MLIMP-ORR</u> i sve lokalne samouprave u Crnoj Gori Rok: kontinuirano	toga, u 11 opština uljučujući i Glavni grad Podgoricu, postoje lokalni akcioni planovi za rodnu ravnopravnost. U 12 opština formirani su savjeti za rodnu ravnopravnost, a pet opština ima kancelarije za rodnu ravnopravnost. Sedam opština je budžetski pozicioniralo sredstva za implementaciju politike rodne ravnopravnosti u okviru svojih budžeta. U 15 opština donešene su Odluke o rodnoj ravnopravnosti. U četiri opštine imamo žene na funkciji predsjednice opštine, a u sedam opština su na funkciji potpredsjednica opština, dok su u dvije opštine žene na funkciji predsjednice skupštine opštine. U četiri lokalna parlamenta je zastupljenost žene preko 32%, dok je na nivou ostalih opština taj procenat oko 26%. Nastavljajući sa kontinuiranim aktivnostima na implementaciji politike rodne ravnopravnosti, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Misija OEBS-a u Crnoj Gori, u martu 2016. godine, održali su sastanak sa predstavnicima lokalnih samouprava u Crnoj Gori i mrežom koordinatora za rodnu ravnopravnost – 22 učesnika. Takođe su 29. i 30. septembra 2016. godine, zajednički organizovali su (dvodnevni) trening za novoimenovane koordinate u oblasti rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. Aktivnost je dio projekta “Podrška procesu orodnjavanja u Crnoj Gori”, koji se u partnerstvu realizuje. Tema treninga su osnovni principi rodne ravnopravnosti. Ciljna grupa: novoimenovani koordinate za rodnu ravnopravnost. U novembru 2016. godine je u Podgorici predstavljen je Komentar Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Događaj je okupio brojne predstavnike crnogorskih institucija i civilnog društva koji se bave rodnom ravnopravnošću – 40 učesnika. Decembra 8. i 9. 2016. godine, organizovana je i dvodnevna radionica za koordinate/ke za rodnu ravnopravnost iz lokalnih opština na kojoj je predstavljen nacrt analize efekata potpisivanja Memoranduma o saradnji za oblast rodne ravnopravnosti u crnogorskim opštinama. Predmet radionice je bila razmjena informacija u vezi sa dosadašnjim ostvarivanjem obaveza lokalnih samouprava iz memoranduma o saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i Misijom OEBS-a u Crnoj Gori. Konačna analiza će sadržati opštu ocjenu stanja rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. Opština Tivat Opština Tivat ima kontinuiranu saradnju sa opštinama u oblasti rodne ravnopravnosti. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
9.2.3. Sprovoditi zajedničke aktivnosti i kampanje Odjeljenja za rodnu ravnopravnost i lokalnih samouprava u cilju podizanja svijesti o pitanjima rodne ravnopravnosti Nosioci aktivnosti: <u>MLIMP-ORR</u> i sve lokalne samouprave u Crnoj Gori Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Kancelarija za rodnu ravnopravnost opštine Bijelo Polje su u maju 2016. godine organizovali seminar na temu: Predstavljanje izmjena i dopuna Zakona o rodnoj ravnopravnosti za rukovodioce u lokalnoj upravi i predstavnike opštinskog Savjeta za rodnu ravnopravnost. Broj učesnika: 20. Nastavljajući sa kontinuiranim aktivnostima na implementaciji politike rodne ravnopravnosti, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Misija OEBS-a u Crnoj Gori, u martu 2016. godine, održali su sastanak sa predstavnicima lokalnih samouprava u Crnoj Gori i mrežom koordinatora za rodnu ravnopravnost – 22 učesnika. Takođe su 29. i 30. septembra 2016., zajednički organizovali su (dvodnevni) trening za novoimenovane koordinate u oblasti rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. Aktivnost je dio projekta “Podrška procesu orodnjavanja u Crnoj Gori”, koji se u partnerstvu realizuje. Tema treninga su osnovni principi rodne ravnopravnosti. Ciljna grupa: novoimenovani koordinate za rodnu ravnopravnost. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori organizovalo konferenciju povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, u Podgorici – 25. novembra 2016. godine. Događaj je ujedno bio i uvod u početak globalne kampanje „16 dana aktivizma u borbi protiv nasilja nad ženama“ koja se obilježava u 164 zemlje u svijetu. Konferencija je okupila 50

	učesnika. Na konferenciji je predstavljen spot o rodno zasnovanom nasilju, pa je tokom trajanja kampanje na crnogorskim TV stanicama(ukupno 12) emitovani su video klipovi sa porukama o rodno zasnovanom nasilju, trajanja oko 20 sekundi – spotovi su bili izrađeni na crnogorskom, albanskom i engleskom jeziku. Opština Bijelo Polje Tokom izvještajnog perioda nastavljena je već kvalitetno uspostavljena saradnja sa Odjeljenjem za rodnu ravnopravnost pri Ministarstvu za ljudska i manjinska prava i Misijom OEBS-a u Crnoj Gori od kojih smo dobili finasijsku podršku za realizaciju seminara za ekonomsko osnaživanje žena. Tokom izvještajnog perioda nastavili smo sa umrežavanjem resursa na nivou lokalne uprave – Sekretarijata, Opštinskih kancelarija za: mlade, prevenciju narkomanije, osobe sa invaliditetom, saradnju sa nevladinim organizacijama u okviru realizacije zajedničkih programa. Učestvovali smo na seminarima, konferencijama i edukacijama koje su organizovali: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti radi unapređenja kompetencija zapošljenih u Kancelarijama za rodnu ravnopravnost, unapređenja saradnje među opštinama i jačanju mreže, Udruženje preduzetnica Crne Gore, Ministarstvo pravde. Tokom izvještajnog perioda odgovorili smo na više upitnika od strane NVO prosljeđenih preko nadležnog Ministarstva, pripremili izvještaje za Odjeljenje za rodnu ravnopravnost, Skupštinski odbor za rodnu ravnopravnost i dr. Opština Nikšić Odjeljenje za informisanje i rodnu ravnopravnost je pratilo stanje i težilo unapređenju rodne ravnopravnosti i predlagalo mjere i aktivnosti u pogledu unapređivanja i ostvarivanja rodne ravnopravnosti. Tačnije, Odjeljenje je učestvovalo u pripremanju i donošenju Lokalnog akcionog plana na nivou Opštine i u radu savjeta, odbora, komisija i radnih grupa, koje imenuje Skupština i predsjednik Opštine, a koje se bave propisivanjem mehanizama za postizanje rodne ravnopravnosti. Takođe, ostvaruje saradnju sa svim subjektima relevantnim za ostvarivanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou, sa državnim organima, javnim službama kao i NVO. Takođe, Odjeljenje za informisanje i rodnu ravnopravnost pruža stručnu podršku lokalnoj upravi kako bi iste razvile nove, rodno osjetljive mehanizme za razvoj preduzetništva, čime bi se omogućila veća iskorišćenost ženskog radnog potencijala i ekonomski prosperitet na lokalnom nivou. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
9.3.1. Kadrovski ojačati Odjeljenje za rodnu ravnopravnost Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i MF Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti trenutno ima 2 službenice i angažovanu volonterku koja radi na poslovima iz oblasti rodne ravnopravnosti. Akcionim planom za Pregovaračko poglavlje 23 je predviđena mjera 3.6.2.1. jačanja kapaciteta Odjeljenja sa rokom do II kvartala 2017. godine. S tim u vezi, u skladu sa zakonskom procedurom, očekuje se zapošljavanje još jednog službenika u Odjeljenju za poslove rodne ravnopravnosti, za šta je dobijena saglasnost i od Ministarstva finansija. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
9.3.2. Opredijeliti dodatna finansijska	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava U aprilu 2016. godine, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Kancelarija UNDP-a potpisali su Sporazum o zajedničkom finansiranju

sredstva za sprovođenje aktivnosti iz PAPRR-a gdje je nosilac Odjeljenje za rodnu ravnopravnost Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i MF Rok: kontinuirano	projekta „Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti“, koji je podržala Delegacija EU u Crnoj Gori iz IPA fondova. U okviru Projekta, tokom 2016. godine, realizovane su brojne aktivnosti koje se odnose na političku participaciju žena, ekonomsko snaženje žena, kao i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Sedam opština: Tivat, Bar Budva, Berane, Pljevlja i Herceg Novi, Kotor u svom budžetu imaju stavku namijenjenu za realizaciju lokalnih akcionih planova za postizanje rodne ravnopravnosti. Ministarstvo unutrašnjih poslova Budžetom za 2016. godine su planirana i obezbijeđena sredstva za realizaciju mjera za postizanje rodne ravnopravnosti. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
9.4.1. Organizovati seminar za zaposlene u kancelariji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda o primjeni međunarodnih i domaćih instrumenata zaštite od rodne diskriminacije Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i ZLJPS Rok: I kvartal 2016. god.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava ima kontinuiranu i uspješnu saradnju sa institucijom Zaštitnika za ljudska prava i slobode Crne Gore, u oblasti ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, ekonomskog položaja žena itd. Predstavnici/e institucije Zaštitnika za ljudska prava i slobode Crne Gore su prisustvovali i učestvovali na sledećim događajima/sastancima u organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava – Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti: - jednodnevnoj radionici na temu „Rodna ravnopravnost u medijima u Crnoj Gori“, održanoj u januaru 2016. godine, u Podgorici, organizovanoj u saradnji sa TAIEX programom iz Brisela, (za 40 učesnika/ca); - video konferenciji sa predstavnicima Evropske komisije na temu“ Implementacija plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti 2013 – 2017“, održanoj u septembru 2016; - konstitutivnoj sjednici Savjeta za rodnu ravnopravnost organizovanoj 24. oktobra 2016. godine, čiji je član predstavnik institucije Zaštitnika za ljudska prava i slobode Crne Gore; - na predstavljanju <i>Komentara Zakona o rodnoj ravnopravnosti</i>, koje je organizovano 16. novembra 2016. godine, u Podgorici. Događaj je okupio brojne predstavnike crnogorskih institucija i civilnog društva koji se bave rodnom ravnopravnošću – 40 učesnika; - konferenciji organizovanoj povodom Međunarodnog dana borbe protiv nasilja nad ženama, u Podgorici – 25. novembra 2016. godine; događaj su organizovali Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je u saradnji sa Misijom OEBS-a u Crnoj Gori. On je ujedno bio i uvod u početak globalne kampanje „16 dana aktivizma u borbi protiv nasilja nad ženama“ koja se obilježava u 164 zemlje u svijetu. Konferencija je okupila 50 učesnika. Na konferenciji je predstavljen spot o rodno zasnovanom nasilju koji se emitovao tokom 16 dana kampanje u crnogorskim medijima; - radionici na temu: Rodna ravnopravnost u medijima u Crnoj Gori organizovanoj 7. decembra 2016. u cilju predstavljanja primjene Zakona o rodnoj ravnopravnosti, rodno aspekta medija i principa rodne ravnopravnosti predstavnicima medija; - dvodnevnoj konferenciji organizovanoj na temu unaprijeđenja rodne ravnopravnosti u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj decembra 2016. godine, koja je okupila više od 100 učesnika mehanizama za rodnu ravnopravnost sa Balkana i iz Turske i Evrope. Konferencija je organizovana u saradnji Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Kancelarije UNDP-a u Crnoj Gori i partnerskih organizacija iz zemlje, regiona i Evrope. Predstavnik institucije Zaštitnika za ljudska prava i slobode Crne Gore je član Radne grupe za izradu novog strateškog dokumenta za rodnu ravnopravnost.

	<u>STATUS MJERE: realizovana</u>
9.5.1.Organizovanje zajedničkih aktivnosti u cilju pune primjene PAPRR Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i OCD Rok: kontinuirano	Veza sa mjerom 9.5.2. i ostalim mjerama. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
9.5.2. Redovno održavanje sastanaka Foruma za dijalog sa predstavnicima/cama civilnog društva Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i Odbor za RR, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo za ljudska i manjinska prava ima kontinuiranu saradnju sa NVO sektorom. Redovno se održavaju sastanci sa NVO-ima koji se bave pitanjima ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, ekonomskog položaja žena itd. Aktivnosti se sprovode i kroz zajedničke kampanje, obuke, istraživanja, kao i realizaciju projekata koje finansiraju međunarodne organizacije i realizacijom obaveza proisteklih potpisivanjem memoranduma sa nevladinim organizacijama, iz oblasti zaštite ljudskih i manjinskih prava i rodne ravnopravnosti. Predstavnici Ministarstva za ljudska i manjinska prava su učestvovali na brojnim događajima koje su orgnizovale nevladine organizacije koje bave unapređenjem ljudskih prava žena. Predstavnici NVO sektora su članovi savjetodavnih tijela za praćenje implementacije projekta „Podrška antidiskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti“, koji Ministarstvo za ljudska i manjinska prava sprovodi u saradnji sa Kancelarijom UNDP-a u Crnoj Gori, uz finansijsku podršku Delegacije EU u Crnoj Gori. Predstavnice NVO sektora su i članice Savjeta za rodnu ravnopravnost na nacionalnom nivou. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava podržalo je projekat “Izgradnja igrališta u skloništu za žene i djecu žrtve nasilja”, sproveden od strane SOS telefona za žene i djecu žrtve nasilja – Nikšić, uz finansijsku podršku Ambasade Republike Poljske. Projekat doprinosi unapređenju uslova za bezbjedan i kvalitetan boravak djece i žena u SOS skloništu za žene i djecu žrtve nasilja u Nikšiću. U okviru projekta je 26. septembra 2016. godine otvoreno igralište. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima i nevladina organizacija „Crnogorski ženski lobi“ su potpisali Memorandum o međusobnoj saradnji u oblasti prevencije i pružanja pomoći i zaštite potencijalnim žrtvama i žrtvama trgovine ljudima u Crnoj Gori 24. maja 2016. godine. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i NVO “Centar za ženska prava” su 22. jula 2016. godine potpisali <i>Memorandum o intenziviranju saradnje</i> u cilju preduzimanja daljih strateških mjera za osiguranje prevencije nasilja u porodici i nasilja nad ženama, te obezbjeđivanja kvalitetnih, djelotvornih i kredibilnih mehanizama zaštite žrtava nasilja i efikasnog gonjenja počilaca u cilju smanjenja tolerancije nasilja. Potpisnice Memoraduma su se usaglasile da će bliže sarađivati na razmjeni informacija i implementaciji projekata i aktivnosti u vezi sa promocijom ravnopravnosti žena i muškaraca, zaštitom od nasilja nad ženama i nasilja u porodici i suzbijanjem. Opština Bijelo Polje Sve aktivnosti kancelarije medijski su adekvatno praćene. Radi bolje komunikacije sa ciljnom grupom i širom javnosti otvoren je fb profil kancelarije koji je veoma posjećen, imamo zadovoljavajući broj pohvala, komentara, sugestija i prijedloga. Ovaj vid komunikacije koristimo i

	za najavu i poziv za učestvovanje na našim aktivnostima, kao i za predstavljanje svih programa vezanih za rodnu ravnopravnost koji se realizuju u Crnoj Gori, a i u regionu. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
9.6.1. Organizovati edukacije za rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima za predstavnike/ce lokalnih samouprava i ministarstava Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i ministarstva i organi državne uprave, lokalne samouprave, OCD Rok: kontinuirano	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Sedam opština: Tivat, Bar Budva, Berane, Pljevlja i Herceg Novi, Kotor u svom budžetu imaju stavku namijenjenu za realizaciju lokalnih akcionih planova za postizanje rodne ravnopravnosti. Nastavljajući sa kontinuiranim aktivnostima na implementaciji politike rodne ravnopravnosti, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti i Misija OEBS-a u Crnoj Gori, u martu 2016. godine, održali su sastanak sa predstavnicima lokalnih samouprava u Crnoj Gori i mrežom koordinatora za rodnu ravnopravnost – 22 učesnika. Takođe su 29. i 30. septembra 2016. godine, zajednički organizovali su (dvodnevni) trening za novoimenovane koordinatore u oblasti rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou. Aktivnost je dio projekta “Podrška procesu orodnjavanja u Crnoj Gori”, koji se u partnerstvu realizuje. Tema treninga su osnovni principi rodne ravnopravnosti. Ciljna grupa: novoimenovani koordinatori za rodnu ravnopravnost. Kroz ove obuke, svim učesnicima je predstavljenja važnost i/ili osnovne smjernice za rodno osjetljivo budžetiranje. <u>STATUS MJERE: realizuje se kontinuirano</u>
9.6.3. Uspostavljen mehanizam za rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima u minimum 3 lokalne samouprave i 1 ministarstvu. Nosioci aktivnosti: <u>MLJMP-ORR</u> i odabrana ministarstva i lokalne samouprave Rok: IV kvartal 2016. god.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Ministarstvo odbrane ima budžetom opredijeljena sredstva za realizaciju aktivnosti iz oblasti rodne ravnopravnosti, u skladu sa Planom aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti. Sedam opština: Tivat, Bar Budva, Berane, Pljevlja i Herceg Novi, Kotor u svom budžetu imaju stavku namijenjenu za realizaciju lokalnih akcionih planova za postizanje rodne ravnopravnosti. <u>STATUS MJERE: realizovana</u>